

Հ Ե Ք Ի Ա Թ Ն Ե Ր

1. ՍԱՆԱՍԱՐՆ ՆԱՆ ԲԱՂԴԱՍԱՐԸ

Մին թագավորի մին կնիկ ա ինում, սրտ երկու տղա ա ինում: Հալա փոքր հասակում, թագավորը վտխճտնվում ա: Տղերքն էլ հալա փոքր ըն: Մին տարե, երկու ասարե սաի կենում ա թագավորեն կնեղյը: Մին ուրիշ թագավոր, մահմեդական ա ինում, թա հինչ, ուրիշ աղդ ա ինում, կյամ ա էտ թագավորեն կրնդանն ասում ա.— Դե, տու առանց մարդ կենական չըս, փսակվինք, մարդ-կնեղյ ապրինք, լի:

էտ կնեղյն էլ օղում չի. օղում ա մին կերսլ ուրան տղերքը մըծըցնե՝ ուրան արուտեն, տի լհա, մնա թագավորեն տեղը ինքը: Ասում ա.— Գյուդում ըս հի՛նչ կա,— էտ թագավորեն ա ասում,— ինձ հետե,— ասում ա,— մին պաստրոյկա շինի՝ շինություն, շորս կողմավը տրա էնպես հասար քաշի, դրքա ըրա, վեր տրան թոփն էլ չի քյար անե: էտ վեր շինիս կվերջացնի, մին տասը տարվա էլ պրիպաս ինի էտ հասարեն մեջղոլը՝ վերեն մաշին, վեր տաղատ տյուս չըկյանք, հանց ինի, վեր մին տասը տարե հերիք անե՝ ապրելու համար: Քյնի էտ տի պագրասուտի, եանան կփսակվինք:

էտ լոխ պագրասաում ա՝ էտ աներր, կրեպ-րստը շինում ա լափ պենդ, վեր թոփն էլ չի քյար անե, գրքդան՝ երկաթից-պենից, վեր վեչ մի պեն տրան քյար շանե: Լոխ վերջացնում: Մին տասը տարվա պագրասաությունն էլ քաշում ա, կյամ թա՝ պագրաստ ա: էա կնեղյդ ուրան խխոցը նհետ մանում ա մեջ կյուս, ներսիցը տոռնը կապում, քլում: էն թագավորեն մաննը լհա մնում ա ինդի պիրանումը, տյուս կյուսան քլած դրքդեն յիշիյիս: Տղերքը տեռնում ըն մին օխտը-օթ աիրեկան, տըրանց տաս ա ասմ մարը, սվրցնում, կրթցնում:

Վերջապես, չելի տեղ ապրում ըն, վեր տղերքը մըծանում ըն: էտ աղերքը շատ ուժեղ ըն ինում: Տահանք փոքր հասակից այլի փահլվան ըն, է՛, Լնքան ուժեղ ըն: Եվ տանավ էլ ինքը՝ մարր, արխային ա ինում: Տի էլ մըծանում ըն և տահանց վեչ մին պեն, վեչ մին մահմեդական թագավոր-մագավոր կարում չի թա քյար անե: Կյամ ըն առոե մինչև քսան հասակը տեռնում: Քսան

հասակը վեր տեռնում ըն, տահանք արդեն իսկական փահլվաններ ըն: Մեկին անումը Սանասար ա, մյուսինը՝ Բաղդասար: Տահանք ճոխտակ ըն ինում, է՛, բայց մինը պասաո փոքր ա ինում, է, տեսքավ—պենավ: էն մինը վեր տի փոքր ա, անումը Սանասար ա ինում, էն մինը վեր պատառ մեծ ա՝ Բաղդասար:

էտ Սանասար նան Բաղդասարը շատ ուժեղ ըն ինում, բայց Սանասարը Բաղդասարից ուժեղ ա ինում:

Մին ուրիշ երգրում մի կնիկ փահլվան ա ինում: Հինչքան վեր փահլվաններ-պեն քյնում ըն, աա բոլորին հաղթում ա... էն վախտն էլ. տի աղաթ ա իլալ. հաղթողը պարտվողեն կլոխը կրտում ա: էտ կնեղյը մին նամակ տ կյրում Սանասարին յրա, թա ասում ա. «Սանասար, ես հատեք տնումը ըսկացալ ըմ, տու կկյաս, ես որոշած ըմ իմ մեջ՝ հինչ փահլվան ինձ կոխի, ես նրան քյնիմ կնեղյ, լի, նա իմ մարդս ա: Բայց, մհենդյ,— ասում ա,— առանց քեղ հետ կոխ կնալի, ես կյամ ըմ քյեղ կնեղյ, եք ինձ տար, արդեն ես քո օժա ղյուղում ըմ, դյուղում ըմ վեր տու ինձանից ուժեղ դաս:

Իհի, հոնուց, արդեն գյուղում ա, վեր ուրանից ուժեղ ա տա:

էտ նամակը վեր կարդում ա, տինում ա կլխեն՝ փրփաղին տակը: Տի փրփաղին աակեն տիրած Սանասարն ու Բաղդասարը վերսի ըն քյնում: Քյնում ըն վերս, հունց ա ինում, անդ պարանց ըն ըղնում, թա հանգստտան, քունավ ա ընցնում էտ Սանասարը: Բաղդասարը ճշում ա, տեսնում՝ շլըպկ: մեջը մին նամակ: յոր ա օնում, կարդում, տեսնում՝ կնիկ փահլվանը կիրած Սանասարին յրա, վեր՝ առանց կոխվ կնալի, ես կյալիս եմ քյօգ. եկ, ինձ տար: Տա վեր տի կարդում ա, ուրան մաշումը կղնվում ա, կարուտարո, ուրան մեծ ա համարում, թա՝ ես մեծ ինիլավ, խե՛յա քոյ յրա կյիռալ, վեր տու քյնաս նրան աիրանաս, խե՛ ինձ յրա չի կյիրալ: Հետո վեր եր ա կենում Սանասարը, Բաղդասարը նամակը տեղը տիրած ա ինում, վերսը մինտեղ շարունակում ըն, սա ըս-

կըսում ա հոռ-հոռ անելը ախպոր նհետ:— Ա, ախպեր, հի՛նչ ա, հի՛նչ ա պաահալ, էտ խ՛նչ յըս տի անում... հի՛նչ ըս անում, հոռնց ըս անում...

Վերջը տա մին էլ տ հոռ-հոռ անում, մին էլ օղում ա, թա նհետը կռեվ անե, ախրը, վերջը-վերջը Սանասարն ասում ա.— Ախրը, ախպեր, մին դարդտ տսե, լի, տեսնամ հի՛նչ ա պաահալ:

Դե, Բաղդասարը ուրան մեծ ա հաշիվ տնում, թա ասում ա.— էս հինչ փահլըվանը վեր նամակ տ կյիրալ, խե՛ր յա քըղ յրա կյիրալ, մօօ ախպերը ես չը՛մ, խե՛ր չի ինձ յրա կյիրալ:

Ասում ա.— Այ ախմախ, պտ տու տրա համար ինձ նհեա խե՛ր յրա կռվում: Հոռնց տնինք՝ ինձ յրա ա կյիրալ. շա՛տ ա իմանում Սանասարը հո՛ւվ ա, Բողդասարը՝ հո՛ւվ: Հսե, նամակը ինք կալ, տու քնտ էքուծ. եր կալ, պեր քըղ հեաե, տու մեծ տխպերն ըս, գյուղում չը՛ս, վեր առաջ առու ըրդիս փսակվել, ետնան՝ ե՛ս. արա համար ինձ նհետ կոխ-կոխ ըս փռնում, կյիծ-րխմախն մին՝ը: Հասե նամակը, կյիրալ ա, չէ՛, վօր՝ առանց մին կռվի, առանց մին կոխի, առանց մին պենի կյամ ըմ քեղ, կկյաս ինձ յոր կօնիս, քնաս:

Տամ ա Բաղդասարեն նամակը. սա քնում ա տյուս կյամ էտ փահլըվանին քաղաքը: Քյնում ա տյուս կյամ քաղաքը, ախեր, էտ փահլըվաններեն կռուդ ա ինում, էն վեր մտնում ըն ուրուր նհետ կոխ ըն փռնում, լի... էն հիշտեղ վեր տպրում ն, էտ ուրան տան ըռաչին էտ կռուղն ա, հիշտեղ կոխ ըն փռնում... քյնում ա Բաղդասարը էտ կռուղումը քեբըտվ նստում ա, տեսնում՝ էտ կնեղ՝ փահլըվանը, տյուս ա կյամ ըալկոնիցը մաիկ անում, տեսնում մեկը նստած ա էտ կռուղումը:

Սա ասում ա. Ուրեմն սա Սանասարն ա, եկալ ա: Եր ա կենում քյնում:

— Բարև:

— Բարև:

— Տուք հո՛ւվ ըք:

Ասում ա, Սանասարն ասած ա ինում, վեր կասիս ես Սանասարն ըմ, ասում ա.— Ես Սանասարն ըմ:

Նամակը տյուս ա օնում, տամ, ասում ա.— Եկալ ըմ, վեր քեղ տանիմ:

էտ կնեղը սաի մտիկ ա անում... վեր մաիկ անում, արդեն տրա օժը դյուղում ա, թա ասում ա.— Սանասար, — դե գյուղում չի, թա Բաղդասարն ա, — դյուղ ա, ես ըմ կյիրալ, վեր կյաս առանց կռիվ կնալի ինձ տանիս: Ես էլ իմ մեջ որոշած ըմ իլալ, վեր հում էր ինձ կոխե, կքնիմ նրտն, ըս շատ նհախ ըմ ըրալ, վեր տի կյիրալ ըմ: Եթե օղում ըս ինձ տանիս, կոխալ պիտի կենանք, հեառ: Եթե կոխիս, էն վախաը կարող ըս ինձ տանիս. ես ըմ կյիրալ, դալաթ ըմ ըրալ:

Ես որ մտիկ ըմ ըրալ քեղ, ես դյուղում ըմ, վեր տու կարալ չըս ինձ կոխիս: Մհենդ կոխելալ ա, վեր ընդում ա ինձ տանիս: Եթե՛ չէ, ուրեմն՝ կըլտիս կտրելու ըմ... վեր ես կոխիմ:

Դե, հրաժարվի՛, փահլըվան տ, չէ՛. կոխ ըն կենում: Կոխ ըն կենում, էս կնեղը Բաղդասարեն կոխում ա: Վեր կոխում ա պրծնում, սուրը հանում ա, վեր կտրի պոկը, հետո կտրում չի, ասում ա.— Ես քու կյլոխը կտրում չըմ, որովհետե մեղավորը ես ըմ, ես կյիրալ ըմ վեր կյաս, առ էլ՝ եկալ ըս, վնտս շօնե, ես քու կյանքը քեղ ըալալ չում ըմ, ըս քըղաքեն դրաղեն մին փոս ըմ կտրելու, քեղ էտ փոսումը մինչև էստեղ թաղիմ*, էսքանը տյուսում մնա, քյնող-կյվող իրեսեա թըքելու ըն, վեր տի ընյամուս ըս:

Տանում ա, տի էլ անում ա. քաղաքեն էն տեղը, վեր մտնում ըն քաղաքը, մին խոր փոս ա կտրում, մինչև կյոտեն հողումն ա տինում, հացա-պենա տամ, լի, վեր սաղ կենա, մենտկ թա ժողովուրդը իրեսեն թքին, վեր կործը տանել ա տվել, լի, ընյամուս ա, լի:

Սանասարը արաղը տեսնա, եր կենա: «Մամա, Բաղդասարը նեղ տեղ ա: Երեկ էտ օղաշը չըրախալ ա տրան, ես քեցե Բաղդասարեն հրալին: Երեկ դործը դղվալ չի, Բաղդասարը նեղ տեղ ա: Քյնա: Ձին նստե, քյնա: Ըհա վեր մանե քաղաքը, աեսնա՝ Բաղդասարը հողումը թողված ա, դաստի մտնը կծում ա, վեր կոխալ ա: Կոխալ ա, սպանալ չի, պրոստը, մեղավորությունը ուրանում ա իլալ, վեր Բաղդասարը վեղումն ա՝ հանցու քյնող-կյվող իրեսին թքին:

Դաստի վեղը քտնում ա, Բաղդասարեն տաղատ տյուս օնում, հեաան քցում, քյնում, տյուս կյամ համան կոխ կենալի կռուղը: Քյնում ա տյուս կյամ կռուղը, էտ ախճիղը վեր ուրան տանան եշում ա, աեսնում՝ Բաղդասարը տյուս կալած, ընդեղ, մինն էլ կշտեն կա, դաստի դյուղում ա, վեր Սանասարը սա ա: Դե, տեսնում ա, լի, ուժը դյուղում ա, կլխու ա, թա սա հինչ ուժ օնե, համեցեք ա անում, կյամ ա տեղ, ըս քը Սանասարը կնգանն ասում ա.— Ես ու տու կոխալ պիտի կենտն:

Թա, ասում ա.— Չէ, էն Սանասարը չաը՝ կռիվ ըմ կացալ. մհենդ տու Սանասարն ըս, քըղ նհետ կոխ չըմ կենում, առանց կոխ կնալու կյամ ըմ քեղ:

Թա ասում ա.— Իմ մեծ ախպերս Բաղդասարն ա, առաջ ըրդի նա պսակվե, հեաո՝ ես: Տու մեր Բաղդասարեն քյնում ըս, թա քյնում չը՛ս:

* Ասացողը ցույց է տալիս գոտկատեղը, ապա գոտկատեղից վերև (Մ. Բ):

Սանասարը ահսնում ա, վեր սա խոսում չի, մհնդյ ասում ա.— Ես քնդ առանց կոխլի ատնում չըմ, ես ըրդում ա քըդ նհտ կոխլ կենամ, հետո՞:

— Առանց կոխլ կենալու,— ասում ա,— հարկավեր չի, վեր Բաղդասարին, վեր ինձ: Ես վեր եկալ ըմ՝ կոխլ բիդի կենաս. վեր եկալ ըմ հսալ էստեղ, առանց կոխլի հարկավեր չըս:

Վեր ուրան ուժն էլ գլրդա, լի էն, ինդի, յիշիլավ գլրդալը ճոկ ա, իսկ վեր կոխլ ա կենում, էն վախար ճոկ ա: Տա էլ ուժեղ ա, չէ՞, ուրիշները վեր մինը կրեցալ չըն տրան հաղթին: Ախեր, տահանք ուրուր յիշիլավ գլուգում ըն, թա հինը օժկա էն մինին մաշին. էս քածն էլ ա կլխու ըղնում, րայց թասիրի պեն էլ կա, չէ՞, մաշաեղը: Թա տսում ա.— Սանասար, ես առ կոխլ ընք կենալան:

Դե, կոխլ ըն կենական, կոխլ ըն կենական, ուեր հինը ա:

Եկալ ա, մհնդյ կոխլ ըն կենում: Տահանք շատ հոռ-հոռ ըն անում իրար նհտ: Բայց Սանասարը զասիդ ա տի անում: Մին վախտ Սանասարը եղում ա, տեսնում՝ Բաղդասարը լեղակ ա տեղալ, ուրեմն, ասում ա. «Եթե Սանասարեն հաղթե, մեր ըրկութանց կլխի կտրելու ա, լի, տա՞: Եղում ա, տեսնում Բաղդասարեն քեփը թողալ ա՝ վախում ա, լըցկումալ ա... դե վեր Սանասարին կոխեց, վերջ, լի, րկուսեն էլ... Տեսնում ա վեր Բաղդասարեն քեփը թողալ ա, վեր մին դոնում «հր՛ջ» անում, տինում ա աակեն Սանասարը. վեր կոխում ա, պրծնում, թա.— Մհնդյ վեղտ կտրի՞մ, թա՞ քյնամ ըս Բաղդասարին:

Դե, ախր, սանա ետը...

Ասում տ.— Քյնում ըմ:

Թա.— Դե, վեր քյնում ըս, աղադ ըս:

Եր ա կենում... եր ա կցնում ըխճըկանը, Բաղդասարեն կողքեն կաղնացնում, ասում.— Բաղդասարեն նշանածն ըս:

Հանդից եր ըն կենում, միասին ճանապարհավում. կյամ ըն, մին ծմակում մթնում ա, րտեղ դիշերը պիտի հանգստանան, հետո ըտեղից ճանապարհավին: Մհնդյ արգեն էտ փաշլիվան ախճիզը տեսնում ա Բաղդասարեն նշանածը, պատառ դրաղ ա կենում Սանասարը, վեր նշնրծեն իրար նհա խոսին-պեն անին, հինը օղում ըն անին, լի, տա ուրանց գործն ա: Բայց գիշերվա

մեփն տեսնում՝ մին շրխոց տ կյամ, մրն դըրկոց ա ցլամ. հունց վեր՝ ծմակը կտրատում ըն լհա սաղ: Եղում ըն, տեսնում մին սկ արաբ ա, կյամ ա. մին ջանավար պեն ա: Մհնդյ, տահանք իրեքան փաշլիվան ըն, տահանց մաշին ուժեղն էլ Սանասարն ա, լի, Սանասարը պրտի առաջ կենա՝ տըա ջողարը աա: Տա վեր սաի գոշը աեմ տված կյամ ա, ըստղաս էլ՝ Սանասարը մոտանում ա, տահանք ուրուր նհտ փոնում ըն կոխլի փաշլիվան ա, լի, առաջ տի ա իլալ ազաթ: Հտահանք վեր կոխլ ըն կենում, էտ Սանասարը էլ լհա շտ ա, ինդի տեսնում ա՝ վեր ուրան ուժը էն ա եխը արան, մի քիչ, ինդի, ուրան ըռ ա տամ, տեսնա տահանք հինը ըն անում: Տահանք, ելում ա, տեսնում... վախում ըն, վեր արարը Սանասարեն հաղթե, ուրանց կլխն էլ ա կըտրալական ախեր: Տահանք լհա աեղ լըցկումում ըն: Ասում ըն. «Պահո՞, մեր մաշին ուժեղը Սանասարն ա, լի, Սանասարեն վեր հաղթեց, ուրեմն, մեր կլխները կտրելու ա: Սըղեն Սանասարը տեսնում ա, վեր աահանք վախում ըն, լըցկումալ ըն, տա վերջապես մին «հր՛ջ» անում, էտ արարեն տինում ա տակեն, լհա, վեր օղում ա թա պոկը կտրե, մասկա ա տա, հանում ա, թողանում, աեսնում ըն՝ մին դեղեցիկ ախճիզ, հինը ախճիզ, մասկիրավատ ըրաժ ուրան՝ արարի ֆորմի:

Թա ասում ա.— Դե, Սանասար, էլ հոը ըս պոկա կտրում, ես որոշալ ըմ՝ հուվ էր ինձ հաղթե, ես քյնամ նրան: Ես՝ քունը, տու՝ իմը:

Եր ա կցնում տաղաա, կյամ: Հտ էլ Սանասարն տ յոր օնում: Տեսնում ա. Սանասարն էլ, Բաղդասարն էլ՝ մարգր մինը... Ձիերը նսաում ըն, կյամ:

Կյամ ըն, մարր աեսնում ա, ախր, դե, Սանասարը վեր Բաղդասարեն հետան քլցալ ա, մհնդյ, մարը քմակեն նիզյարտն ա: Թա. «Հա վեր քյեցեն, յաացեն, միդուցե մի լեեն պաահալ ա: Մարը տեսնում ա, վեր ճոխտն էլ՝ մարդ մին գլուլու նման կենգյ եր կալած, կյտմ ըն: Պիըում ա մարը աահանց հտմտր օխտր օր, օխաը քշեր հրսանիքյ անում, հետո տահանք սկսում ըն ուրանց հետե ապրելու: Նրանք հասան ուրանց մուրաղին, մենք էլ հասնինը մեր մուրաղին:

Աստվածանա իրեք խնձոր վեր ըղեն. մինը՝ քեղ, մինը՝ ինձ, մինն էլ՝ էն զրաղան լսողին:

2. ԻՄԱՍՏՈՒՆ ՆԱՆ ԹԻԼԻՍՄԻՋԻՆ

Մին թաղավեր ա ինում, աա քառասուն տղա յա ինում:

Թաղավերը՝ ինքը գլուղում ա, թա էտ տղոցը ղամաթը որտեղ ա: Բայց թաղավերեն կենդը

* — Կոխլ ա կենում Բաղդասարին համար,— հարցրեց հեթաթ լսողներից մեկը:

— Ա, թող կոխլ կենա. Սանասարը կոխե, նանա ետը ես եզլիդամ, լի. կօղիմ՝ Բաղդասարեն կտամ, կօղիմ՝ Սանասարեն: Զէ, լափ, ելոխը կտրալա՛ն ըմ,— պատասխանեց հեթաթասացը (Ս. Բ.):

զյուզում չի։ Թագավորին ասում ա.— Հի՛նչ պենե յըս, տղերքդ լոխ քրվթոցեն, պեն ըրեն, հինչ ըրեն... փսպկե, լի։

Յոքր տղեն անումը Մահմադ ա ինում։

Ասում ա.— Մինչե վեր Մահմադը կյա վուշ հասնե, ամալ չի կյական, պեն չի տյուս կյա։

Մահմադի օրն էլ տրեկան ա տեռալ, Հիմի թագավորը կանչալ ա իրա քառասուն տղաներեն, թա.— Տյուս եկեք, եկեք մին շիրինգի կաղենցեք։

Պիրում ա կաղնացնում. քառասուն որդիներին կաղնացնում, ասում. — Դե նի մտեք չըտուզը, ամեպլը ձեղ համար զենք եր կալեք, վեր ձեղ ղրկական ըմ ախճիգ օւլիք։

Սահանք էլ ուրախանում ըն ախճիգ ուզիլու համար։ Սի յըն աեռնում, ամեն մինը մըն ղենք ա յոր օնում։ Մահմադը նի յա մտնում, վեր զենքու նի յա կյամ, վերին նի յա կյամ, տերտակ այուս ա կյամ։

Ասում ա.— Մահմադ, պտ տու խե՞ եր չըս կալալ։

Թա, տսում ա.— Ինձ հարմար ղենք չկա տեղ։

Ախպորցը ծիծղենն փրոնոտում ա.— Վահ, լոխճու համար կա, քեղ համար չկա։

Թա.— Չէ, չկա։

Հարն ասում ա.— Քյնա ղակաղ տո. հինչ օղում րս՝ ինդի ըրա։

Քյնամ ա, ալմասաից մին շաշկա կապել տում։ Ալմաստից շաշկա յա կապում, հի՛նչ շաշկա։

Հեռո թագավորը պիրում ա աահտնց ճանապարհ տինում։ Ամենին մին պովր ա աամ, քառասուն հոգի պովր ա տամ աահտնց։ Մեծ տղան էլ, դե՛, դավանիկամանդուլիշ ա։ Թագավորը թա.— Եկեք, ձեղ իրեք խոսք ըմ ըսըլական։ Վեր քյնաք, ձեր առտը կյտկտն ա չայր-չիման, կանաչկոտ, լյավ տեղեր, իշաըհնեռ տլական ա ընդեղ վեր կյաք. վեր չկյաք։ Մեկե վեր ընդդղան անց կենաք քյնաք՝ բաղ-րաղտթ, ամեն մեկվա հըսած, վեր թփեյիս, ամեն հինչը բուլ, լիդլը, լյավ. ընդեղ էլ չի վեր կյաք։ Մեկե ընդդղան վեր անց կենաք քյնաք, քյնական ըբ աեսնաք՝ մին պալաա, շրջապատը հասար քաշած, քյահրիղը մաչաեղավ քյնիյիս, յըդղենն ինքը—ինքը փփիյիս։ Տուք ընդեղ էլ չի վեր կյաք։ Հիշտեղ օղում ըբ վեր եկեք, էտ իրեք տեղը վեր չկյաք։

— Կյտվ,— տսում ըն, ճանապարհվում։

Ճանապարհվում ըն... Բայց հարը դյուզում ա, ե՛, աահտնց ղսմաթը հինչ տեղ ա, տղա բիդի, վեր քյնա պիրի։

Քյնում ըն, Ըոընեն կյամ ա էտ կանաչը, լյավ տեղերը։ Մեծ ախպերը ծին քշում ա, կրուդ աամ, թա.— էս քշեր բիդի մանաք ստեղ։

էտ ախպերը՝ կուճուր ախպերը, քյնում ա, թա.— Այ տխպեր, րա մեր հարը ասից, վեր ստեղ չի կարելի վեր կյալ, խե՞ ըս վեր կյամ։

— Արա, մղանից հու՛վ ա կարում մուտանա, վեչ մին պեն չի ինիլ, քոն իլիք։

Տահանք վեր օտում ըն, խմում, քոն ինում, Մահմադին քոնը տանում չի։ Քոնը տանում չի, տեսնում ա, վեր հեռվից ոխան լհա կրակ թափող դյովը կյամ ա։ Սա վազ ա տամ, քյնում առաջ, շաշկեն քթավը մին փոս կտրում, մտնում մաշը՝ էտ հոցը, էա վեր կյամ ա, շշկավ վեր տամ ա, դյովին կյուլը կտրում, քցում տեղ, քթըպոռը վեր քաշում, կյամ։ Կյամ, մտնում տեղը, քոն ինում։ Քոն ինում, ութանան լյուսանում ա, Մահմադը աեղան եր չի կենում։ Կյամ ըն ծծուղտեղավ, անաղ ընեղավ.— Սրա, ուրուդյունը,— ասում ըն,— շալվարտ լցալ իր, մհենդ խե՞ եր չըս կենում տեղաա։ Հի՛նչ իլավ մեղ։ Հի՛նչ պեն իլավ, սաղ լը՞նք։

Վեչ մին պեն չի տսում։

Օտում ըն, խմում, քյնում։ Մին էլ էն բող-րաղաթը վեր կյամ ա, տեղ էլ... տեղ էլ ըն վեր կյամ։ Վեր վեր ըն կյամ, Մահմադը շաա ղաչանք ա անում, վեր հորը ասածը հիշին, վեր չկյան, ամալ չի կյամ։ էս ուրուզյունն էլ պովրենն տահանց հեռե փլավ ին իփալ։ էտ Մահմադը վխե-լան նհեա փլավն էլ չի օտում։ Դե վեր օտում չի, ուրան կլխու պովրն էլ չի ուտլական։ Պովրն էլ ա տյուլըն մնում։ Սահանք վեր քոն ըն ինում, Մահմադը եշում ա տեսնում մին քավթառ դյով... ախեր ուրտնց ծիենը պեց թողած ըն, էն ա բղբ-րումը... հա, մին քավթառ դյով, մին ղեռ փայտ էր կալած, ծիենը թակում ա, պիրում։

Մահմադը վազ ա տամ տրա առաջը.— էտ հի՛նչ ա։

էդ քավթառ դյովը ճնաչում ա.— Մահմադ, ջանս, էս ըմ սոված, մի քիչ պեն տո, օտիմ։

Խափում ա, իբր թե նհետը քյնի տեսնա հինչ-քոն գորք ըն պերալ, լի։ Կյամ ա, ղղղանը շշկեն քթավը պեց անում, էտ էլ փեշկը պահում ա, Մահմադը լցնում ա։ Լցրից, քյնից։ Մահմադը հետան քյնում ա, տեսնում՝ րաղեն մաչին մին մեծ, ինդի, կոուդլի քար պիցրցրուց սա, մտավ տակը։ Մտավ տակը ծկլթալավ.— Կտորվիք աուք, սաի ինիք, ինդի ինիք, Մահմադը ղորքը պերալ ա, բողերը փչցնում ա, ստի յա անում, ինդի յա անում, հի՛նչ պենե յըք, եր կացեք...

էս քավթառ դյովին օխաը տղան ա ինում ըտեղ, ասում ըն.— Հո՞ր ա, հո՞ր ա, սոտ ըս ասում։

Թա.— Հսե՛, հսե՛, տեսեք...

Փլավը նշանց ա տամ:

Մահմադը ստեղ կողըլ ա կենում: Վերը տյուս ա կյամ՝ կյոխը կտրում ա, վերը տյուս ա կյամ՝ կյոխը կարում ա, վերը տյուս ըն կյամ՝ կոնդը կտրում ա, տահանց քթըպոռնեն լոխ վեր ա քաշում, մին յըլլեխում կապում, ինքը նի մնում: Նի մնում, գինջիլը յոր օնում, պիրում էտ քըվթառեն կպտտում: Քավթառ դյովին կպտտում: Տափեն տակավը մին տոռնը սաի յտ, մինն՝ ինդի յա, մինը պենում ա՝ լեշկյար ա, մես ա. մինը պենում ա՝ արծաթ ա, մինը պենում ա՝ վեսկե յա, մինը պենում ա՝ հու՛վ ա գյուղում՝ հի՛նչ ա: Մինն էլ վեր պենում ա, տեսնում՝ քառասուն ախճիդ: Տրանք էլ մին թաղավերու ըխճկերք ըն, դյովերը հաղթուլ ըն, դերի փոնալ, պերալ:

Տահանց փոթը քուրը իմաստուն ա ինում: Ինքը քվերցը միշտ իմաստություն ա պատմում, բայց ըրազու մաշի յա պատմում, վեր քվերքը կլխու շըղնին, որ տա իմաստուն ա: Վեր տղին տեսնում ա, ասում ա.— Պահ-պահ, ափսոս էս տղա... էս շտնտղտ դյովերը հիշտղա՞ պերեն էս տղեն, ստեղ բանդտրկեցեն:

Թա.— Վախել մի, ինձ բանդարկալ չըն, ես նահանց լոխճին կտորալ ըմ. քավթառն էլ կպտտալ ըմ, դաշանք ա ըննական ծեղ, թա՛ էս ցեպը պեց թուղեցեք, բոլորովին մուսանաք վուչ: Իաի կացեք, մին տեղ կա, ես քյնամ կյամ, ծեղ աղատլական ըմ, յոր օնիմ, տանիմ:

Տեղ ուրախանում ըն: Ուրախանում ըն, աղան տյուս ա կյամ, քյնում: Քյնում ա, թա լհա պրտնվե, քոն ինի, լյուսանում ա: Ախպերքը եր ըն կենում, ծծողտում, անաղ անում, պովըրն էլ ասում ա.— Պտհ, Մահմադը քշերը եր ա կացալ, դղղանեն փլավեն կեսը կերալ, կեսն էլ կենում ա:

Վերջը, հաց ըն օտում, պեն ըն անում, սա միշտ մտածմունքի մեջ տ. «Աստված, իրեքինջինը տեսնաս կկարիմ հաղթի՞մ: էս, ախեր, իմ ապեր բոլորը գյուղում ար, հա՛, վեր ասից՝ ընդեղ վեր չկյաք»:

Եր ըն կենում տաղատ էլ քյնում:

Քյնում ըն, հըսնում մին տեղ. եշում տեսնում՝ ղղղնեքը ախրտծ, առանց մարթի իփում տ. քյահրիղը մաշաղղավը քյնիյիս՝ ծծողտալով. մին պալտտ կա, վեր ուրանց պալատը սրա կշտեն մին պեն յի:

էլ հա մեծ ախպերը կրուդ ա տամ, թա.— Քշերը մնալ բիդինք ստեղ:

Մահմադը շաա տ դաշանք անում, չոքում ա, դաշանք անում.— Այ ախպեր, էս մինը ինձ անջուկ կալ, չմնանք, չմնա՛նք:

— Զէ, վեշ մին պեն չի իննական, քեղ ասում

ըմ, վեշ մին պեն չի իննական...

Մաի ըսնիս տեղը Զանփուլադը երդինքավը կյամ ա, ճղացեն քարը կոռնը քցած. թա.— Մահմադ, քարս փոնե:

Ընդեղան վեր պեց ա թողում, ըխպրենն լուղվըռնեն կտրում ա, քյնում ըն ուրուր դալու մըտնում: Մահմադը ճղացեն քարը շաշկեն ոսխն ա տամ, քարերը փշրում: Փշրում ա, Զանփուլադը վեր ա կյամ, թա.— Մահմադ, ես Զանփուլադն ըմ, տու ինձ չես կարելու հաղթիս: Քու ախպորտանց էլ, քըզ էլ, տոնտ-տեղտ էլ, երդիրտ էլ, լոխ փշըցնական ըմ: Միայն մի շարթ օնինք, եթե դու էն շարթը պերեր ինձ համար, աղաա պեց ըմ թուղլակսն, երդիրտ էլ, քըզ էլ: Ախպերքտ թող բանդարկված մնան ստեղ, տու քյնա, էնա մին երդրում օխտը աաածին կլխեն մին ախճիդ կա, եթե նա ինձ համար պերեր, քըզ էլ ըմ բաշխելու, ախպորցտ էլ ըմ բաշխելու: Եթե չպերեր՝ նանա եաը լոխ փշըցնական ըմ:

— Դե վեր էդպես ա, վեր փշըցնական ըս, փշըցնական ըս: Իմ ախպորտանց ստեղ բանդարկել հարկավոր չի, թող ճանապարհիմ տոն, ես քյնամ, կպիրիմ՝ կպիրիմ, պիրիլ չըմ՝ էլհա երգիրս-պենս կփշացնիս:

Թա.— Հինչ կինի, լյավ:

Ախպորտանց քաշում ա դրադ, էն դյովերան վեր քաշած քիթպուռը տամ մեծ ախպորը, թա.— Տուք եր կալիք, քեցեք: էն ա փլան բաղում մին մեծ քար տիրած, մի քիչ էլ պեց, քավթառ դյովն էլ էն ա կպտտած. ճղղլական-րղղլական ա, մի վտխեք, էնա ընդեղ քտոասուն ախճիդ կա, եր կալիք, քեցեք տուն, ես էլ ստի քյնիմ: Թա կհաջողվի՞, կպիրիմ՝ կպիրիմ, թա չէ՛ տուք սաղ ինիք:

Ըլըռնեն էլ տամ ա ուրանց. սահանք եր ըն կենում ուրտխ-ուրախ կյամ: Մհենդյ կարում չըն էտ քարը պցրցնին, նի մնին աակը: Կոացած չըրչարվում ըն. էա վախտը վեր քավթառ դյովը լղղում ա, աշառը տեղ վեր ըն քցում, փախճում: Փախճում ըն, քյնում հասնում ուրանց երդիրը: Նսսնում ըն ուրանց երվիը, թաղավերը եշում ա, տեսնում՝ առանց Մահմադ եկալ ըն: Թա.— Մեղ սասալ չըմ, թա առանց Մահմադ առք կյաք վու՛չ: Հո՞ր ա Մահմադը:

Թա.— Հայրիկ, դյովերու մաշ ընդենք, էսքան դյովեր կուտուրեցենք, հասն՝ քթըպոռնեն պերալ ընք: Մահմադն էլ դերի եր կալին, աարեն:

Վեր ստի յըն ասում, հարը կղնված սահանց բանդարկում ա.— Լոխ բիդի բանդարկված մնաք, մինչև Մահմադը տյուս կյա:

Սահանք բանդարկվեցեն, մհենդյ խոսինք Մահմադան:

Մահամարը մին ղըշըհտըրտ վեսկե քցած ծիա-
վը, քյնում ա, Գյուղում չի հիշտեղ ա քյնում, հիշ-
տեղ չի քյնում, լհա քյնում ա, լի:

Քյնում ա տեսնում, մին տեղ իրեք դյով նըս-
տած, իրեք պեն կա ըրընեքեն, կարում չըն, թա
պաժին անին: Բըրըշում չըն:

Թա.— Հա՛, Մահամար, լյավ ա վեր եկալ ըս.
սակդ մենք իրեք պեն օնինք, եք տու պիժենե:

Ծիան վեր ա կյամ, թա, տսում ա.— էտ իրեք
պենը հի՛նչ ա:

Թա.— Մին փափաղ ա, մին խալի յա, մին
ոուփրա:

— Սահանց աջը հի՛նչ ա:

Թա.— էս փափաղը էն փափաղն ա, վեր տի-
նիս կլխետ, քեղ տեսնող չի իննտկտն: Աշխարհք
վեր տես էլ պրանիս, տեն էլ պրանիս, քեղ աես-
նող չի իննտկտն:

Մտքումն ասում տ. Վհա էս ինձ հաջաթ ա:

Թա.— Պա էս սուփրան հի՛նչ ա:

Թա.— էս սուփրան էլ ստի յա. վեր հաղտը
մարդ ինի՛ էտ սուփրան մեկնիս, աստվածանից
օղիս՝ ամեն հինը թափվելու յա էտ սուփրեն մա-
չը, կերը-խմեն մինչև տրաքվելու:

Թա.— Քիտ էլ ա լյավ պեն:

Թա.— Պա էս խալին հի՛նչ ա:

Թա.— էտ խալին էլ էն պենն ա, վեր յատն
նստիս, ասիս՝ ինձ հսցրու փլան երգիրը, հենդ
մնուտումը տնկական ա ընդեղ:

Թա.— Վհա լյավ տեն տ, իրեքան ինձ հարկա-
վեր ա:

Թա.— Դե լյավ, վետ կացեք շարքեն: Ես մին
քար ըմ յրա ըննական, հով էր ճելլի պերտվ՝
փափաղը նա յըմ տլական:

Եր ըն կենում, վետը կենում, Մահամարը մին
բուլունի քար ա յոր օնում, վեք ծեփում ա՝ իրեք
վերստ քյնում ա: Սահանք չեկա քյնիլ պիրիլը,
սուփրան փորավն ա տամ, փափաղը կլխեն տի-
նում, խալուն յրտ նստում, թա.— Այ խալի, ինձ
հսցրու փլան թագավերու երգիրը:

Մին ու ղըշըհտըրտ թողում, քյնում:

էս դյովերը կյամ ըն, ծոքենն տտիերը քսում.—

Մահամար, ես ըմ ճելլի եկալ... Մահամար, ես ըմ
ճելլի եկալ... Մահամար, ես ըմ ճելլի եկալ... Գյու-
ղում ըն թա փափաղը կլխեն ընդեղ մինտեղ
կաղնած ա:

Դե մհենդ Մահամարը քեցավ համին թագավե-
րեն երգիրը:

Քյնում ա, լհա թագավերեն պլատեն քշտավը
շոռ ա տամ, թագավերեն կնգանը աշկը վեր բալ-
կոնան նի յա ըղնում, թա.— էս դարիք մարդ ա,
էս մեր երգարցի չի, կինի վեր մեր ըխճկանը ետ-
նան եկած ինի:

էտ ախճկա ետնան հով էր կյամ տ, վեր երգ-
րից կյամ ա թա օղի, էն ա իրեք թիլիսիմ կա,
էն թիլիսիմը կադարել բիգին, վեր էա՝ ախճիկը
տանին:

էտ ախճկանը թիլիսիմը՝ ախճկանումն ա ախեր,
ախճիկը բիգի տա, վեր կարին էտ թիլիսիմը
կադարին: Հու վեր կարում չի, թագավերը կլխը
կտրում տ, դեն քցում: Խե՛ շատ մարդիկ ա կտո-
րում էտ ախճկանը յըտ:

էտ տղան վեր կյամ ա շոռ կյամ պալատեն
կլխավը, թագավերեն կնգը վեր ա կյամ բալ-
կոնան, իրըն թե քյնում ա քաղաք՝ ման կյա, Մա-
շինը-պենը պիրում ա, հըղըում, թա.— Այ տղա,
եք մին տեղ քյնինք քաղաք:

Թա դե.— Ես փլան երգրից ըմ, եկալ ըմ թա-
գավերեն ախճիկը առնելու, ուղիլու:

Վեր ասում տ ախճիկը ուղիլու համար ա եկալ,
էտ կնգը շատ խոր թառնչ ա քաշում. «Ախ,
մղափուն էս տղա, թագավերը սըտն սպնական
ա, դե կրկական չի թիլիսիման վճոն, մղափուն»:

Թագավերեն կնգը քյնում ա թագավերեն կոշ-
տը.— Թագավեր,— ասում ա,— եք տու քու օր-
թումը փուլ ածե: Օրթումտ փուլ ածե, մին աղա՛
յա եկալ... մին տղա՛ յա եկալ, բայց ափսոս տ
ինդի տղան սպանելը: Պեր,— ասում ա,— ախ-
ճիկտ տոր նրան, օրթումա էլ փուլ ածե, ախճի՛նչ-
քան ըս պհլական ըխճկանտ:

— Զի կարելի, չի-կա-րե-լի: Պա աըրա համար
մեր պալատը կփշացնին, կասին՝ վեր կարելի յաք,
խե՛ յրս էաքան մարդ փշացրալ:

Թագավերը դյուղում ա, թա էա թիլիսիմը հուր
անում տ: Տղա յա, թա կարում ա, թոդ քյնի ըխճ-
կանը նհետ սիրահարվե, սեր տեն, օղի: Բայց
մարը դյուղում չի, թա թագավերը հինչ ա մտա-
ծում:

Ուրուդյունը, վեր կյամ ա մթնում, Մահամարը
կյամ ա: Իրավունք ըն տամ, քյնում ա թագավե-
րեն տոնը: Քյնում ա, խմում, քեփ անում, վերջը
առաջտրկում տ, թա.— Ես եկալ ըմ ծեր ախճիկը
ուղիլու:

Թագավերը էլհա յա թառնչ քաշում, բայց դիլ
տղամարդ ա ինում, ասում ա.— Գյուղում ըս
հինչ կտ, շաա մարդիք ըմ ես փչցրալ... Միտյն
թե իրեք հարց կա: էն տ մեր տոտնը մին հացե
քեթուկ կա վեր ընդած, մին անգամ վեր կացնավ
թիլիս՝ կեսը ստի բիգի վեր ըղնե, կես՝ ընդի: էտ
իաի: Մեկ էլ շորս հարյուր շագեն յրա մին մու-
տանա յըմ տիննական: էնպես յրա բիգի անիս,
վեր են մուտանենն աշքը այուս կյա. մի անգամ
յըա տնելում, հա՛: Մեկ էլ՝ էա ա տոտնը մին էր-
կան չինարի կա, մին ջամ կաթնը բիգի տնիս կըլ-
խետ, հանց հասնիս չինտրուն պտոկը, վեր կյաա,

վեր մին կաթ վեր շտեռնաւ: Եթե էտ իրեքը կաղա-
րեցեր, ախճիգյս բունն ա, եթե չկաղաղեցեր՝ կլո-
խրտ կտըլական ըմ:

— Արա, իհա մին ըխճկան դարդա կլոխս կըտ-
ըլական ըս:

Թա.— Դե պայմանն իտի յա, տու վըս դյու-
գում:

Տի յա տտում:

Փափաղը կլխեն ա տինում էս Մահմազը,
բյնում նի մնում ըխճկանը կտրինետր... Էտ ախ-
ճիգյն էլ հաց կերած, տկողեն ա պիրիլ տամ,
կտուրատել տամ: Մահմազը կողքեն նստում ա:
Սա հինչքան տկողեն ա մաշ անում, Մահմազը
յոր ա օնում, օտում: Ախճիգյը տեսնում չի... յոր
ա օնուս օտում, տեսնում չի: Խե շուտ էլ պրծնում
ա տկողենը: Տկողեն պիրողեն յրա յա կղնվում.—
Ախճի, խե՞ խրեպ ըս պերալ: Հինչքա՞ն ըս պե-
րալ:

Թա, դե.— Մին պողցի յըմ պերալ:

Թա.— Քյնի, մինն էլ պեր:

Էս ծառան մին էլ ա պիրում, կոտրում, տամ
թաղավերեն ըխճկանը վեր օտե, օրիշն ա յոր
օնում: Ասում ա. ստեղ մին պեն կա:

Տանը բյունցերումը իկոն ըն պահում: Եր ա
կենում իկոնեն ըռաշին շոքում, դաշանք անում,
թա՞ ստեղ մին պեն կա, ստեղ մին պեն կա: Ծեր-
բերը շոռ ա ածում, պեն չի բլթենում: Վերօը, էս
Մահմազը փափաղը յոր ա օնում, ախճիգյը տես-
նում ա՝ մին հրաշալի տղա: Նստում ըն տեղ պայ-
ման տնում, ստեղ ախճիգյն էլ ա սիրահարվում
տղեն յրա:

Կյա՛վ, շա՛տ լյալ:

Էտ բշերը մնամ ըն, մին տեղ քոն ըն ինում:
Բայց միասին պարտնց ըն ըղնում, շաշկան տղան
տինում ա էրկուսի մաշին, տի մինչև ուռթանա
քոն ըն ինում: Հունց վեր քուր ու ախպեր: Էտ
ախճիգյը մնամ ա դարմացած. ստի տղա կինի՞,
ստի... պեն կլինի՞: Թա, ասում ա.— Խե՞ տի յըս
անում:

Թա, ասում ա.— Էս շաշկան մեր մաշին բիդի
մնա, մինչև քյնանք մեր տոնը, մեր ծնողներեն
կողտը, փսակփինք, տեռնանք մաղդ կնիկ: Մհենդ
քուր ու ախպեր ընք:

Սա էլհա գարմանում ա. էս հի՞նչ տղա յա:

Վերջը տեղ հարցը պենվում ա, թա, պա.— Քու
հար ասում ա՝ ստի բիդի անիս, ինդի բիդի անիս...
Իք բիդ էս ակուշկավ տյուս օնիմ, յոր օնիմ, բըյ-
նամ:

Թա, ասում ա.— Վենինչ, մի վախիլ, եթե տի
անիս՝ իմ հոր կմեպպերին, կբտնդարկին, պալա-
տը կրակ կտան. նրա համար, վեր մարդիկ շատ
ա փշաքրալ: Էտ թիլիսմը կն ա ինձանում, ես

կտամ: Իրեք հատ մաղ ըմ տլական, իմ կլխաս:
Իրեք հատ մաղ ըմ տլական, կտանիս բյութուկա-
վը կքցիս: Վեր բյութուկեն սխալ էլ թխիս, կեսը
ստի յա քյնական, կեսը՝ ինդի: Մեկել վեր մու-
տանան տանին սաղ անին, կասիս՝ տուք վատ ըք
սաղ ըրալ: Կասին՝ քյնի տու սաղ ըրա: Վեր կքյնիս,
մաղին մինը կքցիս դիրավ, վեր կլխըյնի էլ յրա
անիս, քյնական ա. ա՛քը հանե: Էտ էլ՝ իտի, Կաթն:
Ըն տլական, կաթնը: Մաղը դիրավ կքցիս: Հանց
կանիս վեր ուրանք տեսնան վուշ: Կաթնը տոնլա-
կան ա քար: Վեր պցրանաս, վեր կյաս, մանենտ
ծերավը ստի կանիս, մաղը տեն քցիս՝ մին էլ
կաթն ա տոնալական: Գործը տեսական ըս, ժո-
ղովուրդն էլ աշկար կտեսնա, վեր պայմանը իս-
կական ճիշտ ա իլալ: Մունք էլ էն շախր, լյավ,
աղաղ կքյնանք:

Քունավ ըն ընցնում: Մին վախտ եր ըն կենում
տեսնում՝ լյուս: Ախեր, տոտն էլ թակում ըն, թա
պենան:

Պա, էս հու՞նց անինք: Մահմազը փափաղը
տինում ա կլխեն, խալին յրա նստում, ակուշկավը
տյուս կյամ:

Ախճիգյը սկսում ա ետնան եշիլը.— Հա՛,—
ասում ա,— սանում էլ կա հունար: Էս վեր եկալ
ա կոշտս, այուս եկալ, ուրեմն...

Քյնում ա, մեկ էլ էքսը ուրուգյունն ա կյամ:
էքսը ուրուգյունը կյամ ա թագավերեն կոշտու: Համ
մարդ ու կնեղ թառանչ ըն քաշում: Համ էլ ա-
սում.— Մեր պտյամանը պտյաման ա, լի: Անպատ-
ճառ ըրիդի ինի:

Էլհա քյնում ա ըխճկանը կոշտու: Վերջը, պայ-
մանը պնդցնում ա, թա.— Եթե սոտ ըս ասում,
ավելի լյավ ա եք տկուշկավը յոր օնիմ, փխճըց-
նիմ:

Թա.— Չէ, սոտ չըմ ասում, ճիշտ ըմ ասում,
անպատճառ լինելու յտ, մի վախիլ:

Տղան թա.— Ես չեմ վախում, ինձ վեր կախա-
ղան հանին՝ էն սհաթեն էլ կարող ըմ քյնալ: Ես
բեղ հովտտում ըմ:

Իրեքինչի բշերը կյամ ա.— Թաղավեր, ժողո-
վուրդին կանչի, հինչ ըննական ըս՝ պաղրաստի:
Ես կաղարում ըմ:

Հա: Թաղավերը կանչում ա, ժողովուրդը լուխ
հվաքվում տ. թա, պա, ստի-ստի, թաղավերեն
ախճիգյը օղող ա եկալ, կախաղան-պեն ա իննա-
կտն, քյնանք թմաշա տնինք:

Ստի հվաքվում ըն, ամեն կառավարությունից
մարդիք ըն կյամ, վեր ըն կյամ: Բալկոնում ըն:
Է՛հ... ախճիգյը ընդէ՛ղ... տխու՛ր: Մարն էլ թա.
«Մղափուն էս տղա, կախ ա տլական. էս հու՞նց
կանինք, մղափուն էս տղա»:

Վերջը, թաղավերը վեր կանչում ա, քեթուկը տինում տղեն բռնալին, սա կացենը յոր ա օնում, մին թահրավ աջ փխցնում, մաղը յրա քցում, լհա վեր կացենը հլորում ա, կեսը ստի յա թռչում՝ ժողովուրդին կխավը, կեսը՝ ինդի։ Տեսուհին շղը-մաղի յրն կյտմ։ Ըհը՝, սաեղ պաաառ ուրիանում ա մարը։ Բայց ըտեղ հարը դիդաց, Հարը դիդաց, վեր էս քեցալ ա ըխճկանը կոշտը։ Արդեն տա դիդաց։

Տոնում ա մուտանան սաղ անում։

Տյտն թա.— Լյավ չըբ սաղ ըրալ։

Թա ասում ա.— Քյնա, տու սաղ ըրա։

Արպեն դյուդում ա, վեր էն ա թիլիմալ առեն։

Քյնում ա, տանում էն մաղը քցում մուտանավը, կյամ հրացտընը ծերքը յոր օնում, սկի ըիդի մուտանան չի յրա անում, հանց յրա յա անում, մուտանեն աչքը ալու ա կյամ։

Ուռտ՝, կադտրից։ Հա.— Վերջը, հլա կաթն էլ բիպի տանիս։

Կաթն էլ լհա տի յա անում։ Մաղը քցում ա յրա՝ բար ա տեռնում։

— Էհ... էնքան պիցրտնում ա, վեր ուրանց սարերը ուրվում ա, քամեն տամ ա ըշկերեն, աշկերը արցունքներավ կոխում ա։ Էա արաասունբան երկու կաթ կաթում ա ապին։

Թաղավերը թա.— Վեր եք, հաշիվա մաքուր ա։ Կլոխտ տալու ըմ։

Վեր ա կյամ, քարը կաթնը շինում, աինում տապին, թա.— Խնդրում ըմ, բժիշկ պիրիս քննե՝ տեսնա տապինը կա՞թ ա, թա ալաասունբա։ Էնքան պիցրացալ ըմ, վեր մեր սարերը ուրվացալ ա, լյաց ըմ իլալ, սա իմ արտասունքես կաթն ա։

Բժիշկը պյամ ա, վկայություն տամ, վեր իսկապես արտասունք ա։

Պիրում ըն օխտը օր, օխտը քշեր հալսանիք անում։ Հարսանիք ըն անում, աես-տեն, հիմի լհա ինդի մինչե ըմընքը-պենը, աես-տենը հվա-բելը, Մահմադն ասում ա.— Թաղավեր, դե մեր երգիրը հեռու յա, տուք կրական չըբ էս ժողովուրդին պիրիք իմ հոր տունը՝ իմ հարսանիքիս։ Թույլ առ, իմ հրսընեքես պեծինը իմ հաշիվն ես ըստեղ կադարեմ։

Թա.— Պա, այ մաղդ, առ վերջը՝ աես-տենը հիշողա՞ ըս պիրիլական, հու՛նց ըս կադարում։

Թա.— Քո դործը չի, տու դալա մաքրե, դալա։

Ջալը մաքրել ա աամ պրծնում, ուրան նշանածը յոր օնում, մտնում առնը, սուփրան փորան ետ տամ, մեկնում, թա.— Ա սուփրա, թաղավերը հինչ պաղրաստություն վեր տեսալ ա, մին տտսը էնքան պաղրաստություն թտփե ստեղ, հենդ մու-նուտումը։

Հենդ մունուտան ետնը տյու ա կյամ բալ-կոնը, թաղավերեն թա.— Դե թաղավեր, եք պաղրաստությանը թմաշա ըրա։

Թաղավերը մտնում ա ներս, մնամ դարմացած. այ է՞ր, ալ է՞ր, էս հենդ մունուտումը հի՞նչ ըրավ, էս հու՛նց բաղտը բյնաց, աես-տեն...

Վերջը մտնում ըն, մին բանե օր էլ տեղ քեփ անում։

Պիրում ա, էս թաղավերը դորք պաղրաստում, թոփ-թոփխանա, վեր տանին, անց կըցնին։ Թա ասում ա.— Վե՛չ մին դաղ չի հաշաթ, վե՛չ մին պեն։

Վե՛չ մին պեն էլ յոր չի օնում։ Լհա էն ըխճկանը հաքած շորերն ա, ուրան հագեն շորերը։ Տանում ա հայաթեն մաշին խալին մեկնում, էն ախճիդը՝ նշանածը, նստրցնում, ինքն էլ կողքումը նստում, փափաղը կլխեն աինում։ Հլա եր չի կենում։ Թաղավերը մնամ ա յիշիլիս, կյամ ա ըխճկանը թա.— Ախճի, եր կաց տեղատ, մինակ աեղ նստալ ըս, մայմու՛ն ըս, հի՞նչ ըս։

Ախիեր տղան էն ա կողքումը նստած, փափաղը կլխեն, ուրվամ չի։

Թաղավերը նորը մինան ա կղնվում, փրփրում, մին էլ եշում, աեսնում՝ ադան կողքեն կլխպեց նստած։

Վեր տի մին խիլա չըշարում ա, վեր մին էլ պցրանում ըն թռչում, թաղավերը մնամ ա կլխըլեր յիշիլիս։ Մահմադր փափաղը մին կլխեն ա աինում, մին յոր օնում։

Թաղավերն ասում ա.— Հա՛, տի հունար օներ, վեր ախճիդյս տալավ։

Հա, հիմի եր ա կալալ ըխճկանը, թուշ տարալ Ջանփուլադեն պալատը։ Տարավ Ջանփուլադեն պալատը, վեր վեր ա եկալ, Ջանփուլադը եկալ ա կուլուքն ընդալ.— Իմ ախպերս ըս, վեր իմ ախպերս ըս. երգիրտ էլ քեղ ըխշեցե, ախպորցտ էլ քեղ ըխշեցե, լոխ քունն ա։

Տեղ մին քանե օր վեր կացալ ըն, քեփ ըն ըրալ, կերալ-խմալ, հիմի հալցը էա չի, օղում ա, վեր էտ Ջանփուլադեն կլոխն էլ օաե... հեառ... Ախեր, չէ՞ որ պայմանը էն ա, վեր էս ըխճկանը պերալ ա Ջանփուլադեն համար։

Թա, դե.— Ես քյնամ ըմ։

Թա, դե.— Լյավ ճանապարհ։

Բայց ըխճկանը սվրցնում ա, թա.— Ուրուդյունը վեր Ջանփուլադը կյա, կասիս. էս հի՞նչ ա, էս հի՞նչ նաղլ ա, էս հի՞նչ պեն ա, թաքլա ընդեղ՝ իմ հոր տանը, իմ սենյակումըս մտրդ կար, աես-տեն ար պիրում, շայ ար աինում, ինձ նհեա խոսում ար, ես մինակ հու՛նց կենամ։ Կոնյա, — ասում ա,— քու հոգիտ ինձ թող, իմ կշտեն, դրուց անենք... տեսնտնք տրա օժը որտեղ ա, լի։

ինքն էլ՝ Մահմադը, տխեր քյնում չի, փափաղը կլխեն, ընդեղ կենում ա, պե ուրվում չի, պեն չի անում:

Վերջը. հունց Մահմադը ըխճկանը սուվուրուցում ա, ինդի ել անում ա: Զանփուլադեն ասում ա: Զանփուլադն էլ ասում ա.— Դե իմ հողին էն ա՝ էն պութունն ա:

Ախճիգը սպասում ա, սոգասում, ուրուդյունը վեր Զանփուլադը նի յա մտնում, վաղ ա տամ պութունը խտտում, նհետը խոսում-ասում:

Ախեր Մահմադն էլ լոխ տեսնում ա:

Հա, պութունը խտտում ա, խոսում, ջողարը տամ չի: Վեր Զանփուլադը նի յա մտնում, նեղանում ա, թա.— Հո՞ր ա, սաղ օրը նհետը խոսում ըմ, ջողաբա տամ չի, էս հոգի՞ յա:

Զանփուլադը ծծաղում ա:

— Ուրեմը սո՞տ ըս ասում:

Թա.— Ախճի, պա հի՞նչ ասիմ, հողիս տեղ հի՞նչ ա անում: Հոգիս էն ա մին բախրու փորում: Էրկու ծեա ա՝ մին պենու մաշին տիրած, տիրած րախրեն փորումը: Էտ րախրեն էլ ամեն օր ութանա կյամ ա, մեր ճիրան խմում, եր ընցնում քյնում էլհա անաաորը: Մոտե յա՞, վեր քեղ տա՞մ. Էն ա նրա մոտն ա:

Էբսը Մահմադը հրացանը յոր ա օնում, քյնում քյահրիզը, տեսնում րախրան եկավ, ճյուր խմից, պոշնեն լպգտալով օգում ա նի մեն ծմակը: Յրա յա անում, վեր քցում, փորը ճղում, տեսնում իսկապես՝ մին յաշիգ՝ էրկու ծեա մաշին: Մինին կոնդը վեր պուք ա տամ, մինն էլ ծեքի: Եր օնում, հայաթը մտնում, տեսնում Զանփուլադը կրուդ ա տամ, թրմփ, վեր ըղնում.— Վա՛յ մեռե, վա՛յ մեռե, թագավերու ախճիգ, քյնա քյահրիզը, աես րախրեն հի՞նչ իլավ: «Բախրեն հի՞նչ իլավ», տեսնում: Մահմադը ծետը ծեքեն նի մըտավ:

Թա.— Վա՛հ, օանըս քեղ մատաղ, տխպեր, լհա էա մի ծետն ինի, տո՞ տանավ յոյա քյնիմ:

Մտեն կոնդը պուք տալն ու Զանփուլադեն ջանը տյուս կյալը մին ա տեսնում: Վեր ջանը տյուս ա կյամ, պաղրաստվում ըն՝ տրա իլած-չիլած հինչու կա՝ հվաքում, հպե ինում:

Հոգ յըն ինում: Վեր քյնում ըն էն րադեն կըշտավը անց կնայիս, թա.— Ախճի, մի ստեղ կադին (օգում չի, թա աանե ընդեղ), մին ամանաթ կա, քյնիմ տեսնամ՝ տխղերբըս տտրալ ըն, թա՞ լհա ընդեղ ա:

Համին էն քառասուն ախճիգյն ըն, հա:

Քյնամ, աեսնում, պու՛ւ, ըլնենն Էն ա քարեն կշտեն վեր ընդած, քալթաղ դյովն էլ հլա ստեղ մոնչում ա, ստակալ չի:

Ըլոնեն յոր ա օնում. քարը տեն քցում. նի մտնում, քյնամ տոռնը պենում: Բայց էն փոքր ախճիգյն՝ իմաստունը, միշտ արաղ ա պատմում, թա՞ էս ա. էս սհաթես, Մահմադը կյակա ա:

Քվերբը կլխեն թխում ըն, թա.— Ահ, կլոխտ լիադիմ, միշտ սոտ ըս ասում, արագ հա արագ...

Վերջը. կյամ ա, հվաքում ա լոխճին, վեսկեն-մեսկեն հվաքում ա, պալատկա-մալատկա քտնդում, քառասուն ախճիգյն էլ, էն մեկն էլ միացնում, աեսնում ըն քառասուն մեկ, ինքն էլ նհետեն՝ քառասուներկու, եր կենում, կյամ:

Քյնում ըն թագավերեն, ուրանց երդիրին մոտե, ինդի տեղ ա ինում, վեր ամեն առավոտ սալղաթենն պիրում ըն խրղըցնում, ընգեղ պալատկեր վեր ա թողում: Պա՛հ, պալատկեք ա վեր թողում, հի՛նչ պալատկեք:

Խարարը քյնում ա, հանում թագավերեն. պա ասել չես, օրիշ տեղա դորք ըն եկալ, պալատկեր վեր թողալ, էն ըն ընգեղ:

Մահմադն էլ լոխճին շիրինդի վենն ա կցնում, ինքն էլ քյնում, մին էս շարքում ա վեննը կենում. մին էլ՝ քյնում, էն շարքում վեննը կենում: Թագավեր վեր եշում ա.— Արա, պա էս հի՞նչ պեն ա. մինը շոռ ա կյամ ընդեղ. հանց ա մեր Մահմադն ինի:

Վերջը, հա, վերջը Մահմադը հորը բեթահը չըր-շարում ա: Թագավերը եր ա կենում ծին նստում, թուշին քյնում «թշնամու» յրա՛ վեր քյնում ա րիդի էն տղան, տղան փափաղը կլխեն ա տինում, ուրվում չի: Թագավերը եշում ա տեսնում՝ էն մին շարքում: Մին էլ րիդի ընդեղ ա քյնում, էլհա կորչում տ: Վերջը, էս թաղտվերեն Մահմադը շառ չըրշարում ա: Շատ չըրշարվում ա, վերջը թագավերը ըխճկորանց անա հրցնում տ, թա.— Պա, տուք հու՛վ ըք, հու՛վ չը՞ք:

— Մունք,— ասում ըն,— մին թագավերու քառասուն ախճիգյն ընք, մըղ էլ մին տղա յա տղաուլ, անումն էլ դյուդում չընք:

Վերջը. վեր շատ չըրշարում ա հորը, տյուս ա կյամ կոլուքն ըղնում, հարն էլ ա ուրախանում, մուգիկ-պեն պերել տամ, ածում ըն, դորքավ-պենավ եր կենում, տյուս կյամ պլատեն հայաթը:

Մահմադն ասում տ.— Պա հո՞ր ըն իմ ախպերս:

— Էն ըն րանգուրկված:

Թա ասում ա.— Խնդրում ըմ, իրավունքը ինձ տտա՛ իմ տխպորցը:

Թա.— Դե քեղ ինի:

— Բանդից ագտղի:

Բանդից աղաղել ա տտմ, դարկում համամ, մաքրել տամ, ուրանց կաստումները կենալ տամ,

պիրում շարքավ Վեննը տնում: Հիսկերքն էլ՝
ինդի, շտրքավ ըն Վեննը անում:

Մեծ ըխճկան կուռնան փռնում ա, տանում մեծ
ախպորը աամ, նրանից կուռնորինը՝ կուռնորին:
Վերջում մնամ ըն փոքր ախճիդը, մին էլ էն պե-
րած ախճիդը՝ թիլիսիմչին: Մինը՝ իմաստուն,
մինը՝ թիլիսիմչի, մագերը լոխ թիլիսիմ:

Մնամ ըն էտ էրկունը:

Թողավերեն նապիր-վեղիրին տղան ապորն
ասում ա.— Ապեր, Մահմադին ասե՛ք էն ըխճկան-
ան մինն էլ ինձ տա, լի: Մինն ուրան րոլ ա:

Թա, ասում ա.— Պաժալստա, ստհանց անա
վերն օղում ըս, եր կալ:

Դե նտհանք էլ քյնում չըն:

էս իմաստունն ասում ա.— Ես ըխճկան տեղ րմ
գյուղում, կտսիմ՝ կքյնի պիրի: Մի թագավերու
իրեք ախճիդ էն ըն փլան դեերեն կշտեն բան-
դարկված, դարկիմ՝ քյնա պեր:

էտ՝ հեշ, տղան խռավում ա, քյնամ:

Սկսում ըն օխտ օր, օխտ դիշեր հարսանիք
անել: Հարսանիք ըն անում, բայց դե նապիր-
վեղիրին տղան խռավալ ա, հարսանիք չի կյամ:
էլհտ ծերք չի քտշում, լի. դաթումը կյամ ա,
թա.— Մահմադ, եք քյնինք էտ ըխճկերքեն պիրինք:

Մահմադը օղում ա թա անդան եր կենա, էն
թիլիսիմչին թիլիսիմ անում, կարում չի, թա տե-
ղան եր կենա: Կտրում չի անդան տուրուր կյա:

Իմաստուն ախճիդն էլ ասում ա.— Տու մինակ
չես կտրող պիրիս: Վեր մունք չինինք՝ չեք կարող
պիրիք, բադա յըս քյնալու:

Վերջը հինչբան անում ըն, անում չըն, միայն
էս թիլիսիմչին կլոխ ա ընգալ, ախեր էս պենան
պեն չի գյուղում: Պիրում ա իրեք հատ խնձոր,
մինին մաշը ճար ածում, էրկունն էլ, լհա, էնպես՝
առանց ճար ածելու, վեր մինը ինքն օտե, մինն էլ՝
Մահմադը: Տանում ա էս իրեք խնձորները տամ
թագավերեն, ասում.— Որպես սիրո, հաղթության
նշան, էս իրեք խնձորները րիդի մեղ բաժանես
քու ծերքավ: Սա ինձ կտաս,— նշանց ա տամ,—
սա Մահմադեն, սա էլ էն, էն ախճկանը:

Վեր պիժենում ա, էս իմաստուն ախճիդը ծի-
ծաղում ա, թա.— Թագավեր, նուժելի՞ տու ինձ
տի յըս սիրում:

Մահմադն ասում ա.— Հի՛նչ ա, բալի քու
խնձորը փի՛ս ա. կա, իմը բեղ տամ, էտ ինձ տու:

Օղում ա թա տա, էտ քիլիսիմչին ախճիդը
ծերքան փռնում ա, թա.— Փոխում էր:

Թագավերը ստեղ մնամ ա, լհա ինդի, դան-
դաղաշարժ, լի: Ախճիդն ասում ա.— Թագավեր,
ես խնդրում ըմ, էս խնձորը մին էնպես մարդու

տաա, տանե խոր թաղե, խոր: Ամա աչքտ յրա
պահե, օտե վուշ, էս թունավորված խնձոր տ:

Իսկապես, թագավերը տանձին թաքուն տա-
նում ա բժշկու կոշտը, ստ անալիդ ա անում,
տեսնում՝ վեր ճիշտ տ, թունավորված ա:

Տանա ետը էտ թիլիսիմչին լուղուն պտտառ
ուրան ա քաշում: Նրա համար, վեր հինչ օղում ա
անե, իմաստունը գյուղում ա:

Սկսում ըն մին տեղ համերաշխ, հալալ կե-
նալը:

Ախեր, դե ապրել՝ ապրել, ստի ապրել ինիլ
չի: Մին հոգուն մին կենդյ ա հրսնում: էս Մտհ-
մադն էլ մնացալ ա էրկու կրակեն մաշին՝ մինը
իմաստուն, մինը՝ թիլիսիմչի: Վեշ նանա կպըր-
ծնվե, վեշ էլ նանա:

Ախեր, էս նաղիր-վեղիրին տղան էլհա յտխա
չի թափ աամ: Ամեն օր գաշանք ա անում, թա
քյնինք, էն ըխճկերքը պիրինք:

Մահմադն ասում ա.— Ես մինակ կքյնիմ:

Թագավերն էլ գյուղում ա, վեր տի պեն ինիլ
չի: Առանց իմաստունի, առանց թիլիսիմչի պիր-
վիլ չի: Գյուղում ա, վեր էնա մինչու պտլատը վե-
րեր կտրած, փարշ ըրած: Վեր փարշին յրայավ
քյնիս, կղնիս մաշը: Թիլիսիմչի յա պետք, վեր
թիլիսիմ անե, շուրջենե, քյնի: Ընգեղ էլ իմաս-
տունն ա պետք: Վերջը, համողվում ըն, եր ըն կե-
նում քյնամ:

Քյնում ըն, հսնում տեղ: Իմաստունն ասում ա.—

Ախճի, մինչև դտրրտղան թիլիսիմ րրա՝ քարանա,
տակը փոշ ա:

Անում ա, քարտնում ա:

— Դե մհենդյ հետաս ևկեք,— տսում ա իմաս-
տունը:

Քյնամ ըն տեսնում՝ իրեք հատ դոլ, ղըղղնեն
ըռչներեն տիրտծ, իփում ըն, մին կողմից էլ
օտում: Թիլիսիմչին իր հունարն ա պընցնում,
իմաստունը՝ իր հունարը: Մահմադն էլ շաշկեն
ռեխն ա տամ, կտորում, տեսնում՝ իրեք ախճիդ
ընդեղ, էն ըն բանդարկված: Տյուս ըն անում էտ
իրեք ախճիդը, ահանց էլ վեսկե-մեսկե հվաքում,
պիրում:

Ետ կյայիս էս իմաստունը կլխե յա ըղնում,
վեր թիլիսիմչին վեր թիլիսիմ ա ըբտլ, քրցրալ, մին
խրեդյ խարակ տեղ ա մնացալ: Հանց անում ա էս
իմաստունը, վեր թիլիսիմչին տղավ անց ա կե-
նում, ըղնում մաշը:

Մահմադն ու իմաստունը միյասին կյամ ըն:
Բայց հանդիպում ըն էրկու ստրու, որոնց դաթավը
րիդի անց կենան: Ասում ա.— Մահմադ, թա մունք
էն էրկու սարեն արանքավը անց կացենք, դիդա
վեր թիլիսիմչին մննական ա ընդեղ, թա յէ՛ էս

սհաթես թիլիսիմ ա ըննական, էրկու սարեն դա-
թումն ընթ մննական:

Վեր մուտանում ըն, եշում ըն տեսնում սարերը
ուրուր եկան, ասում ա.— Մահմադ, ետ տե՛ռ, մեղ
կտուրելու ա, ետ տե՛ռ:

Ետ ըն տեսնում, քյնում, տեսնում էն համին
վերեն մաշին, հիշտեղ թիլիսիմշին ար, մարգ-պեն
չկտ: Մահմադը վաղ ա ասմ, քյնում, հասնում ա
հետան, սա, թա.— Խե՞ ինգի յրբ ըրալ:

Մահմադը, թա.— Գյղացալ ընթ, թա տու մեր
ըռաշին ըս քյնում...— աես, տեն խափում...
վերջը յոր օնում, պիրում:

էտ իրեք ախճիգյը պժենում ըն, մինը նաղիր-
վեպիրին տղեն, մինն՝ էն մինին, մինն՝ էն մինին:
էլհա վերջը մնամ ըն Մահմադը, իմաստունը, թի-
լիսիմշին, իրեքավ ըն մնամ: Տի էլ կարում չըն,
թա ուրուր անա բաժանվին: Օղում ըն, կարում չըն:

Տրանա ետը աշխարհքես յրա հինչքան պատե-
րտղմ, կոեվ-պեն ա ինում, լոխ էտ էրկու ախճիգյն
ըն անում Մահմադին համար: Իմաստունը պլանը
քաշում ա՝ խելունը-խելունը պլլաններ, թիլիսիմ-
շին էլ թիլիսիմ ա անում: Համ նրանք ըն կառ-
վում, համ նրանք: Ստի էլ մինչ սօր:

3. ՕՆԱՅ-ԲԱՐԱ

Մին թաղավերու երգում, լհա թաղավերը կը-
նայիս քաղաքում, մին քյասիր կնեգյ ա ինում:
Տրան ինում ա մին ըգասել տղա: Օրը իրեք հետ
մորը թակում ա, թա.— Քյնի թաղավերեն տխճիգյը
օղի ինձ հետե:

— Ա մեռած, փշտցած, թաղավերը քեղ ախ-
ճիգյ կտտ՞, մեղ ախճիգյ կտտ՞, սկի հաց չկա, թա
ստինք: Տոն չօնինք. հինչ տոն ա, ցյաքը շոռ աժիս,
զիւրավը մին թել չի ըղնել, պա ախճիգյը կտտ՞:
Թա.— Գյուղում չըմ, քյնի, օղի:

Օրը իրեք հետ թակում ա, թա.— Քյնի, քյնի:

Ճարը կտրում ա, լաց ինիլսով քյնում ա թա-
ղավերեն տտն ըռաշին մին պեցուր քտր կա շի-
նած՝ պամետ, յրան նստում:

Թաղավերը տեսնում ա, ծեն ա տամ, թա.—
էն պոավեն պերեք աահամ, խե՞ ինգի յա:

Կյամ ա թաղավերեն ըռաշին շոքում, լաց ինում,
թա.— Պա մին տղա օնիմ, տմեն օր իրեք
տնդտմ ինձ թտկում ա, թա.— «Քյնի թաղավե-
րեն ախճիգյը ինձ համար օղի»:

Թա.— Պա տտ համար խե՞ յրա թակ օտում:
Եկ, հի՞նչ ա իննական, լյավ կինի:

Հրտմայում ա.— Հլա մին աարեք պոավեն
մին լավ կերակրեցեք, մին օշքը տեղը կյա, սո-
ված ա, լի:

Տանում ըն, մին լյավ կերակրում. պոավն է:
կշտանում ա, կյոտեն չի հանում. էտ ուտելու
պեներան ստեղ կյեղում, ընդեղ կյեղում, վեր տա-
նե տղեն տա, վեր տղան հվատա:

Վեր նորը մինան պոավեն պիրում ըն թաղա-
վերեն կոշտը, թաղավերն ասում ա.— Կքյնիս,
տղեղ ասիս... ասե. «Թաղավերն ասում տ՝ մին
էնպես արհեստ սուվերե, վեր լյուս աշխարք ըն-
գած չինի»:
էտ արհեստը եթե սուվերե. ախճիգյս
տալու ըմ ուրան: Եթե սուվերից վուլ՝ չեմ տալու:
— կյավ:

Եր տ կենում քյնում, էն կյեղած-պտատածն էլ
տյուս օնում, տղեն ասմ: Օտում ա:

Թա.— Դե թաղավերը ստի յա ասում. ասում
ա՝ մին հանց արհեստ սուվերե, վեր լյուս աշ-
խարհք տյուս եկտծ չինի:

Մհենգյ էլ օրը շորս հետ ա թակում, թա.— Տի
մին ուստա քթի, ինձ շյագիրդ տո:

«Տեր աստված, էս հի՞նչ անիմ, էս հու՞նց
անիմ, էս հինչտե՞ղ քթենամ տի ուստան, տա-
նիմ շյագիրդ տամ»:
Ճարը կտրում ա. լյաց ինի-
լավ, կուռնան փոնում ա, հղե ինում: Հղե յա
ինում. շատ ա քյնում խրեգյ ա քյնում, վերջը
ծրավում ա, նի յա կենում. «Այ աստված, պա
մին ճյուր չինի, խմիմ»:
էս քյնում ըռաշին մին կրուգլի շար հովուղ ա ալուս կյամ: Խե՞ լյավ էլ
ճյուր մաշին:

Կոանում ա, խմում, թա.— Ուխա՞յ, շյա՞հ, էս
հինչ լյավ պեն ա:

Ըհր՞, մաշան մին մարգ ա տյուս կյամ:

— Նանե, յաղուղ ինձ ծեն տվե՞ր:

Թա.— Չէ, ծեն չըմ ավալ, լհա ծարալ ի,
ճյուր խմեցե, շյահ, ուխալ ըսեցե:

Թա.— Շյա՞հ, Ուխա՞յ-Բարան ես ըմ էտ հինչ-
տե՞ղ ըս կենում, թո՞ռն ըս քյնում:

Թա.— էս տղան տանում ըմ մին հանց ար-
հեստ սվրցնին, վեր լյուս աշխարհք ընդտծ չինի:

Թա.— Տրա ուստան ես ըմ:

Թա.— Պահ, ջանս քյ մատաղ, շատ լյալ տե-
ռալ:

Խոսում, պայման տնում, թա.— Դե մին տա-
րուն էս վաղան՝ եկող էս շախս, կյաս, էլհա խմիս,
«Ուխալ-Բարա» ասիս, ալուս ըմ ըննական խո-
խան, քեղ ասմ:

— կյավ:

էս Ուխալ-Բարան խոխուն յոր ա օնում, քյ-
նում ճիրին օխն ի եր, պոավը ետ ա տեռնում,
կյամ առն,

էս Ուխալ-Բարան վեր էս խոխեն շյորերը-
պենր փոխում ա, խեղաշանգյ-սիրուն խոխա յտ
աեռնում: Ուսանեն կնեգյը սիրահարվում ա արան
յրա:

Նատ սիրելան նհետ ասում ա.— Ա խոխա, հինչ վեր սուվերիս, ուստաա վեր հրցնե, թա՛ սվրեցե՞ր, կասիս՝ չէ։ Կգնվական ա քեղ յրա, ըսական տ. «Կսկարենքը կծցրեք, ճիտը քցեցեք», խնչալով թքյա-թիքյա քեղ կուտուրական ա, տու կործ շօնիս, մին էլ սղցնետկան ա. վղավ շօնիս, թա պեն ըս սուվերալ։ Եթե ըսեցե՞ր՝ սու-վերալ ըմ, կյլոխա կտրական ա, թողե-տեղ։ Տես հինչքան կյլոխ կա ե՛ւ։ Վղավ շօնիս, հա՛. եթե վղավ կալիր, վերջտ ա։ Ինքը քեղ սպանական էլ ա, կաուրական էլ ա, վերջն էլ սղցնե։

Կնեգն էլ աը ղղվալ, է՛, մեղքն ար կյամ, ին-քըն էլ շատ գեղեցիկ աղա յար իլալ։ Քանեսե՛ն կյլոխն ա տի կտրալ, թյու՛...

էս աղան էլ մի եռանդով սուվերալ ա, ուստեն անա ավիլ։ Ուստան ընցալ ա։

Եկալ ա ժամանակը լրացալ, լհա մին իրեք ամես ա մնացալ, վեր տարեն թմամե, տյուս կյա, ուստան կյամ ա.— Ա, մին եկ ստեղ։

Կյամ ա։

— Դե մին ասե անսնամ, է՛, էս վաղագ թմա-մալ ա, իրեք ամսան ետը քու մար կյական ա, տանե։ Ասե անսնամ՝ ինձանա հինչ ըս սուվերալ։ Թա.— Ուստա, վեչ մի դատ չըմ սուվերալ, խելքս մի դատ չի կտրում։

— Ախճի, կրակ բրա, կսկարենքը կրակը քցի։ Շատ մի խոսե, վղտվ կալ։

— Ուստա, պեն չըմ սուվերալ։

Կսկարենքը կիրմրած վեր ճիան ա քցում, բուզի-բուզին ա կյամ, ծենը քցում. «Ձաա չըմ սուվերալ, դատ չըմ սուվերալ, պեն չըմ դյու-գում»։

Կուտորում ա, սղցնում, վղավ չի օնում։

Վղավ չի օնում, վերջը, տալին վեր թմամում ա, պառավը կյամ ա, համին ճիրան ճյուր խը-մում.— Շյա՛հ, ուխա՛յ, բարամ։

էն ուստտն տղեն նհեա կյամ ա, թա.— Դե նանե, մին հրցրու տեսնամ՝ տղտտ ինձանա պեն ա՞ սվերալ։

Թա.— Ա քյր մատտղ, յանի մին պե՛ն ըս սվերալ, դա՛ա ըս սվերալ։

Թա.— Մայրիկ, վեչ մի դատ չըմ գյուգում։

Թա.— Սոտ մի ասեր։

Թա.— Չէ, չէ, դատ չըմ գյուգում։

— Դե մին ասե, տեսնում,— ուստտն ա ա-սում,— հու թկական չը՛ս քա մոր, հու...

Թա.— Չէ, դալաթ ըմ բրալ, էլ թկական չըմ, էլ թկական չըմ։

Ուստան ըրխյանում ա, մարը տղան յոր ա օնում, կյամ։

Վեր պատտո էն ա հռանում ըն, էս տղան մին

լյավ, չալ ղոչ ա տեռնում, կյամ էտ պռավեն նհետ խաղ անում։

Պառավն էլ ծեն ա տամ.— Գրիշա, Գրիշա եք փռնինքյ էս ղոչը, օք փռնինքյ։

Հի՛նչ ա գյուգում, թա Գրիշն ա ղոչ տեռալ։ Միկա խաղ ա անում, պրծնում, քյնում, էն ընգ-յունին տղա տեռնում, կյամ մորը կոշտր։

— Տռներն ընգած, հի՛նչտեղ իր, մհենգյ ստեղ մին վեխճար կար, ստեղ ինիյիր կփռնինքյ, կտա-նինքյ։

— Ա, հի՛նչ գործ օնիս ուրիշին վրխճարեն նհետ։

Վեր մին խիլա էլ հռանում ա, մին հրեղան ծի յա տեռնում, կյամ, էլ հա մորավը խաղ անում։ Մարը գյուգում չի, թա ուրան աղան ա։ Վերջը, էլ հա նի յա մննում քոլեն քամակը, տղա տեռ-նում։

Կյամ ըն տոն։ Կյամ ըն աոն տյուս կյամ։ էտ տղան յվշ-յավաշ քյնում ա թագավերեն պլատեն չորս ընգյունավ շոռ կյամ, վեր ախճիգը տեսնա։

Տեսնում ա՝ թագավերեն հյաթումը հինչքան ասիս, ղոչեր կան։ Պերալ ըն, փողերն էլ վեր եկալ, ղոչերը հյու ըն կցնում։ Հուր ղոչը հաղթե՛ փողը նրանն ա։

Վաղ ա տտմ, ճելլի կյամ տոն, թա.— Այան, ես մի լյավ ղոչ ըմ տռնական, ինձ կապե, տար թագավերեն հայաթը, ասե՛ ես էլ ըմ հյու կցնում։ Շատ փոգ ըս յոր ունական։ Թագավերը ըսե-լու յա. «Պառավ նան, էտ ղոչը ծախե ինձ յրա»։ Վեր ծախիս, չաթուն աաս վուչ, հա՛ա։ Վեր տվեր, ես կյական չըմ. տասս վուչ չաթուն։

Կապում ա, յոր օնում, քյնում ընդեղ։

— Պառավ նանե, էտ հինչ լյավ ղոչ ա, էս հի՛նչ ա...

Թա.— Ես էլ ըմ պիրում հյու կցնիմ։

Թա.— Շատ լյավ կինի, հինչ կինի։

Վեր սկսում ըն հյու կցնելը, էս պռավեն ղոչը բուր ղոչերեն հաղթում ա։ Բուր ղոչերեն հաղ-թում ա, փողերն էլ հվաքում։

Թագավերն ասում ա.— էտ ղոչը ծախե ինձ յրա, մին ա, քղանա կկյուղանան։

Դե պառավ նանը հինչ ա գյուգում կյինր։ Հինչ վեր աամ ա՝ տամ ա, չաթուն յոր օնում պիրում։

Չաթուն յոր օնում պիրում, չելա իրան աոն կյալը, կյամ տեսնում տղան էն ա տանր։ Եկալ ա։

էս փողերը պիրում ըն լյավ տներ շինում, լյավ սարքում, անս-անն, ամեն հինչը տեղը-ան-ղին։

— Հա՛, կուճի-կուճի մարգ ըմ անալ, կարող ընք պիրինք թագավերեն ախճիգը։

Մին օր այուս ա կյամ բաղար, անսնում մին թաշիրու օղա ստակալ ա, պեռնը մնացալ ա տա-

կեն, օղտ ա հարայ անում, թա մին օղտ ինք օնե, էտ պեռնը տանե:

Վազ ապալավ կյամ ա, թա.— Մայրիկ, ես մին լյավ օղտ ըմ տոնլական, կտանիս, էն ա ընդեղ մտրգ կա, չա՛ւա, կասիս՝ էս կյինն ա, բայց նոխտաս տաս վուշ: Նոխտաս տաս վուշ, վեր օղանն չափ քեզ փող էլ տան, նոխտան չտաս: Նոխտան ես ըմ, հա՛ւա:

Մին նառ օղա ա տեռնում, պառավը կապան փոնում ա, տանում քաղար: Վեր տանում ա բալար, բտեղ էտ թաշիրը պտահում ա, օղում ա թա ինք օնե:

Ուստան էլ՝ Ուխայ-Բարան, նեղյարան ա ախեր, տյուս ա էյամ. թա. Մին քյնիմ տեսնամ՝ բալքյա ինձ խափալ ա էս շան որգիս, ուստոթոնս լյուս աշխարհք կըղնեա:

Կյամ ա, եշում, աեսնում պառավը օղտեն կապը բշիյիս: Ծնանում տ ուստոթի, Թա. Շէս էն պառավն ա, է՛, անպաաճառ էս օղտը էն շան վերթին ա իննական, քյնիմ աեսնամ, թա նուխանն յրա կոնկ ա անում՝ ուղա վեր էն աա:

Լհա քյնում ա, էտ պոռավն թա.— Քա՛նե յա: Կյինն ասում ա, թա.— Նոխտան տլական չըմ, չա՛ւա:

Վեր ասում ա ճոխտան տլական չըմ, էս ուստան կլխ յտ ըղնում: Պոռավն վետը կոխում տ.— Կա՛ էսքան փողերը, կա՛ էսքան փողերը:

Ողանն մշանք փող ա տամ, պառավը շաղվում ա փողավը, նոխտան ուստեն ճյանգյն ա ըղնում: Վեր նոխտան ճյանգյն ըղնում, ղև պրծավ, լի Տանում տ չուքըցնում, եր ինում: Ողտը լյաց ա ինում:

Ոպտը լյաց ա ինում, քշում ա տանում, շար հուվդեն կշտեն վեր կյամ, օղանն վեննեը կապում, նի մնում, թա աատորը տյուս օնե, ուստեն կնկը կլխ յա ըղնում, ճյուրն ի եր կյամ, օղտեն վեննեը եա անում: Վեննեը ետ ա անում, էտ օղտը հղե իլտծ քյնում ա, ուստան տյուս տ կյամ՝ հետտն:

Ուստան մին ղիրղի յա տեռնում տղան էլ՝ մին ծեա: Մետ տ տեռնում, կյամ: Թագավերեն պատումը, բալկոնեն, թագավերն ա, կնեգյր, ախճիղը. եշում ըն աեսնում՝ մին ղիրղի, մին էլ մին ծես մյուն-մյունու նհետ կոնկ ըն ատմ... Ղիրղին ողում տ թա փոնե, ծետը սաի յտ փախում, ինդի յա փախում: Տահանք էլ թմաշա ըն անում: էտ ծետը մին պյուլ ա տեռնում, կյամ ըղնում թագավերեն ըխճկանը հափուը: էա ղիրղին էլ մին օղող ա աեսնում, կյամ ծերըք տեմ աամ, թա.— էտ գյուլը ինձ տո:

Տահանք էլ ասում ըն.— Հիմար յան տղա. ասե՛ հաց տո, փող տո, աստուծանից մին գյուլ թըրչից, եկավ ընգավ մեր խուխեն ճյանգյր. էն էլ քեղ տա՛նք:

Թա.— Չէ, ես էտ գյուլն ըմ օգում:

Հինչքան սաիպում ըն, ամտլ չի կյամ. ախրը վերջը կղնվում ա.— Ախճի, յարտե էտ գյուլը. տո ուրան, ես աանա լյավ գյուլ կքթենամ առոե, պիրիմ:

էս ախճիգյր կղնվում ա, գյուլը յոր օնում, քյնում, նի մնում ուրան օթաղը: էս օպողն էլ քյնում ա, ջնաղը աեմ տամ շարչունն, թա.— էտ գյուլը ինձ պիտի աաս, վեր պիտի տաս:

Հտորը, մարը քյնում ըն, ղաշանք անում, թա.— Տո ուրան՝ քյնի:

Վեր շատ ըն ղաշանք անում, ախճիգյր գյուլը շարտում ա, թա տա օգողեն, էս գյուլը մին հափուտ կորեկ տ տեռնում, տանավը տեռնում, էղ օպողն էլ մին հավ ա տեռնում՝ թուխական. սկսում էտ կորեկը՝ օտելը: Մին հաա կորեկ խալիչին տակեն կյողլ ա կենում:

Տահանք՝ թագավերը, կնեգյր, ախճիգյր, մնացալ ըն ղաղմացած. ա, էս հի՛ն, կրակ ա, հի՛ն, նաղլ ա...

էս թուխականը կորեկն օտում տ, սկսում քցըքացե անելը: Ախրը աղեն քյթալ չի:

Աստ էլ, էս տղան մին աղվես ա աեսնում, հավերն էլ օտում, ճուաերն էլ օտում, պրծնում: Վեր լյուղուն պոշներեն քսելով բիգի թագավերը քյնում ա, թագավերը վրխնկավ քյնում տ էն կողքը. վեր մին էլ ընդղավ ա կյամ՝ ինդի յա փախում:

Վեր տահանց մին խիլա շրչարում ա, ուրան թափ ա աամ աղվեսը, տեռնում մին լյավ տղա.— Թագավեր, էս արհեսաին հավա՞ն ըս:

Թա.— Խե՞, տու էն պոռավն տղա՞ն ըս:

Թա.— Հա՛:

Մհենգյ հրսանեք բիղի տնին:

Թա.— Քյնիլ բիղիմ, ուստակինս ընդեղան աղաղիմ, պիրիմ, ետո հրսանեք անիմ, ինձ նտ յտ աղապալ:

Քյնում ա ուստակնոջը, թա.— Դե, ուստակին, ուստեն կլոխը կարտլ ըմ, պրծալ:

Հվաքում ա, յոր օնում տիրում, հրսանեք անում, տի ապրում ըն:

4. ԱՆՄԱՀԱՎԱՆ ԽՆՁՈՐԸ

Մին թագավեր ա ինում, իրեք հատ աղա օներ, լյավ կարողություն, մին, էլ՝ մին լյավ բախճա: Բայց էս բախճում մին խնձորե ծտո կտր, վեր ամեն տարե հանում ար, մին ութթանա եր ին կենում, տեսնում, խնձորեն յրա խնձոր ղկա:

էս հի՞նչ պէն ա. տղեր, տղեր, մին տարե էս թաղավերէն մեծ տղան ասում ա.— Ես ըրիդի փրոնիմ, տեսնամ՝ էս կողը հուլ ա:

Սաղ տարեէն քնում ա տակեն քոն ինում (այսօր ինքս խնձորը հսած վախտը), բայց մին ուռթանա եր ա կենում, տեսնում, խնձորուն յրա խնձոր չկա:

էն մին ասարեն էլ մանակ տղան ա քնում, բայց էլ՛հա քոնը տանում ա, եր ա կենում, տեսնում խնձորեն տերտակ:

Մհենդէլ էլ էն մին տարե պիծինն ասում ա.— Ես ըմ քննական:

Քնում ա: Լհա վեր օղում ա, թա քոնը տանե, մանն կարում տ, ադ ա քցում, ծերքը հեռում ա, քոնը տանում չի: Մին էլ մին քշեր, ըհը՛, եղում ա, տեսնում՝ մին օշափ եկավ, եր իլավ ծառը: Սա դաման քաշում ա, օշափը տեսնում տ, փտխում: Դաման յրա ա անում, հետնան քնում ա. վեննան ա, թա հինչ տղան, վերավորում ա: Արունը շոշոտլավ փախում ա: Եղում ա, տեսնում՝ էս օշափը քնից, նի մտավ մին վրերու մաչ:

Իրեք ըխպըավ եր ըն կենում, քանդիր-պեն յոր օնում, քնում: Մեծ ախպորը քնդիրավ կապում ըն, վեր մտնի. մին խրեդ վեր իջնում ա, բղավում ա.— Վա՛յ էրից, վա՛յ էրից, վա՛յ էրից...

Տյուս ըն օնում:

Մաշնակն ասում ա.— Ես փործիմ:

Սա էլ ա կյոկոյոտում, թա՛ էրից: Տյուս ըն օնում:

Պիծինն ասում ա.— Մհենդէլ էլ ես նի մտնիմ: Բայց վեր ասիմ՝ էրից, տյուս չօնիք. պեց թողեք՝ թորը կը՛նկնիմ, կը՛նկնիմ:

Տի ել անում ըն:

Սրան վեր պեց ըն թողնում, թոմփ՝ ըղնում ա վրերեն աակը: Եր ա կենում, շոռ կյամ, տեսնում՝ մին տեղ մին ախճիդ չստած:

Թա.— Պա տու հի՞նչ միլլաթ ըս, վեր ստեղ ըս ընգալ: Շուտ քնի, թա չէ՛ դեբը կկյան քեղ կօաին:

Թա.— Ես պան վախողը չըմ:

Թա.— Դե վեր տու տի հերոս ըս, մունք իրեք քուր ընք՝ էս դվերեն ճանկը ընկած, մինը ես՝ Կյարմուր դենն, մինը՝ Սե, մինն էլ՝ Սիպտակ:

էս վարումը Կյարմուր դեր կյամ ա, թա.— Ստղաս մարդահոտ ա կյամ:

Լհա խոսքը պիրանումը, կլխը թոշում ա:

— Պա հի՞նչ տեղ ըն մնացածը:

էս ախճիդը տեղն ասում ա: Սե դենն կլխն էլ ա կարում: Քնում ա տեսնում Սիպտակ դենն պլաաումը մին ախճիդ չստած. հի՞նչ ախճիդ,

վեր իրքնակեն ասում ա՝ տու տյուս մի կյալ, թող ես տյուս կյամ քու տեղ:

էս ախճիդը վեր էս տղեն տեսնում ա, ասում ա.— Տու հի՞նչ տեղա յըս, շուտ քնի ստղան, Սիպաակ դեր վիրավոր ա, քառասուն օր քոն պիտի ինի, երեսունինը քոն ա իլալ, մհենդէլ եր կընալու վախտն ա. թող, քնի, վեր եր կենա, քեղ կոլ կտա:

Թա.— Թող եր կենա, ես տրա հետ դործ օնիմ:

Լհա էտ վախտ եր ա կենում: Սահանք վեր ուրուր տեսնում ըն, կլխն ըն ըղնում, վեր սահանցա մինը պիտի ապրե:

Թա՛ հու՛լ, մին խրեդ բտնան կտեսնանք:

Եր ըն կենում, դաման քաշում, քնում-կյամ, ուրուր տամ: Կարում չըն, թա մինը մինին հաղթին: Վերջը, էս ախճիդը մին պեն ա ասում: Թա հինչ ա ասում, մինակ տղան ա սկանում, կլխու ըղնում: էս ըխճկան ծենը, խոսքը վեր լսում ա տղան, օժը էրկու էնքան իվիլանում ա: Թխում ա, լհա մին կըծկրակ ա տեսնում, մին էլ սատկած դեին սիպտակ կլխի:

էս ըխճկան յոր ա օնում, էն էրկու քուրերն էլ յոր օնում, կյամ վրերեն կոշտը: Ընդղան ծեն տամ, ըխպրենն կյամ ըն: Կյամ ըն, քանդիրը քցում, առաջ մեծ քվերն ըն հանում, ևտնտն՝ մաշնակեն:

Պիծինն վեր օղում ա թա հանե, ասում ա.—

Եկ առաջ տու տյուս եկ: Ինձ վեր տեսնան, քեղ հննական չըն, թուղլական ըն ըստեղ:

Թա.— Տի պեն չկա, տի օրենք չկա, առաջ տու ըրիդ տյուս կյա:

Թա.— Դե լյավ, վեր տի յա, թա քեղ չհանեցեն, կոշտ էրկու էծ ա կյալական, մինը՝ սե, մինը՝ սիպտակ: Կնստիս սիպտակ էծեն, տյուս կկյաս լյուս աշխարհ: Սե չստիս վուչ, թա չէ՛ կտանե քեղ սե տշխարհ:

Ասում ա, քնդիրավը կպոտում, թա.— Ծիք տվեք:

Ծիք ըն տամ, հանում: էս ախպերը սպասում ա, սպասում, թա հես ա քյտնդիրը կկյա: էլ հի՞նչ քյտնդիր: էնքան ծեն ա տամ, էնքան տպտապում ա, աշկերը մթնում ա, ծերքը քցում ա, տեսնում՝ էծու մաղեր: էլ ջոկում չի, թա՛ սե ա, սիպտակ ա, նստում ա:

Տու մի ասել սե էծին ա նստում: Սե էծը սրան տանում ա, տյուս պերում սե աշխարհ:

Քնում ա, սե ըշխարքում մին պառավ կնգան ղոնաղ ըղնում: Ինքն էլ ծարավ, խե՛շատ ծարավ:

Ասում ա.— Մայրիկ, ճյուր չօնի՞ք, մին պատո ճյուր ավեք:

— Զէ, — ասում ա, — մեր շենին ճյուրը մասեկան մին դոնում տ ինում: էն ա մեր ըխպրին

օխումը մին օշափ կա, ամսեկան մին ախճիգյ ըն տանում, տամ ուրան, օտում ա, ճյուրը պեց թողում: Էքուց թագավորեն ըխճկանը հերթն ա, պիտի տանեն տան, վեր օաե, ճյուր տա:

Էն մին օրը եր ա կենում, ինքն էլ քնում:

Պառաւն ասում ա.— Քյնում էր, օշափը քեղ էլ կ'օտե:

Սա.— Չէ, պիտի քյնամ, տեսնամ էտ հի՞նչ ա: Քյնում ա: Մին հըվուրան եշում տ, տեսնում՝ ըհր, թագավորեն ախճիգյը եկավ, սարքված, մին պագնոս էլ կլխեն տիրած: Էս ախճիգյը մինակ ա ինում: Դե հո՞ սերտ կանե կյա օշափեն կոշտը, վեր ուրան հերթը չի: Էս աղեն դաման ծերքեն կոշղ ա կենում: Եշում ա, տեսնում, վեր ախճիգյը մուտանում ա, օշափը ճիրին օխան տյուս ա կյամ, ոեխը պեց, վեր ըխճկանը կոլ տա: Սա դաման քաշում ա, կլխը ծիվում, տեն քցում: Սրունն ու ճյուրը խառնված քյնում ա: Էս ախճիգյը ծերքը քսում ա, ըոնումը թաթախում ու տինում տղեն գալվին: Տղան սկանում ա, թա աա հի՞նչ ա նշանակում, թողում ա, կորչում:

Խարարը հսնում ա թագավորեն: Թագավորը, դե, ուրախտնում ա. համ ախճիգյն ա ագատվալ, համ էլ ճյուրն ա պեց ընգալ:

Ըխճկանը հրցնում ա.— Էն հի՞նչ տղա յար քըղ ագաաալ:

Թա.— Էն ա ես նշան օնիմ նրան մաշկեն:

Նշան լի, հունցը հիմա փեշաան ա:

Լոխճին հվաքում ա թագավորը, ախճիգյը շոռ ա կյամ, լոխճին մաշան էա աղեն քթենում: Եշում ըն, տեսնում՝ ըխճկան տիրած փեշատն էլ յրան:

Թա.— Վեր տու էա լվոթոնը ինձ հմար րոնը, իմ ախճիգյն էլ քեղ, իմ թագավորությունն էլ:

Թա.— Չէ, ես նշանած օնիմ: Թա օգում ըս ինձ լվոթոն անիս, ինձ տյուս տեր լյուս աշխարհ:

Թա.— Ես կարել չըմ տա, բայց ստեղ մին գմրուխտ դուշ կա, էս ա աասնթ տարե յա ճոտեր ու անում, ճոտերը կյամ ըն, մին քշեր օտում: Թա հով ա օտում, կարում չի փոնե: Թա աու քթար, քեղ տյուս կողիթի լյուս աշխարհ:

Թա.— Հի՞նչ աեղ ա:

Թա.— Փլան, փլան տեղն ա:

Դե էտ փլան տեղը քյնացողն էլ ետ չի կյամ: Թաղավորեն օղածն էլ էտ ա: Նրա հմար, վեր էս տղան թաղավորեն խոսքտն տյուս ա եկալ, ըխճկանը յրան փսակվալ չի: Դե թաղավորը հի՞նչ ա գյուղում, թա էս աղտն էլ ա թագավորու տղա:

Եր ա կենում, քյնում էս ղումրուխտ ղուշեն հետան:

Քյնում ա, քյնում ա, աեսնում՝ իսկասլես, մին ղուշու պյուն, մաշը ճոտեր, մարը կա վուշ:

Եշում ա, տեսնում՝ մին օխտը կլխանե օխժը կյամ ա. թա էտ ճոտերն օտե: Սա դաման քաշում ա, օխտը հետ թխում. ամեն մին թխելով էս օխժը պիրանան կրտկ ա թափում, բայց տղեն մշար՝ հեշ: Օխտը կլխն էլ կտրում ա. քրտնքե մաշին կորած, լհա տեղ տարտնց ըղնում: Պարանց ա ըղնում. քոնը տանում ա: Էս վախտ էս ճտերեն մարը կյամ ա: Վեր սրան տեսնում ա, յրա յա պրծնում թա սպանե, ճտերը լյուգու վըն առնում թա.— Սպանել մի, տա մեղ աղաղողն ա, մեղ ուտողեն ինքյն ա սպանալ:

Վեր ասում ըն, նոր ա նկատում, վեր տղին տեղը լյավ չի, քոն ինիլու հետե հարմար չի: Հանց անում ա, վեր տղեն լյավ, հանգիստ քոն ա ինում, կշտանում, դարթնում:

Թա.— Տու հի՞նչ մարդ ըս. հի՞նչ տեղա եկար, հի՞նչ լյավություն անիմ քեղ:

Թա.— Ինձ վեշ մին պեն հաջաթ չի. թա կարում ըս՝ տյուս պեր ինձ լյուս աշխարհ:

Թա.— Ես տյուս կպիրիմ: Միայն տու տաս հատ վիճարու տմակ պեր, աասը կուպրուն ճյուր, ես քեղ տյուս պիրեմ լյուս աշխարհ:

Տղան քյնում ա թագավորեն կոշտը: Թաղավորը սրան վեր տեսնում ա, մնում ա քար տեւած: Տղան ասում ա, պատմում ա, թա հինշու հետա յա եկալ:

Թագավորեն ասում ա.— Աշքես յրա:

Տասը կուպրուն ճյուր ա տամ, ինը տմակ: Սա հստվում չի, պիրում ա, պեռնում ղմրուխտ ղուշեն: Թա.— Հինչ տեղ մին «ղա» անիմ, մին տըմակ կանիս պիրանես մաշին, մին կուտրուն ճյուր կլցնիս:

Տի էլ անում ա: Մին գոնում էլ վեր «ղա» յա անում, տղան եշում տեսնում՝ մին կուտրուն ճյուր կտ, մին տմակ կա վուշ:

Պա հի՞նչ անե, հու՞նց անե. դաման քաշում ա, ուրան փափուկ տեղան կտրում, տամ ղմրուխտ ղուշեն, ճյուրն էլ աամ:

Տյուս ըն կյամ լյուս աշխարհ:

Վեր ա կյամ, շնորհակալություն-պեն անում, վեր քյնի, կարում չի: Լհա մին թահրավ, կղկղյի տալավ քյնում ա, ղուշը նկատում ա. թա.— Խե՞ կղկղյի յըս տամ:

— Վենես մինը խրեղյ թմրալ ա,

— Թմրել չի, եկ ստեղ:

Լյուղվեն աական տղեն մեսը տյուս ա օնում, տնում տեղը, թեփուռը քսում, սղանում ա: Ինքը թոշում ա, քյնում:

Սա կյամ ա ուրան հոր տոնը, կլխավը եկածը լոխ պատմում:

Թագավորը հինչ օնե-չօնե աամ ա սրան, թագավորութունն էլ նհետը: Իսկ էն էրկու ախպորը մին խրեղդ պեն ա աամ, վեր յուա քնին: Արան էլ փսակում ա ուրան նշանածեն նհետ, վեր սպասում ար:

Փոքր տղան նստում ա հորը տեղը:

5. ԿՅՆՐԹՆՈՒԼԻ ԱՆՃԻԳՅԸ

Մին թագավորու իրեք տղա ա իլալ: Թագավորն ասում ա. «Տղերքս հասալ ըն, ահա նոց հրետե ախճիկ պիտի օղիմ»: Պիրում ա, դե թագավոր ա լի, ժողովուրդը կանչում, ժողովուրդը հվաքում պլասեն առաջը: Ժողովուրդ, է՛, շատ ժողովուրդ: Թագավորը մին ղուշ օնե, ասում ա՝ էտ ղուշը պեց ըմ թողնելու, հուրը յրա վեր վրետը կենա, նրս ախճիկը իմ աղորցը հետե օղելու ըմ: Հա, պիրում տ, հինչու վեր է, ղուշը պեց ա թողնում, ղուշը քնում տ ուրան նաղիրին յրա վեր կյամ՝ թողտվերեն նաղիրին: Թա ասում ա. «Մընե տղես հետե նտ ախճիկը ուղեցե»: Մին էլ պիրում տ պեց թողում, բտ էլ վաղիրին յրա ա վեր կյամ: Մնամ ա կուճի տղան: Կուճի աղեն համար պիրում ա պեց թողում, տի մին քոհնա դարաղամ ա ինում, հուրթը պիցիրան՝ կտրեն մաչան, քնում ա էա քոհնա դարաղամեն հուրթենն յրա վեր կյամ: Վե՛ մինին՝ մարդկանց յրա, վեր չի կյամ: Հա, վեր չի կյամ: Քնում ա թա. «էս կյիժ ա՛, հի՛նչ ա, էս շանք ժողովուրդը թողած ըստեղ, քնա դարաղամեն սրահեն հուրթին վեր կյա՛մ»: Քնում ա փռնում, նորը պիրում, պեց թողնում, մին էլ ա քնամ ընդեղ: Փոքր տղան ասում ա. «Հալքաթ էն ա էն տտնը, լի, դամաթս, իմ նշանածս»: Ժողովուրդը ցրե ըն կյամ, քնամ: Ցրե ըն կյամ քնամ, էն տղան քնամ ա տոռնը պենում, տեսնում, էն ա մաչին մին սուիրա պաղրաստած, սեղան, մաչը ամեն ինչ ուտելիքավ լիղլը: Ասում ա. «էս, էս հու՛՛ կնի պաղրաստած»: Բայց էն ա մին կյերթնուկ տանը մեղավը լոք-լոք ա անում: Ակսում ա էս սուիրան հաց օտել: Մին լյավ օտում ա, պրծնում, քնում մին դալգա տեղա եշում: Ախր, էն կյրթնուկան կման էլ ստեղ պեն չի կա: Եշում ա, տեսնում՝ էն կյերթնուկը լոք-լոք ընելավ եկավ, եկավ ստուլեն կշտեն հանվից, տեղավ մին հուրի-մալադյ ախճիկ: Ասում ա. «էն լհա իմ նշանածս ա, լի»: Մտնում ա, թա.— Տու իմն ըս:

Թա.— Վեր քոնն ըմ, քոնն ըմ:

Ատեղ մինմիյանց կուլավն ըն ընդնում:

Թա.— Անումտ հի՛նչ ա:

Ասում ա.— Անումա Գյուլփարի ա:

Կյամ ա, հորն ասում ա.— Ա հեր, էն ա իմ նշանածս ընդեղ:

Թա. ասում ա.— Վեր նշանածտ ընդեղ ա, մին մընե ղոնաղլը ընք սրբական, վեր կյան ժողովուրդը օտին, խմին, քեփ անին: Քառասուն կյումաշ ըմ մուրթելու, տու քնալ բիդիս մին հանց ղըղղան պիրիս, վեր էտ քառասուն կյումաշը էտ ղըղղանա մաչին տըղվարի:

Քնում ա նշանածեն կոշտը, ասում.— Գյուլփարի, պա իմ հարըս թագավոր ա,— ասում ա,— ...ասալ ա. կքնիս, քու հներանց տանան մին հանց ղըղղան պիրիս, վեր քոասուն կյումաշ ըմ մուրթելական՝ մաչին տըղվարին:

Ասում ա.— Հասե, քնի էն տանձուն տակեն վեննը կաց, ասե՛ մեծ աղի, կուճի աղին ասալ ա՝ էն կուճուր ղըղղանը քնիղ տա, պիր:

Քնամ ա ասում, տամ ըն ուրան, պիրում, տամ ուրան թագավորեն: Ասում ա.— Հա, կարելի ա: Դե մհենդ էլ քնա, մին պեն էլ կա՛ էն էլ պիր:

Թա, ասում ա.— Վե՛րն ա:

Թա, ասում ա.— Քնի, մի խալիչա կա, է՛, փարշու կարպետ. էն էլ կպիրիս, հանցու ժողովուրդը վեր կյա, յրան տըղվարին:

Քնում ա, ասում.— Գյուլփարի, մեկ էլ ասում ա՝ քնա մին խալիչա պեր, հանցու ժողովուրդը կյլական ա, յրան տըղըվտրին:

Ասում ա.— Վնաս չկա, քնի էլ լհա ընդըղան ասե՛ մեծ աղի, կուճի աղին... խալիչան քնիղ տա, պեր, կուճի խալիչան:

Ասում ա, յոր օնում պիրում, տամ թագավորին: Թագավորն ասում ա.— Հա, դյուղ ա: Դե վեր էտպես ա, հիմա կանչում ընք ժողովուրդը՝ թող լոխ կյան: Տուք քնամ ըք ծեր նշանծերը, ծեր հաները յոր օնում, կյամ, վեր հանցու քեփ ընք ընական:

Տահանք քնում ըն, ամեն մինը ուրան նշանածեն, ուրան հաները, դեմքուշը յոր օնում, քըյնում: էս տղան քնում ա Գյուլփարուն կոշտը թա.— Գյուլփարի, իմ հար ասալ ա՝ քնի՛ հաներտ, նշանածտ, դեմքուշտ եր կալ, եկ, վեր քեփ ընք ընական:

Թա ասում ա.— Քնի, էն տանձուն տական ասե. անպայման, ուրեմն՝ մեծ աղի, կուճի աղի, ամի՛ հաներն ա ինում, եկեք՝ ուրախություն տ մեր տտնը:

Սահանց յոր օնում, կյամ, Գյուլփարուն կոշտը: Հաները ասում ա, թագավորեն աղեն ա ասում.— Գյուլղում ըս հի՛նչ կա:

Թա ասում ա.— Հը՛:

Թա ասում ա.— Մունք վեր կյանք ընդեղ, ղոնաղլըղումը, մընե ախպերտ յոր ա ունական խմե, ասե. խմում ըմ իմ ծնողներես, իմ հայրիկիս, մայրիկիս կյենացը, ալսինքն՝ թագավո-

րեն, թագուհու կյանացը, վեր ինձ ամուսնացնում
ըն։ Քու մաշնակ ախպերն էլ ա յոր ուննական
ասե։ Խմում ըմ թագավերեն, թագուհու կենացը,
վեր ինձ ամուսնացնում ըն։ Վեր տու էլ ասիս, քո-
ռասուն ճոխտ ըրկաթե տրեխ պիաի մաշիս վեր
մեղ քթենաս։ Ասիս վուշ։

Ասում ա.— Դե լլավ։

Հըվաքվում ըն տեղ, թուփ աեռնում, սահանք
ուրանց նշանածոր պիրում ըն. տեսնում են՝ կու-
նի աղեն նշանածոր լոխճան գեղեցիկ ա։ Նստում,
օտում, խմում ըն, քեփը շարունակում ըն։ Մըեծ
ախպերը եր ա կենում, ասում ա.— Ես խմում
ըմ, իմ հայր թագավերեն, թագուհուն կյանացը,
վեր ինձ ամուսնացնում ըն։ Էն մաշնակ տղան էլ
ա յոր օնում.— Ես էլ ըմ խմում,— ասում ա,—
իմ հայր թագավերեն, թագուհուն կյանացը, վեր
ինձ ամուսնացնում ըն։ Էն փոքրն էլ ասում ա.
«Պա վեր ես ասիմ վուշ, կաբելի ա՞ն։ Ասում ա.
«Ձէ, ես էլ ըրիղի ասիմ։ Յոր օնում ըտեղ ասում
ա.— Ես էլ ըմ խմում իմ հայր թագավերեն, թա-
գուհուն կյանացը, վեր ինձ ամուսնացնում ըն։
Ղուշեր ըն տեսնում տահանք, լոխ թռչում, տյուս
տեսնում տտղատ։ Մնամ ըն դարմացած ժողո-
վուրդը։ Արգեն ցրե ըն կյամ ժողովուրդը. մին օր,
երկու օր, վերջը քյնում ա գամըրչուն կոշար։ Ա-
խեր, հաներն ասից, վեր քոասուն ճոխտ ըրկա-
թե արեխ պիտի մաշիս, վեր մեղ քթենաս։ Դամըր-
չուն սսում ա.— Ինձ հընսե ջերգին տրինե ըրա՝
քոասուն ճոխտ։

Աս անում ա, պրծնում, մին ճոխար կյենում
ա, մնացածը օսերը քցում՝ յալլա, ճանսպարհ ղո-
նում։ Քյնամ ա, մին ճոխտ սրեխը մին տարե
քաշում ա, մինչե մաշում ա։ Փոլ ա կյամ, ասա
էլ՝ մին ճոխան ա կյենում, քյնամ, էտ մին ճոխսն
էլ ա փուլ կյամ։ Արղեն կրկու տարեն քյնաց։
Իրերինչին ա կյենում, քյնում, աեսնում՝ իրեք
յոլովիչ ուրուր նհետ կովում ըն։ Կյամ ա ա-
սում.— Խե՛լը կովում ուրուր նհետ։

Ասում ըն.— Եղրայր, ղյուգում ըս հինչ կա՞.
մեգ իրեք պեն օնինքյ, մունք լոխ մին պենու յրա
ընք. նա ասում ա՝ իմն ա, նա ասում ա՝ իմն ա,
մունք էլ իրեք ախպեր ընք։

Թա.— Հի՞նչ պեն ա, ծեր պեները վե՞րն ա։

Թա, ասում ա.— Էս սուփրաս վեր մտակում
ընք, հիշտեղ մտակում ընք, ասում. ա սուփրտ,
քյրղանա կօղինքյ սմեն հինչը մաշին։ Պղրաս-
տում ս սմեն հինչը, օտում ընք։ Էս մինն էլ
վըննաման ա, վեր մարգ հաքնում ա, ասում՝
քյղսնա կօղիմ, ասինքյ՝ Բաքու, էն մամենսեն
ուրան քցում ա ընդեղ։ Նիյ ա հսցնում ընդեղ։ Էս
էլ մին թասակ ա, վեր տինում ա կլխեն, էլ
ուրան տեսնող չի ինում։ Հիմա, էն ախպերն

ասում ա՝ ես ըմ յոր օնում. էն մինն ասում ա՝ ես
ըմ յոր օնում, ես էլ ասում ըմ՝ ես ըմ յոր օնում։
Հաա համար կռել ընք անում։ Հատե, մեր անգ-
յալը տա յա։

Դե, ասում ա.— Էս ա՝ էս շուրան-քարը, էս
յամաջն իվեր թու տամ. հով վեր կարե ճելի
փոեն, նրանն ա։

Թուլ ա տամ։ Տահանք վազ ըն տամ քարեն
հեան. սա՝ սուփրան շուրումն ա տինում. վըն-
նըմաները կյենում, թասակը տինում կլխեն, էլ
ուրան տեսնում չըն։ Տահանք քարեն հետնան
հսնում չըն, ետ ըն տեսնում. կյամ. վե՛լ մարգ
կա, վե՛լ սուփրա, վե՛լ թասակ։ Ախեր, էս ա կոխ-
կեն վըեննը կացած, տեսնում չըն, տսում ըն՝
տեսեր կլխենս հի՞նչ պերավ էն շան վերթին։
Մնում ըն մաթալ։ Դե սուփրան քյնից, վըննըմա-
ները քյնից, լոխ քյնից։

Տա, էտ տղան, ասում ա.— Ա վըննըմաներ.
քգանա կօղիմ Գյուլիարին հիշտեղ վեր կա, ըն-
գեղ։

Տյուս ա պիրում մին օրիչ երգիւ։ Տեսնում
մին քաղաք, էս քաղաքումը մին մըեծ պալատ.
կողքեն էլ՝ մին օրիչը։ Էս պլըտենեն մին հարուր
մետը հեռու ա մին մինի անա։ Ասում ա. տեսնաա
էս հի՞նչ պալատենը ա։ Ընգեղ մարգիքյ ա ինում,
սա ել՝ թասակը կլխան եր կալած, լի, մարդ ա։
Ասում ա.— Էս հի՞նչ պալատեն յա։

Ասում ըն.— Մին թագավեր եկալ ա, էս տ
իրեքինչի ասրեն ա, մեղ հրամսն ա րրալ, երկու
պալատ ընք շինալ։ Մին սիւճիգյ օնե, ասալ ա՝
եկ քեղ մարգու աում, ասալ ա՝ քառասուն տըո-
նանը ետն ըմ ես մարդի քյննական, օգում չըմ։
Մնողներեն ա ասալ։ Հիմա, վեր ամալ չի եկալ,
մին պալաա ըխճըկանը համար ըն սարքալ, մին
պալատ էլ ուրանց ասածներեն անգուճ չի օնում։
Հա, Գյուլիարին ա, ե՛ւ։

Վեր տի յըն տսում, թտսակը տինում ա կլխեն,
ծածկվում, ասում ա. «Քրղանա կօղիմ, տ վըն-
նըմաներ, Գյուլիարին հիշտեղ վեր կա, ընդեղ
հսցնիս»։

Էն պալատը վեր կա, ընդեղ ա տանում, տես-
նում՝ Գյուլիարին սուփրա, հաց-պատ քցած, վեր
օաե, սերուն-ղաշանգյ, քյնում ս կլխեն վըննը
կենում։ Գյուլիարին օտում ա, տեսնում՝ մինը,
ախեր, ուրան ըմանան օտում ա, ուրվամ չի
Արա,— ասում ա,— Էս հու՛վ ա։ Ասում ա.— Տու
հովեր վեր ըս, ես քյեղ ըմ կլլակսն, տյուս եկ
տեսնամ, տու հու՛վ ը՞ս։

Թասակը կլխան յոր ա օնում, աեսնում՝ ուրան
նշանածը։ Պոռչտի ըն անում իրարնհա.— Պա տու
հու՛նց եկեր, աու քոասուն տըոնանը ետը ըրգիւր

կյալ, իրեքինքի տառում եկալ ըս մեղ քթալ... տես-տեսն:

Ասում ա.— Ես, էն ա լյտվ օժ օնիմ, նանավ եկալ ըմ:

Ասում ա.— Ծնողներս էն ըն էն պլտտումը, քյնամ նսհանց ասիմ, տեսնամ՝ հի՞նչ ըն ասում: Քյնում ա, թա.— Եվ հայր, և մայր, լի վեր իմ նշանածս կյա, ինձ կտա՞ք իմ նշանածես:

Ասում ըն.— Քու նշանածը քառասուն տըռնա-նը Լտն ա կյալու: Ծիծաղում ըն:

Թա.— Պեն ա, լի, վեր կյա, կաա՞ք:

Վերջը, լի, ասում ըն.— Հտ, կտանք, վեր կյա:

Կյամ ա, ասում, դե՛ ստի ըն ասալ: Սերուն-դաշտնգյ թասակը կլիան յոր ա օնում, քյնում պլաան տոռնը թակում:

Թա, դե.— Հա, մտեք:

Մտնում ա, տեսնում ըն՝ համտն տըղան:

Թա, դե.— Տու քառասուն առնանը ետնը բիդի կայիր, աու ըստեղ հի՞նչ ըս անում:

Ասում ա.— Դե, ես օժ օնիմ, եկալ ըմ, լի, իմ օժս էլ աի ա:

Պիրում ըն ընենց անին, վեր մին էլ կուրց-նին աա.— Քեղ, — ասում ըն, — դարկում ընք մին տեղ, աասը տարե քյնակտն ըս, աասը աարե՛ կյաս: Կքյնաս, թա ընդըղան մին խարար պիրես. պերեր, մեր տիճիդը քեղ ընք տալու, թա պերեր վուլ, ուրեմն՝ քո կոնդը կտընելու ընք:

Ասում ըն, թա հինչ ըրդի անե:

Ասում ա.— Դե, լյավ, — ասում ա, — Հա:

Քյնում ա, քաշվում դրադ, վընըմաները կյե-նում: Թասակը տինում կլիան, ասում ա. «Ս. վըն-ըմաններ, էն հիշտեղ վեր ասում ըն, է՛, ուրեմն՝ քյնաս ընդեղ»: Սա լհա տշկը ճպում ա, սրան մտցնում ա մին առն, մին հայաթ, մըղակը թա-կում ա, մինը տոռնը պենում ա, սա մտնում ա ստեղ: Սա էն մարդն ա, վեր մին խուրմու կորի-դավ մին ծիու յհար ա կարում: Կարում ա, պըրծ-նում, կուարաաում, փշրում, կրակ տամ:

Ասում ա.— էտ խե՞ տի ըրեր:

Ասում ա.— Այ տղա, արսըղ ը՞ս, իմ սեկը-տը չի կարելի քեղ ասած:

Ասում ա.— Ձէ, ասել ըրդիս:

Վեր ստիպում ա, թա՝ ասել ըրդիս, ասում ա.— Եկ: Դե, լյավ եկ: Եկ ստեղ, քե նշանց տամ:

Մին տոռնը պենում ըն, տեսնում՝ էն ա մին հացու ստուլ, մին մարդու կարկած տիրած ընդեղ, մին կնեգյ էլ ընդընդեր դիք վընալ:

Թա, ասում ա.— էն իմ կնեգյս ա, էն էլ՝ իմ կնգանս սիրածն ա, հիա՛ մին կոպալ էլ կշտեն ա, նանավ կլիան թխում ըմ, կնեգյս ընդեղ դինքը կշոում ա:

Կոպապավ թխում ա, կնեգյը ստի, ստի, ստի ա անում*: Մին էլ, հինչու վեր է, ասում ա.— Տե-սե՞ր:

Ասում ա.— Հա:

Ասում ա.— Դե, եկ ստեղ:

Տանում ա մին տեղ, ստի պենում: Պենում ա՝ մին խոր վեր ա: Ասում ա.— Մաչիը հի՞նչ ա:

Ասում ա.— Մարգի կլիաներ ա:

էն ծածկում, մին էլ՝ մին օրիշը պենում: Թա.— էն հի՞նչ վեր ա:

Թա.— Մարդկանց ջամդաք ա նիհ տվտծ:

Վեր տի ասում ա... չէ՞ վեր էտ թաղավերեն հրամանավն ա տի կուտորած, ընդեղանս ասում ա.— Տու տեղ կաց, քյնամ՝ մին տեղ կա, կյտմ:

Սա հենց օղում ա տյուս կյա, ըրղան կապե, սա թասակը կլիան ա տինում, վընըմաները կյեցն ա, կոխակը այուս ա կյամ, դե, անսնում չի, հա՛, դե, թասակը կլիան ա՝ անսնում չի, լի: Ըն-դեղան տյուս ա կյամ, սսում ա. «Վետը կենամ, գե ինքը ինձ ասնըլական չի, տեսնամ՝ էս հի՞նչ պեն ա»:

Տեսնում ա իրեք խնշըլավուր, խնշըլեն եր կալած, կյամ ըն: Կյամ ըն վեր էն տղեն մոր-թին, քցին ընդեղ: Տոռնը պենում ըն, տեսնում, պու՛... պա՛ա, ստեղ էլ մարդ չկա: «Պա՛հ, — ասում ա, — մեր սեր ու սեկըտը տյուս եկավ լյուս աշխարհք: էս լոխ իմացեն, էս հու՛նց ա տոնըլա-կան, ես թաղավերեն պաղասխանը հինչ կտա՞մ, կլոխս կտընելու ա...»:

Տրան տի թողում ա.— Ա. վընըմաներ, — ա-սում ա, — քղանա կօղիմ՝ Փարուն կշտեն, Գյուլ-փարուն կշտեն:

Քյնում ընդեղ, դե՛ ստի, ստի...

Ասում ա.— Դե, քյնի թաղավերեն կոշտը:

Քյնում ա թաղավերեն կոշտը:

Ասում ա.— Հը, քյեցա՞լ ըս:

Թա, դե, ասում ա.— Հա:

Պա, էտ հու՛նց քյեցեր-եկեր, դաթը մին օր քաշալ չի:

Թա, դե, ասում ա.— Քյեցալ ըմ, լի:

Թա, դե.— Ընդեղեն սերն ու սեկըտը կկարի՞ն ինձ ասիս:

Թա, դե.— Հա:

Թա, դե.— Հի՞նչ ա լյալ, ասե:

Թա, ասում ա.— Մին մարդ կա, խուրմու կու-րեղավ ծիու յհար ա կալում, կուտրաաում, կրակ տամ, էրում, մին էլ...

— էլ հի՞նչ կա:

* Տանըվում է (Ծ. Բ):

— Քիցցալ ա, էրկու վեր պեց ըրալ մինը կլինեն յա՛ կուտորած մարդկանց, նիյ ածած, մինն էլ՝ քանդանքն ա ընդեղ ածած:

Թա, ասում ա.— Հասե, սաի:

— Ուրեմն՝ էն ըս գլիդաս: Ախճիգյա բեզ տվե:

Պիրում ա՝ թաղավերութիւն կեսը աամ՝ մին պալատում սահանք ապրում ըն, ուրանք էլ՝ էն մին պալատում: Նահանք ընդեղ ըն ապրում, սահանք՝ սահել: Տանտվ էլ վերջանում ա:

Գ. ԹՈՒՐԸԹՅԱՄԻՆ

Մին թաղավերու մին աղա երեխա ա ունենում, Տա կողքիցը՝ ուրան անից, մսի թուր ա ինում... մսից, է՛, մսիցը թուր ա ինում, արա համար էլ անունը աինում ըն Թուր-ու-թյամրի: Էա թաղավերեն տղեն անունը աինում ըն Թուրությամրի: Էա Թուրությամրին կյամ ա հասակը առնում ա, մին՝ աասնոթ, աասնինը, քսան աարեկանումը աա, երաղումը սիրահարվում ա մի տղեկա հեա, էտ աղջկան անունը Ոսկեծամիկ. մի ուրիշ երգում, մի ուրիշ թաղավերու աղջիկ, էտ որ երաղում սիրահարվում ա՝ ինչպես Աշըղ Ղարբեն ա սիրահարվում Սանամի հեա, էտ տեսակ ա ինում, աղջիկն էլ ընդեղ ա ըրաղումը Թուրությամրուն նհետ սիրահարվում: Սիրահարվում ա, մի բիշ ժամանակ անց ա կենում, աա մոռացություն ա աամ, լի, իրան համար, վերջը, իրան գարծը շարունակում ա:

Հունց ա պտահում, մին օր, մին պառավ կնեղ Թուրությամրուն փողոցումը պտահում ա, ասում ա.— Թուրությամրի, գյուղում ըս հինչ կա. մին՝ երգիրում, — ասում ա, — մին թաղավեր մին աղջիկ ունի, անումը Ոսկեծամիկ, լյավ քեզ սաղակաւն ա, աու բյնա նրան ճարի, — ասում ա: Ինչքան թաղավերութիւնն, կառավարութիւնն արա հոր հետ նովում ըն, էա աղջկան ոչ որի ի տամ: Հու՛ւ ա գյուղում, հինքա՛ն փահլվաններ, դեւեր, կյամ ըն, կովում ըն, պեն չի այուս կյամ, ախճիգյը տի՛ սաղ-սլամաթ, մնում ա:

Տա վեր էտպես ասում ա, բիրդան հիշում ա իրան արաղը, վեր հենց էտ աղջկան ա աեսալ: Կյամ ա հորը, մորը, դե, մին մաղար տղան ա ինում, թա, ասում ա՝ էսպես, էսպես... Ես բյնեկ: Հարր հիշքան անում ա, մարր հիշքան անում ա, չէ, ասում ա, — Ես բյնալ բիւլիմ, էտ ախճկանը ճարիմ: Ասում ա ու ճանապարհվում ա:

Ճանապարհվում ա. շատ ա բյնամ, խրեղյ ու բյնամ, տեսնում ա՝ ճանապարհին, մին ծառի տակին մին մարդ նստած ա: Էտ մարդի հեա ըա-րկում ա ըարեն առնում ա, պրծնում, Լտնը

հարցնում էտ մարդիցը, ասում ա.— Տու որտե՛ղ ես բյնամ:

Ասում ա.— Ճանապարհորդ ըմ. լի. ճանապարհ ըմ բյնամ:

Թա, ասում ա.— Ես էլ ըմ. կակրաղ, ճանապարհորդ, լի, մեկ չինինք էրկու ինինք... Ասե, աեսնամ միայն, քեզ որեէ արհեստից-պենից ունե՞ս, թա՛ չե:

Թա, ասում ա.— Ես ոչ մի արհեստ չունիմ. միայն լյավ ճանապարհ բյնող ըմ: Ուրեմն՝ եթե մին օրիշը աա օր ա բյնում էտ ճանապարհը. Ես մի օրումը կբյնամ:

Թա.— Տրանից լյավ պեն կլինի՞: Քեցենք:

Ասում ըն, էրկու հողավ ճանապարհվում ըն: Շատ ըն բյնամ, խրեղյ, բյնամ ըն, տեսնում՝ մին ծառու տակե մին մարդ էլ ա նստած. հանգստանում ա: Պարիօր ըն տամ, աստծու պալին, էտ Թուրությամրի աղան հարցնում ա. թա, ասում ա.— Որտե՞ղ ըս բյնամ:

Թա.— Ճանապարհորդ ըմ, լի, բյնամ ըմ էտ ճանապարհավը:

Թա, ասում ա.— Քեզ մին որեէ արհեստ-ղտտ ունե՞ս:

Թա, ասում ա.— Ինձ արհեստ չունիմ, ըսյց Ես աստղագյես ըմ, — ասում ա.— մին որեէ մարդու ասաղ ծովի-պեն անի, Ես հաստատ գյուղում ըմ, լի:

Թա.— Դե, պա, արանից լյավ պեն կլինի՞, էրկու հողի չինինք, իրենք ինինք:

Միասին ճանապարհվում ըն, բյնամ: Շատ ըն բյնամ, բի՛ ըն բյնամ, էլ լհա աեսնում ըն՝ մի ծառու աակեն մի մարդ նստած ա: Բյնում ըն, մուաանում, ըարկում, ըարեն առնում, նստում, հանգստանում, մհենց էտ մարդին անա հրցնում ա Թուրությամրին, ասում ա.— Քեզ, ստի, մին որեէ արհեստից-պենից օնի՞ս:

Ասում ա.— Ինձ արհեստ-պեն չունիմ, Ես ծովին իրեսեն հանց կլողանամ, վեր ծովին տակին մին ասեղ էլ լինի, կհանիմ:

— Պա, — ասում ա, — տանա լյավ պեն կլինի՞: Իրենք հողի չինինք, չորսը՝ ինինք:

Բյնամ ըն: Տահանք բյնամ ըն: Շարունակում ըն ճանապարհը, կյամ ըն հասնում մի ծմակու, Լշում, աեսնում՝ էտ ծմակումը լյավ, դեղեցիկ աներ շինած, շորս անդյունը հասար քաշած, զորդան յրան ըրած... էտ Թուրությամրին հնդկ-րունցն ասում ա.— Տուք ըսանղ սղասեցեք, սու երկում ա վեր դեւերի աներ ա, Ես բյնամ մի գլի-լամ:

Էա հնդերունցը թողում ա ըանղ, մենակ բյնամ, մտնում հայաթը: Հյաթումը մին ակղ մին հովսոլ ա ինսում, շար հովսոլ, լի, լիւսով լիւր:

տեսնում ա՛ մին ըիճկա նկար ընգած ա էտ հո-
վուզեն մաշին, ճիրին իրեսեն: Ստի եշում ա,
աեսնում, աղուշկավր ընգած՝ մին գլեղեցկուհի
կնիկ ա, սսում ա.— Այ տղա, այ տղա, պա, աու
վախում չը՛ս, ըստեղեք հի՛նչ գործ օնիս:

Թա.— Հինչ ա՞ պաաահալ, քույրիկ:

Թա, ասում ա.— Ախեր, երեք գլխանի դենն
աոնն ա սա, ամարաթն ա, լի:

— Ախեր, հիշտեղ ա՞ էա երեք գլխանի գեր:

Ասում ա.— Քլեղալ ա վերսի, էս սհաթիս
կյտլու ա:

Սսում ա.— Տու լափ արխային կաց:

— Զէ,— ասում ա,— տու ըիգի թագնվիս:
Ասինք վեր թագնվիս էլ, նա մարգու հոտը գյու-
ղում ա, ավելի լյավ տ փտիեր, պրծեր:

Ասում տ.— Ինձ փախչիլը-պենը հարկավեր չի,
միտյն ասի, տեսնամ՝ որտեղից ա կյալու դեր:
Կյալու թուշն ա ինձ հարկավեր:

Ասում ա.— Այ, էս կողմավեր:

Քյնամ տ, տեսնում վերս ա, լի, տոաջն ըրած,
մին կազնի ծառ պուք տված, օսեն տիրած,
կյամ ա:

էա տգան՝ Թուրությամբին, քյնամ ա խրթնրց-
նում վերսի հիվըններին, էս գեր կղնվում ա,
ծառը վեր քյցում, կյամ, վեր Թուրությամբուն
հոփ տա, կոլ տա: Վեր կյամ ա մուտանում, էս
Թուրությամբին կողքիցը թուրը հանում ա, վեր
թիում ա, էտ կլոխները իրեքան թոռամ ա: Կլոխ-
ները վերցնում ա, պիրում ա, տամ էն կնգանը,
տսում ա.— Կա, հասե գեին կլխները: Մհենգ
տրիտյին ը՛ս, վեր սպանալ ըմ դեին:

Թա.— Հտ: Դե վեր տի տ, ես՝ քեղ, տու՛
ինձ,— ասում ա,— միտսին ապրինք: էէ՛, վըես-
կին, տըծաթը թափտծ, տները-պենը, հինգ թա-
գավերի կտրողություն կա ստեղ:

Թա, ասում ա.— Ինձ հարկավեր չի, ինձ նպա-
տակ օնիմ,— ասում ա,— ես քյնամ ըմ իմ նպա-
տակին, բայց ինձ հնգեր օնիմ,— ասում ա,—
կպրիմ, քրգ նհետ կտմուսնացնիմ, ես կթողիմ,
քյնամ:

Քյնում ա հնգերունցը վերցնում, կյամ: էն
սուվթա վեր պտտահում ա՛ էն շատ ճանապարհ
քյնողը, թա ասում ա.— Տեսնում ը՛ս, էս կնեգլը:

Թա.— Հա, տեսնում ըմ:

— Տամ ըմ քյեղ, միասին տուք ապրեք, էս
հարստությունն էլ, եշի է՛, մին թագավերու կա-
րողություն ա, գեերենն ա լյալ, մհենգլ քունն ա,
ապբե, մունք մեր ճանապարհը շարունակում ընք:

Տրան թողում ա ըտեղ, պտտեն մի մեխ ա
թիում.— էս մեխը,— ասում ա,— եթե տեղիցը
շարժվի, աու իմտցի, վեր ես նեղ տեղ ըմ: Եթե

կկյաս հասնիս իմ հարայիս, կկյաս, եթե հաս-
նիս վուլ՝ տերը քեղ հետ: էտ լոխ քեղ տվենք,
մունք քյնամ ընք:

էտ իրեք հոգին շարունակում ըն ճտնապար-
հը: էլ լհա քյնում ըն բիգի ծմակը, էլ լհա՛ նույն
ֆորմի. աեղ էլ հենգլ կլխանի գեն ա ինում, էլ
լհա էտպես մի գեղեցկուհի կնեգլ: էտ գեիա էլ
ա ըսպանում, էտ գեղեցկուհուն էլ պիրում ա,
ասաղագետին աամ. «Տուք ըստեղ ապրեք,
մունք ճանապարհը շարունակում ընք»: Էրկու
հոգավ քյնամ ըն. էլ լհա աի մին պենու հանգի-
պում ըն, սա էլ օխաը կլխանե գեն ա ինում, էլ
լհա մին գեղեցկուհի կնեգլ, էս գեին էլ ա ըս-
պանում, էլ լհա նույն ֆորմի. կողքեն թուրը հա-
նում ա, մին գոնում յրա պիրում, օխաը կլոխն էլ
թոռամ ա: Ըտեղ էլ պիրում ա էս գեղեցկուհի
կնեգլն էլ աամ ճուրում լոգ ալողին, թա, ասում
ա. «էս էլ քյեղ ըմ տամ, ես մինակ քյնական
ըմ: էլ լհա պաանն մին մեխ ա թխում, ասում
ա. «Եթե էս մեխը աեղիցը շարժվի, ուրեմն՝ ես
նեղ ըմ լինելու, կկյաս, կհասնիս՝ կհասնիս, չես
հասնի՝ չես հասնի»:

Դե էն ասագագեաը ասողերեն յրա գյուղում
ա, նրան մեխ-պեն թխում չի: Սսում ա. «Սստ-
ղավ կգլիգաս, կկյաս, կկյաս վուլ՝ կյաս վուլ, թո-
ղում ըմ քու սովիստին»:

Ինքը, մինակ, ճանապարհը շարունակում ա:
Շարունակում ա, քյնում ա, հասնում ա էտ թա-
գավերի քաղաքը, հիշտեղ վեր ախճիգյն ա, տես-
նում՝ քաղաքը ավերակ ըրած, մարգ չկա, պեն
չկա, բայց մագաղինները ըզրանքավ լիգյն ա,
քյուլեքյում ապրանքը թափած ա, բայց մարգ-
կություն չկա, է՛, մին մաղգ էլ չկա էտ քղա-
քումգ:

Քյնում ա, մտնում թագավերեն պալատները:
էտ պալատներումը Ոսկեծամիկը կյեղած ա ինում:
Ոսկեծամիկն էլ ա սպասում արան. վեչ մինին
խոսք չի տված, աի ըսպասում ա Թուրությամբուն:
Սա վեր մտնում ա թագավերեն պալատները,
ման ա կյամ, էս Ոսկեծամիկը կյեղտծ տեղան
տեսնում ա, վեր մին տգա եկավ, պցիրացավ:
Տա իսկույն գյուղում ա, վեր Թուրությամբին ա:
Ստի եշում ա, տեսնում, վեր Թուրությամբին ա,
տեմաց ա տյուս կյամ: էս Թուրությամբին վեր
արա պաակերը տեսնում ա, օշը քյնում ա: Ախ-
ճիգլը տյուս ա կյամ, ստա օշը տեղն ա պիրում,
սաեղ ուրուր պտահում ըն, տրանց սիրահարու-
թյունը մհենգլ իսկականից շարունակում ա: էն
չիեն ըրաղում ըն իլալ, մհենգլ էլ՝ արաղ-մարաղ
չկա, ուրանք ըն ուրուր աեմաց: Սկսում ըն տեղ՝
էտ քագաքումը, իրար հետ ապբելը: Մինակ ուրանք
ըն, երկու հոգի ըն, մարգ-պեն չկա: Միաոժա-

մանակ րտեղից տյուս ըն կյամ, քյնամ ըն, վեր-
ջապես, ուսելը, խմելի ամեն հինչը ճարում ըն,
պիրում: Մին օր... ինչպես Բաբու քաղաքը ծո-
վեն կողքեն ա, համան էտ քաղաքն էլ՝ էն ա
ինում ծովեն կողքումը. ասում ա.— Քյնանք ծո-
վեն մեջը լողանանք:

— Պաժալուստա:

Քյնամ ըն, ծովը մտնում, այուս ըն կյամ,
հանգստանում ըն, էտ Ոսկեծամիկը տեսնում
ա՝ իր մաղան մին հատ ճիրի իրեսին ա մնացալ
վեսկե ա տրան մաղերը, ախեր:

Ասում ա.— Թուրթյամբի, մազս, տեհում ըս,
մնացալ ա ճիրին ըսին, հանվիր, քյնա մաղը
քաշի պեր:

— Ահ՛հ, մին մաղ ա, լի, մնացալ ա՝ մնացալ
ա, հի՛նչ ա վեր:

— Չէ՛, — ասում ա, — էն մաղը մեր կլոխը
խաթա... խաթա կպերի:

Ասում ա.— Վե՛շ մի խաթա. հուր անա՛ ըս
վախում, էն ըմ ըստեղ:

Թա ասում ա.— էս մին պեն ա, վեր բեղ ասա-
ցի. էս մաղը մեր կլխեն մին խաթա ա պերելու:

Վերջում ասում ա. «Մարդ ա, լի, չի շտում,
չի լսում»: Բայց Ոսկեծամիկը ամեն պեն դյու-
ղում ա, իսկ սա՝ Թուրթյամբին, ամեն պենա
մհալ չի տինում:

Վերջը, էտ մաղը ճիրի իրեսավը անցնում ա
դեպի Պարսկաստան. ըտեղ ծուկուն փոռողները
թուր քաշում ըն, անսնում՝ թուեն մաշին մին
վեսկե ծամ: Մին պառավ յոր ա օնում տանում,
տամ թաղավերեն, ասում ա.— Թաղավերն ապ-
րած կենա, Ոսկեծամիկը էն ա սաղ. ծովումը լը-
ղացել ա. մաղը եկալ ա, տյուս եկալ ըստեղ. էս
աւ Համին էն քաղաքումը տա մինակ, — ասում
աւ, — ապրում աւ Սաղ ա:

— Պա, հու՛նց կինի, — հու՛նց չինի, հու՛
կքինի:

Թա.— Ես կքյնիմ, ազադիմ, պիրիմ:

Ասում ա.— Եթե պիրս, քու կշոավը մին
վեսկե կաում:

Ասում ա.— կյավ:

էտ պառավը եր ա կենում, լողկա ա նստում,
կյամ, տյուս կյամ էտ քաղաքը. էտ ավերակ քա-
ղաքը, թաղավերեն քաղաքը Քյնամ ա, անս-
նում՝ մարդ չկա, պեն չկա, մին պատի տակին
նստում ա, մեծ կնիկ ա, լի, հասակով, մին պա-
ռավ կնիկ ա, նստում ա, տեսնում իրիկնաղեմին
էտ Վրեսկեծամիկն ու Թուրթյամբին տյուս ըն
կյամ տեղեք՝ պրոսնելու, լի, կյամ ըն, տեսնում
էտ պատեն տակեն մին աղքատ կնիկ ա:

— Այ կնիկ, ըստեղ հի՛նչ կործ օնիս, հու՛վ
ըս, հի՛նչ ըս, ըստեղ մարդ չկա, ինսան, չկա...

Ասում ա.— Ես. ըստի մին զժբախտ կնեզ ըմ,
լի, եկալ ըմ տեսալ՝ մարդ չկա. ինձ տարեք ձեզ
մոտ.— ասում ա, — ես ինչպես ծեզ մար. ծեզ
լյավ դուլըղ կանիմ, ծեք հացը-ճյուրը կպաղ-
րաստիմ, շորը կլվանամ. ամեն հինչը կանիմ ծրզ
համար:

Ոսկեծամիկն ասում ա.— Ըտրա ոագ ըրա.
քյնա:

— Խե՛, հինչ ա՝ ըննական էս կնիկը մեզ:

— Քեղ ասում ըմ՝ տա լյավ կնիկ լի, ոագ ըրա.
Թոկաց անց կենա. քյնա: Ես իմ ըսելիքը ըսե-
ցե, պրծե, մնացածը՝ տու ըս գյուղում:

էտ կնիկը յոր ըն օնում, տանում ուրսնց տո-
նը: էտ պառավ կնիկը տանում ըն ուրանց տոնը:
Սա, տրանց մի՛ն դուլըղ անում. էնպե՛ս լյավ
ծառայում ա. հացը, ճյուրը, ամեն օր վենները
լվանում, լըղըցնում, տինում ա տեղումը՝ ինչպես
մար: Տրանց չրկուսին էնպես լյավ պեն ա ցույց
սում, վեր հավատան. լի, ասին՝ տրա նմանը չկա.
հորից մորից էլ ա հա լյավ: էտ պեններ ցույց
տալուց հետո, մի օր վեր Ոսկեծամիկը տյուստո-
մը ըզրաղված ա ինում. ինքը մտնում ա Թուրթ-
յամբու մտը. թա ասում ա.— Թուրթյամբի,
էսքան թաղավերները կովալ ըն, գները, փահ-
լըվաններ ըն եկալ, ոչ մեկը չի կարողացալ Ոս-
կեծամիկին տիրանա: Տրա հոր կարողությունը
ունիշտոժիտ ըն ըրալ, բաղարը ավերակ դարձ-
րալ, ոչ որ չկա. պա բեզ էտ հի՛նչ ում օնիս.
հու՛նց կարողացալ տիրանալ Ոսկեծամիկին: Ես
օղում ըմ քու սեկրետը իմանամ:

Ասում ա.— Մայրիկ, իմ սեկրետը էս թուրն ա:
էս թուրը, — ասում ա, — եթե ըստեղից տյուս կյա,
ես ինքս՝ մին մեռած մարդ ըմ: Ըիշտ ա մեռնել
չըմ, բայց մի նախա ա մնալուսն՝ քյնալիս-
կյալիս:

Հետո, պառավ տու պառավ, ըստասում ա.
մին քանն օր վեր անց ա կենում, մին օր տեսնում
ա, վեր Ոսկեծամիկը այուսումը պրապիւծ տ,
Թուրթյամբին էլ քոն իլած ա, քյնամ ա էտ
մըսե թուրը հանում, տանում, քցում ծովին մա-
շը, ետ տեռնում, կյամ: Վեր թուրը հանում ա,
Թուրթյամբին էլ տեղան տուրուր եկողը չի՛, վերա-
դու նման ընդեղ վեր ընգած ա, մին նախա ա
անղը, վեր քյնում ա, կյամ: Ինքն էլ ջանալուր
պառավ ա ինում, լի, խտսում ա Ոսկեծամիկին,
պիրում չողկա նսացնում, տյուս պիրում իրանը,
հոյ՛նում թողավերեն, թա.— Ոսկեծամիկը պկալ
ըմ:

Թաղավերը տրան կշոավը մին վեսկե ա
տամ, թա.— էտ քու վեսկեն, եր կալ, քյնա:

Մհենպ էտ Ոսկեծամիկին թաղավերն ասում
ա.— Քեղ տղես լրա փառելու ըմ:

Ոսկեծամիկին ասում ա.— *Լիլի* չօնիմ, բայց միայն տասը օր ինձ ժամանակ տո, տաս օրանը կտեսնես:

Թա.— *Լիլի*, հինչ ըմ ասում:

Պիրում ա տրան ծառայողին—պեն նշանակում, վեր տասը օր ղուլլըդ անին *Լիլի*:

Մհենգյ խոսքը տանք Թուրքթյամրու ընկերներին, էն՝ շատ ճանապարհ քյողը, եշում ա ախսում՝ մեխը տեղան տուրուր ա եկալ, շարժվալ ա. եր ա կենում, ճանապարհվում: Աստղագետն ել կշում ա տեսնում՝ Թուրքթյամրու աստղը խավա-րած ա, տա էլ ա ճանապարհվում: էն ծովեն մաշին լող սփռն էլ, եշում ա, տեսնում՝ մեխը տեղան շարժվալ ա, ասում ա՝ Թուրքթյամրին նեղ տեղ ա... աա էլ ա ճանապարհվում: Տրանք իրեն էլ կյամ ըն, մին տեղ ուրուր հանդիպում: Աստղագետը տահանց պիրում ա, տյուս պիրում էտ քաղաքը, հիշտեղ վեր Թուրքթյամրին ա: Պիրում ա էա քաղաքը, աստղերեն յիշիլավ, տեղը որոշիլավ կյամ ըն, տեսնում՝ Թուրքթյամրին էն ա պատկած ա, բայց տրա մըսե Թուրք տեղը չի: Աստղագետին ասում ըն՝ մի գլխա թա տրա Թուրք որանե՞ղ ա: Աստղագետը մտիկ ա անում, թա՝ տրա Թուրք ծովումն ա: էն ծովում լող տվողը քյոում ա, մտնում: ման ա կյալիս, ման ա կյալիս, տյուս ա կյալիս, ասում ա.— *Ձկա ծովումը*:

էտ աստղագետը ասում ա.— Նորից մտիկ արա, *Լիլի* մտիկ արա, ծովումն ա, տես որանե՞ղ ա: Ես անում ըմ, վեր ծովումն ա:

Մեկել ա մտնում, էլի չի կարում, տյուս ա կյամ ասում ա.— *Ձկա, լի, չկա*:

— *Լիլի* մտիկ արա,— ասում ա,— ես անում ըմ վեր Թուրք ծովումն ա:

Մին էլ մտնում ա, անում, ինգի, քերծեք ա, է՛, քարեք—պեն: Մհենգյ, ընկած էտ քերծեքն ա ման կյալիս: Ման կյալավ, ման կյալավ, ման կյալավ, կյամ ա, տեսնում ստի մին ճեղք ա, Թուրք մեջը ընգած ա: Ճարում ա, ծերերին տյուս ա կյալիս, թա,— *Հսե, Թուրք ճարալ ըմ*:

Պուրում ա, տինում տեղը, Թուրքթյամրին լոք ա տամ տեղը նստում.— Պա՛հ, պարե, պարի օր, էտ հի՛նչ պեն ա, հի՛նչ նաղ ա, յաղու՞ղ եկալ ըք, ա՞ա, հի՛նչ ա պտահալ ծեգ, մի շուտ պատմեք, տեսանք... ախեր,— ասում ա,— գլուգում չըք, թա ինձ նհտ հինչ ա լյալ, հինչ ա պտահալ... մին տեսեք Վրեսկեծամիկը ըտե՞ղ ա, մին պառավ կենդի էլ կա, տես կենում ա՞, կանչեցեք, կյա:

— Ա՛,— ասում ա,— հի՛նչ Ոսկեծամիկ, հի՛նչ պեն, Թուրք,— ասում ա,— ծովան ըմ ճարալ, պերալ:

Տո իսկույն տեսնում ա, վեր էտ պառավը քյալագյ ա եկալ. Թուրք հանալ ա, քցալ ծովը, Ոսկեծամիկին եր կալալ, տարալ:

Ասում ա.— Ոսկեծամիկին ասալ ա, վեր էտ պառավից օքուտ չկա, ոադ ըրա, քյնա, ես լսալ չըմ ուրան, ախոս, վեր լսալ չըմ, ասալ ըմ. «Մեծ կնիկ ա, լի, հի՛նչ բեղում ա անի», Բայց մհենգյ անում ըմ, վրեր Ոսկեծամիկը լոխ գլուգում ա լյալ: Բայց ես իրան լսալ չըմ: Ախոս, վեր անց ա կացալ, եղածը՝ եղած ա: Եվ՛ ծեղանից էլ շատ շնորհակալ ըմ՝ ըստղաս մինչև երգիքը, վեր եկալ ըք, իմ հալին հասալ ըք տուք: Մհենգյ քյեցեք ծեր տեղերը, ես, հիշտեղ էլ վեր ինի, մեկ ա, քյնալու ըմ Ոսկեծամիկը ճարիմ:

Տրանց քաղցր ճանապարհ ա տինում, ինքյ կյամ լողկա նստում, կյամ տյուս կյամ էտ քաղաքը: Իրանն է, է՛, Պարսկաստան: Հիմա մին պառավ կնիկ ա ճարում, թա, ասում ա.— Մայրիկ, մին տեղ ինիլ չի՞ ուրուգյունս ծեղ մոտ քնիլի:

Ասում ա.— Տեղ՝ քնիլի, կինի, բայց աղբաա կնիկ ըմ, լի ուտելու պեն—մեն չկա...

Տյուս ա օնում մին քանե վրեսկեծամիկն տամ, թա.— Քյնի ուտելու—խմելու պեն պեր, ուտելու մասին մտածել մի:

Քյնամ ա, վերջը, հինչ ասիս պիրում ա, օտում ըն, խմում, պրծնում. տա, մինչև քնելը, թա, ասում ա.— Մայրիկ, ծեր էս քաղաքումը մի ողևէ նորությունից—պենից հի՛նչ կա, հինչ չկա:

Թա, տսում ա.— Այան քը մտտաղ,— ասում ա,— նորությունը, էս հաբեան թաղավորությանը մին Ոսկեծամիկ անունով ախճիգյ ա իլալ, հինչ-քան թաղավորություններ, հինչքան դեներ, հինչ-քան փահլվաններ, ովչեմ, տրան ուղեցալ ըն տիրապետին, ոչ մեկին ամալ չի եկալ, և հոր կառավարությունն էլ ինչտոժիտ ըն ըրտլ, մին մարդ էլ չկա երգրումը, բայց եկ տես, վեր Վրեսկեծամիկը սաղ ա լյալ: Հա,— ասում ա,— մին պառավ կնիկ, քյեցալ ա, Վրեսկեծամիկը պերալ, տվալ թաղավորին, իրան կշոավը մին վրեսկեծամիկն քյեցալ: Իսկ էքյուծ,— ասում ա,— Վրեսկեծամիկին հրսանեքյն ա:

էտ Թուրքթյամրին, թա, ասում ա.— Մայրիկ, դյուգում ըս, հինչ կա:

Թա ասում ա.— Հի՛նչ կա:

Թա, պա, ասում ա.— էն Ոսկեծամիկը իմ նըշանածս ա,— ասում ա,— էտ պառավ կնիկը եկալ տ, էս անսակ, էս տեսակ. բոլորը պատմում ա, ախեր, քյալագյ ա եկալ, Ոսկեծամիկը ըտի պերալ ա: Իմ հնդերունքը եկալ ըն, օգնալ ըն,— ասում

ա,— մօնեղյ եկալ ըմ Վրեակեծամիկի ետեղցը-
ես հինչպե՞ս կարող ըմ մեկ էլ Ոսկեծամիկին տի-
րանալ:

Ասում ա.— Գյուղում ը՞ս հինչ կա, շատ տժեբ
ա,— ասում ա,— որովհետեւ էն թաղավերը էլ
լ՛նա թաղավեր ա ե թաղավերին բավերները դեհը
ըն, իրեք հաա դե ըն, էտ դեերեն ըռալին,—
ասում ա,— մարդ չի կաղնում,— ասում ա,—
հի՞նչ կարող ըս անիս,— ասում ա,— վեչ մին
պեն շես կարող անիս: Մենակ՝ մին կառավարու-
թյան, կամ էտ դեերեն դեմ հի՞նչ բիղի անիս:
էտ կնիկն ասում ա.— Գյուղում ը՞ս հինչ կա,
Թուրքթյամրի, միայն մի ելք կա, ես քեզ կասիմ,
եթե կարողանաս տու հիմա անիս, դիդա,
վեր Ոսկեծամիկին կտիրանաս, եթե չկարողա-
նաս՝ Ոսկեծամիկը ծերբիցտ կբռնա:

Թա, ասում ա.— Հի՞նչ ա:

Դե նա էլ հերոս սղա ա, լի, դյուղում ա վեր
ինչ վեր ասին՝ կարող ա անե:

Ասում ա.— էտ դովերին մերը սաղ օրը էտ
դովերին հետե հաց ու թիւում. կտանիմ, քեզ
թուրունը ցույց կաամ: Կբռնաս թա թուրը,— ասում
ա,— մոտիկանաս, դովերին մերը վեր կտանում
ա, հացը նըեստա տամ, է՛, էտ ժամանակ եթե
կարողանաս ընդիս դովերին մոլը սրտեն, ծծե-
ցեր նրա մոլը կաթը, ուրեմն՝ գիղա վեր Ոսկեծա-
միկը բունն ա:

Ասում ա.— Լյավ:

Տանում ա, ցույց ա տամ թուրունը. աղան
բռնում ա թուրենն մուսանում ա, տեսնում՝ էտ
պառավը՝ դովերին մարր, վեր հաց ա թխում, վեր
կտանում ա, պեց սնսւմ ծծերը, տա թուրդան ընդ-
նսւմ ա ծծեն, ծծում: էտ դովերին մարր երր վեր
հացը թխում, պրծնում ա, եր ա կենում, կաղնում,
թա, դե.— ինչիւրքտ ասի, կաղարիմ: Տու էսօրվա-
նից իմ տղաս ըս, — ասում ա,— իմ երեխաս ըս:

Տու մանրամասը պատմում ա, թա հինչպես ա
պառավը եկալ Վրեակեծամիկին խափալ, պերսլ,
լի: Ետնան ասում ա.— Հեն, հըսանեք ա, իմ
նշանածը փախկում բն:

էտ պառավը քցում ա տրան հեաան, թա,
ասում ա.— Քնանք հարսանեք:

Կյամ ըն էտ թաղավերեն հայաթումր, է՛,
մըկծ բյակի ա. տծում ըն, պար ըն կյամ, էտ դո-
վերն էլ րավոր ըն, լի՝ տըա տղերբը: Տղան մըտ-
նում ա վեր պար կյա՝ դեը, մարը սրան սվըց-
նում ա, թա՝ բյա նանավ մասիաըա րրա, վըը
օգի թա բյակ մին պեն անե, փախիր, եկ կոշտս:
Ոս բյասւմ ա, դեին պտր կյամ վախաը ժժըպաղա
ա անսւմ, մասխարա-ղատ. վեր օղում ա թա թիւ,

վաղ ա տամ. բյնամ իրան մորը փեշկեն տակն ա
մտնում: Տա կյամ ա, ասում ա.— Այան.—
ասում ա,— էս խոխան հուվ ա՞:

Թա, ասում ա.— էս խոխան,— ասում ա.— ծեր
պուճուր եղբայրն ա: Սա փոքր ժամանակը,—
ասում ա.— անհետացալ ա, ըարան կարողացալ
չըմ ճարիմ, ասում ա,— լ՛նա տի էլ մնացալ ա
իոքը, դե, մարդ նան դեը ախի, մեն չախս: Երն:
Բայց տա,— ասում ա,— տես՝ տըան հինչ ուժ
ա լյալ,— ասում ա.— վեր կարողացալ ա... էս-
քան կառավարություններան վեչ մինը կարողա-
ցալ չի Ոսկեծամիկին տիրանալ. հինչքան կոե ա
լյալ, հինչքան փշացալ ըն, ըայց ձեր փոքր ախպե-
րը կարողացել ա տիրանալ Ոսկեծամիկին: Բայց
էտ չաղու պառավը բյեցալ ա, թա՝ հինչ ըրալ, թա
հունց ըրալ, փխցրալ, պերալ, տվալ թաղավերին՝
հորը: Մօնեղյ նա էլ փսակվում ա, հըսանեք ա
անում, աուք էլ քավոր րք, համ էլ պարը րք կյա՞մ
հաղսնանքումը:

— Այան, դյուղ ըս ասում:

Թա, ասում ա.— Հա:

Տահանք սըերը հանում ըն, հըսանեքը-դասը
սաղ յսն-յան սնում, թաղավերը վե՛րն ա. պենը
վե՛րն ա, լիւճին քշում, բյնում Ոսկեծամիկը փո-
նում, պիրում, տամ Թուրքթյամրուն: Տամ ըն Թու-
րքթյամրուն, ասում ըն.— Թուրքթյամրի, էսօրվա-
նից տու մեր փոքր եղբայրն ըս, օղում ըս, հիշանդ
օղում ըս բյնա. ընդեղ աղըն, օղում ըս, է՛, մեզ
մստ աղրի, էս պառավները՝ թա քեփղ տամ տ,
աղրի... հիշտեղ էլ վեր աղրիս՝ աղրիսլին, րեփղ՝
քուք քնի հու՛վ ա կարում քու հանդավարավտ
անց կենա, հու՛վ ա կարում րեղ մին պեն անե:
Վերցրու Ոսկեծամիկտ՝ քեփտ օգամ տեղը տալը:

Ըտեղից վերցնում ա Ոսկեծամիկը, նորից
կյամ էն քաղաքը... Դե, սվերակ քաղաք ա ըտեղ՝
հի՞նչ կա: Ուրան էլ՝ հարը թաղավեր ա, թաղա-
վերու տղա ա, Ոսկեծամիկին ասում տ.— Քնանք,
իմ հոր տանն աղրինք: Ես թաղավերի տղա ըմ,
լի, իմ հոր մաղար տղան ըմ, աչըը ճամբին ա,
քնանք ընդեղ՝ իմ հոր, իմ մոր հետ, ընդեղ միա-
սին կապրինք:

— Դե,— ասում ա,— հինչ ասիմ, վեր տանում
ըս՝ տանում ըս:

Կյալիս ըն, տյուս կյալիս ուրանց քաղաքը,
թաղավերը պիրում ա՝ օխա օր, օխտը քշը տրանց
համար հըսանեք սնում, հետո՝ ինքն էլ արդեն
ծերացած ա ինում՝ թաղավերը ծերացած ա ինում,
Թուրքթյամրին տինում ա ուրտն տեղը՝ ինչպէս
թաղավեր, իսկ Ոսկեծամիկին էլ՝ թաղուհի:

էղպես ըսկսում ըն ուրտնց հետե աղերկը:

Մին ծկնորս ա ինում: Տրան երեք աղջիկ ա ինում: Էա ծկնորսը վեր քյնում ա ծուկն փոնում, հենդյ հատ ծուկուն ա տյուս կյալիս: Պերում ա, մեկը ինքն ա օտում, մեկը՝ կնեգյը, մեկ-մեկ հատ էլ՝ աղջկերքյը: Քանե անգամ ծուկն ա փոնում, հենդյ հատ ա, վընշ ավիլ, վընշ պակաս: Մարդը մին հատ օտում ըն, ովշըմ, տի էլ ապրում ըն: Օրերեն մին օրումը, հունց ա տեոնում՝ էտ մարդին կնեգյը մեոնում ա, նորը մինան քյնում ա մին կնեգյ պերում՝ խորթ մայր՝ երեք ըխճկորանց համար: Բայց էս մտրգը, վեր թոռը բցում ա, էլ լհա հենդյ հատ ծուկն ա կյամ, բայց լս խորթ մարը փոնում ա՝ ըխճկորանցը կես-կես ծուկուն տամ: էտ մարդն ասում ա.— Ա կնիկ, մտրդը մին հատ ա, ին՞ յըս...

Ասում տ.— էքյուծ, բուրգան քիշ կըղնե:

Ասում տ.— Քիշ չի ըղնե, ե՞, փորձած ըմ, մտրդը մի հատ ա, լհա տի ա իմ ճկատեն կյիրած:

Խորթ մարը չի հոժարվում, արանց մեջ վիճարանություն ա սկսում, կոիվ-պեն, էտ կնեգյն ասում ա.— Ես էտ ըխճկորանց հետ չեմ ապրում, յտ՝ տտր թողե ծմակումը եկ, յա՝ քըզ նհա էլ չըմ ապրում:

— Ա, կնեգյ, պա տի պեն կինի՞:

Թա.— Հա՞, ես էտ ըխճկորանցը հետ ապրել չըմ: Օղում ըս՝ ըխճկորանցը ասանիմ թողիմ ծմակումը, կյամ, օղում չըս՝ աու ըս գյուղում, ես կքյնամ:

Վերջը, ճարահատյալ էա մարգն ասում ա.— Դե հի՞նշ անինքյ, տանինքյ, լի:

Յոր ըն օնում էտ իրեք ախճիգյը, քյնամ ըն ծմակու: Ըտեղ, իրր թե խնձոր ըն քաղում, տես ըն անում, տեն ըն անում, օրը ուշացնում, մինչև մթնում ա, էտ իրեք ախճիգյը թողում ծմակումը, մարգ-կնիկ կյալիս ըն տուն: Ըտահանք մնամ ըն ծմակումը: Վեշ մին պեն չի պտահում, ճանապարհ էլ չըն գյուղում: Հեոու ըն քյնամ ասանան: Տուն կյալիս, տահանք շատ սովածանում ըն: Մհենգյ, հաքյաթումը տի ա ասած, լի, վեր էա իրեք բուրը... մեկը պիտի մորթին՝ էն էրկուսը օտին: Մհենգյ հուր՝ մորթին, հուր՝ չմորթին. էտ ըխճկերքն ասում ըն. «Գյուղում ըք հինշ կա՞, եկեք կյուղինք»,— ասում ա,— հուրը կյուղ փրփրե՞ նըան մորթինք»: Դե, էն մրեծերը գյուղում ըն, հունց կյուղին վեր չփրփրե, կուճինը խամ ա, գյուղում չի: Կուճուրը կյուղում ա, փրփրում տ: Աա ահում ա.— Դե, վեր ինձ մորթելու ըք...— էն ըն ինգի նստոտած, լի, կլորը, տինում ա քվերը գյուղգումը, ասում

ա,— կլորս մին քիշ քթվեցեք, մին քիշ ծըզանա կշտանամ, նանա ետը հինշ օղում ըք՝ ըրեք:

Տա համ ասում ա, համ էլ մատնեքավը տալիք քանդում ա: Քանգում ա, տեսնում ա, տաղատ շամինշ ա այուս կյալիս, խուրմա ա տյուս կյալիս: Տրանք վերցնում ըն, օտում ըն:

— Դե վեր ըստեղ տի պեն կա,— ասում ա,— էլ ինձ հոր ը՞ք մորթում, տյուս տվեք էտ շամինշան, խուրման կերեք:

Խտի քանգիլավ, քանդիլավ, քանգիլավ, քանդիլավ քյնամ ըն, տեսնում, վեր ըտեղ կյուճեր ա, ախոո, ծի կա, մարգիք ըն քյնում-կյամ: Տու մի ասել, տա թագավերեն ծիանոցն ա, շամենչին, խուրմեն պահեստն ա, գե թագավեր մարգ ա, լի, ծիանոցը շամենշավ, խուրմավ տ կորմիտ անում: Տահանք մտնում ըն շամենչին պահեստը ամեն օր, փշկենն շամենշավ, խուրմավ լցնում, տյուս կյամ: Տի ապրում ըն: Մին ամես, կրկու տմես... Օրերեն մին օրումը, թագավերը կյամ ա ծիանցը կոշտը, տեսնում՝ ծիենը մաշված ըն: էտ պահողներեն ասում ա.— Միանցը կորմը տուր ծախում ըք, տամ չըք ծիերեն, տրա համար էլ մտշվում ըն:

Տրանք.— Թագավերն ապրած կենա, ծախում չընք... տես չընք անում, տեն չընք անում...

— էն վախտը,— ասում ա,— կյուղանում ըն. ընգում ա կյուղը ճարիք: Մինչև մին քանե օր եթե կյուղը ճարիք վուշ, ձեղ կախաղանի ըմ տլա-կան:

Տահանք քշերները քոն չըն ինում: Մին քշեր եշում, տեսնում՝ մին ծակավ մին լյուս ընգավ կյուճը. տեսնում՝ իրեք տխճիգյ ուրուր հետա մը-տեն, փեշկենը լցեն էտ կորմիցը՝ շամենչ-խուրմա ա... հինշու վեր է, տի ա ասում լի հեքյաթումը... վեր տյուս ըն կյամ քյնամ, տրանց հետ-քավը քյնում ըն, էտ ախճկորանցը փոնում: Փրո-նում ըն, իրեքան տանում թագավերեն մտտը.— Թագավերեն ապրած կենա, ծիանցը կորմ օտող-ները հտսե՞ն էս իրեք ախճիկն ըն:

Արանց տալիս են թագավերեն, թագավերը սը-րանց անից հարցնում ա.— Տուք հի՞նշ ախճ-կերքը ըք:

Պատում ըն, լի, վեր՝ էսպես, էսպես. մին ծկնորսի ախճկերք ընք, մեգ պերալ ըն, թողալ ծմակումը, քյեցալ. վերջը շոո ընք եկալ, քյթալ չընք տոնը, ընգալ ընք ըստեղ, տի շամենշա-պենա կյուղացալ, ապրալ ընք, լի:

Թա, ասում ա.— Շաա լյավ:

Տահանց իրեքան էլ թագավերը կնեգյ ա վերց-նում ըր հմար: էտ իրեք ախճկանը վերցնում ա իրա կնիկ, Թա, մհենգյ.— Ասեցեք տեսնամ՝ ծեր ամեն մինի ծեոուրը հի՞նշ ա կյամ, հի՞նշ դործ կարող ըք անինք:

էն մեծ քուրն ասում ա.— Թագավերն ապրած կենա, ես կարող ըմ,— ասում ա,— մի էնպես կերակուր էփիմ,— ասում ա,— վեր՝ բեզ հինքան դորք օնիս, էտ գորքը էտ կերակուրիցը օտե, կշտանա, կեսն էլ մնա ղզղանումը։

Թա, ասում ա.— էտ վեշինչ, լյավ պեն ա։ Մհենգյ հարցնում ա մեշնակ քվերը, թա.— Տու՜ հինչ կարող ըս անիս։

Ասում ա.— Թագավերն ապրած կենա. ես կարող ըմ մի էնպիսի խալիչա կյործիմ, վեր բեզ հինքան դորք օնիս՝ էն խալիչին յրա նստին, խալիչին կեսը մնա տյուսր։

Թա.— Վեշինչ, տա էլ ա լյավ։

Մհենգյ՝ փոքրիցու փոքրն ասում ա.— Թագավերն ապրած կենա, վեր մունք ամուսնանանք, ես կարող ըմ,— ասում ա,— վսկրքյաքյուլ խոխեք պիլիմ։

Թա, ասում ա.— Վեշինչ, քոնը հլա բոլորից լյավ ա. ուրեմն, եթե սուտ ինի՝ ծեր իրեքանց կլոխր ալական ըմ։

Կյալիս ա ժամանակը, մեծ բուվերն ասում ա.— Դե տու կերակուր պագրասա, տեսնամ ինչպես ըս պագրաստում, որ իմ գորքս լոխ օտի, հլա կեսն էլ մնա կերակուրեն ղզղանումը։

Թա ասում ա.— Թագավերն ապրած կենա, մին ղզղան պակաղ աոր, վեր օիտը պամշի էտ ղագղանեն մաշին կործ սնին, մեկը-մյուսի շաքուճի սասը յրսկանա։

— էտ,— ասում ա,— սոտ պեն ա, տա ամալ կյալի տեն չի։ Ուրեմն՝ քու ասածը սոտ ա։

Մհենգյ կյամ ա մեշնակ բուվերը, թա, ասում ա.— Դու ահա ըս. մին խալիչա կկյործիմ, որ քու գորքը բոլորը նստին, հալա խալիչին կեսն էլ մընալու ա։

Թա, ասում ա.— Թաղավերն ապրած կենա, տու արեկրից տրեմուտը հինա սարքել տո, ես ետ խալիչան կյործիմ։

Թա, ասում ա.— Քոնն էլ ա սոտ։

Մնամ ա փոքրը. գե տա էլ հրցնելու պեն չի։ Կյամ ա, օղում ա թա մին տարեն թմամե, էտ փոքը կնիկը պատճառավել ա տեոնում, մին ճոխտակ երեխա պիւրում։ Մինը՝ ախճիգյ, մինը՝ տղա, մագերը վրեսկե, վրսկրքյաքյուլ։ Տա վեր պիրում ա՝ էն էրկու բուրը նախանձվում ըն։

Երբ աատմերը բյնում ա թաղավերից մշտելո օպի, էրկու բուրը առաւը կտրում ըն.— Հը, հի՛նչ ա պիւրալ։

— Երկու բեխա, մինը՝ տգա, մինը՝ ախճիգյ, վրսկրքյաքյուլ։

Տահանք պիրում ըն էտ պառավին շատ փող ըն տամ, էտ էրկու բուրն, է՛, ասում ըն.— էն խոխեքը կուտուրեցեք, էրկու շան թուլտ պերեք, տրեքյ

ընդեղ, վեր ասինք՝ երկու շան լակոտ ա ծնալ կենգյտ։

էտ տատմարը պիրում ա՝ էտ խոցը դիմիչ չի անում կուտուրե. մին յաշիգյ ա պաղըաստում՝ սանդուղ, խոցը տինում ա մեքը, հետո, կյետ ա ինում, բցում ա էտ կյեաին մաշը, քցում ա կյետին մաշը. կյետը յոր ա օնում. բյնամ։

Իսկ շան լակոտները պիրում ըն տինում խոցը տեղը, բյնամ թագավերեն թա.— Թագավերն ապրած կենա, կնիկա էրկու շան լակոտ ա ծընալ։

— Հաա՛, Կյամ ա, տեսնում, իսկապես՝ շան լկուտեն։

Ասում ա.— Կուպուրունը քսեցեք իրեսեն, տարեք քղաքեն ղրաղումը կպեցեք, վեր քյնոդ-կրյվոդ նրա իրեսին թքին, վեր ինձ տի խայտառակալ ա։

Իտի էլ անում ըն։

Մհենգյ խոսքը տանք էն էրկու խոխան, վեր յաշիգյին մաշին ըն՝ ճյուրը քցած։ Կյետը քչալ ա, տարալ, տյուս պերալ ծովը։ Քյեցալ ա ընգալ ծովը... Քյուտեն էն մին կողմին մին մարդ ա ապրում առանց կնիկ, առանց պէն, ինքյն էլ շատ հարուստ մարդ, կրթված մարդ, Բայց քշերցիրեկ աստուծուն աղոթք ա անում, թա՛ հիշողա օղում ա ինի, թաքյի ուրան մին խոխա ինի։ Մին առավոտ եր ա կենում, տեսնում՝ մին սանդուղ Քյուտին իրեսեն կյամ ա։ Ասում ա. «Ա, իրիբրյնակ... բյնիմ էն սանդուղը պիրիմ, հս՛ր ա թե մաշին մին խոխա ինիս։ Զին քշում ա, բյնամ էտ սանդուղը քաշ անամ, պիրում պեց անում, տեսնում՝ էրկու վրսկրքյաքյուլ խոխա մաշին, մինը՝ տղա, մինը՝ ախճիգյ։ Տանում ա, վերջապես, վըլխարի կաթավ, տեսավ-տեսավ պահում ա. մծանում ըն էտ երեխերը։ Վեր մծանում ըն, տահանց կրթցնում ա, մինչե՛ տասնօխար-տասնութ տիրեկանը տի կյամ ըն տեոնում. էտ մարդն էլ, ուժե, ծերանում ա, մեոնելու յրան ա ինում, խոցը վըսյաթ ա անում, ասում ա.— Ես ծիին թափշուր ըմ ըրալ, տուք կնստիք ծիին յրա, էտ իլած-չիւած վրեսկե ա, բոլյանտ ա, կպեոնիք ծիին, աուք էլ մեշը նստիք, ծին ծեղ աանելու ա մին թագավերու քաղաք, էն թագավերեն քաղաքումը.— ասում ա,— ծին հիշտեղ կաղնե, ընդեղ ծեղ համար լյավ-լյավ տենեք կսարքիք ե ընդեղ կապրիր։

Իտի էլ անում ըն։ Հարր մեոնում ա. հորը թաղում ըն, պրծնում, հինչ վեր օնին, լոխ պեոնում ըն ծիին, կյամ ըն, տյուս կյամ թաղավերեն քաղաքը։ էտ ծին բյնամ ա, բյնամ, թաղավերը էն հիշտեղ վեր ծոզով չի անում, հրապարակ ա ինում, բյնում ա ըանդ կաղնում։ Քանի վեր հարն ասալ ա. «Հիշտեղ վեր ծին կաղնե, ընդեղ ծեղ համար»։

տներ կշինիք, էտ տներումը կապրիք: Զիմա ըսեղ ծիւրը կաղնում ըն, էտ տղտն պիտի քնի թագավերից խնդրի, ասե՛ օգում ըմ էսհինչ տեղը տներ շինիմ: Քնում ա: Քնում ա թագավերեն կոշտը էն ժամանակ, վեր թագավերը հիվանդ պատկած ա ինում: Լհա վեր նի չի մտնում թագավերեն կոշտը, թագավերը լոք ա տամ, տեղը նըստում, կարծես թա իսկի հիվանդ չի լյալ, տղան ա, ե՛: Թա՛ հի՞նչ ըս օղում: Թա՛ օղում ըմ էս հինչ տեղը տներ սարքիմ: Թա՛ վեր տու նի մտեր, ես ստի վացե, քնի, հիշտեղ քեփտ տամ ա, ընդեղ էլ սարքե: Եր ա կենում, կյամ, կյամ ա ինծիներպեն փոնում, հտման էն ծին վերենը կտցտծ տեղը տներ շինում: Էրկու ըստանե տներ ա շինում ե քուր ու ախպեր սկսում ըն տեղ տպրելը:

Թա հունց ա ինում, մին դոնում էլ ա թագավերը հիվանդանում: Թագավերը հիվանդանում ա, էս տղա էլ լհա գործով թագավերեն կոշտն տ քնում: Էլ լհա վեր նի չի մտնում, թագավերը լոք ա տամ, տեղտն եր կենում, նստում, սկսում հետը դրուց տները: Ախրը սերտ ա, լի, հալրաթ սերտը մին պեն դյուդում ա:

Բայց էտ էրկու նախանձ քույրերը, էտ օղոռաները, վեր թագավերեն վանտը սկանում ըն, տներ շինիլը դյուդում ըն, տրանց տարիքն էլ հաշվում ըն, կլիսի ըղնում, վեր համան ուրան քվերը երեխաներն ըն: Քնում ըն տտամտրի մոտը, ասում ըն.— Քե. վեր ասալ ընք էն երեխաները կապանես, ըսպանալ ը՞ս:

Թա.— Չէ, մին ստնդուղի մեջն ըմ քցալ, կյիտը եր ա կտալ, քեցալ:

Թա.— Տես, վեր էս կործր պենվա, քու կլոխն էլ ըմ կտրտկտն, էն տղին կլոխն էլ, մին թտհր ըրտ՝ տղեն կլոխը կեր, ըխճկանը պենը հիշտ տ, վեր, ուրեմն՝ էտ պենը պեց չինի, բեղում ա տղտն ինի վուշ լյուս աշխտհքում:

Թա, տսում տ.— Վեր տի յտ, էս էն տղան հտնց տեղ կղտրկիմ, վեր քնա, էլ եա չկյա:

Էտ տտամտրը էնքտն դյուդումիշ ա անում, վեր էտ տղտն տտնից տյուս կյա: Տյուս ա կյալիս: Դե տղտ տ, լի, քնում տ ուրտն հետե մտն կյամ, քուրը մնտմ տ տանը նստած: Էտ տտամտրը քնա, կամաց-կամաց տոռնը թակե, պեց կանե, տեսնտ՝ էտ ախճիդը մինակ նստած տ.— Վր՛, —կասե,—իմ մտր քե մտտող, էտ հի՞նչ պէն ա, հի՞նչ նտղ ա, պա տու տի մինակ, քու ախպեր եր ա կենում, քնամ ուրան հետե ման տ կյամ, քեղ վեշ հընդեր օնիս, վեշ պեն օնիս, միթամ քու կյանքն էլ կյանք ա՞, իտի պեն կինի՞...

Ասում տ.— Դե հի՞նչ անիմ, իտի էլ ա ինում: Զու՞նց անիմ, հի՞նչ կա վեր:

— Քու ախպեր վեր կյա... Հինչ վեր ասիս, քու խոսքտ կտրելու չի, ասե՛ մին տեղ մին դուշ կա՛ Զաղարան բլրու: Եթե քնիս, էն Զաղարտն-բլրու-լը պիրիս, կտինինք վանդտկեն մաշին, կերքի: Կյավ երքում ա,— ասում ա,— քու օրտ էլ ուրախ անց կկենտ, ինքն էլ տյուսերումը, հինչքան օղում ա, թող ման կյա:

Տա սվրցնում ա ախճկանը, ինքն անց կենում քնում:

Ուրուդյունը ախպերը կյամ ա տոն, տեսնում՝ քուրը շատ տխուր ա.— Ա քուր, հի՞նչ տ պտահտլ, խե՞ ըս տխուր, դարդտ ասե, հինչ վեր ասիս՝ պաղրատտ ըմ:

Թա, ասում ա.— Ախպեր, դե հի՞նչ ասիմ, ինձ համար, ովշեմ, տծեր տ. տու տյուս ըս կյամ, ես՝ մինակ տխճիգլ, տանր մինակ, տես-տես... Ես մին պեն ըմ ըսկացալ, քեղ ըսելու ըմ:

Թա.— Հի՞նչ ըս ըսկացալ:

Ասում ա.— էս հինչ երդրումը մին Զաղարան բլրու դուշ կա, եթե քնաս, պիրիս,— ասում ա,— ուրեմն ինձ համար երք կասե, պեն կասե, ստի օրտ անց կկենա, լի:

— Աշկես յրա, էտ ա մին պե՞ն:

Քնամ ա ծիին կոշտը, ծիին ասում ա... ծին էլ էտ տղեն լուղուն գյուդում ա, լի... տղան ծիին ասում ա, ծին ասում ա. «Տրան սվրցնողեն՝ նահալաթ...» դե, իմաստուն ծի ա, լի, դյուդում ա, ասում ա,— բայց ընդեղ քնողը կյամ չի—էտ տղեն տ ասում:

Թա, ասում ա.— Կյալ-չը՞նք, կկյանք, ռուղ վեր իմ քուր տստլ ա, բեդի քնանք: Քնանք, յա՛ կրմեռնինք, յա՛ կկյանք, յա՛ կպերինք Զաղարան բլրուլը:

Թա, ասում տ.— Հինչ ըմ ասում:

Նստում ըն... տա հրեղտն ծի ա, լի, թոշում ա, քնամ տյուս կյամ, էտ Զաղարան բլրուլի երգիբը: Մհենդլ էս իմաստուն ծին էս տղեն թտհրը սվրցնում ա, տեղը դյուդում ըն: Դե, դեբրի երդիր ա, սահտնց անա Զաղարտն-բլրուլ կինի՞ խլիլ, պիրիլ: Թա՞ նեղ տեղեր ըն ըղնում, թա հի՞նչ տղերա ըն փրկվում, թող՝ ես ու տու դյուդտնք, մին էլ՝ նահանք, բայց վերջը սահանց կործը ալ տ քնում, կառում ըն էտ նեղ-նեղ տղերտն, էտ ուխժեբեն պուներան, էտ դեբրեն կլոխերան աղաղվին, Զաղարան բլրուլը յոր օնին, թոշին, կյան տեղ հտսին: Պիրում ա հսցնում քվերու: Որ պիրում ա հսցնում քվերու, կնանեքը դյուդում ըն, վեր տտհանք արդեն եկալ ըն: Էն մորաքուրերը՝ էտ տվաղակները, դյուդում ըն, նորից քնում տաամարեն մոտը: Ասում ըն.— Տու հունց պեն ըրե՞ր, վեր քեցալ, եկտվ, հլտ դուշն էլ պիրավ, էն տ ուրանց տտնտն կախ ըրտծ, հլա՛ յըքելիս:

էա պառաւան ասում աւ.— Պա՛հ-հո՛... լյաւ,
մհենդէ էլ էնպէս մին տեղ կուղարկիմ, վեր էլ
կյալ չի:

Նորից էտ տղան քնում ա թագավերին մոար,
դործաւլ էլ լհա թագաւերր հիւանդ պառկած ա
ինում: Վեր մտնում ա, էլ լհա թագաւերը սղա-
նում ա, լոք տամ, տեղան եր կենում, արա նհետ
զրուց անում, պեն անում, ետնան քնում ուրան
կործին:

Իտի, դաթումը մին տաս-տասնհինգ օր ընց-
նում ա, դաթումը էլ լհա պառաւան քնում ա: Քըյ-
նում ա, տոռնը թակում ա, նի ա մնում.— Ա՛,
րարե, րարե, բալա ջան, հու՛նց ըս, հու՛նց չըս,—
սկսում ստի կեղծաւեր-կեղծաւեր խոսելը, վերջը,
թա ասում ա.— էա դուշը՝ դուշ ա, լի, պերալ ա,
երբալ ս, պրծալ ա, տանալ էլ չի մին պեն տոլու
կյալ, տա քեզ համար, լհա, էնքան վաժմի չի
Թա.— Հա, հի՛նչ կա:

Թա, ասում ա.— էս հինչ ծովումը, էն ա մին
ծի կա, էտ ծին,— ասում ա,— օխտը հատ քոռակ
օնե, էտ քոռակներեն,— ասում ա,— ամեն մի
մաղիցը տաս տեսակ ձայներ ա այուս կյամ: էն
ծին,— ասում ա,— քուռակներաւը վեր պիւրիս,
կապիս քու հայաթումը, է՛, սաղ քաղաքներան
կյալկան ըն թիմաշա, է՛, հու՛վ ա գյուղում հինչեր
ըն ըննական, թիմաշա ըս ըննական, ժողովուրդ
ըս ասնական և օրա լյաւ անց ա կննական: Եթե
էն ծին պերաւ, ուրեմն՝ քեզ էլ պարզ չօնիս:

Ասում ա.— լյաւ:

Մհենդէ, էտ պառաւան ասում ա, պրծնում, ին-
քը այուս ա կյամ: Քնում ա: Ուրուպունը ախպե-
րը կյամ ա, տեսնում՝ էլի քուրը շաա տիւր աւ—
Քույրիկ, հի՛նչ ա պտահալ, իի՛՞ ըս տիւր:

Ասում ա.— Ախպեր, դե էա դուշը մին աասն-
հինգ, քսան օր երբալ ա... դե, սա երբն էլ հի՛նչ
ա, պրծաւ, լի, տա ինձ համար հնգեր չի, պեն չի:
Կարում չըմ, թա այուս կյամ տոռնը, մինին նը-
հետ խոսիմ, մին պեն անիմ: էն ա,— ասում ա,—
էսհինչ ծովումը մին ծի կա, էն ծին օխտը քոռակ
օնե, էն քուռակներեն ամեն մինի մազան աաս
աեսակ ձայն ա այուս կյամ: Վեր քնաս էն ծին էն
քուռակներաւը պիւրիս, հայաթումը կապիս, սաղ
քաղաքը կյալու ըն թիմաշա, քուռակներեն ամեն
մին մաղան էլ աասր տեսակ ձայն ա կյալկան,
զրուցիւնը եր ա իննական, օրս լյաւ, ուրսիս անց
ա կենալու:

Թա.— Քնամ ծիին մոար, լի, աահամ հինչ ա
ասում:

Քնում ա ծիին մոար, ասում ա:

Թա ասում ա... ծին ա ասում.— Օհո՛, տըան
ասողեն՝ նահալթ: Ընդեղ վեր քնինքը,— ասում
ա,— պրծալ ընք. յըս էլ ըմ մննական, աու էլ:

Նա,— ասում ա,— իմ մորաքուրս ա՛ էն ծովեն
ծին, ես նրա հետ կովել չեմ կարող, նրան ծովից
հանել չեմ կարող ես:

Թա, ասում ա.— Մին ա, կովիս, կովիս վուշ,
մեռնինքը, ապրինքը, իմ քուր վեր ասալ ա, ըի-
դի քնինք, յա՛ կմեռնինքը, յա՛ կկյանք:

Թա, ասում ա.— էն ժամանակ վեր տի ա,
քնտ օխտը հատ կյումաշի կտշի ճարի, օխտը
փութ էլ կուպըուն (կուպըունը գյուղում ըս, չէ՞).
օխտը կյումաշի կաշի, օխտը փութ էլ կուպըուն
պեր: Կպիւրիս,— ասում ա,— կուպըունը կքսիս
ինձ, կյումաշեն կաշին՝ կպցնիս: Կուպըունը՝ կը-
քսիս, կաշին՝ կպցնիս, կքսիս-կպցնիս, վեր ես
նրա հետ կովելու ըմ, վեր կովիմ, հանցու իմ
ջանս վիրավորվե վուշ, հինչքան թխե, կաշվին
կպշի, ինձ վնաս չտա: Ես պիտի հետը կովիմ, վեր
կարողանամ ծովիցը հանիմ նրան:

էս լոխ անում ա, պաղրասում ա, պրծնում,
թա, ասում ա.— Ամեն հինչը պաղրաստ ա,
կարող ընք քնինքը:

Քնում ըն: Մինչև ծովը հասնելը, ժամկենրա-
ւը վեր քնամ ըն, դաշաղները ըտանց յրան ըն
ատմ: Հունց ա ինում, էտ ծին մին տեղից վիրա-
ւորվում ա մի քիչ: էլի կյամ. ըն այուս կյամ
ծովին ղրաղը: Կյամ ըն այուս կյամ էա ծովեն
ղրաղը, էա ծին ասում ա.— Ես մտնում ըմ ծովը, աու
ըսանդ կաղնում ըս: Ես էտ ծիին հետ կովելու ըմ:
Ուրեմն, եթե աեսնաս, վեր ճիրին իրեսը սիպասիկ
փրփրում ա, իմացի, վեր հաղթալ ա ինձ, ես չը-
կամ, կլիտտ ճարը աես: Իսկ եթե կյարմրից
ճիրին իրեսը, ուրեմն՝ ես ըմ հաղթալ, ծին պի-
րում ըմ:

Թա, ասում ա.— լյաւ,

Մին մտնում ա ծովը, ազան ծովեն ղրաղեն
մնում կաղնած: Շաա ա անց կենում, խրեդյ ա
անց կենում, մին վախտ աեսնում ա՝ ճիւրին
իրեսը սիպասիկ փրփուր ընգաւ, թա. «Պահ,
հաղթալ ա, ես՝ էլ ըստեղ հոր ըմ կենում: Անց
կենում, քնամ, լիս: Մի քիչ վեր քնամ ա... քնամ
ա, մեկ էլ ասում. «Ա, հիշտեղ ըմ քնամ ես: էն
հրեղան ծի ար, դաշաղները վիրավորալ ըն: Բա,
վեր ես քնամ, ինձ դաստի սպանելու ըն, լի: Իմ
ծիս հրեղան ծի ար, ես էլ քնիմ իմ ծիս կոշ-
տը. հիշտեղ ինքը, ընդեղ էլ՝ ես: Թող, լհա նըա
կշտեն մահանամ, լի: Մեկ ա դաշաղները ինձ
կսպանին: Ետ ա աեսնում, կյամ: Պաաաո եղում
ա ծովեն, աեսնում՝ ըհը՛, ճիրին իրեսը կյարմում
ա: Ծիրին իրեսը կյարմում ա: Տա վեր կյարմում
ա, թա. «Պահա՛, երեւ մեկ էլ հաղթալ ա: Տես-
նում ա՝ ըհը՛, իրան ծին, էն ծիին վղաք փոնած,
քաշ ըրած պիրում ա, այուս պիրում դյուղը: էտ
քոռակները հեաան՝ ղընդ հա ղընդ, էէ՛, հինչ

սասեր ա տյուս կյամ, ծիին յրա էլ՝ վեշ կաշի ա մնացալ, վեշ էլ՝ կուպրուն: Էնքան կովալ ա, ուրուր ալալ ըն: Տա տյուս ա պերում էտ ծին, ինքր նստում ա, բռռակներն էլ՝ հետան... վերջը, պիրում ըն: Պիրում ըն, տյուս պիրում ուրանց քաղաքը, հյաթումը կապում: Սաղ քաղաքեն գրմփոնը եր ա ինում. քաղաքումը էլ մարդ չի մնում, կյամ ըն թիմաշա: Էա ախճիգն էլ ա ալուս կյամ, էս մորաքուրն էլ, ածնում ըն, վեր՝ ծին պերեն, բուռակներն, բեփ ըն անում, հուվ ա դյուղում՝ հինչ բեփ, հինչ գմփոց, հինչ դրնդոց: Տի՛ մին ամիս, էրկու ամիս, էա քաղաքում հինչքան մարդ կա՝ կյամ ըն թիմաշա. ախեր տի... էա փորմին պեն չի իլալ, ախեր:

Հետո մի էրկու ամիս վեր անց ա կենում, էտ քվերքը քյնում ըն աամարեն մոա, թա.— Այ անպետք, ժամանակը լրանում տ, ախեր, մունք քենու չընք, բու կլիսն էլ կտրելու ընք. աու ասալ ըս՝ հանց աեղ ըմ դրկալական, վեր կյալու չի: Պա մհենգ հի՞նչ տեռալ,

Թա, ասում ա.— Էս անգամ հանց տեղ ըմ դարկելու, վեր քյնալու ա, էլ կյալու չի:

Եր ա կենում աա, քյնում: Վեր ախպերը աան տյուս ա կյամ, քյնամ ա, մանում ախճկանը կոշտը: Էնքան կեղծավորութունեն ա անում, վեր ախճիգը մոր տեղ սիրում ա:

— Հա, բալա ջան:

— Հի՞նչ կա:

Ասում, թա.— Ղորթ ա, սաղ քաղաքը եկավ թիմաշա ըրավ, աու էլ՝ թիմաշա ըրեր, միենույն ա,— ասում ա,— տտ քըգ հետե մին դրուցընգեր չի: Մին երգչիրում,— ասում ա,— էն ա մին տխճիգ կա, անումն՝ Արեհատ, էա Արեհատն,— ասում ա,— վեր քյնա պիրի, համ կանոնա ուրան համար կենգ, համ էլ՝ կանոնա քըղ համար գրուցընգեր: Ամենալլավը աա ա:

Էս ախճիգը ուրախանում ա, ասում ա.— Պա տանա լլավ պեն:

Ուրուցունը ախպերը վեր կյամ ա աոն, ածնում ա՝ էլհա բուրը բեքեփ ա:

— Հը, ա բուր, հի՞նչ ա պաահալ էլ լհա, ասե պարդա:

— Ախպեր, դե,— ասում ա,— հի՞նչ ասիմ, ծիեր ըն, լի, մին էրկու տմես ժողովուրդը ուրախացավ, եկավ, թիմաշա ըրավ, քյեցավ, բայց մեկ ա՝ աա ածնում չի ինձ ղրուցընգեր: Ինձ համար մինը ըրիգի, վեր ինձ նհետ խոսե, եր կենանստե, տյուս կյանք միտսին, պեն անինք, ես միտեկ կարում չըմ: Էս հինչ երգումը,— ասում ըն,— մին ախճիգ կա՝ Արեհատ տնունով, սիրուն: Վեր քյնիս, պիրիս, համ կանոնա բո կենգ, համ էլ՝ կանոնա ինձ համար ղրուցընգեր:

Թա, ասում ա.— Հինչ ըմ ասում:

Քյնում ա ծիին մոաը, ծիին նհետ մալըհաթ ա անում, ծին ասում ա.— Տրան սվրցնողին նահալաթ, պա ընգեղ քյնողը հու՞նց ա կյամ, Արեհատը՝ էն Արեհատն ա, վեր քյնողին քար ա շինում, էէ՛, ընգեղ քար ա սաղ. լոխ, հու վեր քյեցալ ա, էէ՛... հինչ թագավերներն քյեցալ, լոխ քար ա շինալ, հինչ փահլաններ, հինչ գեներ, հինչ... հու՞վ ա գյուղում հինչեր, հու վեր քյեցալ ա, լոխճին քար ա շինալ՝ էա «սիրուն Արեհատ» ասածը:

Թա, ասում ա.— Չէ, ե՛, չէ, ըագ իմ բուրը ասալ ա, քյնինք: Քար կշինի՝ քար կանոնաք, քար չի շինի՝ ուրան կպիրինք:

Ասում ա.— Տու ըս դյուղում, քյնանք, հինչ կինի՝ կինի: Եր հուրը,— ասում ա,— վեր ինձ թափշուր ա ըրալ, ես էլ բու խոսքտ կարել չըմ կտրիմ, ես ծեր ճանապարհին մեռած ըմ, հինչ վեր ասիք, կաղարում ըմ: Բայց հինչ վեր հարկավեր ա, հա քյեղ ասում ըմ, լի, վեր ընգեղից եա կյալու թա՛րը չկա:

— Դա, յկա, քյնալ ըրիինք:

Նստում ա ծին, քյնում ըն տյուս կյամ համան էա երգիրը, հիշանդ վեր էա Արեհատն ա: Քյնում ա, տեսնում՝ աա քար աշխարհքն ա, էէ՛, լոխ քարեր. հարսանքավերներ, թագավերը թագավերին հետ կովում ա, դեր՝ քար շինած... վեր քյնում ըն, դե էն ա ուրան շինութուն օնե, լի, ուրան պալատներ՝ էա Արեհատեն: Վեր քյնում ըն մուտանում, տղան վեր ա կյամ ծիեցը: Եր ասում ա.— Ես ստեղ մնամ, տու կքյնաս: Եթե կհրամարվե, ուրեմն՝ տու նրան օղելուն բաղի կենա, կկյամ, կտանինք: Եթե բաղի չկենա, մին ա՝ քեզ քար ա շինելու, ես էլ աանան ետը քար ըմ ու քար ըմ:

Թա, ասում ա.— Հինչ ըմ ասում:

Դե, աա վըսկրքյաքյուլ աղա ա, մալերը վընսկե, էէ՛, գյեղեցիկ: Քյնում ա աա պալատի տիմացը, Արեհատը տյուս ա կյամ:

— Բարե ձեղ,— ասում ա,— բուր Արեհատ:

Ասում ա.— Բարե: Բարե, հաղար ըրուվ ըս եկալ: Հը, հի՞նչ կա, յաղուգ՝ եկալ ըս: Էա տու հո՞ր եկեր: Էս շորս կողմա մաիկ շարի՞ր:

— Մաիկ արի:

— Բա, վեր շորս կողմա մաիկ արի, էա հի՞նչ ռիսկալ,— ասում ա,— եկեր ինձ մոա:

Ասում ա.— Արեհատ, եկալ ըմ քեղ օղիմ, ինձ համար կնիկ աանիմ:

Թա, գե.— Շաա սխալ ըս,— ասում ա,— ես,— ասում ա,— քեղ համար՝ օղում ըմ՝ հիշտեղավ եկալ ըս, էն ճանապարհավ քյնաս: Միա

նստե՛, էն ճանապարհով քնտ, քեղ քար չըմ շինում:

Թա, ասում ա.— Գյուղում ըս հինչ կա: Ես եկալ ըմ քեղ աանիմ, ես եկալ չըմ, վեր մեկ էլ ետ տեոնամ: Կամ քեղ ըրդի աանիմ, կամ՝ ինձ քար շինի,— ասում ա:

— Մինչե ծուլներա քար:

Մինչե ծուլները քար ա աեոնում էտ տղտն:

Թա.— Կկալիմ քեզ կենդանացնիմ, քնաս:

— Չէ, է՛, չէ,— ասում ա,— տերտակ քնողը չեմ, է՛, ես եկալ ըմ քեզ տսնիմ, յա՛ ըրդի աանիմ, յա՛ ինձ ըրդիմովին քար շինի:

— Մինչե պոկը քար:

Մինչե պոկը քար ա տեոնում:

— Մհենգյ,— ասում ա,— հալա փրկություն կա, կտրող ըմ քեզ կենդանացնիմ: Բիդի քնաս. բայց իմացի, վեր մեկ էլ ըսեցե, ուժե, քար ըս, պրծավ:

— Հինչ օղում ըս ըրա,— ասում ա,— աոռե, քար շինի, ըայց ես քնողը չըմ, ես եկալ ըմ քեզ տսնիմ համար: Եթե հոժալ ըս՝ ինձ եկ. հոժար չըս՝ ինձ քար շինի:

էա Արեհաար, դե իմաստուն ա, լի, արդեն գյուղում ա արա ֆունդամենալ. վեր՝ թաղավերու տղա ա լյալ. հինչ աեսակ ա մժացալ. հոլ ա տրա քուրը. հինչ տեսակ ա ուղարկված. հոլ ա ղարկալ. հինչու ա ղարկված... տա ըրդիմ Արեհատը գյուղում ա: Յանի, ինքը-ինքը մասածում ա, լի, Արեհատը. «Ես ստեղ մինակ, նրա՛ն էլ քար շինեցե, տանավ ես հինչա՛ւար ըմ: Վե՛լ մին պենու Պա, տա թաղավերու տղա, վըսկըքաքյուլ տղա, դեղեցիկ, ինքն էլ հերոս, լի, վտի-պեն չօնե. «Օգում ըս քար շինի, օգում չըս՝ եկ»: Պա, տանա լյավ տղա ես հիշտեղա՛ն ըմ ճարելու: Աղըցնում ա արան: Սղըցնում ա, թա.— Եկ, եր իլ տիյեր:

Քյնում ա տա: Քյնում ա վերե, վերջապես, օտում ըն, խմում ըն ուրանց համար, պրծնում, թա, ասում ա.— Քու մար ես գյուղում ըմ հիշաեղ ա, ես,— ասում ա,— ըրդիմ գյուղում ըմ, քյնանք ընդե՛ք քու երդիրդ, ես ըրդիմ կասիմ:

Արեհատը հոժարանում ա, հավաքում իր եղած չեղածը, վըսկեն-մեսկեն, նսաում ծին, կյամ: Տեոնում ըն ինչպես՝ մարդ-կենդի, ապրում ըն: Քուվերը կշանն ըն ապրում: Քուրն էլ ուրախանում ա. մհենգյ, արդեն, իսկական հնդիբր ա եկալ, է՛, էլ՝ ղուշավ-մուշավ, տեսավ-տեսավ խափվելու չի:

Տա՛ տղան, ըսկանում ա վեր թաղավերը հիվանդ ա, իսկույն քյնում ա թաղավերեն մոալ, լի. տա իր պենը՝ այցելությունը, կտրում չի,

գյուղում ա, վեր այուս ա կյտմ՝ թաղավերը ծընդրանում ա, նի ա մնում՝ սղանում ա:

Իսկ մրաքուրեքը քյնում ըն՝ տաամարեն կոշտը.— Տոնտ քանդվի, տաամար, եկալ ա, է՛, պերալ ա, Արեհաան էլ նհեան ա պերալ, հինչ տեոնա՛վ:

Թա.— Դե, ես օրիշ պեն չօնիմ, վեր պերալ ա՛ պերալ ա, տանտվ էլ իմ օժը պրծալ ա, ես էլ օժ չօնիմ, էլ տրան ղըկելի տեղ չօնիմ:

— Ուրեմն՝ մեր վերջն ա, քունն էլ:

— Վերջն ա, վերջը չի, ես պրծալ ըմ: Եթե, իհարկե, դորժը պեց անինքյ, մեր վերջն ա, լի:

Արեհատը գործը լյավ գիդում ա, մին օր ասում ա.— Քյնի, թաղավերից խնդրի, ասե. էն կենդիլը, վեր իրեսը կուպրուն ըք քսալ ե քյնող-կյովող իրեսեն թքում ա, ինձ տո, ես տանիմ, պահիմ ինձ մոտ:

Դե վեր տա քյնում ա թաղավերեն կոշալը, թաղավերը սղանում ա, դրա համար էլ թաղավերեն անա հինչ վեր խնդրում ա, աակաղ չկա, ասում ա.— Կարող ըս աանիս:

Քյնում ա, էա կենդիլ պիրում: Արեհատը տըրան յոր ա օնում, աանում համամ, լըդրցնում, շորեր ինք օնում, կեց աամ, ղաշանդյ, պիրում, ուրտնց աանը նստըցնում: Դե ուրան սկեսուրն ա, լի, Արեհաար գյուղում ա, ըայց աղան պան չի գյուղում, հիշտղա՛ դիդա: Տա վեր պիրում ա, պրծնում, ասում ա. «Մի հատ ղոնախլը ըմ պադրաստելու, թաղավերեն էլ, ուրան կնանուցն էլ, աատմարին էլ, ըրդիին, կանչելու ըմ, կյան մեը աոնը»: Տա աի պադրասաությունը քաշում ա, ծեն տամ թաղավերեն, կնանուցը, երկու տալին, աատմարին՝ տեսինտենին, կյամ ըն օտում-խմում, պրծնում, քյնի-յիս, մտրղը մի ծերք շանդյալ-աեսակ, քթուր՝ վըսկեն, պադարկա ա տամ արանց, յոր ըն օնում, քյնամ:

Քյնամ ըն, էքսը կյամ, թա.— էա վըսկեն-պենը, լոխ արճիճ ա տեոալ, սա հի՛նչ պեն ա:

— Խե՛,— ասում ա,— աա վըսկեն ա լյալ, վըսկեն արճիճ կանոնա՛:

Թա, տսում ըն.— Տեոալ ա:

Թա, դե, ասում ա.— Յըհարկե, վըսկըքաքյուլ խոխեքը,— ասում ա,— վեր շան թուվեքյ տեոնան, էտ վեսկին էլ կարող ա արճիճ տեոնա, լի:

էտ վեր ստի ա ասում, էտ կնանուցը մաղերը բիզ-բիզ վենն ա կենում կլխենն:

Հիմա. թաղավերեն ասում ա, վեր սա քու խոխեքյ ըն, էս՝ աղաա ա, էս՝ ախճիդյա ա, էս էլ՝ քու կնանեքա ըն, վեր քու վըսկեքյաքյուլ

խոխեքը տարալ ըն, Կյօտը քցալ, աեղը՝ շան թուլեք տիրալ, եկալ քեղ ասալ. «կենեգյո էրկու շան թուլա ա պերալ», էս էլ տասմերն. ա, վեր էս լոխ սարքալ ա: Մհենգյ տու, հասե, էս տղեն հարն ըս, էս էլ՝ քու կենեգյո ա, ես էլ՝ քու հարստ ըմ...

էս վեր ստի ասում ա, էս թագավերը սամսեմ պլանում ա, է՛. հիվանդությունը-պենը լոխ մոռանում ա, դակաղ տ տամ՝ իրեք հատ ճոթի, էտ ճոթիները կյամ ըն, էրկուսը էն մորաքուրները, մինն էլ՝ էն տատմարը, իրեքանոցն էլ ճոթեցու հաքլվան կապում ըն, ամենը մինին հաքլվան՝ մինը, պեց թողում, քյնամ ըն, տահանց մեծ պատան անգուճն ա մնում: Իսկ թագավերը ուրան տրդեն տինում ա թագավեր, Արեհասը անոնում ա թագուհի: Ինքն էլ՝ շատ պոռաված տ ինում, ըխճկանը փսակում ա, կնգանը յոր օնում, մին անգյուն քաշվում, ապրում: Տի էլ շարունակում ըն ապրել:

Ուրանք հասեն ուրանց մուրաղին, մենք էլ հասնինք մեր մուրաղին:

8. ԿԻՍԼԱՆՋԸ

Իրեք ախպեր ըն ինում: Կուճի ախպոր անումը Կիսլանջ ա:

Մընծ ախպերն ասում ա.— Քյնամ, ես ուշափեն հարստություն խլիմ, պիրիմ, տուք տանը կացեք:

Եր ա կենում քյնում: Մին իծարած ա ջհում, ասում ա.— Պարի աջողում:

Ասում ա.— Աստծու պարին:

Թա.— Որպի՞ ըս քյնում:

Թա.— Քյնամ ըմ ուշափեն հարստությունը խլիմ:

Ասում ա.— Դե առ սպասե, էծերը կթիմ, էս ըմանում փրթուշ անիմ: Փրթուշ անիմ, պրծնիմ, ես քյնիմ օխտը սարա, օխտը քուլա օխտը ճպատ կարիմ, պիրիմ. մինչե էն շախ թա փրթուշը կերած ինիս, պիգա, վեր կկարիս:

Պիրում ա, հինչու վեր է, փրթուշ անում, աինում ըռաչին, ինքը քյնամ: Քյնում օխտը սարա, օխաը քուլա օխտը ճպատ կտրում, յոր օնում կյամ, տեսնում՝ հլա ուանելու Ասում ա.— Բատ՛, կրեղու ըրս, քյնալ մի: Եշում չի, քյնամ ա: Քյնամ ա, մին էլ ուղարածեն ջհում.— Պարի աջողում:

— Աստծո պարին: Որպի՞ ըս քյնամ:

— Քյնամ ըմ ուշափեն հարստությունը խլիմ:

Ասում ա.— Դե, հասե, օղտը աինում ըմ էս սաընն պակեն, վեր կարիս փչիս, օղտը աեղան տուրուր աաս, գլիգա վեր կկարիս:

Տինում ա. փշում, գե վեշ մին պեն:

Ասում ա.— Քյնիս վուշ:

Թա.— Չէ, քյնական ըմ:

Անց ա կենում, քյնում: Քյնում ա ուշափեն ասում.— Տյուս եք, ես առ կոեվ ընք ընական:

Օշափն ասում ա.— Բա՛, րա՛, րա՛, ես կլխավոշոտ տամ, տանս իլած-չիլածը լոխ քեղ ինի, մինակ կոեվ շանինք, լյավ ա, լյավ ա:

Թա.— Չէ, տյուս եկ:

Օշափը տյուս ա կյամ, արա վըղըկոթան փրոնում, տանում քցում վերեն մաշը, մին մընծ ճըղացու քար ա ինում, էտ քարավ ուխը ծածկում:

Մաշնակ ախպերը տեսնում ա վեր մընծը քյնից, եկավ վուշ, աստ էլ՝ ինքն ա քյնում: Կյամ իծրածեն ջհում-կարում չի փրթուշն օտե, ուղտրածեն ջհում-կարում չի օղտը տեղան տուրուր աա, լսում չի նահանց խրաաները, կյամ, վերջապես, հասնում ուշափեն:

— Օշափ ախպեր, տյուս, եկ մին կոիվ անինք:

Ասում ա.— Ջանս քեղ մատաղ, բա՛, բա՛, րա՛, — օշափ ուրխանում ա, ե՛, վերումն ա տինական, — ջանս քյն մատաղ, տանս իլած-չիլածը քե ինի:

Ասում ա.— Չէ, մին տյուս եկ, քըղ նհետ պեն օնիմ:

Տյուս ա կյամ, արա խըղըտական էլ փոնում, ասնում, քցում էն մին ախպորը կոշտը, ճղացքարը քցում յրա:

Կիսլանջը ասում ա. «Իմ ախպերը քյեցեն, եկին վուշ»: Էն Կիսլանջը՝ կուճինը: Ասում ա. «Մին քյնիմ տեսնամ իմ ախպերը թորը քյեցեն, էս հի՛նչ իլին...» Քյնում ա հետան: Քյնում ա էտ իծրածեն պտահում: Ասում.— Պարի աջողում:

Ասում ա.— Աստծո պարին: Ա, Կիսլանջ, թո՛ոն ըս քյնում:

Ասում ա.— Քյնամ ըմ ուշափեն հարստության յրա:

Թա.— Քու տոնը շինվի, մընծ-մընծ աղերը ըն քյեցալ, նառու նման տղերք, տու քյնական ըս ուշափեն հարստությունը խլի՛ս,

Թա, ասում ա.— Հա:

Ասում ա.— Դե, էծերը կթիմ, փրթուշ անիմ էս ըմանումը, ես քյնիմ օխտը սարա, օխտը քուլա օխտը ճպատ կտրիմ, յոր օնիմ, կյամ: Վեր կյամ, տեսնամ՝ կերած, բա՛՛ կկարիս:

էա ըաի ա անում, փրթուշ անում, պրծնում, ճանապարհվում: Հհա օղում ա, թա քյնա, ասում ա.— Ա, քյնալ մե, քյնալ մե, ետ աեռ եկ ըստեղ, կերալ ըմ:

Կյամ ա տեսնում՝ կերած, թա.— Բա՛՛, կըկարիս:

Աստ էլ քյնում ա ուղարածեն ջհում.— Պարի աջողում:

— Աստծու պարին:

— Ա Կիսլանջ, էտ թո՞ւն ըս քնում:

Թա.— Քնում ըմ ուշափեն հարսառթյան յըս:

— Ա,—ասում ա,—լլավ-լլավ տղերք ըն քյե-ցալ, տոնտ շինվի, վեր քյնիս կրելու չըս:

Թա.— Չէ, քյնական ըմ:

Թա, ասում ա.— Օղաք տինիմ հասն՝ էս սա-րեն պտկեն, վեր կարիս փըլիս լհա տուրուր տաս, դիդա, վեր կկարիս:

Տինում ա, փշում ա, լհա, լլավ, օղան տու-րուր ա տամ. ասում ա.— Հա, կկարիս, քյնի:

Քյնում ա, հասնում ասեն ուշափեն, ասում ա.— Տյուս եք, կոնվ ընք ըննական:

Օշափը Թա.— Բա՛, բա՛, բա՛, բա՛, ջանս քյի մատաղ. տանս իլտծ-չիլած լոխ քեղ ինի, էս մինը ինձ բախշի:

Թա.— Չէ, տյուս եկ մին:

Տյուս ա կյամ, Թա ըստա վլան էլ փոնե, վե-րը կոխե, սա վեր թրավ թխում ա, կոխը կեսն ա ընգում: Վեր մին էլ թխում ա, վեր քցում, ապիերը լիլիում ա: Նիյ ա մնում անսնում՝ մաշ-ղոլ մին ախճիդյ կա, Թա.— Քու ապուր վեսկեն հիշան՞ղ ա, տեղն ասն:

Տանում ա նհանջ տամ, Թա.— Սանդ ա, լի:

Վեր ա, պեց անում ըռեխը, անսնում՝ իսկա-պես վեսկե ա, էն ա լիդյը: Օղում ա, Թա տյուս տա, ասում ա. «Պա, իմ ախպերքը էս խե՞ ուր-վում չըն»: Տեսնում ա մին արեղա մին սաս ա կյամ: Քյնում ա անջուկը տինում ընդեղ, անս-նում մարդու սաս ա. եշում, տեսնում՝ մին մընծ ճղըցաքար, սասը աա տական ա կյամ: Պցրցնում ա, տեսնում՝ ախպերքը տական:

— Ախպերք, Կիսլանջն ա ասում:

Հնդեղանս, վերեն մաշան.— Այ ախպեր, տու՞ ըս:

Թա ասում ա.— Հա:

— Վա՛յ, մունք քըղ մաաաղ, հիշաղա եկեր:

Պիրում ա տահանց ըղաղում:

Ասում ա.— Դե եկեք, հասն՝ ըսանդ ա ուշա-փեն վեսկեն, նի մնինքյ, պարկերը լցնինքյ, յոր օնինքյ քյնինքյ:

Տահանք ասում ըն. վեր մեր վեղը կարիս, Կիսլանջ ախպեր, մունք էլ վեր նի մնող չընք, վախում ընք:

Տա՛ Կիսլանջը, նիյ ա մնում աահանց պար-կերը լցնում, աամ ուրանց, մին էլ նիյ մնում, վեր ուրան պարկն էլ լցեն, քարը քցում ըն յորս, ծածկում, ուրանք ուրանց պարկերը յոր օնում, անց կենում, քյնում: Կիսլանջին թողում ընդեղ՝ վերեն մաշին:

էս շատ ա մաածում, խրեգյ, մին պաաառ

վեսկե ա ածում տուպրակեն մաշը, աական փշում, քարը թող ա ինում: Տյուս ա կյամ, ճանապարհ-վում: Կյամ, կյամ, ընդեղան, կյամ անսնում՝ մին ըիսպուր ղրաղե ըիսպենեն քոն իլած: Հտա-հանք քոն իլած, պարկերն էլ կշտոներեն աի-րած: Ասում ա. «էս հո՞նց տնիմ, վեր պարկերը յոր օնիմ, Թափիմ իմը, ուրանցը քարավ-պենավ լցնիմ»: Պիրում ա, հինչու վեր է. պարկերը աա-նում մին ղրաղ տըեղ. Թափում ուրանեն մաշը, պեպնիդյ, քարեր, տես-տեն, նի տամ պարկերեն մաշը, ըռըխեն լլավ կպոտում՝ հունցը վեր իլալ ա, պիրում աինում կշտոներեն, ինքյ վեսկեն շիլա-կում՝ դիրի տոն: Կյամ ա, վեր կյամ ա շենան մուաանում, ճանապարհեն ղրաղեն մին ծառ ա ինում, էտ ծառեն տական ասում ա. «Կենամ, իմ ախպերք կյան-քյնին, ետնան ես քյնիմ»: Հանդ կենում ա, անսնում ա՝ ախպերքը պարկերը շի-լակած եկեն-քյեցեն, դյուղում ըն Թա վեսկե ա, ե՛: Ուլակած քյնում ըն, դե՛ տոնն էլ, ղարադամ ա, լի, ըղնում ըն հուրթավը, ծեն տամ մորը.— Այա, այա, դյարան քցի, վեսկե ընք պերալ:

— Այան ծըղ մտտաղ, կլիւնեբրավտ շոռ տամ:

Վեր ընդըղան պեց ըն թողում՝ ղարադամեն հուրթավն իվեր, քարերը շոռշոռալով վեր ա տեռ-նում, է՛, շոռում ա: Վեր շոռում ա, այանը Թա.— Թաղիմ ծեղ, կյեղիմ ձեղ, էս հի՞նչ ա, էս վեսկե ա՞, կառըվիքյ աուք, էս քարերը հինչո՞ հմար ըք պերալ, ածալ ըսանդ:

Տահանք մնամ ըն ղարմացած. «Ա, էն վերու-մը վեսկե ա իլալ, էս խե՞ ախ ա տեռալ»:

Կիսլանջը ուրան առաքակը շրլակած կյամ ա, Թա.— Այա՛, այա՛, դյարան վեր քցի, փուլ ըմ պերալ:

Թա, ասում ա.— Այան ծըղ նմանեն Թաղե, մընծեքը հի՞նչ ըն պերալ, Թա՛ տու հինչ պիրիս:

Մին վեսկե ա թող անում: Վեր այուն ըռաչին էա վեսկեն ղրնդալավ վեր ա ըղնում, այան.— Վը՛յ, կլիսավտ շոռ աամ, կլիսավա պատապատ աամ:

Դյարան վեր ա քցում, վեսկեն շոռում ա:

Ախպերքն ասում ըն.— Արա, պա մերն էլ ար վեսկե, էն խե՞ յա ընդի անալ:

Կյամ ա, Թա.— Ախպերք, ես կյամ ծեղ աղա-դիմ ընդըղան, վեսկեն լցնիմ ծեղ պարկերը ծեղ աամ, աուք քարը քցի՞ք փախճիքյ: Տըա հեաե էլ, տեսնում ըք՝ ծեղ վեսկեն քար ա անալ, իմն էլ վեսկե ա մնացալ: Տուք նաշալ ըք, անպեաք ըք աուք, ես ձեղ ըղաղալ ըմ, Թա տուք ըաի անի՞քյ:

Մարը պիրում ա եղըծու անում, աամ Կիսլան-ջին, փոնում նահանց էլ շան հետ լակ աամ, Թա, դե՛ քյեցեքյ:

Տանավ էլ պրծնում ա:

Հա, ստի ա ինում. մին թագավորու կնգա լիխա չի ինում, ընխա չի պիրում: Էտ թագավորս դիլիսորն ընդած տուրս ա կյամ քլովշանը ման կյալի, տեհնում ա մին օխծը, ինդի, ուրան ճուտերովը ինդի պեն ա անում՝ խաղ անում: Թագավորը, ինքը, մրտկումը պեն անում լի, ասում ա. ոսուժեի հա մին օխծու մշանք էլ չկամ, լիա: Ընդետանա, ժուկ ա անցնում, ժամանակ ա անցնում թաղավորեն կինը պատճառավոր ա տեղում: Վեր պատճառավոր ա տեղում, ըտեղ, դուլղչի ընտինում թաղավորեն կնգանը լրան, լյավ պահում ըն, պաշտում ըն, կյամ ա ժամանակը, վեր էտ բշերը էտ երեխան ինիլ ըրգի: Թագավորը ինում ա երե ըսածումը, կնգայն էլ ինում ա՝ ներքե: Մհենդ ըտեղ, էտ դուլղչեք պեն ըն անում, վեր էտ երեխան ինի, բյնին թագավորեն մուշտուլղչի, լի: Ըտեղ, ընդետանա, խիլա կենում ըն, վեշ մին սաս-սաս ամուր չի կյամ: Ա, բալամ, հա հի՛նչ բեղում ա ինի: Լյուսանում ա, կա վուշ: Թագավորը ծառան ըրկում ա՝ բյնի ահա էս հինչ ա վեր ստի լրանում ա, սաս չկա: Քյնում ըն տեսնում՝ թագավորեն կնգանը կշան կնանքը ստի՝ ունքրոնեն ուրուր ա:

— Էա հի՛նչ ա...

Թա.— Դե, պա ասել չըս, թագավորեն կինը ապամալ ա, մին օխծու ճուտ ա պիրում:

Կյամ ըն ասում թագավորեն, ասում ա.— Քյեցեք, հունց վեր կարգն ա պատեցեք սերուն, պըհեցեք: Օխծա, թա՛ կյեղան, իմ խոխան ա:

Էտ օխծին ճուտը սերուն պըտաաում ըն, պարուր ըն անում, տինում մին թախտու լրան: Կյամ ա էնպես վեր օրեկանը՝ տիրեկան, կյամ ա ինդի լցնվում, կյամ մին ջանավար աեղնում: Էտ օխծը, ինդի, սկսում ա ծկլթալը: Քյեք-ցերեկ ծկլթամ ա: Էգ վեր ծկլթամ ա, թագավորեն մին օխտը նալի-վեղիք ա ինում, տահանք ասում ըն. ամեգ մին ախճիգ տանք, պեն, լի, բալի էա օխծը սոված ա, լի. մինը հա աամ, մինը աու տաս, բցինք էտ օխծեն ըոխի, միգուց հանգստանտ, լի: Ետ ըն աեղնում մսլըհաթ անում թա, գե. — Չի, մունք օխտը հոքի ընք, օխտը ախճիգ տվենք, օխտը օը սուս ըրավ: Կանա հանը էլ լհա ծկլթական ա, լյավ կինի ախճիգ մթերում անինք:

Պիրում ըն աահանք շրջում, վեր ախճիգ հըվտբին, լի, որպես մթերում կադարին: Եր ըն կենում քյնում սահղ-ընգեղ, տի շոո կյալավ, հըվրքելավ կյամ ըն մին աեղ:

Սահղ մին ախճիգ ա ինում, էս ըխճկանը մարը վեր մեղնում ա, հարր քյնում ա մին յավըհակեն կին պիրում: Էա ախճիգա շատ գեղեցիկ

ա ինում, բայց խորթ մարը նհետը մին ախճիգ ա պիրում: Էս պերածը էնքան ղաշանգ չի ինում, բայց հա եթիմ ախճիգը շատ ղաշանգ: Էտ ինում: Ըտեղ էտ թաղա մարը էս ղաշանգ եթիմին շատ նածիմի տակ տ պահում. դարկում ա հոլերն ա պահում, էծերը-մեծերը տի պահում ա: Էս ախճիգ մթերողները, ըխճկերքը պիրիլիս տեղը տեհում էտ ախճիգը ճանապարհին վըետը կացած, իրես-միրեսը ցխոտ-մխոտ, տլիկերպ. լի, ասում ըն. ստի պեն ընք հվաքում թաղավորեն տղեն հըմար, ասում չըն է, վեր կոլ տալու հետե, կկյա՛ս:

Թա, դե.— Խե չըմ կյալ, կկյամ:

Էս ըխճկանը մարը վեր մահացել ա, ուրան փսակին շորերը էս ախճիգը էն ա եր կալած, միշտ ծոցումը պահում ա:

Էս ըխճկան էլ ըն յոր օնում էս մթերողները, կյամ: Կյամ ըն, պիրում մին բոասուն ախճիգ նի անում մին օթաղ, հանցու կընգ-կընդ տանին տան:

Պիրում ըն սուվթա էն եթիմ ըխճկանը ճուտում, ասում ըն՝ էս մինը միկա կյեշ ա, լի, թող սուվթա սրան օաե, թա չէ սիրունան հանը կյեշը օտելը տիծեր կինի:

Էա ախճիգա տսում ա.— Գուղում ը՞ք հինչ կա, գե վեր ինձ թագավորու տղեն կոշտն ըք տանում, խնգրում ըմ թող տաք, բյնիմ ղինքս հվաքիմ, կյամ:

Թա.— Քյնի:

Քյնում ա իրեսը-ծերքերը լվանում, սերուն-ղաշանգ, մորը հաղուստն էլ կյենում, աեղնում ա մին հուրի-փալի: Վեր պիրում ըն, եշում, աեսնում՝ մին գեղեցիկ ախճիգ, թա՛ ափսոս տ, սուվթա էտ տանինք, տանք:

Օղում ըն հտ քաշին, օրիշը տտին, էտ ախճիգն ասում ա.— Իմ օչերեգս ա, հա ըմ քյնամ:

Հինչքան օվում ըն հտ պահին, էտ ախճիգը լլոռով քյնում ա:

Քյնում ա, վեր նի ա մնում, վեր տոռնը պենում ըն, քցում մաշը, ուրանք տուս կյամ, մնում ա տոռն իյեր ստի վետը կացած, էտ օխծը ստի եշում ա, գե էն ա, է՛, կարավաթավը մին մտակված, վեր եշում ա, վեր ստի ղինքյավը նի ա շղահալում, էտ օխծին հաքուսար սաի ճղվում ա, մաշան այուս կյամ մին հուրի-փալի տղա, ընգետտնս, հտ ախճիգը գաստի ծկլթամ ա: Էա ախճիգը վեր ծկլթամ ա, էա տղատ, մին շատ գեղեցիկ տղա, էտ ըխճկանը խտտում ա, ասում ա.— Մի վախի, մի վախե, — վերջը, հըվրտմիշ ա անում ըաա, սկսում ըն ասել-խոսել:

Բայց էտ ըխճկանը ծկլթոցը լսվալ ա, լի: Քըլ-

նում ըն, տեսնում՝ մին տղա, մին ախճիդ կարավաթեն յրա պառկած:

էտ թողավերտ եր ա կենում, օխտը օր, օխտը քշեր հրսանիք անում, սկանում ըս, էն աեռնում ա թագավերեն տղան, էն էլ՝ ուրան հարթնր:

10. ԴԵՎԻՆ ՏՂԱՆ ՆԱՆ ՄԱՐԴԻՆ ՏՂԱՆ

Մին մարդ ա ինում: Էս մարդը խե շաա քյասիր տ ինում: Էնքան քյասիր ա ինում, վեր սրան խոխա էլ չի ինում: Կօղի ասում ըն՝ քյասիրին շատ խոխա յա ինում: Սա էնքան քյասիր ա, վեր ինում չի: Մին մթեն տան մտչի ինքն ու ուրան կնեզը ապրում ըն: Դե դյուղ ա՝ քյասիր ա, պայց օղում ա հրուստանա, կտրում չի. թա աստված էլ խե՞ ա կգնվալ, խոխա չի տտմ, դյուղում չի:

Մին լյուսնեպյա քշեր տյուս ա կյամ, լհա, ստի, մտքերեն գոնն ընկած: Քշերն էլ խե՞ սեռուն ա ինում: Դեռերն էլ լյավ երդում ըն, թա հո՞նց: Էս մարդը ախ ա քաշում, տսում.— Ա՛խ աստված, միևին բոլ-բոլ տվտլ ըս, միևին էլ, դոնյա, մին խոխա շըս տամ:

Տու մի ասել, էս վախտ աստված լոխճիս կյենդյաար սկենեյիս տ ինում, սաանն էլ ա սկանում: Լհա մինչե առնը կյալը կնեզը կխու ա ըղնում, վեր փորեն մաչին մին պեն աուրուր ա կյամ, խոխա յա իննական: Մարդը կյամ ա, մարդին ետ ա տեռնում, թա.— Լյտվ, էս վեր խոխա ինի, հինչա՞վ ընք պըհըլական:

Ասում ա, եր կենում ըստղտվ-ընդղալ անում, թա մին պեն պիրի օտին, պենը հո՞ւվ ա ալալ, պեն չկա: Էն մարդը մտածում ա էս դարդը ուրան յրա յոր օնե: Դե, էտ դարդին սանդ վեր ճար անող ինար, աուգնը-ծարավ, դկոտտլավ ապրե՞լ չըն: Բեդում ա հեռե քինվի, վեր դարդին դարման անե: Ուտութանա քշերավ եր ա կենում, քյնում: Ծանապարհ ա ըղնում, քյնում, քյնում, քյնում, վեչ մտրդ ա պտահում, վեչ՝ շեն, վեչ էլ՝ շենլիքյ: Քյնում ա, քյնում, ըհը՝ մին առն, չորք դուր պատեր քաշած, հասար: Էտ հասարեն չորս դուղավը շոս ա աամ, շոռ, մին էլ մին տեղա մին ծակ ա պեց ինում, մուկնու ծակու մըլանք. մի թահրավ էտ ծակավը ուրան կոխում ա մաչ դոլ: Մին թահրավ նիյ ա մնում, եշում, աեսնում՝ հինչ աչքո աեսնում ա, սերատ օղում ա, լուղուա շոռ ա տամ, սանդ կա: Դե, քյասիր մարդ, սաի պեն տեսած վոչ. վըեսկեն ընդեղ թափած, փլավը սանդ... մտտծում ա. «Վըեսկեն յոր օնիմ, փլավը՝ կմնա, փլավը յոր օնիմ՝ վըեսկեն կմնա, պա ես հի՞նչ անիմ»: Ըրբտղան հանում ա, փլավը մաչը լըցնում, վըեսկեն էլ՝ շլվարեն փոխկերքը: «Էս լհա

լյավ, պա՞, էս պատեն կլխտվը հո՞նց անց կենամ»: Էնքան ա մաածում, վեր եշում տ, տեսնում՝ մին օխար կլխանե դե ա կյամ: Կյամ ա թա.— Պահ, էս հինչ լավ պեն ա. հալա մարդ ա մնա՞ցալ, լոխճին կերալ չը՞մ: Մհենդյ մարդ չկա, վեր ինձ համար աշխադե, լհա, էս միևին փոնիմ, թող ինձ համար աշխադե:

Դեռ էս մարդին փռնում ա, հինչ վեր եր ա կալալ, թափել աամ, ուրան քցում ըշկափեն մաչը, տոռնը կապում:

Վերջը, էս մարդը թող դին կշտեն մնա՞ շկափեն մաչին փաղված, գեի համար աշխադե, մոնք խարտըր տանինք մթեն առնը, հիշտեղ էս մարդին կնեզը մին տղա ա պերալ:

Էս խոխան վեր ծնվում ա, նրտն նհետ հըրվտնեն ծին էլ ա ցըղնում, մին լյտվ քոռակ պիրում: Էս հրեվանը մաածում ա, թա. «Դե, անհար խոխա տ, հարը քյնից, ետ չեկավ, լհա, քոռակը տամ թող պահե, միթիթարվե: Քոռակ ա, լի, մըծանա մին պենու հաջաթ կկյա»:

Վեր օրիշ խոխեք օրավ ըն մըծանում, սա՞ տարավ ա մըծանում, լհա կտրում չըն թա աչք ճպին, խոխան տեռնում տ տասնօթ աիրեկան, խելքը կտրուկ:

Մին օր սա ուրտնց շենին խոխոցը նհետ վըեքից տ աամ, լոխճին վըեքիքը աանում: Խոխոցան մինը կղնվում ա, օգում թա փոնե սարտն, թակե, սա լհա մանեն պտկավը ծեփում տ, էս խուխեն կլոխը պլկան տ ըղնում: Սրա մարը կյամ ա, ուշունց աամ, թա.— Քու հար վեր մին օր տոռաչ ստակեր, տու ինիլ չիր:

Էս խոխան վտղ ա տամ, կյամ մորը կոշար, թա.— Յա քեղ կախ ըմ տլական, յա հորս աեղն ասե:

Մարը ստիպված ասում տ, վեր՝ ստի, սաի, քու հար քյնից, թա հաց պիրի, քյնից, ետ չեկավ: Թա.— Իմ հոր հի՞նչ նշաններ օնե:

Թա.— Դե հի՞նչ նշաններ բիրի ուեննար՝ մին փափաղ ար կլխեն՝ աստառ չօնե: Երկու փթովա վըեններեն՝ մինը կյարմուր, մինը կանանչ: Մին չոխա կյեցը՝ մաշկը ճոթոտ: Ինքն էլ սե մարդ ար, չոփու:

Նիհ ա մնում կյումը... ախեր էն ծիու քոռակը ուրան նման ածղահա ա աեռալ, մըծացալ: Թմրարում ա, տյուս պիրում: Տանը մին այնոյին ծանդոռած թուր ա ինում, կապում ա, ծին նսաում, հղե ինում: Քյնում ա, քյնում, քյնում, վեչ մարդ ա ուրվում, վեչ շեն ա ուրվում, վեչ էլ շենլիք: Մին էլ, ըհը՝ մին տոռն, չորս անդյունը հասար քաշած: Լհա վեր մին մաննավ աամ ա, հասարը փուլ ա կյամ: Նիհ ա մնում, ծին կապում, պըցրանում ախյեր: Եշում ա աես, եշում ա աեն, ախեր հինչ

վեր սրերտտ օղում ա՛ ըտեղ կա: Պայց էս տղեն աշկա՛վը վեշ մին պեն կյամ չի, ուրան հարն ա հաջաթ: Մին էլ եշում, ա աեսնում՝ մին պեն թող ու դուման ընելավ կյամ ա: Կյամ ա, հո՛ւնց ա կյամ: Լհա էս սպենք՝ վեր դրբզան պենում ա, աեսնում՝ ծին ընդդան կապած, ասում ա... Հլա, մին լավ ուրիանում ա, ետնան, թա.— Իսանու վեա ըմ առնում, հոտ: Հլա ըշխարքումս մարդ, մարդկութուն կա՛:

Օղում ա թա ծին կոլ տա էս դեա, ծին հանց քացի ա տամ, էս վեր դինքյո հվաքում ա: Հվաքում ա, թա.— Պա՛հ, էս հլա ծին ա, պա տարը հո՛ւնց կինի: Վայ թա օծա պատե վուշ, հարկա՛վեր ա կլխեն դոռ տված:

Պցրանում ա, տեսնում՝ մին ջահիլ տղա, Լհա, խլիզյ ար մնացալ շկափեն մուտանար: Էն շկափեն, հիշտեղ վեր ուրան հորը պահում ա: Դեբ, վեր տեսնում տ, կանչում ա, թա.— Պտ տու հի՛նչ մարդ ըս, օխժը ուրան պոքտավ, դուշը ուրտն թեավը իմ տոնը մտած չար, տու հի՛նչ ոխկ բրեր...

Սա թտ.— Ստի, ստի, իմ հորն ըմ շոռ կյտմ, կամ բիդի տաս, օրիշ տեղ ինիլ չի կարուղ... կամ էլ կլոխտ կըտրլական ըմ:

Դեբ ծիծաղում ա, թա.— Եկ, հաց կօտինքյ, քեփ կանինք, ետնտն կմտածինքյ:

Էս դեբ օղում ա թա ստի խիփիլավ, էս տղեն կլխեն մին քյալաղյ պիրի, տղան կլոխ ա ըղնում, պտյց նստում ա: Էս նստելու վախտը ծերքը տանում ա դեին շոքեն, շոքը փշուր-փշուր անում:

Թա.— Հի՛նչ ա պտահալ:

Թա.— Էլ հի՛նչ բիդի պտահ, տու քո օղածը բրեր, էլ հի՛նչ ըս օղում ինձանա:

Թա.— Իմ հար:

Թա.— Տանա կմտն:

Թա.— Իմ մար բիդի ստեղ ապրե:

Թտ.— Լյավ կինի:

Քյնում ա, մորը պիրում: Մորը պիրում ա, տու մի աեսի՛ էս դեր սիրահարվե էս կնդան յրտ: Թաքուն: Տղեն անա թաքուն սիրահարվում ա: Սիրահարվում ա, մարը դեան մին տղա պիրում: Դեբ օղում ա հանց անե, վեր էս տղան դյիդա վուշ: Պարուրը յոր ա օնում, տանում քցում ծմակը, էն էլ էն վախտը, հիբը էս տղան վրերս քյեցած ա ինում: Վրսան կյալիս, պարուրը քթենում ա, պիրում, տամ ուրան մորը, թա.— Մեխկ ա, պահե թող մըծանա:

Մըծանում ա: Օրիշ խոխեքյո վեր օրավ ըն մըծանում, սա՛ տասը տարավ ա մըծանում: Մըծանում, մըծե տղա տեռնում: Մին օր, մինտեղ հաց ուտեյիս, էս դեին տղան քաշում ա էս մարդին տղեն ամանը ջոռ տամ: Էս մարդին տղան

քաշում ա դաման, թա պիրի, կլոխը կտրե, դեբ մտն տ ըղնում, դաման նիլ ա կյամ դեին օխտը կլոխը կտրվում: Դեին տղան թա հունց ա կլխու ըղնում, վեր սա ուրան հարն ա, հալբաթ արունն ա ասում, վերջը՝ գյուղվում չի, եր ա կենում, սըա դեմ վեր հորը վրեժը հանե: Կոեվ ըն անում, կոեվ ըն անում, մինը մնին կարում չի հաղթե, վե՛ շկափում պահած հարն ա կլխու ըղնում, վեշ էլ կյողը կացած մարը:

Թող, ստեղ, ստի քաթը պրծնե, կոեվն էլ շարունակվե: Հիշտեղ վեր կոեվ ա ինում, հիշտեղ վեր արուն ա թափվում, դիդացեքյ վեր տա էրկու ախպերքն ըն կովում, պայց մինը դեին տղան ա, մինն էլ՝ մարդին: Մինե մհենդ էլ էն ըն տի կովեյիս, օղում ըն թա մինմինու կլոխ պուկ տան, կարում չըն: Ուրուր կլխե կըծեկրակ ըն թափում, կարում չըն, թա մինմինու հաղթին:

11. ԹՈՒՌՆԵՆ ԹԱՄԲԱԼԸ

Մին քյասիբ մարդ մին քաղաքում Լհա ամեն օր մին շելակ ցյաք ա կըտրում, տանում բղաքումը ծախում, պիրում, յուլա յըն քյնում, լի...

Մին օր... հղեն էլ թաղավերեն պլատեն ըռուշավն ա... մին օր թաղավերեն կնեղյը, թաղավերը, ուրան ախճիդյը նստած բալկոնեն էտ մարդը ցյաք շլակած տանում ար. ախճիդյը եա տեռավ, թա.— Ափսոս էս տղա, ափսոս էս մարդ: Տա կնեղյը էտ հո՛ւնց կնեղյ ա, վեր էտ մարդին արհեստը փոխում չի, Լհա մշական էտ ցյաքը շլակած տանում ա:

Թաղավերը ըխճկանը հրցնում ա.— Խե՛, աոնը-պենը հյու՛րը կինի:

Թա.— Կնդանը կինի:

— Չէ-չէ մին, կինի՛, վեր էտ պտլատը-պենը քա մոր էլ ինի՛:

Թա.— Հայրիկ, տոնը կնդտնը կինի:

Թաղավերը ըխճկանը նհես: Հակառակվում ա, թա.— Լյտվ, ես քեղ,— ասում ա,— մի էնպե՛ս տղու տամ, տեսնամ էտ, էտ, էա հունց կինի:

Բարկանում ա, մարդ ուղարկում, թա քյեցեք իմ երկիրս շեն-բա-շեն, շհտը-բա-շհար հինչքան թամբալներ կա՛ հվքեցեք, պերեք:

Մարը, թա.— Այ մարդ, քեղ հի՛նչ ա իլալ, խե՛ քո երեխին քեթին կաշում ըս: Ասից, ասից, տրա համար խե՛ յըս կղնվում:

— Չէ,— ասում ա,— ես աա մի հանց մարդի յրմ աալու, տեսնամ, Լհա հինչ ա ըննական:

Հինչքան ասում ա, ամալ չի կյամ: Մարդիկ ըղնում ըն շեմ-բա-շեն, շհար-քաղաքեն, հինչքան թամբալներ կա՛ հվաքում: Բայց քյնում ըն, մին շենում մին պոավու մինուճար տղան էնքան թամ-

բալ ա, վեր մտաւ ա թուրունը, հինչքան անում
ըն, թա թուրնան տյուս օնին, կարում չըն տյուս
օնին:

Հվաքած թամբալնեն պիրում ըն, լոխ լցնում
թադավերն հայաթը:

— Թադավերն ապրած կենա, թըմըլնեն լոխ
հվաքալ ընք, պերալ, բայց էն ա մին փլան գյու-
ղում, մին պառավ կնգան մին տղա օնե՝ թու-
նումը, էնքան թամբալ ա, վեր թուռնան կընցենք
վուչ թա տյուս օնինք, պիրինք:

Թա.— Տահանց պեց թուղեցեք, տարեք, իմ
ախճիգյը առանց պեծինք տվեք էն թուռնեն մա-
չին թմբալեն:

Մարը լյաց ա ինում, աես անում, տեն ա-
նում.— Այ, մարգ, ին՞ տի յըս անում, ին՞ խու-
խուտ դժբախտացնում ըս:

— Ամալ չի կյա, վեր ամալ չի կյա:

Թա.— Դե լյավ, իրտլունք տո, կոնյա կլոխը
լվանում, ետնան...

Կլոխը լվանալի հետնումը չի, օղում ա մին
թահր անե, ծմերեն մաչին մին պատառ վեսկե-
դատ պատառ, հանցու օտե, ապրե, լի, մինչև
տեսնա հինչ ա տեռնում:

Վերջը կլոխը լվանում ա, պիրում, ծամը ամեն
մի հյուլընում մին վեսկե արնում: Հինչքան էս
ծամերումը տըղվարում ա, վեսկե յա տինում: Դե
տըղլոքել, պրավերկա յըն անում, թա ջրումը-
ղադումը պեն չինի, հա՛:

Յոր ըն օնում, տանում, տամ էտ թուռնեն
թմբալեն: Մնամ ա տեղ:

Դե էտ պառավն էլ՝ թմբալին մարը, լի, շորերը
ճղոտած, կյուտոտած, հո՛վ ա գյուղում քանե
տարվա ճրի իրես շտեսած: Օտելը՝ հացու պըտա-
ռա կյման օրիշ պեն չկա: Տոնն էլ էնքան ծոխը
թակալ ա, սկի... թուրուն, լի, թուրուն...

Վերջը, էտ ախճիգյը մին կերպ բիդի ապրի՞:
Մտածում ա՝ հի՛նչ անե, հինչ չանե՞: Թիլեր ա
առնում, ծեռագործ անում, կյինհառում, տամ
մորը, տանում ա ծախում: Տեսա-տեսա մին պի-
ծի թահրն ա քցում, մին բարաթ. պերում մին
կարավաթամալլու, չարդախամալլու շինում, մեյ-
վա-ղատ պիրում...

Մին օը մին տանձ ա յոր օնում, տանում
թուռնեն մաչավը կախ տամ, թա.— Այ տղա,
եր կաց, վետը կաց դիր, էս տանձը քեզ տամ, կեր:

Ստի յա անում, ստի յա անում (ցույց է տա-
լիս, որ վիղը երկարացնում է, թուօը կուլ տա-
լիս), վերջը ստի շըշըրկավ էտ տանձ տամ ա
ուրան, օտում ա, ինքը քնում ա: Ախր էտ տան-
ձը տրա հետե համեղ ա թվում: Կլոխը պըցնում
ա, թա աեսնա՝ էլ ա կյամ, մին էլ նի քաշում:

Վերջը մին քանե օր նհետը դրադվելով՝ խըն-
ձոր ա տամ, տանձ ա տամ, կուճի-կուճի, կու-
ճուր-կուճուր տա խփիլավ, թուռնան տյուս ա
օնում: Տանն էլ ստի մին ստոլամալլու յա սար-
քալ, յուան սմին հինչ պագրաստալ, թա.— Այ տղա,
եր՝ հանե կշտեն-ղրաղեն նստե, ամեն օր նանա
կեր. թուռնեն մաչին հի՛նչ գործ օնիս:

Վերջը, տանում ա տոնը, մորը ճյուր տինիլ
տամ, թա՝ տղա մաքե, թըմըղցրու: Մորը նհետ
սվըցնում, դարկում բաղար, տես-տես, կուճի-
կուճի սվըցնում ա: Բայց տղան վիղում-պենում
շատ լյավ ա. համ գեղեցիկ, համ էլ լհա տղա-
մարդ ա:

Վերջը վեր սվըցնում ա, մին օր ասում ա.— Այ
տղա, քնի, տես ըպտրում հի՛նչ ըն ծախում:

Փուլ ա տամ, թա.— Սյուրթա հինչ պուահե՛
յնք կալ, պեր:

Ճեղի վաղ սուս, քնում բաղար, տեսնում մի-
նը փեշկումը մին կատվու ծեք տիրած.— Այ
փիշիք սաթըամ, փիշիք սաթըսոմ*:

— Քա՛նե յա:

— Էսքան ա:

Մինն էլ, թա.— Խոսք ըմ ծախում:

Թա.— Հի՛նչ խոսք:

Թա.— Գյուվ սեանի , գյուվա օլար**:

Փողը տամ ա, կատվին ծեքը ինք օնում,
խոսքն էլ, պիրում:

Թա.— Հի՛նչ ըս առալ:

Թա.— Մին կաավու ծեք ըմ առալ, մին էլ
խոսք՝ գյուվ սեանի, գյուվա օլար:

Թա.— Շատ լյավ ա, աիր տանը, կորմիտ
ըրա, խոսքն էլ պահ:

Մին գոնում էլ դարկում ա, թա.— Քնի, րը-
ղարումը հու հինչ ծախում ա, կիները հըցըու՝ եկ:

Սվըցնում ա, ե՛, շարժվելը, մարդկանց նհետ
խոսելը սվըցնում ա:

— Քնի կիները լոխ դիդա, եկ:

Քնում ա, ութանց մինչև ուրուգյունը հու
հինչ ծախում ա, կիները հըցնում ա, կյամ նաղլ
անում, նաղլ անում, նաղլ անում:

Էն մին ըղարեն էլ ա ըղարում.— Քնի բա-
ղար...

Քնում ա, շոռ կյամ, տեսնում՝ մին իրեք-
չորս թաջիր օղտերը պեռնում ըն, քյմագ անող
չկա: Սա վեր թմաշա յա անում, ասում ըն.— Այ
տղա, մին քյմագ իլ, էս օղտը պեռնինք:

Էս ջանավարը, մինչև նահանք հարաքաթ
անելը, էս օղտը պեռնում ա: Էտ թաջիրի աչքու-

1 Կատվի ձագ եմ ծախում (Թրգմ՝ Բ.):

2 Սրտով սիրածը գեղեցիկ է լինում (Թրգմ՝ Բ.):

մը տուր ա կյամ, թա ասում ա.— Այ տղա, կկյա՞ս ինձ նհետ, քեզ տանիմ էսքան-էսքան ոռ-
ւիկ, տես-տես կտամ, ինձ նհետ քե տանիմ
առնաւոր:

Թա.— Դե, էտ մեր տնումն ըն գյուգում:

Թա.— Դե քնա, հարցրու, եկ ինձ սոսա: Ինձ
մտրդ ա հարկավեր:

Քյնում ա տոն, թա դե.— Ստի տեսե, ինչի
տեսե... մին քանե թաջի օղտերը տոնելիս ըսե-
ցին. ոռճիկ կտանք, եկ քեզ մեղ նհետ տանինք
սոսեւոր:

Թա.— Շաա լլաւ կինի: Վեր տի յա, մին փոքր
սլաքաստութիւն տեսնամ, տու կքնաս էն մարդ-
կանց յոր օնիս, սիրիս, ես նհետենն պայմանա-
վորվիմ:

Մին փոքր պաղորաստութիւն ա տեսնում, հինչ-
քան օժ օնե, լի, մինչե սա քյնում ա, թաջիքենն
յոր օնում, պիրում: Պիրում տ, սահանք դե էտ
ընտանիքին ըն էշում, էտ ըխճկանն ըն եշում,
էս տանը սըղըլական տխճիդ չի... էս հի՞նչ նտղ
ս, էս հի՞նչ պեն ա...

էս թաջիքենն օղում ըն պեն տնին, ալսինքը
խոսում ըն, թա մի պեն իմանան, կնեղն ասում
ա.— Հետո կիմանաք: Հետո, վերջումը, ես ձեզ
կանչիլու ըմ, հետո տուք կիմանաք, հիմա թող
տի մնա:

Հետո՞ խոսում ըն ոռճիկի մտսին, էսքա՞ն տ,
էնքա՞ն տ...

Թա.— Հի՞ք ըք քյնական:

Թա.— Տասնհենդյ օրից հետո:

Թա.— Դե խնդրում ըմ, ինչպես ես ձեր որդի,
ամոթ էլ ա սոսիլ, տուք՝ էտ իրեք մտրղը, վկա
տեսեք, վեր էսօր՝ էս ուրուդյունը, էս տղեն նհետ
փսակվում ըմ:

Մնում ըն գարմացած:

Թա.— Վերջումը տուք կիմանաք:

Վերջը, տի, էտ տղեն նհետ փսակվում ա:
Ինքն էլ մնամ պատճառավեր:

Տասնհենդյ օրից ճանապարհվում ըն:

Ճանապարհվելիս տեղը ասում ա.— Այ տղա,
քղարան հինչ վեր ինք ըս կալալ՝ քեզ նհետ տար:
էն խոսքն էլ քըզ նհետ տար՝ գյուվչ սեանի դյով-
չա օլար, էն կատուն էլ քըզ նհետ տար:

Քյնում ըն, ճանապարհ ըն ըղնում:

Դե թաջիքենն ըն՝ ստեղ առնաւոր, ընդիդ
առնաւոր, առաջներում դե ճյորավ-մյորավ ըն
առնաւոր ընելիս իլալ:

Մհենգ քյնում ըն հանց տեղ, վեր ամեն քյնի-
լավ մին նոքսոր էլ բիդի թողնեն ընդեղ, ամեն
կյալավ էլ մի նոքսոր բիդի թողնեն ընդեղ: Քա-
ռասուն կեղանոց հոր կա, մինը նի բիդի մըտեն,

ընդղան ճյոր հանե, ըայց տյուս չի կյական ընդ-
ղան: էտ մասին նյութրենն գյուղում չըն, է՛, խա-
րար շօնին, խաղայիններն ըն գյուղում: Ուրեմն
ամեն քյնիլ-կյալը էրկու հատ բաղա յըն տամ:
Բայց էս Թամրալի խաղայինը ասում ա. «Հանց
րիդար, վեր էս թաղա նոքարս ինձ մոտ մնա,
լլավ կինի. վեր էլ նոքսոր շունենամ, կընդակ
սա ինձ ըոլ ա»:

Վեր ինգի թալա-թուլակ ըն քցում, թա. բա էս
հո՞ կմտնե ճյորը, հո՞ չի մտնե, էս թամբալը
թա.— Ես նի կմնիմ:

Դե խաղայինը կարել չի տես, վեր նի մի
մտնե, տսում ա.— Պա՛հ, նի մտած չբիդար:

Նի յա մտնում: Ծյուրը ալուս ունելիս, էրկու
ածղահա ըն կյամ: Մինը՝ փիս անվալ, մյուսը՝
գեղեցիկ: էս գեղեցիկն ասում ա.— Այ տղա, ես
օղում ըմ սքա վրա փսակվիմ, էս ինձ սալա-
կա՞ն ա:

էս տղան ասում ա.— Գյուվչ սեանի, դյովչա
օլար:

Իրեք հետ ստում ա: Իրեք հետ ասում ա. գյուվչ
սեանի, գյուվչա օլար:

էս էն ըգարումը ինք կալած խոսքերն ա:

էս տղեն իրեք հատ նոռն ըն տամ: Իրեք հատ
նոռն ըն տամ: Դե նոռնը չի, է՛, մաչը բոլտնտ ա,
ինքը դյուղում չի: Ծյուրն էլ պեց թողում, ուրան
էլ ըն պեց թողում: Տյուս ա կյամ: Վեր տյուս ա
կյամ, էս խաղայինը ուրխանում ա:— Ա, էս
հի՞նչ նաղլ ա, էս հի՞նչ պեն ա, ամեն տարե մունք
քյնիլավ-կյալավ բաղա ընք տամ, հիմա էս հի՞նչ
պեն ա...

Ուրիանալավ օտում ըն, խմում, քյնում, ըս-
տեղ ծախս տնում, ընդեղ ծախս անում, ծախս
ընելավ քյնում:

Մին էլ մին տեղ մթնում ա. ստեղ ըիդի մը-
նան քշերը, բայց փիս երդիր ա, մոկնու եր-
գիր ա:

էս Թամրալը եշում ա, տեսնում՝ էս թաջիք-
ենն նստոտում չըն, վենն կացած տեղը հցրենն
կծոտում ըն:— Ա խաղային,— ասում ա,— խե՞
ամեն օրվա նման նստում չըք, պեն չըք անում:

Թա.— Ատեղ մոկները մեղ կօտին, կարել
չընք:

Թա.— Վեչինչ, պեն չկա, նստեք:

Պիրում ա տեսա-տեսա մեկնում, նստըցնում,
լհա հացը վեր տինիլն իբաթ, մոկները վեր կյամ
ըն, կատուն կլավում ա, տյուս պրծնում: Կատուն
տյուս ա պրծնում, է՛, մկներեն յրտ պրծնում,
տեսնենք թմղցնում, նստում:

Խաղայինը էնքան ուրախանում ա. «Ա, էս տը-
ղան աստվածանից ընկավ իմ ճյանգը, էս հի՞նչ

ըրաւ... մեր խելքը-զատը կտրում չտր, թա լհա մըգ նհետ մին կատու պիտիքս»:

Վերջը, լլաւ ապրում ըն:

Ղաթը քաշում ա պաշտի մին տարուց ալի:

Թագավորին ախճիգը պատճառովեր տր, մին հրախա յար պերալ. մին տղա հրախա յար պերալ. Մհենգ՝ մին հոագիր ա կյտմ էտ թաշիրներեն մինին յրա, վեր կնեգյտ էնա բալնիցումը, մահու յրա յա:

Եր ա կենում հնգերունց թափուր անում էս թաշիրը, թա՝ դե, հս քնամ ըմ:

էս Թամբալը էս իրեք նոռնը տամ ա էս թաշիրին, թա.— Դե լհա մին պեն չկա, էս իրեք նոռնը սար, տո իմ կնգանը:

էս թաշիրը իրեք նոռնը պիտում ա, էրկուսը տամ էս թմբալին կնգանը՝ թագավորին ըրճկանը, մինն էլ ուրան կնգանը: Կնեգյտ աանն ա ինում, բալիցան տյուս եկած: Սա աինում ա էս նոռնը ուրան շամագանումը, տի էլ մնում: Իսկ թագավորին ախճիգը օգում ա, թա նոռնը կարե, տեսնում ա՝ բոլյանար շոռում ա:

Պիրում, սկսում մին տեխնիկ փոնում, մին ինժիներ փոնում, քար թափել, ուստա փոնել, մին պալաա ա յրա քցում՝ ուրան հոր պլատեն շափսը: Ջորս ընգյունավը հասար քաշում, դրբա յրա անում, կուխնի, տնեք, ութգներ, վերջը, էն մինը, մյուսը: Դե հլա հիշտե՞ղ, էտքան ծախսելուց ետնան նոռնը հլա պոատալ չի:

Մին էնպես պալատ ա սարքում, հունց վեր մին ըմսական պեղկը՝ գեղեցիկ:

Հա. հետո էս թաշիրը կնգանավն ա ընցնում, ետ տեռնում, էհա կյամ հընգերունցը կոշտը: Ղաթը իրեք տարե քաշում ա: էն խոխան էլ աբդեն շոռ ա կյամ, բլի-բլի ա անում, պեն ա անում, լի:

էս թաշիրներն առետուրը ընելավ, վոկեռ կյամ ըն, հըսնում էս՝ Թամբալին ծանոթ երգիրի թագավորութունը: Ատեղ բիդի վեր կյան, օրենք ա, բայց, բայց օրիշ տեղ հնարավորութուն չկա վեր կյալու, քաղաքեն մոտիկ մին տեղ վեր ըն կյամ: Քաղաքը լլաւ ա, բայց էս վեր եկած տեղը քտրեր ա, սարեր ս...

Դե վեր մին տեղ վեր ըն կյամ, ամեն քշեր նյութըրներան մինը, էրկուսը շարաղու ըն վետը կենում: էդ քշեր Թմբալին օլրեղը չի ինում, բայց լհա ինդի մնամ ա վեննը կացած:

Տու մի ասել էտ քշեր էլ էտ թագավորին կնեգյտ աղատվում ա: Տա մին տղտ, մին ախճիգ ա ինում: Տղան կյուղանում ըն: Կյուղանում ըն, մին շորում պըտատում, մին կնեգյ պիրում, մին իոտու թըյու մաշ պենում, տինում ըտեղ: Եր ընցնելիս տեղը Թամբալը տեսնում ա.— Ա, էս հի՞նչ

կյուղացավ,— վաղ ա տամ քմական տյուս, տրա ծամը փոնում: Ծամը վեր փոնում ա, էն տեն ա ծիք տամ, էս՝ տես ա ծիք տամ, էս կնգան ծամը պուք ա կյամ, մնամ Թամբալին ծերքեն, էտ կնգելը ըղաղված քնում ա:

Թամբալը ծամը պտատած տնում ա քրումը, էլ դյուղում չի, հինչ իլավ, հինչ չիլավ, քոնն էլ տանում չի: Լհա լյուսա մոտե, ինդի կլոխը տիրած քունավ ա անցնում:

Խտբարը հսնում ա թագավորին. կյամ ըն շըշապատում էտ թըյին ղթերան էտ իուխեն սպանած քթենում: Հետո էտ թաշիրներեն փոնում ըն: էտ թաշիրներեն փանում ըն, տանում: Թամբալը հլա քոն իլած ա: Նյութըրեն կյամ ըն Թամբալին, թա.— Ա, խե՞ եր չըս կենում, խե՞ եր չըս կենում, ա, վեռեղ խբարեն չըս, ասում չըս թա՝ հո՞ր ըն մեր խաղայինեն:

— Հո՞ր ըն:

— Թագավորը փոնտալ ա, տարալ. էս ա կյական ըն, մեղ էլ տանին:

— Հա՛, հինչու՞ դարգա:

— Եկալ ըն, ասում ըն՝ մեր էն թըյին ղաթան մին սպանած խոխա քթալ:

Թամբալը մաննը կծում ա:— Ա, էս քշերվա պենը կինի:

Եր ա կենում, վաղ տամ, քնամ դժուրնուն ասում, թա.— Թագավորին ասե՛ կոշտտ մարդ ա կյամ, ասե՛ իրավունք տա:

Իրավունք ա տամ, նի յա մտնում, տեսնում խաղայինեն ընդեղ: Ասում ա.— Թագավորն ապրած կենա, մեր խաղայինեն փոնալ ըս, պիրալ, բա մունք ընդեղ հի՞նչ բիդի անինք:

— էս ա,— ասում ա,— հլա քըղ էլ ըմ պիրելու: Մըզ էլ ըմ կուտուրելու: Հի՞նչ իրավունք օնիք,— ասում ա,— իմ երախան յոր օնիք, տտնիք, սպանիք:

— Ըհը՛:

— Հա,— ասում ա,— թագավոր, վեր քո երեխան սպանողին քեղ աամ, մեղ պե՞ց կթողիս:

— Թա.— Քեղ, հլա, օխտը ճյորու պենը վեսկե ել կտամ:

Թա.— Դե լլավ: էս քշեր քու կնգանը կշտեն հինչքան կնանեք ա իլալ՝ պեր, կխսպեց իմ ըռալավը անց կցրու, հս նա քթենամ, քեղ տամ:

Թագավորը հրաման ա անում, թա.— Քանե կնեգյ ա իլալ, թող կյան: Կյամ ըն. դե հուք ծամ կլխեն ա, ըրխելին ա անց կենում:

Թա.— էտ ա, էլ կա վուչ:

Թա.— Չէ, էլ կա:

Թա.— Չէ, էտ ըն իլալ:

Թա.— Չէ, էլ կա. էլ մարդ կա, թող կյա:

Մինը՝ տեսը-տեսը կլիսն քցած, կյամ տ, թա
անց կենա, ասում ա.— Ա՛յ, ա՛յ էս ա:

Թա.— Հի՛նչ ըս գլուղում:

Ջուրան ծամը ալուս ա օնում, թա.— Այ, սա
յա: Քերծալը բլնիյիս ըմ փոնտլ:

— Սլան օխտը պիտնը վիսկե տվեք, — ասում
ա թապավոր:

էս թաքիսնն ուրիտնում ըն, հունց ըն ուր-
խանում: Մինն ասում ա.— Բալամ, ես արան
նեքյարու հախ չըմ տլակսն. իմ աշխադանքս
նհետը կես ըմ ըննական:

էն մինն էլ ընդեղան ա տսում.— Իմն էլ ըմ
կես ըննական:

Մինն էլ ա ասում.— Իս էլ ըմ կես ըննական
ոստ նհետ: Մեղ մահից աղաղից աա:

էն մինն էլ մտծելավ կյամ ա. ծնկալ ընք
վերին կոշտը, թա՛ կս նի կը մննիմ, նի յա մը-
տալ, մեղ ըղաղալ ծրավից. մհենդ էլ՝ եկալ ընք
մուկնն կոշտը, կատուն պեց թողից, էլհա մունք
փրկվիցնը: Պա էն փրկվելու տեղը՝ դոպչ սեան,
դոպչա օլար, դոպչ սեան, դոպչա օլար...

— Արա, — ասում տ էս մտածող թաքիքը, —
սրան քառասուն նոռնը տվեք:

Քառասուն նոռնը հմարում ըն մին մըշուկում,
տում արա:

Վերջը ստի յա իլալ:

Մհենդ կյամ ըն, հասնում ուրանց երգիրը:
Վեր ուրանց երգիրում վեր ըն կյամ, խաղալիննն
ասում ըն.— Դե, մունք քնում ընք առն, առք
քշերս ստեղծեղ զարաղուլ քշեցք, էքուծ էն կնեզ-
յը յոր կօնիք, կյաք: Չոտկն էլ կպիրիք, վեր ստեղ
հախկ ու հաշիվ տանք:

Վեր խաղալիննն քնում ըն, էս Թամրալը
ընկերներն ասում ա.— Տուք զարաղուլ քշեցք,
կս քինիմ ասնավ պիրտվ ընցնիմ, համ էլ էս շե-
լակս՝ նուռները թողիմ տանը, կյամ:

Հնգերունքն ասում ըն.— Հինչ կինի:

Նուռները շիլակում ա, քնում: Հըրվրններն
սլնները քթենում ա, ուրանց տոնը քթենում չի:
Ասի յա շոռ տամ, ինդի յա շոռ տամ, թա՛ մեր
առնը ստեղ ըրդի, հո՞ր ա: էնքան շոռ ա կյամ,
քրտնքում տ, քթենում չի: Մին քշեղավ ճյուր քըյ-
նող կնեզ ա պտահում, էն կնդանը հրցնում ա,
թա.— Ախճի, էն թմրալանց տոնը վե՞րն ա:

Թա.— Աչքերտ վեր աեռնա, հատե՛ն էտ ա, ե՛,
կնեզն ա, ե՛, տի շինալ:

— Պա, ես քնիմ հի՛նչ տղավ մտնիմ:

Թա.— էն ա զրբղան մին արկաթ կսխ տված.
րյնի եր կալ, ստի թակե, կլլական ըն պենան:

Քնում ա, էտ արկաթը թակում, կնիկը կյամ
ա տոռնը պենում, տեանում մարդը, կոլոքն ըղնում,
գրկած տանում: Մարն էլ ա եր կենում, ճնան-

չում: Վերջը կարոտննն առնում ըն:— Թա.— Պա
էս հինչա՞վ ըս շինալ:

Թա.— Պա էրկու նոռն ըս զարկալ, նանավ ըմ
շինալ:

— Ախճի, ես իրեքն ըմ զարկալ:

— Հտ՛, — թա, — պտհ, մինը եր ա կալալ:

Թա.— Ինք կօնիս, պեց չի թողիս:

Թա.— Պա՛հ, հի՛նչ ըմ տնում, էս ա քառա-
սունն էլ ըմ պերալ:

Թա.— Չէ՛, ե՛, տինը չի: Տի նոռնը չի: Ինք
կօնիս, անպաաճառ ինք կօնիս:

Թա.— Ախր ասալ ըն. ռէն հարթնը կպիրիս,
ղավթարն էլ, շոտկն էլ, վեր մեր հաշիվները...
Հի՛նչ անինք...

— Հի՛նչ շոտկ, հի՛նչ զադ: Ծա նահանց հետ
խոսալ ըմ, վեր ամիսը էսքան պիտի տան, լի: Թող
էտքան ասան, ինձ իվիլ պեն չի հտջտթ,— թա,—
վեր տի յա, քնի նահանց եր կալ, եք մեր առնը:
Մհենդ օծը հաղթ ա: կյավ զոնաղ կանն:

Եր ա կենում կյամ, սպասում, թաքիսնն
կյամ ըն, թա.— Դե կանչալ ա:

Ինտերեսու հմար՝ եր ըն կենում, կյամ: կյամ
ըն: Վա՛հ, դեր պլաանն եշում ըն, պատառ,
ինդի, վախում ըն:

— Ա,— ասում ըն,— հանց ա էն թաղավերեն
սլալատն ինի, հիշտեղ մեղ փոնեցեն:

Վերջը մտնում ըս աեղ՝ օտեի... աես-տեն...
իմեի:

էս թաքիքն էլ, թա.— Դե կյալ ըրդիս. մին
տետր էլ եր կալ, մին շոտկ էլ, մին զալամ էլ,
աշխադանքը պեծին անինք:

Թա.— Հի՛նչ աշխադանք. մունք ծեղ նհետ
ամսավ չը՞նք խոսալ:

Թա ասում ըն.— էն աղան մին էնպես զոչա-
ղություն ըրավ, մեղ մահից աղաղալ ա, պայ-
մանավերվալ ընք մեր աշխադանքն էլ, օղտերն էլ
տրա նհետ կեսինք:

Եր ա կենում, մին շոտկ էլ յոր օնում, մին զա-
լամ էլ, մին զավթար էլ... Նրա հետե հի՛նչ կա...
քնում տ, հաշիվ անում, լոխ կես ըն անում:

Թա.— Օղտերն էլ կես ըրա:

Թա.— Մեղ օղտ պահելի միջոց չկա. թող օղ-
տերը ծեղ մնան, վերջում ես ծեղ կանչելու յրմ:
Ցող ըն օնում ուրանց պեծինը, կյամ տոն:

էս կնեզյը Թմրալին համար մի՛ն կասալում ա
ղակաղ տվալ, մի՛ն կասալում ա զակաղ տվալ,
վեր հլա թաղավերը ինդի կասալում կեցած չի:
Հանց թաղավերու լալաղ՝ մին հանց զրթարալ ա
Թմրալին, մին հանց զրթարալ, էնպես պեն ա
ըրալ... ամեն օր կուռնան փոնում ա, տյուս օնում
բալկոնը, ման կյալը սվրցնում, նստել-վեր կե-
նալը սվրցնում՝ հունց վեր թաղավերեն ա վալել:

— Վրենսի ստի փոխի, վրենս ինդի փոխի. ստի շոռ եկ, ինդի շոռ եկ. ստի մտեր տունը, պալատտ ընդեկան կախ տո...

Տի մին քանն ամեն տրա նհետ տյաս ա անց կցնում: Կրթության ա տամ, սվրցնում: Տեսնում ա վիր, առոռ, սերուն ովերում ա Մին պաղնուս ա պալատտում, մին իրեք հատ էլ էն նուռնան տի- նում մաշին, դարկում, թա.— Քյնի, թագավորեն ղոնադ կանչի, ընաանիքավը, բոլոր խոխոցա- վը... բոլորը... բոլորը...

Պիրում ա նհաշ աա, է՛:

— Վիր քյնիս,— առում ա,— շղվցնական ա քեդ, հա՛, նսաած առդտ կնստիս: Փափաղա հիշտպա վեր կախ տալի յա՛ ընդդան կտի կտաս, հա՛: Հանց տորոտր կկյաս, վեր յանմիշ շանն:

Եր ա կենում քյնում, պաղնոսը տինում թա- դավերեն ըսաշին.— Դի փլան տեղից ղոնադ ըն կանչում:

էլ ասում չի, թա կնեղյա ա: Լհա համ ասում ա, համ էլ կյրած թողթը տինում ըսաշին:

Թագավորն էլ, ախեր, վարավորդ տ անում. եթե թնդյանոց պաղարկա չինի, քյնալ չի ղո- նադ, էտ նուռներեն շատ ա թմաշա անում: Թմա- շա ա անում, վերջը, բիշտիրմադու նման մինին կողքան վեր կտրում ա, բոլյանտը վեր ա տեռ- նում:

Թա, դե.— Ադա, էս իրեք նոռնն էլ ստի՞ յա:

Թա, դե.— Իրեքը չի, տանա հինչքան օղիս՝ օնինքյ:

«Պո՛ւյ, պա էս վեր սանա հինչքան օգում ըն՝ օնին, իմ թագավորությունը սկի էտ իրեք նուռ- նանը մշանք չի. էս, էս, էս ղոնադ քյնիլի՞ ա, բաս»:

Պաղրաստվում ըն, քյնում:

Կնեղյը մարդուն ասած ա ինում. «Վեր կյան, սղապիս վուշ թա ուրանք եր ընցնին, ետնան տու եր ընցնիս փալաքյանավ. առաջ տու եր կընց- նիս»:

Մարդ ա դարկում, էն իրեք թաշիրներին էլ կանչում ըն, կյամ ըն:

էս թագավորը եր ա կենում, թոփ-թոփաանա, կուխնի-մուխնի եր հալած կյամ ըն: Եկան, վեր- ջը մտալ ըն հայաթը: Պա՛հ, ալ մարդ, էս հի՞նչ ա, էս հու՛վ ա, էնքան պեն ըն պաղրաստալ, օխտը օր էլ վեր օտին, կլխական չի:

Մանում ըն, նստում, վեր հացկերույթ սկսին, թագավորն ասում ա.— Ես չեմ ուտիլ, մինչն էս պենի էությունը ինձ րացատրիք վուշ:

էս թաշիրենն եշում էն, թա. «Այ մարդ, էս մեղ փոնոդ թագավորն ա. է՛, վեր մեղ փոնալ ա»:

Վերջը խոսում չըն, սուս-փուս նստած ըն, թմաշա յըն անում: Թագավորը նորը մինան ա

ասում.— էս ղոնաղլըդեն պատճառը ինձ ըսեցիք, սերտս ճաքում ա:

Թա.— Տուք կերեք-խմեցեք, ետնտն ես կը- բացատրիմ,— ախճիդյն ա ասում:

Թա.— Զէ, մինչն րացատրիս վուշ, կրլական չընր օտինք:

Թա.— Ժողսվորդ, բոլորտ իմացեք:

Ետ ա տեռնում թագավորին, թա.— Հայրիկ, տոնը կնպանը կինի՞, մարդի՞նր:

— Ախճիդյս րա:

Թա.— Հատե, կողքիտ նստածն էլ թուռնին Թամրալն ա, ես էլ փսակվալ ըմ տրա հետ, հա- նե, էն թաշիրենն ըն վկա: Թաշիր, տուք վկա՞ յըք, վեր ես էն տղու նհետ փսակվեցի՞: Հիմի հյու՞ր կինի տոնը, կնկա՞նը կինի, տղամար- դի՞նր:

Եր ա կենում, բխճկանր ճկատան պաշում, օխտը օր, օխտը զիշեր հրսանեքյ անում, եանան իրա աերիտրի կեսն էլ կարում, տամ բխճկանը. — Տու թագավորություն ըրա,— թաշիրեն, տուք էլ կինիք իմ ախպերքը. երկիրը ծերն ա, ապրե- ցեք:

Ստեղ էլ տի վերջացավ,

12. ՄԱՐԴՈՒ ԱՇԿԸ

Մին թագավորու իրեք աղա ա ինում: Ամեն մին տղեն իրեքհազար մանեթ վեսկե փող ա աամ, թա.— Տարեքյ, ծրդ հեաե խրջեցեք, եկեք: Եկեք, ըսեցեք, վեր էս պենու յրա խարջալ ընք:

Թագավորեն տղեքը փողը յոր ըն օնում, քյնում:

Մինը քյնում ա գյուղյարանքում շկոլնե շինում: Մինն էլ՝ քղաքում մեծ տներ ա շինում: Էն մինն էլ՝ պիծինը, քյնում ա ամեն օր մի գյուղում, մի քաղաքում օտում-խմում, անց կենում քյնում:

էն շկոլնե շինողը, էն քղաքում տներ շինողը ճեկի ետ ըն տեռնում, քյնում, պիծի տղան (օտող-խմողը), շաա ա յտսնում: Ախրը, կյամ ա Ղզղլուն՝ հղեն, փողը կլխում ա: Մնում ա հարուր մանեթ. մին բիլեթու փող: Տյուս ա կյամ էս շե- նան, թա քյնի բիլեթ յոր օնե, քյնում ա ըղնում մին հինդիստավ: Եշում ա տեսնում՝ մին մարգ, մին մեյդ տյուս կտլած, թակում ա:

Ասում ա.— Ա մարդ, պա մեղկը չի՞, համ մե- ռալ ա, համ թակում րա:

Թա ասում ա.— Տա սաղ վխտին ինձանա հա- բուր մանեթ փող ա պարտք բրալ, տվալ չի: Մհենդյ եկալ ըմ տյուս կալալ, էտ հարուր մանեթի թակիմ, էլհա տինիմ աեղը:

* Գյուղ Մարտունու շրջանում (Մ. Կ.):

Տյուս ա օնում էն հարուր մանեթը, ամա ուրան, թա.— Կա էս հարուր մանեթը, բու ծեռուքտ լա մեկոր աիւ տեղը:

Հարուր մանեթը յոր ա օնում, մեյղը տինում աւղը, ուրան ծեռուքը վեղավ սնում պրծնում. վեր մին սուտկայում մաշինավ ըիգի տեղ հանե, իրեր ամա փաւաւ քնում ա: Քնում ա թաղա-վերին մաւղիւր. վեր քնում ա տյուս կյամ, նա-ղիւր-վեղիւրը քնում ըն թաղավերին ասում թա.— Տգերբաւ հկալ ըն:

— Մեն ալիք կյան սաւղ,— ասում ա:

Երկուսն ասնում ըն, սաի նստցնում թաղավե-րին ըսալին: Սեծ տղեն հրցնում ա.— Հի՞նչ ըս ըրալ:

Թա.— Քլեցալ ըմ դյուղարանքում շկոլնե շի-նալ:

Մաւնակ աղեն ասում ա.— Հի՞նչ ըս ըրալ:

Թա.— Քլեցալ ըմ քաղաքներումը տներ շինալ:

Պիծի տղեն ասում ա.— Տու հի՞նչ ըս ըրալ:

Թա.— Ես էլ քեցալ ըմ ամեն գյուղում, ամեն ըղաքում մին ծանոթ քլթալ, եկալ:

— Տա լուհան լյավ ա, պա խե՞ էաքան ուշա-յալ ըս:

Թա.— Թաղավերն ապրած կենա, էս ա իրեք ամա ա ես փաւաւ ճանապարհ կյայիս:

Թա.— Խե՞:

Թա.— Դե, քլեցալ ըմ մին հինգչիստավ ըն-դալ, տեսալ մին մարդ մին մեյղ տյուս կալած թկլիս, նաղանրս, հարուր մանեթը տվալ ըմ, մհնեղ իրաւաւ եկալ:

Թաղավերը այուս ա օնում ուրան թաղավերա-կան փաւաւղը, տինում պիծի աղեն կլխեն, թա.— Տու պիսի երգիւրը ղեկավարիս:

Թաղավերը թյունը տամ ա կուծի տղին:

Մին հենդ-վեց օր վեր թաղավերութուն ա անում, հարը ծեն ա տամ, թա.— Եկ ստեղ: Գյու-լում ըս հինչ կա, քեղ մին պեն ասիմ:

Թա.— Դե, ասե:

Թա, ասում ա.— Էմ նաղիւր-վեղիւրենն ինձա-նա շատ ըն դյուղում, տու քնի քեղ հետե մին նյութար փոնե, մին նաղիւր փոնե, վեղ աու իրա լեղուն հասկանաս, ինքը՝ քու:

Թա.— Պա հու՞նց անիմ:

Թա.— Քեղ հենգ մանեթ վեսկե ըմ տամ, քնում ըս ըղաւը, ջալի ըս ծեն տամ, ջալին այուս տ կյամ՝ թաղավերեն մին նյութար, հու վեր կյա, եր կալ, պեր:

Թաղավերին տղան քնում ա, ծեն ա տամ, ջալին կյամ ա, հենդ մանեթ ա տամ, սա ծեն ա տամ, թա.— Թաղավերեն նյութար:

Մին մարդ ա կյամ թա.— Նյութար:

Սա եղում ա, դարմանում.— Չէ, տու նյութ-յարացու չես: Տու թաղավերու նման մարդ ըս:

Թա.— Ա մարդ, ծեն ըս տվալ՝ նյութար, ես էլ նյութար ըմ, հի՞նչ ըս ասում:

էն ասում ա, էն ասում ա:

Թա.— Ես կյական ըմ. տանիս՝ կյական ըմ, ասնիս վու՛՝ կյական ըմ:

Վերջը՝ նհետր անց ա կենում, կյամ:

Թաղավերը եղում ա դյուղում վ՛ օխտը ըտա-ծեն կլխան, տեսնում՝ տղեն նհետ մին թաղավեր ա կյամ: Վեր կյամ ա մուտանում, վեր ա կյամ օխտը ըտածեն կլխան, կլխաւ ասմ:

Թա.— Խե՞ յոս կլխաւ ասմ, թաղավերն ապրած կենա, ես մին մղյուր ըմ:

Թա.— Չէ, աու մղյուր չես:

Յոր ա օնում թաղավերը սրան տանում ուրան կոշաւ, վեր պլատում վեր կենում ա: Մին իրեք օր, շորք օր տեղ օտում ըն, խմում, նյութարը ես ա աեռնում թա.— Թաղավերն ապրած կենա, դյուղում ըս հի՞նչ կա: Ես եկալ ըմ սաեղ դործ անիմ, ես եկալ չըմ ստեղ կուրորտ: Գործ տո, անիմ:

Թա.— Չէ, դործտ էն ա, վեր ես քեղ աիննա-կան ըմ աղես նհետ, քնիս փլան երկրում աու-աուր անիս, կյաս: Տու ճանաչող մարդ ըս, թա-ղավեր մարդ ըս:

Թա.— Հինչ կինի:

Թաղավերը իրեք օղա ա ամա տահանց, համ ուրան տղեն, համ նյութարին սսում ա.— Քլեցեք: Իրեք օր վեր քնիք, իրեք հղե յա կյական ըղենետ, մաշի հղենի կքնինք. ծեխե հղենի, աշի հղեն-նի քնիք վու՛:

Մին սուտկա վեր կյամ ըն, համան էտ հղե-ցը, թաղավերեն աղեն ասում ա.— Քոնս տանում ա, պատառ դինջանամ:

Թա, ասում ա.— Հինչ կինի:

Օղտերը շորքնում ըն՝ նստցնում: Վեր թաղա-վերեն տղան քունավ ա ընցնում, ինքը եր ա կենում, ծեխե հղենի քնում: Միկա դըրառաւ ա կենում, տեսնում՝ օխտը հոգի կյամ ըն, առաջը կտրում: Օխտն էլ կտրում ա, քնում, տեսնում՝ մին մեծ շենք: Շուշարանդ: Կոուղում շուշարանդ՝ մի միլի գյուղում: Վեր քնում ա մուտանում, եղում ա, տեսնում՝ իրեք ախճիգ:

Ասում ըն.— Ստեղ հի՞նչ ըս անում, էս սհա-թես կլխաւ կարաւական ըն:

Ասում ա.— Կարել չըն կտրին:

Սահանց տոները պեց ա անում, պրծնում, ըլիճկորանցն ասում.— Տեղ կացեք, կյամ ըմ:

Ետ տեռնում, նորը մինան քնում տղեն կոշ-աւը: Քնում, տեսնում հունցը քնած ար, տի քոն

իլսած: Չե՛լ նստում, վեր դուրսնանում ա: Վեր եր
ա կենում, էս տղան օղտերը քաշում ա ծեխ
հղեննի:

Էս տղան թաւ.— Պա, իմ ապեր հի՞նչ ա
ասալ:

Նյոքարը թաւ.— Բու ապա ինձ առաւ չի՛
սողալ ա հղեն:

Վեր միկա պրբառաշ ըն կենում, եշում ա տես-
նում՝ հղեցը տտկին էլ կտ մեյդ, կլիսն էլ: Թա-
պալերեն տղեն պոռշը ճաքում ա:

Նյոքարը ետ ա եշում, ասում ա.— Վախիլ
մի, վե՛շ մի պեն:

Դրբառաշ ըն կենում, քնում, էտ շենքին կող-
քը, տեսնում՝ քոսսուն տոնն էլ լոխ իսանու կըլ-
իսալ լիքը: Իսանու կլոխ: Ընկերքը տյուս ըն
կյամ, հրցնում ըն.— Սահանց խազնտն հինչ-
տե՞ղ ա:

Ընկերքն էլ՝ զյուվտքի աստված ստեղծալ
ա, տիրալ ըտեղ՝ իրեք դյուլ: Ատհտնք տտնում ըն,
խազնան նշանց տամ: Պիրում ըն էտ իրեք
օղտին վեսակալ պեռնում, էտ ախճերքն էլ յոր
օնում՝ դիրիյեո ետ տեռնում:

Իրեք սուտկումը քնում ա, կյամ: Թաղավերը
մնում ա դարմացած:

Էլհա թաղավերը ծեն ա տամ, թա, ասում ա՝
նյոքարն ա ասում.— Թաղավերն ապրած կենա,
ես իմ նոքարութլունը վերջացրի, քնում:

Թա ասում ա.— Տու նյոքար մտող չես, բայց
վեր քնում ըս՝ հաղկդ եր կալ, նոր քնի:

Թա.— Ինձ հաղկը-ղատ չի հաջաթ:

Թա.— Ձէ, հաղկտ եր կալ:

Թա.— Օգու՞մ ըս ինձ հաղկ տաս:

Թա.— Հա:

Թա.— Դե մին կշեռք պեր ստեղ:

Կշեռքը պիրում ա, ստի կախ տամ, մեծ կշեռք:
Ջուբան մին ծըրքըյտլեխ ա տյուս օնում: Մըր-
քըյլեխտն մաշան մին պեն տյուս օնում, ախում
կշեռքն հակումը, թա.— Տանալ մին, մին պեն
տո, յոր օնիմ քնիմ:

Էտ իրեք պեռնը վեսկեն տծում ա, տուրուր
չի կյամ: Ուրան խազնան պուրում ա, ածում,
տուրուր չի կյամ:

Թա.— Դե իմ ունեցածն էլ, քու պերածն էլ՝
էս ա, լոխ եր կալ, քնա, էլ պեն շօնիմ:

Ասում ա.— Թաղավերն ապրած կենա, պիծի
տղեա ծեն տո, կյա սահղ:

Մեն ա տամ, կյամ ա:

Թա.— Թաղավերն ապրած կենա, դյուդում ըս
էս հի՞նչ ա:

Թա.— Ձէ:

Թա.— Սա մարդու աշկ ա: Մարդը ասում ա.
«Ա՛յ մին աասը մանեթ ինի, հա՛»: Վեր տասը

մանեթը կյամ ա, ասում ա. «Ա՛յ մին քսան մա-
նեթ ինի, հա՛»: Վեր քսանն ինում ա, ասում ա.—
«Հա՛յ, մին հարուր ինի, հա՛»: Աշկը վե՛շ մին
պենա կշտանտլ չի, մինակ՝ ուրան մրթոթոնն ա
կալում: Ես հինչու պերալ ըմ, հասե՛ծ եր տղեն
հայալ ինի: Ես,— ասում ա,— մեյդ ըմ: Էն ըմ
իլալ վեղեն տակեն, տյուս ըն կալալ, թկեյիս,
տղատ եկալ ա, տյուս կալալ հարուր մանեթ տվալ,
ինձ աղաղալ, նորը մինան տիրալ վեղումը:
Մհենդյ ես եկալ ըմ էն հարուր մանեթն պարաքը
տամ, քնամ: Ես մեյդ ըմ, ես քնում ըմ իմ աեղը:
Ամա երդիրը էս կկառավարե, հալալ ինի: Հինչ
վեր էլ պիրալ ըմ, հալալ ինի, լյալ ըս քթալ:

Ասում ա, ետնան անց կենում քնում:

13. ՕԼԵՏԸ ՔՎԵՐՏԱՆՑ ՊԻՄԻՆԸ

Ինում ա, ընում մին մարդ: Էդ մարդին ինում
ա օխտը ախճիդ: Տրանք շատ քյասիր ըն ինում:
Էտ մտողը ուրան ըխճկորանցը օրեկան ամեն
մեկին մին ցորեն ա տամ, վեր արանով ապրին:
Էս ըխճկերքը էտ ցորենը օտում ըն, ամա պիծի
ախճիդը՝ մին օր օտում ա, մին օր պահում:
Վերը վեր մին դող թամամում ա, քնում ա հոր
կոշտը, թա.— Ապա, էս խե՞ լոխ հարուստ ըն,
մունք՝ քյասիր. տու էլ վար ըրա, ցան ըրա, մունք
էլ հարուստանանք: Ասում ա.— Պասպան քյր մա-
տաղ, հազնանք վար անիմ, հինչալ վար անիմ,
ալաթ շօնիմ, եղնը շօնիմ, սերմը շօնիմ, հո՛նց
անիմ: Ասում ա.— Ապա, տու քնի արտեն մոշը
հլա կարե, մնացածը յուլա կքինի: Թա.— Պա,
առոե կքինիմ:

Դե ինքը սերմ պաղրաստած ա ինում, չէ՞, էն
ա մին դող կա: Յոր ա օնում, քնում: Հղենը
քնում ա, համ էլ մտածում. «Էս լյալ, հաղնանք
սերմը տանում ըմ, էս հինչալ պիտի վար անե՛ս:
Ախ աստված,— դաշանք ա անում,— ըռաշա մին
ճոխտ եզնը տյուս կյա, ալաթը լծած. քշիմ, անիմ
տամ իմ ապր՝ վար անե՛ս: Լհտ տի մտքեն դոնը
ընկած քնում ա, եշում ա աեսնում, ոշկեն մի
ճոխտ եզնը լծած, լհա տի մաթալ: Յոր օնում,
քնում, թա.— Ապա, հսե՛ եզներն էլ ըմ պիրալ,
ալաթն էլ, սերմն էլ, եր կալ, վար ըրա:

Ուրխանում ա հարը, թա.— Մատաղ անիմ, պա
էս հի՞նչտղա պերար: Յոր ա օնում, վար անում,
պրծնում, ուրուդյունը էտ եղնիքը ոշնեն ըրած՝
կյամ ըն տոն: Էլհա ըխճկան մաքավը անց ա կե-
նում, ասում ա. «Ախ, ասաուծ, լհա վեր ասածս
կատարալ ըս, մին էլ եր կենամ աեսնամ՝ էա արտը
հսած, փսած հսկհանած»: Առավոտը եր ա կենում,
տեսնում՝ հսած-փսած, հսկհանած: Տեսնում ա,
վեր հինչ օգում ա, ինում ա, մտածում ա վեր՝

Հինը կա, ամեն ինչը ըստական ըմ: Ասում ա. «Լհա եր կենամ, տեսնամ հնձած-փնջած, մեր կալին ղրաղեն թուփ բածա: Ռութանան եր ա կենում, աեսնում՝ հնձած-փնջած, կալին ղրաղեն թուփ բած: Ռուգյունը վեր կյամ ա, ասում ա, «Լհա եր կենամ, տեսնամ՝ թակած-քամած, թեն մաշին սնկածա: Եր ա կենում տեսնում՝ թակած-քամած, թեն մաշին տնկած, մին ջանավար օխծ էլ թիավը գիրավ տված: Էտ մարդ ետ ա տեռնում, էտ օխծեն թա.— Տու հի՞նչ միլլաթ ըս, վեր թողում չըս էս ցորենը տանիմ: Վեր եկ, քյնի, թող ասնիմ. թա չէ՝ սպանական ըմ:

Օխծը լուգու ա առնում, թա.— Ինձ վեչ մինը կարել չի սպանել: Թող ծեր տան անդամները լոխ կյան-խնորին, բալքի վեր կյամ:

Մհենդ կենպյն ա կյամ, թա՝ վեր եք, ճանապարհտ պարի, վեր չի կյամ: Ախճիդյն ա կյամ, վեր չի կյամ. էն մին ախճիդյն՝ էլհա վեր չի կյամ: Վերջը ասում ա.— էն հու վեր խնդրալ ա, թող նա կյա: Վերջը կուճուր ախճիդյն կյամ ա, թա.— Խնդրեմ, վեր եք, իմ ապան քյտսիր ա, անջախ ա մին խրեդյ ցորնու տար տեռալ:

Օխծը էլհա լուգու ա առնում, թա.— Տու էտ հինչի՞ն ըս սետ: Հինձիլին սետ չըս, փնջեյին սետ չըս, կալսելին սետ չըս, մհենպյ եկալ ըս, թա՝ վեր եք:

Ասում ա, թա.— Ես խնդրալ ըմ, խնդիրքս աստված կատարալ ա: Թա.— էն կատարողը ես ըմ: Ես քու խնդիրքը կատարալ ըմ, մհենդ էլ իմ խնդիրքս տուք պիտի կատարիք: Թա.— Պա, քո խնդիրքը հի՞նչ տ: Թա.— Իմ խնդիրքս էն ա, վեր տու ինձ կյաս, ես էլ վեր կյամ, քու տպտ ցորենը տանե, հրուստանա, էլ նեղություն չքաշին: Հարը ետ ա տեռնում թա.— Չէ, չէ, իմ խոխան ցորեն ա թուփ բալ, չըշարվալ ա, մհենդ պիրիմ քե՞ղ տամ: Չէ, ամալ չի կյա: Թա.— Դե վեր ամալ չի կյա, ես էլ վեր չեմ կյամ, հու վեր ինձանա մուտանա, փորավն ըմ տլտկան, սպանիմ: Ախճիդյն ասում ա.— Պապա, էտ իմ ճկատեն կիրն ա, թող ես քյնիմ, տուք ցորենը տարեք, կերեք:

Վերջը համտնայնվում ա, լյտցտվ-շուվտնտվ քյնում ա: Օխծը ասում ա.— Մեղ հտլտլ, ցորենը տարեք, կերեք: Ըխճկանն էլ տսում ա.— Ես հիշտղավ քյնիմ, տու հետաս եք:

Էս օխծը հիշտեղ քյնում ա, ախճիդյն հետան-վերջը քյնում տ մի մոշու քուլու նեղ դաթավը տնց կենում: Ախճիդյն ասում ա.— Լյտվ, տու անց կտցեր, պա ես հու՞նց անց կենամ: Սկսում տ լյտց ինիլը: Էս օխծը պլունախտտատ ա տնում, անցկացնում: Քյնում ըն, քյնում, մին դյուղ տեղ ա ինում, էս օխծը ըխճկանն տսում ա.— Տու ստեղ մին խրեդյ դինջաց, մեղք ըս, ես քյնիմ էն յալեն

քամակը, կյամ: Ամա մին մեծ տրաքուց տ կյա-կան, վախիս վուլ: Թա.— Էտ հի՞նչ տրաքուց ա: Թա.— Քեղ ըսեցի, իլի, վախիս վուլ: Ասում ա, քյնում: Մին խրեդյ անց ա կենում, մին տրաքուց ա կյամ: Ախճիդյն թող ա ինում, բայց վախում չի: Մի պատառ կենում ա, եշում տեսնում՝ էս օխծը մի լյավ, սերուն տղա տեռած կյամ ա: Ասում ա՝ դե քյնինք: Քյնում ըն: Տանում ա մին տոն: Էս տանը մինակ իրանք ըն ինում: Էս տղան քյնում ա մին ճոխտ ըրկաթե շումոշկ ինք օնում (էն վխտեն շմշկենն ադաթ ար), պիրում, տամ էս ըխճկանը, թա.— Եր կալ կեց: Ես քյնում ըմ դործի, էնքան շոռ կկյաս մին օրում, վեր էս շմշկենն մաշի:

Դե էլ հի՞նչ շոռ կյա, արկաթը կմաշվի՞, նըստում ա, լյաց ինում: Մին պառավ կյամ ա, տեսնում, թա.— Ախճի, ա հարթնը, խե՞ լյաց ըս ինում: Ասում ա, թա.— Պա հու՞նց լյաց չինիմ, ստի-ստի տանջվալ ըմ, մհենդ էլ ըրկաթե տրխնե ա տվալ, թա՝ մին օրում փոլ պիտի ածիս: Արկաթը փոլ կկյա՞: Ասում ա.— Մատաղ, լյա՞ց մի ինի, տիր տոան տակեն, էնքան ճըռ հա ճըռ բա, վեր դիլիմ-դիլիմ տեռնա:

Ստի էլ անում ա: Տղան կյամ ա թա՝ հունց բեր: Ախճիդյն թա՝ դե հունց վեր ասալ ըս, ինդի էլ բալ ըմ:

Մհենդ էլ մին շարղաթ ա ինք օնում, ասում.— Էս շարղաթը կգցիս կլխետ, էնքան շոռ կկյաս, վեր կյամ տհամ պտունե տեռած: Ելհա սկսում ա լյաց ինիլ: Ախր կլխեն քցած շարղաթը շոռ կյալավ փոլ կկյա՞: Էս պառավը կյամ ա տեսնում, թա.— Մհենդ խե՞ ըս լյաց ինում: Թա.— Պա հունց անիմ, վեր լյաց չինիմ, մհենդ էլ ստի ա ասում: Էս պառավը լյավ խորհուրդներ ա տամ, թա.— Էն ա՝ տեսնում ըս էն ցաքի քուլը, մին դոնում քցի շարղաթը մաշը, սաի ծիք տու: Տի էլ անում ա: Մհենդ էլ պիրում ա տասնհենդ կուժանոց մին կարաս, թա.— Էնքան լյաց կինիս, վեր էս կարասը ըրտուսուքավ լցնիս: Լյաց ա ինում, լյաց ա ինում: Դե հինջա՞ն պիտի լյաց ինիս, վեր էս կարասը լցնիս: Պառավը մին էլ տ կյամ, մին էլ հրցնում: Աա թա.— Ախճի, պա հունց անիմ, էս հի՞նչ ցավ ար, հի՞նչ կրակ ար, վեր ես մաշը ընպա: Թա դե ասում ա.— Քյուլիմ տրա կոնդը վեր տի ա. էն ա՝ արխեն ճյուրը, պեր լցրու կտրասը, մին խրեդյ աղ քցի, խառնե ստի՝ կինի աղե, ըրտասունքտ էլհա աղե ա: Կյամ ա լհա տի անում: Էս օխծ-տղան կյամ ա, թա՝ վեչինչ, լյավ ա: Վերջը էս տղան վեր մին էլ դործի ա քյնում, էս աղճիդյն մտածում տ, մտածում, եր կենում ստղաս փախչում: Ասում ա՝ լհա համ կքյնիմ իմ հոր տեսնամ, համ էլ լհա կաղատվիմ

էս ցաւման: Հի՛նչ ա դուգում, թա իրեք պայմանը վեր կատարաւ ա, մհենգյանց տենը արքայութուն բիգի ինի: Եր ա կենում փախչում: Քյնում ա, քյնում, մին աեղ խե՞ շատ ծրավում ա: Եշում ա տեսնում՝ առաջին մին դրբւա կա: Ստի մին թիթեվ կուսի ա տամ, դրբւան պեցվում ա: Նի ա մնում, ճյուր իմում, օգում ա թա տյուս կյա, դրբւան փակվում ա, մնում ա մաշին: Էս հի՛նչ պեն ա, հի՛նչ պեն: չի՞ մնում ա մաթալ: Դե ախր, հի՛նչ անե: Եշում ա տեսնում՝ մաշում մին տոն էլ կա. քյնում ա տեսնում՝ սաեղ մին մարգ քոն իլած, պոշնեն շուրանում ա: Քյնում ա, մին կոլա ճյուր պիրում, տամ էն քոն իլած մարգուն: Ստի քոն իլած էս մարգուն օխաը տարե պահում ա: Մին օր մին գառի կյամ ա, դրբաղեն էն կողման թա՝ ծարավ ըմ, մին խրեգյ ճյուր տո: Թա՝ պա քեղ հու՛նց ճյուր տամ: Լհա ստի ծիք ա տամ, դրբւան պեցվում ա: Ասում ա.— Դե ստղես ճյուրը շորացալ ա, էն մաշողո կուծեն մաշին ճյուր կա, քյնի խմե: Քյնում ա թա խմե, էս օխտը տարե քոն իլած մարգը եր տ կենում, թա.— Պա՛հ էս հինչքան ըմ քոն իլալ: Հաշվում ա տեսնում՝ օխաը տարե: էս կնգան հրցնում ա, թա.— էս օխտ տարեն հու՛վ ա ինձ պահել: էս գառին ետ ա տեռնում, թա.— Ծա ըմ պահալ, էլ հու՛ պիտի պահե, քո կնեգյն ըմ, ճյուր ըմ տվալ, ճտնճեռտ տեն րտլ, կերակրալ, թմղալ-թմղցրալ, տուղիսուգի, ու էսքան էլ տանջվալ: էս վարումը էս ախճիգը նի ա մնում, թա՝ հինչ ա՞: էս մարգը ասում ա.— էս կնեգը իմ կնեգյն ա, օխտը տարե ինձ պահալ ա, պա տու հու՛վ ես: Սա թա.— էն մհենգյ եկալ, քեղ ես ըմ պահալ: էն, թա՝ ես ըմ պահալ, էս թա՝ ես ըմ պահալ: էս մարգը ասում ա.— Դե լյավ, քեցեք բաղաը՝ հու հինչ օղում ա, թող պիրի: Քյնում ըն. էս կնեգը ուղան հմար հինչ ասիս ինք ա օնում: էս ախճիգը մին մծմահի ա ինք օնում, մին տենակ, մին էլ մին նոռնը: Պիրում ա տոն, տենակն ա նոռնը տինում ա մծմահուն մաշը ու ասում.— Թա էս մարդուն ես չինիմ յղահած, թող էս տենակը պոկս մտնե, թա ես ինիմ պահած՝ թող էն նոռնը պտուպատառ տեռնա: Սսեղ նոռնը պտուպատառ ա տեռնում: էս մարդը էս ախճկանը ստեղ յոր ա օնում՝ ուրան կնեգյ: Վերջը էս ախճիգը բախաավորվում ա: Ուրան կնգյանն էլ կապում ա ծիռ հետան, քաշքաշ անում: Ստի էլ իլալ ա:

14. ԱԼԱՀԱՆԵՐԴՈՒ ՔԱԹԸ

Մին թագավորու, շտտ զոլորա թագավոր ա ինում, ժառանգյ չի ինում: Մին դերվիշ վիճակ ա քցում էտ թագավորեն յրա, կյամ թագավորեն

տեսության: Տեսության ա կյամ, թա.— Քեղ մին ժառանգյ ըմ ալական, պայց վեր ժառանգյտ եկալ աաանհենգյ տիրեկան տեռալ, ինձ բիգիս տալ ժամանակավեր:

Թա.— Թաքյի ժառանգյ ինի, վեննավը-կլիսավը քեղ ինի:

Վերջը՝ թա հունց ա անում, հունց չի անում, էս թագավորեն մին ժառանգյ ա ինում: Պիրում ըն կնոնք անում, անումը տինում Ալահվերդի: Ալահվերդի, այսինքս աստծու աված:

էս Ալահվերդին վեր կյամ ա տըսնհենգյ տիրեկան ա տեռնում, դերվիշը կյամ ա, թա.— Թագավոր, ես համան դերվիշն ըմ, եկալ ըմ աղատ տանիմ:

Թագավորը ուրանալ քյնում ա.— Ա,— ասում ա,— կառավարությունս, թագավորությունս օղի, էտ պենան հեռե կտց:

Թա.— Չէ, կասս լյավ կինի, աաս վուշ՝ վատ:

Ստեղ թագավորեն լյավ կոքցնում ա, թաղավորեն էլ ճաը չի մնամ՝ Ալահվերդին տամ ա գերվիշին, դերվիշը յոր տ օնում, քյնում:

Քյնում ա, մին սաբու տեմ ըղնում: Թա.— Ալահվերդի,— դերվիշն ա ասում,— կա էս թողթը, էս կյիրը, կրթիլալ քյնա, էն ա սարումը մին փանար կա, էտ փանարը եր կալ, պեր: էն փնարավն, էէ՛, աշխարհքը մերն ա, հինչքան թագավորություն կա, էն փինարավը կհաղթինք: Քիւլըրա: Պայց, էն փնարին կշտեն վըեսկե, արծաթ,— ասում ա,— պրոմ-բուլանտ, անգին քարեր շատ ա իննական, լիգյն ա իննական, յոր շօնիս, հա՛ա: Եթե յոր օնիս, սաըը հոփ ա կյիլական, մըննական ընք դաթումը: Յոը շօնիս, հա՛ա, յոր շօնիս: Կա՛, աու էս մին կյիրը կրթիլալ քյնի, ես էլ էս մին կյիրը ստեղ կկարթիմ:

Դարվիշը մին կյիր ա յոր օնում ծերքը, մինն էլ տամ Ալահվերդուն ծերքը, հըղե յա անում: Աս քյնում ա, փանարը յոր օնում: Վեր քյնում ա փանարը յոր օնում, ասում ա. «Հաղնանք դարվիշն ասալ ա՛ յոր շօնիս, վըեսկեն ստեղ թուփ ըրած, բուլանտը՝ ստեղ, մին հլա շուբերս, ծոցս լցնիմ, վեր մին տեն պտահե, դրաղան մոտե ըմ, մին կերպ կծկիմ, տյուս կկյամ»:

Դարվիշը կլիսե ա ըղնում, ծեն տամ. «Հա՛յ, յոր մի՛ օնել, հա՛յ, յոր մի՛ օնել, սարը հոփ ա կյիլական, մնըլական ըս սաըեն դաթումը: Մննական ըս սաըեն մաշին»:

Դերվիշն ասում ա. «Թագավորը գլիգլական ա, ինձ շարեշար անջլական ա, ես էս թագավորեն վեղան տյուս կկյամ»:

էտ տղան մնամ ա սարեն մաշին. տես ա շոռ

կյում, տես ա շոռ կյամ, մի՛ն քամե ա եր կե-
նում, մի՛ն հրարուի ա պեցվում, ընդեղանս, ծա-
ռերը-դատը սաղ փշրում ա: Տեղ, մին սալլամա
ա ինում, էտ հրարուի վեր շոռ ա տամ, տաղատ
մին ճյուր ա տյուս կյամ, շատ վարար: Մին
սախտակ ա տինում էտ ճիբին յրա, յրտն նըս-
տում, ճյուրը քշում ա, տանում: Քշում ա տտ-
նում, շատ տ տանում, խրեդյ ա տտնում, մին
տեղ էտ տախտակը վեր ա կյամ, աեսնում՝ ար-
դեն ընգալ ա լյուս տշխարհ: Ստեղ նստում ա
մին քարու յրտ, լյաց ինում: Լյաց ա ինում, հունց
ա լյաց ինում, պա՛հ, պա՛հ, պա՛հ. էտ լյացին
յրա մին շոբան ա կյամ: Կյամ ա, տեսնում՝ մին
դեղեցիկ տղա նստած, լյաց ա ինում:— Այ աղա,—
ասում տ,— էս վրընի տեղ ա, հի՛նչ դարդ օնիս,
վեր եկալ ըս ստեղ: Օխժը ուրան պորտեն յրա,
դուշը ուրան թեկն յրա սաեղավ թոշում չի:

Թա.— Հոյրիկ, հայրիկ սոված ըմ, մին կտոր
հաց տո:

Չորանը մին կյարու պեղարճ ա տինում ծեր-
քեն, օտում ա: Ետնան յոր ա օնում աանում տոն,
թա.— Ա կենգլ,— ասում տ,— օխտը աղա օնինք,
սօր էլ սրան ըմ քթալ, թող տեռնա օթը: Տըա
շորերը-դաար լվաց, խառնե մեր խոցը նհետ, ճո-
կիս վուշ:

Պահում ա սրան: Պահում ա. էս աղան մին օր
մին անգլին քար ա սամ մորը, թա, ասում տ.—
Մայրիկ, տար ընդեղ մին պառավ կա, աար ըն-
դա յրա ծախե, տանը հեան, խոցը հետե հինչ
հարկավեր ա, ինք կալ:

Տանում ա ծախում, մին քստկ փուլ ա տեռ-
նում... ընդեղանս... էս հլա՝ մի ճոխա մյաս...
ինք օնում, քցում վենները, աանը հետե՝ աես-
տեն ինք օնում, կյամ: Մհենդյ էլ Ալահվերդին ա
տտնում, մին էրկու քար ծախում... ընդեղանս...
ըննըհեն, դյուլդյուն յոր օնում, կյամ. ընդեղանս...
Թա.— Ստեղ, մին երկու ըածանե, մին-մին ծերք
տներ շինեցեք:

Եինում ըն: Չուբանեն հեան աըկըկոխ տներ
ըն շինում, տմեգը մին տխպըր հետե հրսանեք ա
անում, փսակում, տինում էա աներեն մաշին:

Չորտնն ասում ա.— Ալահվերդի, մհենդյ հեր-
թը քունն ա, մին ըխճըկան հսովան կաց, քյինք,
քըզ հետե օղինք, պիթինք:

Թա.— Հայրիկ,— ասում ա,— ես փլան թաղա-
վերու տղտ ըմ, ես ստեղ կենակտն չըմ:

Պիրում ա էս շոբանը մին վեխճար մորթում,
հաց ու պաշար սարքում, վեր հըղեցը նեղութուն
քաշի վուշ: Ախեր, մննաս ընդավ, վեր ասիմ՝ էս
աղան փանարն էլ նհեան ա պերալ տյուս ա
օնում, փանարը նի կըցնում, աեսնում. աա՛, մին
սուփրա քցվից, հի՛նչ սուփրա, հի՛նչ կերակուր-

նե... օտում ըն: Օտում ըն, պրծնում. սա փինա-
րին թա.— Ինձ հետե մին քոհլան ծի հանե:

Քյոհլան ծի ա կյամ, յիհտըր աիրած, սար-
քած... ընդեղանս... ծիուն զանգյուն կոխում ա,
եր ա ինում դալուն, քշում, մնաս քարով ասում
շուբանեն, շուբտենեն կնդանը, խոցը, աւց կենում,
քյնում:

Մհենդյ համան դարվիշը իմաստուն տ ինում...
վեր Ալահվերդին ստեղան տյուս ա եկալ, դիդա-
ցալ ա, մհենդյ օղում տ կյա, Ալահվերդուն սպանե,
փանարը ծերքաւ խլի շա՛, հա՛, ըսպանե, փտ-
նարը ծերքան խլի: Աստուծուն էլ ա հայտնի
տեռնում: Նտ էլ հրիշտակ ա դարկում, թա՝ քյնի
դերվիշին սպանե, վեր Ալահվերդուն մին պեն
չանե:

Ալահվերդին ծին քշած քյնում ար, եշում,
տեսնում՝ մին սե ծաւվեր ա թռած կյամ, հունց
ա կյամ: «Ա, էս հիշտե՞ղ կյոլը կենամ, վեր ինձ
զտտ շանե՝ սպանե վուշ: Մին էլ եշում տ, տես-
նում՝ էն մին ունդունան էլ մին կյապուտ ծիավեր
ա թռած կյամ: էտ կյապուտ ծիավերը կյամ տ,
էա սե ծիավերեն վեր թխում ա, սե ծիավերը ըղ-
նում տ ծիուն փորեն տակը, ըստակում: Ալահ-
վերդին մուստնում ա, թտ.— էտ լվոթունը վեր
տու ինձ ըրեր, աես տեսնամ՝ էտ հի՛նչ ա, հու՛վ
ըս, ըալքի, կկարիմ էտ լյուվությունեն տեղը...
լյուվությունեն տական տյուս կյամ:

Թա.— Ես աստծու հրեշաակն ըմ, գյղացալ ըմ,
վեր աա կյամ ա, թա քեղ սպանե, ես եկե նրան
սպանեցե: Այսուհետե քեղ էլ մահ շօնիս: Օրաս
ետը մահ-ղալ շօնիս:

Տյուս ա օնում էրկու ինձոր տամ... ընդե-
ղանս... Համ էլ, թա.— Յալլեխա ինձ տո:

Յալլեխը յոր ա օնում, քսում ծիուն սոշը:
Խնձորն էլ, յալլեխն էլ թա.— Տար, մինը քու հոր
աոր, մինն էլ՝ քու մոր: Լյաց ինիլան քոռացալ ըն...
ընդեղանս... Հիլիվերտլ ըն: Խնձորը վեր օաին, ջի-
հրլըննական ըն, յալլեխն էլ վեր քսին ըշկերեն՝
լվննական ըն, սղանան:

Հա: Պիրում ա... ընդեղանս... յալլեխը քսում
հորը, մորը ըշկերեն... հո՛ր ա, մինն էլ ըիդար
իմ ըշկերես քսիմ*... Հարը, մտըրը սղանում ըն:
Խնձորն էլ օտում՝ ջհլանում ըն: Հարն ասում ա.

— Բալա, փլան թաղավերը ինձ յրա կուել ա
կյամ, հու՛նց ընք ըննական:

Թա.— Է՛հ, հայրիկ, ես էս փինարեն դարդան
հինչ նեղություններ ըմ քտշտլ, հինչ նեղություն-
ներ, սկի դյուլդում ըս: էս փանարը վեր մեր
ծերքեն ա, վեշ մի թաղավեր մեղ տեղան աու-
րուր չի աա:

* Հեթիթ պատմադը կուլը է (Մ. Բ.):

Կոնվեր ըղնում ա: Փանարը վեր վառում ա, թշնամու զորքը լոխ վառվում ա: Զորքը կըտորում ա, անց կենում, կյտմ:

Պրծավ:

15. ՆԱՄՈՒՍԱՎ ԿՆԵՅԸ

Մին մարգ, մին կնեգյ շատ սեր ըն ինում: Տահանց էլ էրկու աղա խոխա յա ինում, պայց ապրուստը լյավ չի ինում: Մարդը վախում ա, թա տանան տյուս կա, կործի քյնի, կնգանը նհետ մին փիս պեն պտահե: Հո՞վ ա գյուղում կնեգյ ա, լի:

Վերջը մին օր կնեգյն ասում ա.— Ա մարդ, չքե՞լ հիր ընք ստի սոված մոնըլական, խե՞ աշխատանքու չրս այուս կյտմ:

— Ա կնեգյ,— ասում ա,— վախում ըմ թա՝ մեր հալալը հրեմցնիս, տա հմար էլ քյնում չըմ:

Թա.— Արխային կաց էա կողման: Եկ անց կաց, քյնի մին աշխատանք ըրա, պեր ապրինք, լի:

Ախրը, մսլըհաթ ըն անում, էտ մարգը անց ա կենում, քյնում: Տանը վեչ մին զադ չի ինում, կնեգյը մին քանե քար ա ածում ղզզանը, տակեն կրակ անում, խոցը ըրխընցնում, վեր քունավ անե:

Աստծուն հայտնի ա ինում: Գյուղում ա: Հրիշտակեն դարկում ա, թա.— Քյնի, էս կնեգյը վեր մարդին նհետ պայման ա կապալ, վեր ասից՝ պեն չի ինիլ, կքյնիս իրեք հետ փործիս, տեսնտս գյուղ ա ասա՞լ, թա՞ մարդին խափալ ա:

Հրիշտակը կյամ ա, տոռնը թակում, թա.— Մթնալ ա, չոլումն ըմ մնացալ, տոռնտ պեց, կյամ կոշատ՝ լյուսըցնիմ:

— Զի կարելի, ես՝ օղլուշաղ, թուլլ աա՞մ կյաս, մանիս տոռն:

Թա.— Հինչ օղում ըս, կաւամ, աի սոված...

Թա.— Հինչ օղում ըս՝ առ: Քաշավըտ մին վեսկե ել տաս, թոզել չըմ:

Ընդունում չի:

Մին էլ ա կյամ, տոռնը թակում, թա.— Թյուլ տո, կյամ կոշտդ, ցորա ա, չոլումն ըմ մնացալ, հի՞նչ կինի, ղոնաղ, լի պահե:

Թա.— Զի կարելի, ղոնաղ չըմ ընդունում:

Իրեք հետ խոսում ա, իրեք հետ էլ վեզ չի օնում: Աստված հրիշտակեն ասում ա.— Ամեն քշեր մին քսակ վեսկե տար, տիր պերցեն տակեն, վեր տի ուրան խոսկեն ղյուղ ա:

Ասա էլ՝ վեսկեն պիրում ա, տինում էտ կընգանը կլխեն աակեն: Աս էլ էքսը եր ա կենում, տեղը հվըքեյիս եշում-աեսնում՝ մին քսակ վեսկե՝ կլխեն աակեն: Թա.— Ասաված, իմ խոցը ոռ-վին հսցրալ ըս:

Լյավ ապրուստ ա սկսում ապրելը: Լյավ ապրում տ: Հիմա պիրում ա տներ շինում: Լյավ տներ ա շինում: էտ կնեգյն էլ վեչ մին պարիկամ չօնե, մինչա՝ մին պելի օնե, մին տաքեր: Պելուն իրեսը տյուս չի կյամ էս կնեգյը: Տղեն մինը, լհա, սաի խիլա մեծ աղա ա ինում, փուլը տտմ ա ըտրան թա՝ տար տո պելուն, հինչ հարկավեր ա տան համար՝ թող ինք յօնե: էտ կարգավ ա անց կացնում:

Մին էլ մին օր հեռադիր ա ստանում մարդան, թա՝ կյամ ըմ: էտ կնեգյը պելեկնգանը, պելուն, մին էլ՝ տաքյորը, ամեգյը մին ծի տ տամ, եր ըն ինում, քյնում առաջ: էս պիլակենն ու պելին մին խիլա առաջ ըն ըղնում, թա՝ տահանք՝ ըխպերք-ախպերք խիլա վաղա մունմունու աահալ չըն, թող նաղլ ընելավ կյան, էտ ախպերը նաղլ ա անում, թա, դե ստի, ստի, ստի... տոն ա շինալ:

— Հինչա՞վ ա շինալ,— ախպերն ա հրցնում:

Թա.— Այ ախպեր, վեր վենա ծուլ ըս տյուս, կնեգյա լրրությունավ ա էտ փողերը ըշխաղալ, հա. լրբությունավ ա փուլ ըշխաղալ, տոն շինալ: Օրական հարուրը եկալ ա, հարուրը՝ քեցալ:

Տատանվում ա ըտեղ: Տաաանվում ա, նահանք էլ՝ պելին ու պիլակենը առաջ ընդած, հո՞ ըրդի հինչ ասե: Կյամ ա մին ծորում վեր կյամ, կնգա-նը կանչել աամ ուրան կոշաղ, վեղը կարում, վեր քցում էտ ծորեն մաչին, չարսալն էլ դիրավ օնում, անց կենում, կյամ: Կյամ առն սաուր-ընդուր հրցնում, վեչ մինը մին վաա խոսք չի ասում կնգանը մասին: Պելին ասում ա.— Պա աու հո՞նց ղիմիշ ըրեր ինդի օղլուշաղեն վեղը կարիս: Էդքան վախա էտ շինությունը շինիյիս, մին դո-նում իրեսս տյուս չեկավ, թա փուլը ուրան ծե-ռուքը ինձ տա, աղատ ար պիրում:

Տղան էլ լյաց ա ինում, թա.— Պա մայրիկը էն հինչ ա տանան այուս ըս եկալ, մարդու նը-հեա խոսալ չի:

Դե, խլթունեն կտրեյիս խոխեք ըն:

Դե, անց ա կացալ, սպանալ ա, սպանալ ա:

Մհենգյ՝ մին վաճառական կյամ ա էա ծորու-մը վեր կյամ, հինչ անդ վեր էտ կնգանը սագա-նալ ա, ընդեղանս... աեսնում՝ մին ճյուր ա քըյ-նում: Թա. ՔԱ, էսքան աարե ար, ես կյամ ըմ սանդ վեր կյամ, ստեղ ճյուր չի իլալ, քյնիմ, աեսնամ՝ էա հի՞նչ ճյուր ա: Կյամ, աեսնում մին օղլուշաղ՝ վեղը կարած: Տանա՝ էտ օղլուշաղան, մին ճյուր ա այուս կյամ, հի՞նչ ճյուր: ՔԱ, այ մարդ, էս հի՞նչ պեն ա, էս հի՞նչ ա: Զարմանում ա: Տի ղարմացած էլ եշում ա, աեսնում՝ էրկու մուկուն մին ծակա տյուս եկեն, խաղ ըրեն: Խաղ ընեյիս տեղը մին մուկունը մինին վեղը պոկից:

Պոկից, ինքը փախաւ, նի՞ մաաւ ծակը Մի կա սպասում ա, ահսնում՝ մուկունը ծական այուս եկաւ, խաղ ընելաւ եկաւ, պուք աված կլոխը տիրաւ մուկնեն յրա, ճիրան շաղ ավաւ, մուկունը սրղացաւ, Քյեցեն նի՞ ահոն էլ լհա ծակը էս վաճառականը, եր ա կենում, էս կնգանը կլոխը յոր օնում, աանում, աինում յրան, էա ճիրան նիյ թսում, սղանում ա կնեգը, աեոնում մին հյուրի-փարի Մերը մեկնում ա, վիղաւը քցում, թա պոռչաի անն հետը, սա, թա.— Ես էս ծորումը սոված, վեր ընգած, խե՞ թայդի ըս, աու վեր սրղացաւ ըս ինձ՝ ես քունն ըմ, աու էլ՝ իմն ըս, լհա՝ մին փոր հաց տո, օաիմ, օշս հվաքիմ:

Պիրում ա օրան, հաց աամ, օաում ա, ընդեղանս... թայդի ըղնում:

Թա.— Թայդի մի ըղնել, էս ա մթնում ա, ես՝ քոնը, աու՝ իմը, հինչ օղում ըս՝ կանխս, լի:

Հաս Ստեղ սպասաւ ա Մթնաւ ա: Վեր մթնաւ ա, թա.— Փեղաւ քնիմ, կյամ:

էս վաճառականը մին խրեղ հվաաում չի. պիրում ա մին ղայիմ թիլ կապում կուտնան, պեց թաղում: Քյնում ա, կյամ չի էս կնեգը: Վաճառականը թիլան ծիբը ա աամ:— Ախճի, էսչանք վախա խե՞ կյամ չըս:

Ախճիդ չկա: Քյնում ա, ահսնում, թիլը քոլա կապած, ինքը՝ կա վուչ:

էս կնեգը տաղատ քյնում ա մին չուրանու ուղաւ ինում: Չորանը էլ լհա թայդի ա ըղնում, թա նհեաը հարաբերություն անն, չուրանն ասում ա.— Թայդի մէը ըղնել, ես սոված ըմ, մի կա հաց աո, օաիմ, նանա եանը ես քունն ըմ, լի, թո՞րն ըմ քյնական էս վրինի աեղը: Ես քոնն ըմ, աու՝ իմս:

Հա, սաեղ մին խրեղ փորը պընգըցնում ա, չաբանը մին էլ ա հալաս անում, ծերը աանում: Թա, ասում ա.— Վեխճարա ցրե եկած ա, եր կաց, վեխճարա հվաքե մին աեղ, վեր կյուլն օտե վուչ, նանա եանը եկ՝ սրահա օղածն ըրա:

Չորան, վեր չորան. կնգանը յոր ա օնում նըհեաը տանում: Վեխճարը թուի ընեյիս, ըաղաւ մին վարար կեա ա ինում քյնիյիս, էս հյուրի-փարին աչկ ա կյուղանում, ուրան նի՞ քցում էտ կետը, կեսը կնգանը յոր ա օնում, քյնում, չորանը պըռըչենն լյուղ աալաւ եա ա աեոնում, կյամ:

Ճյուրը տանում ա էս կնգանը մի ճղացու չըրիու տեմ անում: Ճիղացաւ ահսնում ա, վեր ճյուրը կարվից: Կյամ ա, ահսնում՝ մին հյուրի-փարի ճղացեն նվեն մաչին: Տյուս ա օնում, աանում ճեղացը, թիրչած շորերը հանել աամ, նորը կյենաւ աամ, թա, ասում ա.— Ախճիդ չօնիմ. աու, լհա, իմ ախճիդն ըս:

Ախճիդ ա ընդունում, մնամ ա էտ ճըղցպանեն կշանն:

էս կնեգը մին ութանա եր ա կենում, աեսնում՝ մին քսակ վեակաւ լիգը կլինն տակեն տիրած: Յոր ա օնում, աանում ճըղցպանեն թա.— Հայքիկ, սով ա ըղնական, ուաելու պեն չի ինական, ցորեն ինք կալ, ամբար ըրա, հանցու վեր համ մունք օաիմը, համ էլ՝ օգողներին տանք, սով ա ինական:

Ճըղցպանեն խելը մանում ա, ցորեն ա ինք օնում էտ վեակաւ, ամբար անում:

Կյամ ա սով ըղնում: Կյամ ա սով ըղնում, սա կաղեթ ա քցում, վեր՝ հուլ վեր սոված ա, աոանց փուլ ցորեն ըմ աամ, եկեք աարեք:

Չաւը ըղնում ա, լոի էլ քյնում ըն: Համ էտ աոեսուրականն էլ ա քեցաւ, չորանն էլ ա քեցաւ, էա կնգանը մարդն էլ ա քեցաւ, աիպերն էլ ա քեցաւ, պելին էլ ա քեցաւ... ընդեղանս... լոի քեցաւ ըն աեղ:

Լոիճին ասում ա.— Տուք հլա կացեք, սահանց հղե քցիմ,— կնեգն ա ասում,— ինքն էլ աղամարդու շորեր ա կեցաւ, հո՞ւ ա ճինանչում: Նահանց հղե ա քցում, պրծնում, մթնում ա, թա.— Քչերը էրկան ա, եկեք նաղլ ըրեք, լյուսանա, աուք էլ ծեր փայը յոր կօնիք, քյնիք: Օրինակ՝ աու առեարական մարդ ըս, երկիր քեցած, շոռ եկած, պամե, ահսնանք՝ կլխաւտ հինչ ա անց կացաւ:

էս վաճառականը նաղլ ա անում՝ թա՝ սաի սաի, մին չըաեսած պեն ըմ աեսալ:— Մին օղուշաղ,— ասում ա,— վեղը կարած՝ մին կետու ղրաղե, մին ծորում, ախպուր աեոած: Էրկու մուկուն եկեն իաղ ըրեն, մինը մինին վեղը պուկ ավաւ, մի կա կացաւ, վեղը նորը մինան տիրաւ աեղը, էա ըիպրի ճիրան քսից, սղացաւ: Ես էլ՝ էն օղուշաղեն կլոխը աւի յրան, ճիրան քեցե, սղացաւ...

— Քյուրդ, աու նաղլ ըրա,— չուրանեն ա ասում:

Թա, ասում ա.— Մին օղուշաղ ծերըս ընգաւ: Սաի ծերըս աարե, վղաւը կալի թա պիրիմ, թոշան պաչիմ, թա՝ խե՞ թայդի ըս ըղնում, եր կաց, վեխճարը թուի ըրա, նանա եար՝ եկ, ես քունն ըմ, աու՝ իմը, պայց...— Քյուրդն էլ տի ա պամում:

Մհենդ, հերթը եկաւ ա մարգին: Մարդն ասում ա.— Տահանք հինչ վեր նաղլ ըն անում, հանց ըն... հանց ըն... հանց ըն, լհա, իմ կնգանս աեսած:

Թա.— Յանի, կնեգյա կճինանչի՞ս:

Թա.— Պա, հո՞նց չըմ ճինանչիլ:

Ախեը, աաալ չը՞մ, թա կնեգյա աղըմարդու շորեր կեցած ա ինում: Թա՞ աաալ ըմ: Հինչու վեր

ա. քննում ա, էն ընգյունին կնդա շորեր կենում, կյամ, իրեսը տյուս կյամ, թա.— Ա մարդ, — ասում ա,—քու ախպոր անդուճ կալիր, ինձ սպընեցիր, վեղս կարեցեր, քցեցեր ծորեն մաշը... ընդեղանս... մհենդյ տոալ ըս գյուղում՝ քու ախպեր:

Եր ա կենում, ախպորը տինում մին տխտակույրա, խանչալը քաշում, կտորում, տեն ածում:

Մհենդյ մարդ ու կնեգյ էն ըն տի նամուսավ, ղըյրաթավ ըպրեյիս:

16. ԽԵԼՈՒՆՔ ԸՄ, ՓՈՂ ՉՕՆԻՄ

Մին տղա ա ինում: Եր ա կենում տյուս կյամ Թաշիրստան: Տեղ աահանք բոլորը Թաշիրենը ըն՝ առեստուրականեր: Լհա, էս տղան վեր քյուլալը քնում ա, ծեն ա տամ. «Խելունք ըմ, փող չօնիմ, խելունք ըմ, փող չօնիմ»: էս Թըջրենն ասում ըն. «Ա մարդ, էս հուճնց խելունք ա, վեր փող չօնեա»:

— Խելունք ըմ, փող չօնիմ: Խելունք ըմ, փող չօնիմ:

էս Թաշիրենեն կլիավերը մեծ Թաշիրը, պոաված ա ինում, բայց դրան մի ախճիդ էլ ա ինում, ասում տ. «Փործիմ, տեսնամ, Լհա վեր խելունք ինի, ախճիդս կտամ ուրտն: Խելունք ինի, Լհա, տղացու էլ յոր կօնիմ»: Կտնչում ա.— Այ աղա, եկ ստեղ, տեսնամ՝ էտ հունց խելունք ըս, վեր փող չօնիս:

Թա.— Դե, ախրը, խելունք ըմ, փող չօնիմ:

Թա.— Պեն ա, վեր փող տան, կկալի՞ս աշխադիս:

Թա.— Լափ, լյավ կաշխադիմ:

— Դե հինչքան փող ըս օղում՝ վերցրու. էն ա՝ բոլոր պաղրաստությունը քաշած, վեր տյուս կյան, քյնին առեստուր, տու ել նհրտենն կքյնիս:

Թա.— Ես իմ գյիղացածն ըմ ըննական, ախպիրենն նհեա հի՞նչ օնիմ:

Թա.— Դե, հինչ ըմ ասում:

Պայման ըն անում, փող ա յոր օնում, Թըջրեններն նհեա քյնում: Քյնում ա կընդակ ինքը ուրան կործը տեսնում՝ հունցը խելքը կտրում ա: Ապրանք ա հվաքում, նոքյար-դատ ա փոնում, տիտում ըպրընքներեն յրա՝ դտրադուլի: Ծյորեքյ ա ինքյ օնում: Հունց վեր մեծ Թաշիր ինի: Էն մնացած Թաշիրենն մնամ ըն ըրըխները պեց. «Այ մարդ, էս հուճնց խելունք ա, վեր էսքան փողը ծախսից, քամուն ըոեխը տվավ: Առո՛ւ, թող ամեն հըյվանում մին հինդյ մանեթ ըշխադե, սրանավ պե՞ն կինի: էս հուճնց ըիդի ըշխադե, վեր Թաշիր-

րին փողերեն տեղը տա»: Մին իլխա ապրանք ա ինքյ կալալ, թա հինչ ըիդի տեն, վեչ մինը քնենքյ չի անում: Վերջը. հու հինչ մտածալ ա՝ անե, հու հինչ առաջադրանք օնե՝ կադարում ա, կյամ ա հըղե ինիլի օրը մուսանում: Ախեր, էս «խելունք» խոխան մին կարդին պեն չի ըրալ: Չվալ-մվալ լոխ հվաքում ըն, ճյուրենեն պըոնտած հղե ըն ինում. լոխ էս խոխեն յրա ծօղոտում ըն: Մծղոտում ըն, հունց ըն ծօղոտում, թա. «Վեչինչ, Թաշիրը վեր ընգավ, էլ եր չի կենա: Մեծ Թաշիրը վեր ընդավ, քյսըրացավ, էլ կաբել չի եր կենա: էս հի՞նչ ա, էս ըիդի տանե՝ հի՞նչ անե: Տանավ հի՞նչ կինի, հինչ աշխադանք կինի՞... փլան-փստան»:

Վերջը, հղե ըն ըղնում. նահանց ճյորոտանքը պեոնած, սրա էլ՝ էս հոքավերեն՝ ապրանքը իլխս ըրած, հունց վեր մեր էս կոլխոպեն ապրանքն ա:

Քյնում ըն, մին հաչա հըղըցում վեր կյամ: Վեր ըն կյամ, հաց օտում, ճյուր խմում, պատառ դինչանում, թա.— էս հղեն ողդե՞ղ ա տանում:— Քյնում ա փլան քաղաքը,— ասում ըն: էս մինն էլ՝ փլան քաղաքը: Փլան քաղաքը, փլան տեղը...— էս մինը հի՞նչ տեղ ա քյնում: Թա.— էտ մինն էլ դեղան գյալմաղն ա: Այսինքս տաղավ քյնացողը ետ չի կյամ:

Թա.— Ես սանավ քյեցե, էս գեղան դյալմաղ ճանապարհավը:

Ախեր շատ տ նղացալ էս Թաշիրենրան, վեր յրսն ստի ծիծաղում ըն, մասխարա անում:

Թա.— Ա՛, հի՞բ ըս կյական,— էլ Լհա մասխարա ըն անում:

Թա.— Մեր կործը չի, ժամանակը հիբը կպի-րի՞ ես էլ նհեաը կկյամ:

Ասում ա, հղե ինում գեղան դյալմաղ ճանապարհավը: Դե, նհետը իլխան էլ ա տանում, ճյուրենեքյն էլ. նյուքրենն էլ, տերաակ չովալենն էլ: Քյնում ա, քյնում, մին ծովու տեմ ըղնում: Մովեն տեմ ա ըղնում, վեր կյամ, դալ շինիլ տամ, իլխան տըղավարում, օրա-մորա վեր թողում՝ ուրանն առանձին, նյուքրենենն առանձին: Տանում ըն, ամեն օր, նյուքրենեն ծիերը ըրըծցնում, հիվենն պահում: Ինքն էլ՝ էտ հեյվըներան կուծի-կուծի մըթոտում ա, նի տամ ծովը կտորում ա, նի տամ ծովը:

Տու մի ասել, էտ ծովում էլ սով ա, ծուկունենն սովից կտորվում ըն: Տահանք օտում ըն էս մորթոտած հիվընեն, լյավ ապրում: Մին ծուկուն, մին քյալմա յոր ա օնում մին դոնում, ասնում ուրանց Թաղավերեն, թա.— Պա, ասել չըս՝ մին տղա, էս ա հինչքան ժամանակ ա մեղ ստի լյով կերակըրում ա:

Ինչպե՞ս կ'ընդհատուի թաւը.— Ի՞նչ տի ա, տուր էլ էն ան-
դին քրտնաւ տուտ ալիք, հինչքան օղում ա՝ թող
հփարկ:

Էս տղան մի ուրիշ անգամ եր ա կենում, տեսնում՝
ծովին գրաւը անգլին քրտնալ լցրած: Հվաքում ա:
Դիտուում ըս՝ հի՛նչ ա անում: Տինում ա հիվաքնե-
րեն թրքեն մաշին շուրջնում, շինում քաքուռ:
Քաքուռ ա տնում, անգլին քաքուռ մաշը լցնում,
շուրջնում, օխար պեռնը թմամում: Ախեր էս
ղամապ նյութընեն էլ չեն իմանում, թա սա հինչ
տ անում: Վեր օխար պեռնը թմամում ա, քաքուռն
էլ վրաքանում, պիրում ա օխար պեռն էլ սալա
քաքուռ անում, մաշը ակրտակ: Վերջը հղե ինի-
չին վաղան էլ մոտանում ա: Վեր լոխ թմամում
տ, տակեն էլ մնամ ա հղեքնին մին մուրթելու
հնչում, էլ ողեն չկա, վագան էլ եկալ ա: Ծուրը-
տեքը պրտաւում ա, էն անգին քրտնալ քաքուռ-
նեն լցնում ա շուրջններեն մաշը, ճուրղտեքը
պեռնում, սալա քրտնեն ել նի տամ մաշը, չե-
կընգակ մին անգլին քաք ախնում շուրջում, հղե
ինում: Էս անգին քաքը հիւրը շուրջն ալուս չի
օնում, մի՛ն չըրաղվան ա տամ, մի՛ն չըրաղվան, վեր
հանց ա լամփուշկա ինի: Հղեքնին մի՛ն չողուն ա
անում, մի՛ն չողուն ա տնում, ըստց հնչ վեքը չի
կլամ: Կլամ ա հղեքը նահանց պտահում՝ Թաշի-
նըն:

— Բարե:

— Բարե:

Հի՛նչ րարե: Յորտ օր ա, չողուն, մին անգ
նահանք վեր եկած, կոչ եկած, պեն չկա թա կրակ
տնին, լհա ցուրտան կոքնեն ղնգղնգում ա: Ինքն
էլ ա տեղ վեր կլամ: Վեր կլալն ի րաթ, յոր ա օնում
քաքուռնեն, կրակեռու նման կրակ անում: Վեր կը-
րակ ա անում, սահանք կլամ ըն թա թքանան,
ասում ա.— Հեռե կտցեք, հեռե կացեք, իմ կրա-
կեն յորա թքանալ մի:

Թա.— Դե հինչ կինի, էա քրտնաւ մըղ էլ տո,
մունք էլ կրակ անինք, մրտում ընք: Վերջը, էտ
քաքուռ տնակաւ ըս ծախիս, լի. քանե ասիս,
հաղկը կտանք, վեր մին կապեկ ասիս, մունք
հեղը կտանք:

Թա.— Հի՛նչ կինի, րասպիսկա տվեք՝ հու քա-
նե հաս ա օղում, վեր անգ հասնինք, կկինհա-
տինք քաքուռը, ես իվիլ օգում չըմ, հու քանե քա-
քուռ յոր օնե, կկինհատած կկինալ հաղկը կտա:

Թա.— Պա, էտ լհա լափ լլալ ա:

Նր ըն կենում, մինը ասա քաքուռու րասպիսկա
ա տամ, մինը՝ օթ, մինը՝ հենգ, մինը՝ տասնը-
հենգ, հուլ ա գլուղում, հու հինչքան ա մրտած:
Լհա, սաի, էտ սալա քաքուռնեն րասպիսկալով
սահանց յոր լոխ պեռնում ա: Լոխ պեռնում ա,
լոխ տտմ ա, էլ սալա քաքուռ չի մնամ: Սահանք

կրակ ըն անում, տքանում, օտում, խմում, կշտա-
նում: Վեր լլալ թքանում ըն, լալ կշտանում, էլ
լհա սկսում ըն սրա յորա ծիծաղելը, մասխարա
անելը.— Քաքուռալ հի՛նչ կինի: Առե, թող մինը
օթ կպեկալ ծախե հա՛-հա՛-հա՛, հի՛-հի՛-հի՛, կո-
րալ...

Ճանապարհ ըն ըղնում: Ինքը պտտառ լախ ա
անում, ետև քնում: Նտհանք շուտ քնում ըն,
մուշտիկը տանում ըն մեծ թաշիին.— Թաշի, աշտ
լլալ ինի. «Խեղճ ըմ, փող շոխմը» քեղ
հետե էնքան քաքուռ ա պիրում, ծմեռնըս, լհա,
էրի, միթարի, հա՛-հա՛-հա՛, հի՛-հի՛-հի՛, քաքուռ տ
պիրում:

Թաշիս պլանում ա, կլամ ա թա.— Ա, էտ
հի՛նչ ա, էտ պեռնը վեր ըս օնում, հի՛նչ անիս. եկալ
ա տեղ հալ, օղում տ պեռները վեր օնե:

— Քեղ կործ շոխիս,— տտում ա,— ինձ մին
օթաղ տո, իմ պերած ագրանքը տըղվարիմ: Բալ-
քլաս, սկի կլին շոնե իմ ըսլրսնեն, առանց տես-
նալու խե՛ յոր ինձ ըրաքուռ անում:

— Ս, հու՛նց թա կլին շոնե. քաքուռնեն կլինը
վե՛րն ա, նրա կլինը՝ բղարումը մինը էրկու կա-
պեկ ա քնում, տու խե՛ քանե յոր ծխըլական աա:

— Քեղ գործ շոխիս, քեղ գործ շոխիս:

Թաշիս կղնվում ա, մին օթաղ ա տամ, թա.—
Տու ել նի մըս րտեղ, էլ ըտղան, տլուս չկլաս: Գլու-
գում ըմ՝ փըխճական ըս, տու իմ փողերս պեր,
ինձ առ, տու վեր ջհաննամ օղում ըս, քնի: Քա-
քուռան փող կինի՛:

Տանում տ ուրաղումը փակում: Սա էլ եշում
ա էս կողմը. եշում ա էն կողմը, եշում ա՝ տես-
նում՝ մեծ թիշիին ախճիգը ալուս տ եկալ րալ-
կունը: Զուրեն անկլին քաքը տլուս տ օնում. չըրաղ-
վանը ըղնում ա, տխճիգը վտղ ա տամ.— Պապա,
տոնը կրակ ընգալ, տոնը կրակ ընգալ:

Վեր մին քանե վախտ տի չըլալում ա, հա
չըլալում, էլսը, էս թաշիը թա.— Քնում ընք
սուգը: Սուգն ապրած կենա:

Թաշիը տոնը փչատում, սա ել ուրանն ա փչա-
տում, ըղնեն տինում ջրումը, քնում սուղը:

— Էս մարգը ինձ պտտական ա էսքան, էս-
քան փող, պիաի աա...— Սուգումն ա ասում:

Սա էլ, էս աղան.— Փլան թաշիը էսքան ինձ
քաքուռ ա պալտը, փստանը՝ էսքան, էսքան, ծեն
ալեք լոխ կլան, իմ պարտքս տան: Հըսե՛ րասպիս-
կեն էլ լոխ իմ ծերեն:

Վերջը սահանց ծեն ըն տամ: Էս թաշիին լոխ
կլամ ըն. կլամ ըն ծղողտելալ, մասխարա ընե-
լալ.— Պարաք ըմ.— Պարաք ըմ.— Հի՛նչքան.—
էսքան: Բղարում քաքուռը քա՛նե ա քնում:—
Մինն էրկու կապեկ.— Մունք հենգն ընք տամ:
Մին շահի:

Ստի յա քննում, մարդկանց նհետ վեր կենում, տեսնում վերն ա հոյեքեն խոսում, վեր նհետը խոսե, տես անե, տես անե: Ինդի յա քննում, ասում-լսում, վերջը, մին իրեք-չորս հայու պաահում ա: Մինմոնու նհետ վեր ըն կենում, տեսնում ըն, վեր հրաշտլի տղերք ըն, լյավ մարզիք ըն:

Ուրուր ասում ըն հինչ կա, հինչ չկա:

Սա ասում ա.— Հար-մար շօնիմ, եթիմ տլա լըմ, վեչ մի պեն շօնիմ, եկալ ըմ, լի, ստեղեթ լյութիս սլահիմ:

Թա.— Արհեստա, դատա օնիս:

Թա.— Չէ:

Թա.— Կրթեցա՞ծ ըս:

Թա.— Չէ:

Թա.— Վեր տի յա, տղա, քնի, թապավերեն տուանր, հրեն, մին պեցուր քար կա շինած, տու էս քարեն յրա նստի: Թապավեր տլու ա կլա-կան, կանչի էն քարեն յրա նստածը՝ գլուղում ա վեր իրա կոշան ա օղում մտեն, կանչելու յա քեղ: Բեղ յոր կօնե շորան, կքնիս, կծառայիս, կամ, կամ՝ վերջը, հարկավեր կինիս:

Քնում ա, էտ քարեն յրա նստում: Թապավեր տեսնալն ի ըաթ, կանչում ա տղեն:

էս տղան էնքան լյավն ա ինում, էնքան գեղեցիկ, վեր թապավեր օղում չի տա հանգերն ուղարկի: Յոր ա օնում ուրան լղովրեն օգնական ասմ, թա.— էտ պովրեն քլումտղ իլ, ճլուրը պեր, սողանր քվե, պեն ըա, տի գործ ըրա...

էտ էլ օրախ-օրախ տի գործ ա անում, ըայց վետաց ճանապարհ քնիլիս աեղը, միշտ գլուր ծոցան տլու ա օնում, ստի եշում, օրախ-օրախ կլամ, ղործ անում թափավ:

Մին օր նագիր-վեղիրը քնում ա կուխնի ստուգե. աչքավն ա ըղնում, վեր էս խոխան վետաց ճա-նապարհ քնիլիս մին պեն ալուս կալավ, եշից, օրախ-օրախ, պար կլալավ եկավ, սկսից գործ անելը:

Հինչքան էս նագիր-վեղիրը ստիպում ա, վեր էս խոխան էտ պողտնիքը ուրան ասե, ասում չի: Դե վեր ասում չի, կլամ ա թապավերեն կոշար, թա.— Այ թապավեր, ախր էտ թաղա եր կալած ծառայեն ծոցումը գլուգում չըմ հինչ կա: Ամեն վետաց ճանապարհ քնիլավ, նկատալ ըմ, տլուս ա օնում, եշում, օրախ-օրախ, պար կլալավ կլամ, էնպես գործ անում, էնպես եռանգով հինչ անում... հինչքան ըրե, աուվավ վուչ, թա եշիմ:

էտ թապավերեն գորգ ա տեռնում: Կանչում ա, թա.— Մին ասե տեսնամ, ըալա, էն ծոցումտ հինչ կա, վեր ինգի տեսնում ըս, օրախ-օրախ պար կլամ:

Թա.— Վեչ մի պեն չկա:

Թա.— Չէ, ասե, կլութա կկտրիմ: Ասե, վա-խել մի:

Ախեր սուրթտ ասալ ա, թա՝ վեչ մին պեն շօ-նիմ: Մհենգլ ասից.— Ժիշտ ա, հար-պեն շօնիմ, վեչ էլ՝ մար, ըայց պաակվալ ըմ, կնեգլ պիրալ, ընտանիք կաղմալ: Ստի պալման ա իլալ՝ տես-տեն, կնդանս թա՝ քեղ խայտառակ կանին, վեր քնիմ. նամուսս յոր շունել, քեղ էլ կսպանիմ, ինչ էլ: Կնեգլս թա՝ կա էս գլուրը կշաետ պահե, վեր թառամվե, իմացիր՝ ինձ նի եկող ա իլալ, նրանից հետո տուլ ըս գլուգում, օղում ըս եկ ինձ սպանե, օղում ըս՝ չէ:

էս թապավերեն շատ տուրը կկավ, ասից.— Ջանս քե մատաղ, ըա ղե հո՞ր ըս ծոցումտ տինում, ճիլխորում. պեր տինինք ստուեն, տու էլ քնիլ մի ընգեղ, մեր խոցը նհետ դարկիմ քնի շկու, կար-թի, մարդ տեռ, ամեն ուրուգլուն-ուռթանա եկ, ստուեն եշի:

Համաձայնվում ա: Գլուր տինում ա ստուեն, էս խուխեն էլ յոր ա օնում թապավերը, ուրան խոցը նհետ դարկում շկու:

էտ խոխան լյավ, եռանդավ կարգում ա, լյավ խոսում ա, լյավ սվերում ա... մտքումն ասում ա. «Ա՛խ, երանի կնեգլս նամուսով տլուս կլա մինչե վերչ, ես էլ ամեն տեղ կարող ըմ աշխաղիմ»:

Կարթիլը հեչ, տխեր էս գլուրը թաղավերեն հմար գարգ ա տեռալ:

Մին խուրջին լյավ պրիպաս ա սարքում, թընգ-լանոց ըպրենե, տես-տեն, վեսկե, արծաթ, ամե-նալավ ծին էլ տլուս օնում, մեծ տղեն կանչում, թա.— Եր իլ, տար հսցրու էն կնգանը, մին քեբր նհետը քոն իլ, էս պաղարկան էլ տո ուրան, անց կաց եկ:

Գլուրին դարգան, է՛:

Տղան էլ ա էտ օղում, չի: Օրախ-օրախ եր տ ինում բող ձին, ղուքված-ղարգարված, պաղար-կան էլ նհետը, չափ քցում: Քնում ա, հրցնում, առնը քթենում, վեր կլամ... Դե հինչ տոն, մին չիրանուց ա, լի, տոն-ղաա չկա: Վեր կլամ, էտ լիքը խուրջինը տամ էտ կնգան, թա.— Դե եկալ ըմ էս քեբր քեղ ղոնաղ: Քշերը ղոնաղ կմնամ, էք-յուծ ուռթանա անց կկենամ քնամ:

— Շատ լյավ ըս ըրալ, շաա լյավ:

Դե տեղ էլ քնիլի տեղ չկա: Դյուքան-մուքան չկա. պիրում ա էտ քաշալ հավը մուրթում:

էն պերած խուրջինն էլ տանում ա չիրունուցեն էն մին ասնր տինում, էս կնայիս տանն էլ օտել-խմելը սարքում: Վերջը, վեր օտում ըն, խմում, տեղը վեր քցում, սա թա.— Դե աու մաեր աեղը, ես տլուս կլամ առնավը-ղտտավն ընցնիմ, կլամ:

Տլուս ա կլամ, ալուս կուսան տոռնը քլում, ալուշկավը ասում.— Այ տղա, էս ըն ստեղ մար-

յիբջ կան, ծին կկյուղանան, տու մին խրեդյ քոն իւ, վեր շառշուր յան տա, ես կկյամ:

Մալերն էլ կապում ա, իբր թե ծինն կողքեն յարադուլ ա կաղնում:

— Մին ամես կշտես կկենաս, էս քշեր ես ծին ոլահիմ, էքյուծ մարդ կքթենամ, կփռնիմ, դարաուլ կքաշի:

Քշերը տեղ նստում, ծին ողահում: Դե ըրխյին ա, տյուսան տունը բլլալ ա, էն ա ընդեղ:

էքսը քյնում ա նոքայր փռնում, ախնում ծինն յրա, թա.— Թա էտ ծին հանց կողահիս, վեր ստի մալ չպակասե: Ուտցրու, խմցրու, լյավ պահե: Ուրան էլ պիրում ա.— Կնդա շորեր կեց, վեր ժուլովուդը նկատե վուչ, թա մարդ ըմ պահում ստեղ: Տու մի քանի օր կնդա շորերում կաց:

Ինքը տոռնը բլլում ա, աղուշկավը հացա-դա-տա տամ, ինքը ետնան սկսում: մարդ ա փռնում, ինծինեք ա փռնում, մին պալատ յրա քցում թա-դավերեն դարկաթ վեակավը:

Դե, թադավերն էլ էն գյուլին գշեր-ցիբեկ էն-քան եշում ա, սերտը ճաքում ա: Կուծի-կուծի գյուլը ալիլի կենդանանում ա, քան ճլլորում ա:

Վերջը արանքը իլիլա քաշում ա. էն տղան էլ կարթալ ա, կարդին մարդ ա տեռալ, ինչքն էլ լյավ կաքում ա: Ձխ, երանի կինի,— ասում ա ինքը ուրան,— կնեդյա էլ մաքուր մնա:

Թադավերը վեր շատ ա սպասում, պեն չի տեռ-նում: Մհենդյ էլ մաշնակ տղեն ա դարկում: Մի խուրջին, լհա ինդի լիքը, ոլրիպասավ, մին, կյար-մուր ծի էլ եր իլած, կյամ ա: Կյամ ա, տեղ հըս-նում, շոռ կյամ, քթենում. տեսնում՝ մի կնեդյ մին պալատ ա սարքել տամ: Լհա էլ մաղերը թափած, մին քանե դուլուդլի էլ կողքերավը ման կյայիս: Շինացեք էլ խոսում ըն թա. Ձխ, սահանց տոռնմին քշերում հի՞նչքան մարդ ա կյամ, հի՞նչքան փող ըն պիրում: Թմաշա ընեկու հեան յը՞ն կյամ:

էտ տղեն էլ մեծ ախպոր նման քոնավ ա անում մին տեղ, բանտարկում, էլհա կնդա շորեր կեց տամ... էլհա մունմունու տեսնում ըն առան-ծին-առանծին տան ըն:

Պիրում վխճարու իլիսա ինք օնում՝ մարդի ըն-վանի: Զուրեն փռնում, յրան տինում: Ասրանք ինք օնում՝ մարդի ընվանի. ծիու իլիսա ինք օնում՝ մարդի ընվանի:

էրկու տարեն անց կացավ, թադավերեն տղերը քեցեն վեչ: Մհենդյ պիծի աղան ա դարկում:

Մին օր տղան ասում ա.— Բա հո՞ր ըն փլան-քյասը, փյանքյասը:

Թա.— Նահանց դարկալ ըմ արտասահման: Տուվ էլ շուտ ըրա վերջցրու ուսումտ, քըղ էլ ըմ ղըկլական՝ քյիս արտասահման:

Մհենդյ էլ ոլիծի տղան ա կյամ. էլհա լյավ

ուրիպասավ ա կյամ, տեսնում՝ պալատը ոլրծած, բալկոնեն մինը շոռ ա կյամ: Ձխ,— ասում ա,— քյնալու ըմ ես էն շան տղեն սպանիմ, էս կնեդյը ինձ համար տանիմ: Պուճուր տղան ա սսում մտքումը:

Ին գյուլում ա, լի, վեր էն ա, նրանն ա: Քըլ-նալու ըմ,— ասում ա,— իստիիմ, տանիմ, փլան տեղը սպանիմ, էս կնեդյը ասնիմա:

Հա, վերջը տեղ նորը մինան ա ղոնաղլըլ անում: Մհենդյ հի՞նչ կա, մհենդյ օժը պատած ա: էտ աղան օտում ա, իմում, ոլար կյամ, հուվ ա յյսպում, հինչեր ա անում, բայց էլհա քշերը կնեդյը սքա իստիում ա, քոնալ անում, տոռնը կուլսում, թողում մին տան: էքսն էլ ըխճկա շորեր կեց տամ, ուրան շորերը տանում, էն էրկու ախպոր շորերեն կշտեն մին շկափում տինում, բլլում:

Ամեն միսին յրա ել մին դուլուդլի կնեդյ տի-նում:

Բայց գյուլը ալիլի ա կենդանացալ: Մհենդյ էտ տղեն սերտը ճաքում ա, թադավերեն տղերքը ընդեղ ըն, թա նհետը իոսե, ոլեն անե, օրերը անց կենա: Սհաթ մնուա կյամ ա, գյուլին եշում, ուրիսանում:

Վերջը կյամ ա թադավերեն կոշտը, դաշանք անում.— Թադավեր, էս ա քանե տարի ա՝ վեչ փող ըմ դարկում, վեչ պեն. սերաս օղում տ, քյնամ, տեսնամ, կյամ:

Թա.— Ես դարկում ըմ, տու ըրխյին կաց, էս ա քյնական ընք. մինտեղ ընք քյնական:

Ձխ էր,— ասում ա ինքը ուրան,— էս վեր մին-տեղ քյնինք, ես հի՞նչ պատիվ ասամ, մին չփրա-նոց տեղ ըմ թողալ, մին քաշալ հավ. ես հի՞նչ անիմա:

Քյնական ընք, հա քյնական ընք... ախեր քյնում չի:

Մին օր տոռնան կյամ ա, չքոք վեններն ըղ-նում, թա.— Խնորում ըմ, ինձ պեց թողի՛ս՝ քյնամ, էլի կյամ, լի:

Թա, դե.— Լյավ, էս ըոպեիս սլալըաստվե, քըլ-նում ընք:

էդ թադավերեն ոլարդ ա տեռալ: Ախեր կնեդյն էլ չի դուլում, թա տի պեն ա ըրալ:

Ծեն ա տամ նաղիր-վեղիբին, թա.— Քու տոռնը քանդվի, քու տեսած սհաթը կրակն ըղեն, տու էն խաբարը հինչտղա ըսեցեր ինձ. էն գյուլը ինձ կրակու մաշ քցից: Խոխեքս իրեքան ուղարկալ ըմ, կա վուչ:

Թա.— էս հի՞նչ ա ասում. թա՛ ախ-տի... ան-իսելք մա՞րդ ըս տու: Բա ին՞ յրս քո տղերքտ

* Այստեղ հեքթաթասաղը ընդմիջարկում է. «Կոխտ մեսեն քո» (Մ. Բ.):

ղարկում, օրիշ մարդ չկա՞ր, միկա փող տալինք ուրան, դրկինք քյանա՞ր: Մհենդյ հու՞մ ա դյուդում՝ սաղ ըն, սաղ չըն տղերքտ:

— Վեչ մին պեն դյուդում չըմ,— ասում ա թաղավերը,— պաղրաստություն քաշեք, չքան ուրուգյու քյանք: Քյանք, ահսնանք հոր ըն:

Պաղրաստություն ըն քաշում՝ թոփ-թոփսանա, կուխնի-մուխնի, պորք-մորք յոր ըն օնում, քյնում:

էա աղան էլ, դեհ, լյավ հաղնվում ա, թաղավերն էլ մին դհայրա վեակե ա տամ. «էտ ա,— ասում,— քու հաղկը, վեր տանիս կնդանտ»:

Դե թաղավերը շատ ա տվալ, տղսն հի՞նչ տ դյուդում: Ուրուր նհետ հինչ ժողով ըն անում՝ էս սղեն ճոկում չըն:

Հա՛, Վերջը Շատ ըն քյնում, քիչ ըն քյնում, տաւահում ըն մին վիճարու իլիու: Իլիսան վեր պրծնում ա, թաղավերն ուրան ասում ա. «Ա, ես թաղավեր ըմ, ըսկի էսքան վիճարու իլիս չօնիմ, էս իմ երգրումս էս հով ա, վեր էսքան վիճաւ օնեա»:

Կյամ ըն, չորենն հրցնում ա.— Այ չորաններ, էյ հու՞րն ա էսքան վիճարը:

Թա.— Փլանքյաս փլանքյասինը:

— Պա՛հ,— եշում ըն աղեն: Թա.— Այ տղա, պա ասում ըս՝ ինձ պա չօնիմ:

Թա.— Տեր աստված, աեր աստված, ինձ դատ չօնիմ, մին քաշալ հավ ըմ թողալ, եկալ:

Քյեցեն հսեն քյահրիղը: Եշում ըն տեսնում՝ անասուներ ա, վեր կյամ ա: էլ չորան-մորան հվաքված ընդեղ, ծիու էլիսան:— Այ մարդ, էս հու՞րն ա, հու՞րը չի:

Թա.— Փլանքյասինն ա:

— Այ մարդ, տու ասում իր՝ քյասիր ըմ, էս հու՞րն ա, հի՞նչ ա:

— Էհ, թաղավերն տպրած կենա,— էս չորեններն ըն ասում,— մունք էս ա էրկու-իրեք աարվա ծառա, հաիւկ-պեն օղում չընք, լհա ինդի թմաշա անելու համար ընք պահում, մին կապեկ էլ պեաք չի, մինակ էն կնգանը թմաշա անինք:

էտ տղեն փորումը կտորից հա՛. «Պա՛հ-պա՛հ, մղափուն իմ կրթություն, իմ մաղդ տեոնալ, վեր վերջումը սաի փշնական ընք. էս՝ է՛ս, ինձ խափից իմ կենդյա»:

Ստի, էտ թաղավերեն սերտն էլ ա պատառ մրսում. «Պահ, սա վեր էսքան ղվլութատեր ա, սրա քմտկեն օժ կինի, էս եկավ ինձ խափից, խալից, տղերքս էլ ըաղա քյեցեն»:

Առանց ուրան ժողով ըն անում, որոշում՝ մին էրկու մարդ դարկին, տեսնան հինչ ա, ետնան քյնին, բալքյաս ընդեղ բաղրոյնիկ տեղ ա:

Վեր իտի թաքուն դարկում ըն, էտ տղան էլ ա մրսում:

Վերջը քյնում ըն, կյամ, թա.— Վեչ մի պեն չկա: Մին պտաւա կա, բալկոնեն մինը շոտ տ կյամ, իրիքնակ տ, ինդի դեղեցիկ իսան չինի: Զէ,— ասում ըն,— վեչ մի դատ չկա, լհա նա յա, վեր բտկոնեն շոտ ա կյամ, մին քանիսն էլ ետնտն շոտ ըն տամ. էտ ա:

էտ տղան մինչե ընդեղ հսնելը էյղանան փոխլ-փոխլ տ անում: «էս հունց անիմ, վեր տի յա»:

Ժողովուրդն էլ տսում ա.— էս ա եկե՛ն, փուլերը պերե՛ն, ինդի, ինդի, ինդի դեղեցկուհու հետե փուլերը տերե՛ն:

էտ տղեն սերտն էլ խրտնալ ա, թա կնեղը տի պենտվ ա գրաղվում: Մտքումը տինում ա. «Քյնամ տեղնուտեղը ուրան սպանիմ, ետնան ինձ»:

էտ կնեղը վեր եշում ա, տեսնում կյամ ըն, մարդ ա դարկում, վեր դրդան պեց անե: Պեց ըն անում: Զորքը-պենը վեր նի յըն տեոնում հայաթը, քշանում ա: Աուրթա թաղավերեն նհետ ծերք ա տամ, բարե անում: Հետո վեր քյնում ա նշանածեն կոշտը, ծերքերը եր քաշում, վեր կոլավն ըղնե, նա կուփե յա տամ, մավղերը տյուս օնում, թա յրա անե, թաղավերը-գատը փոնում ըն:

Թա.— Զինաթափ ըրեք տրա:

Տղեն ղինաթափ ըն անում:

Թաղավերն ասում ա.— Դե տուվ էլ ղինաթափ տեո:

Կնեղն էլ ա ղինաթափ տեոնում: Հետո բոլորին կանչում ա դալը: Զակաղ ա տամ, կերակուր-պեն պտրաստում ըն, տանում դալը. էտ էլ ունքերը ուրուր տված, աշքերը տափեն կալած:

Ախեր թաղավերեն սերտը ճաքում ս՝ տղորցան...

Նստում ըն: Վեր լոխ նստալ ըն պրծալ, թա ասում ա.— Եք ստեղ: Աերտս ճաքում ա, կոշտ փլան վաղա, փլան վազտ, մին բող ծիավեր, էսպես-էսպես դարկալ ըմ, կենդա՞ն ա:

Թա.— Հա, կենդան ա:

էս տղսն ասում ա. «Շը՛մ, ստեղ պեն կա»:

— Փլան վաղա էլ մին կյարմուր ծիավեր դարկալ ըմ, էն էլ ա կենդա՞ն:

— Էն էլ ա կենդան, էն ա ինձ մոտ:

Վերջը էն մինն էլ ա ասում:

Ասում տ.— էն ըն լոխ կենդան, ինձ մոտ:

Սերտը ճաքում ա:

Թա.— Խնգրում ըմ... խնգրում ըմ,— ասում ա,— մին պիրիս տեսնամ, է՛:

Թա.— Ապասեցեք, հացը-ղատը, տեսը-տեսը լոխ քցին, մին նղացած ըք, ոտված կինիք՝ օտիք հետո:

Թա.— Չէ, ե՛, չէ, սերաս,— ասում ա,— ճա-
քում ա:

Հա՛:

Լհա նստած տեղը ասում ա.— Քյնի մեծ տղան
պեր:

Քյնում ըն պիրում: Ընկան լրտթն ա, լի,
ընկան լրտթը կեց սոված:

Պիրում ա մուտացնում, թա.— Սուվթա դարկոծ
տղատ էս ա:

Թագավերը հշում ա, ճնանշում չի: Նա էլ աշ-
քերը տափան յոր չի օնում, լի: Հարն ա, իրանց
սինոթն ա, իրանց նաղիր-վեղիրներն ըն, լոխ
եկած, աշքերը տափան յոր չօնում:

Վերջը թագավերը շատ ա հշում, թա.— էս իմ
դարկածը չի:

— էտ ա, վեր աեսեր:

Ախրը.— Չես ճնանշու՞մ, ախճի,— դուլուդուլ
ա ասում,— քյնի, կաստյումը կեց տո:

Յոր ա օնում, սանում, ուրան կաստյումը-պենը
կեց տալ ամ, պիրում կաղնացնում:

— Պապա,— ասում ա,— ես քու տղատ ըմ:

էն մինն էլ տի: Կանչիլավ, կտնչիլավ իրեքան
էլ ցույց ըն տամ:

էտ տղան. «Հա ստեղ պեն կա»:

Դե լյավ, թագավեր, քո գարդատ պրծա՞լ ըս.
մհենդյ ստեղ մահի խնգիր ա,— ասում ա,— էտ
կողքես նստածը իմ նշանածա ա: Ասե՛ հինշու
հետե իր օգում սպանիս:

Թա.— Իսկապես, այ տղա, տու սաի ընաանի-
քին խե՞ յիր օգում սպանիս:

Թա.— Նրա համար, վեր սաի պայման ընք
տիրալ, պայմանը հանց ա գյուղ չինի:

— Հի՞նչ պայման ա, ես քեղ հի՞նչ ըմ տվալ:

Թա.— Ինձ մի գյուղ ըս տվալ:

— Պա հո՞ր ա էն գյուղը:

Թա.— էն ա թագավերն ծերքեն:

— Թագավեր, էն գյուղը հանե աեսնանք:

Հանում ա, տեսնում՝ կենդանացած, լվացած:

Թա, ասում ա.— Պա ես աի յրմ ավա՞լ քեղ:
Կենդանացալ ա. դե ես էլ ստի կենդանացալ ըմ,
լի: Մհենդյ համոթը տենը, մահու խնգիր ա, չէ՞:
Խնդրում ըմ, թագավեր, էս գյուղը տինիս ըռաջիա,
իմ նշանածը թյուլ անիս, կյա իմ կաբինետս:

Դե թագավերու հրաման ա, նշանածը յոր ա
օնում, քյնում կաբինետումը մարգ-կնեգյ ըն
տեռնում, մունմունավը տամ: Վեր պենը ամալ ա
կյամ, գյուղը ընգեղ ճլորում ա: Գյուղը վեր ճլո-
րում ա, թագավերը մնամ ա դարմացած:

— Փաա՛հ,— պեցցե,— ասում ա,— գեցցե սաի
ընաանիքը, գեցցե:

Եր ա կենում, ճկաաան պաշում, ուրան տերի-
տորի կեսն էլ ա բախշում, թա.— Տուք թագավե-

րոթոն բիդի անիքյ, ես էլ ծեր հրսանիքը բիդի անիմ:
Օխտը, օր, օխաը քշեր նորը հրսանիք անում,
էտ տերիտորիան էլ տամ տա, աշխատում ըն,
ասլում:

18. ԻՐԵՔ ՄՆԵԹԱՎ ԻՆՔ ԿԱՎԱՅ ԽՈՒԱՆ

Ինում ա, թա ինում չի, հու՞վ ա գյուղում, մին
մարդ, մին կնեգյ ա ինում: Սահանց, լհա ինդի
մի աասը աիրեկան խոխա յտ ինում: Սահտնք
շատ քյասիք ըն ինում, է՛, շատ:

Մին օր էս մարգը կնգանը նհա մսլը լաթ ա
անում, թա՛ եր կենամ քյնիմ բաղաք, գյուղումը
ապրիլը շատ ա տծեր ինում, աեսնամ մին պա-
տառ տեսա-տեսա, փողա-ղատա կճարիմ, յուլա
քյնինք:

Թա, ասում ա.— Տուվ ըս գյուղում, ա մարդ,
օղում ըս քյնի, օղում ըս քյնիլ մի, հս վեչ դար-
կողն ըմ, վեչ էլ պահողը:

Թա.— Չէ, ասում ա,— քյնիմ:

Քյնում ա:

Շենումը մնում ըն էս խոխան ու ուրան մարը:
Ստի մին շորս-հինգյ աարի անց ա կենում:

Մին օր էս խոխան լհա ստի կլխվեր քյնիլիս
ա ինում, հշում ա աեսնում մին մարդ մին բուս-
կում նստած*: Հա, մին մարգ մին բուսկում
նստած, կյրում ա, ճինշում, կյրում ա, ճինշում:

Թա.— Դայի, էա հի՞նչ ըս կյրոտում,— էս
խոխան ա, հա, էն քյասիք մարդու խոխան:

Թա.— Դե խատաիլ ըմ կյրոտում,— ասում ա,—
հինչ մարդ հինչ օղի կյրի, ինդի կկյրիմ, վեր գյի-
ղա վուչ, թա փոխած ա էս խատաը:

Թա.— Դայի, ինձ էլ սվուրցուր լի:

Թա.— Բալա, վեր քյնիս մին մանեթ պիրիս,
քեղ էլ կսուվրցնիմ:

Դե ջահիլ խոխա յա, լի, խեղը հինչ ա կըտ-
րում, թա քյասիք ըն: Վալ աալով տյուս ա կյամ
ուլանց աոնը, թա.— Այան, ջա՛ն, մին մանեթ
քթի, ինձ առ:

Թա.— Ագա, հի՞նչ ըս անում:

— Ա դե, քթի, լի, թա կարում ըս՝ քթի:

էս մարը այեր, տվեր, հի՞նչ անե:

Շենումը մին քյոխա յա ինում, քյնում ա քյո-
խեն կոշտը, թա՛ մին մանեթ առ:

Դե քյասիք կնեգյ ա, լի: Քյոխան հշում ա,
հշում, մաքումը ասում. «Տամ, կաա, կաա, տալ
չի՛ աալ չի»:

Դե մին մանեթը քյուխեն հաե հի՞նչ ա: Տամ
ա: Պիրում ա տամ խոխեն, էս էլ պիրում ա տամ
խատաի կյիրոդեն:

* Այստեղ հեթաթասացը ընդմիջարկում է. «Մեր էս
մհենգյա խոխոցը յրան էլ ըս ասում, է՛» (Մ. Ռ.):

կյալ սվերում ա, քո օղած, հայանի սվերում
սու էտ սվերից, եկավ տոն:

Մին օր էլ դիրի ստի յա քյնում, օշը դիրի նոր
շինին՝ անգյունը: Քյնում ա տեսնում մին մարդ
մին կյալ շոք տեղ նստած, էն... էն... հի՞նչ ըն
ասում է, կլտոնա ա ածում: Խե՛քաղցր ածում
ա, խե՛քաղցր սծում ա: Էս խոխան կշան նրա-
սում ա, թա.— Էս հի՞նչ կյալ պեն ա:

Թա.— Դայի, ինձ խե՞ սվերցնում չըս:

Թա.— Վեր քյնիս մին մանեթ պիրիս, կսվերց-
նիմ:

Դե էն շխեն մանեթը րաբաթ ա իլալ, հու
մհենդյա նման չի:

Էս խոխան տանջվում ա. թա ես մանեթը հի՞նչ-
տեղա ճարիմ, էն մինն էլ իմ մաը մին թահրավ
թալ ա:

Էհա քյնում ա մորը կոշտը, թա.— Մին
մնեթու յոն առ:

Թա.— Ազա, հի՞նչ ըս անում:

Թա.— Դե վեր ասում ըմ, առ, լի:

Դե մար ա, լի: Քյնում ա, ըտեղ մին վարժա-
բեղ ա ինում, էն շխեն վրոժըրեղերեն կյալ փող ա
իլալ, քյնում ա էս վարժարեղին մունաթ անում:

— Մին մանեթ փող տո, հարկավեր ա:

Դե վարժաբեղը մաածում ա. Վեր, քյասիբ
կնեղյ ա, լի, տանք, յա կտա, յա՝ տալ չի: Տամ
սու Պիրում ա տամ խոխան, խոխան վաղ աալավ
պիրում ա, աամ կլառնետ ըծողեն: Մին քանն օր
կշտեն կնում ա, մին կյալ սվերում:

Էս ուստա ածողը եշում ա տեսնում՝ էս խոխան
ուրան անա կյալ ա ածում, կյալ ա սուվերալ:

Ասում ա.— Բալա, վեր աի կյալ սվերալ
ըս, ես էրկունն օնիմ, կա՛ էս մինը քեղ տամ, աար
կյալ ածե, սվերե:

Ըս էլ ա սվերում, մին կլառնետ էլ փեշքեշ
ստացած կյամ տոն:

Մին օր էլ էս խոխան եր ա կնում բիդի էս
անգյունը քյնում, բիդի Մավերը*: Քյնում ա տես-
նում, էրկու մարդ նստած կարտե ըն աամ: Կուղ-
բըրեն նստում ա, եշում, եշում, թա.— Դայիլար,
ինձ էլ սվերցրե լի, կարտե տալը:

Սահանք թա.— Դե վեր քյնիս կես մանեթ
պիրիս, կսվերցնիք:

Էս խոխան մտածում ա, թա. «Վերջը էս դո-
նումս էլ քյնիմ իմ մոր մոա, տեսնանք հինչ ա
տեսնումս»:

Վերջը, մաը քյնում ա դերին կոշտը, թա.—
Ա դեր, մին կես մնեթու յոն տուր:

Դերը ասում ա. «Դե քյասիբ կնեղյ ա, լի, տամ
ուրան, յա կաա, յա աալ չի: Տամ ա: Էս էլ պիրում
ա, տամ կարտ խաղացողներեն, մին կյալ է, քու
հավան կացած կյալ, սվերում ա:

Կյամ ա տոն:

Էս վարումն էլ հարն ա քղաբան կյամ: Հարն
էլ հունց վեր քյասիբ քեցալ ա, ինաի էլ, հլա նրա-
նա էլ քյասիբ, եկալ ա: Վերջը, հար ա լի, հըրցը-
փորձ ա անում, թա.— Հու՞նց ըս ապրալ, հու՞նց
ըս յոլա քեցալ:

Կնեղյն ասում ա, վեր իրեք մանեթ, կես մանեթ
էլ իվցնում ա, պարտք ա րալ:

Թա.— Ա, հնչո՞ վըս պարաք ըրալ:

Թա.— Խոխան օղալ ա, ավալ ըմ ուրան:

Թա.— Պա էտ խոխան իրեք մանեթ արժե՞:
Մհենդյ տնական ըմ բղարում ծախիմ:

Հակառակի կրկյամուտ օրը հարը եկալ ար,
էքսն էլ՝ կյերեկի, բաղար օր ա:

Մարը դե հվատում չի, թա խոխան կտանե:
Էս կողմ, էն կողմ, օյան, րույան, պեն չի տեո-
նում:

Վեր կուսանում ա, հարը եր ա կնում, խոխան
կուռնան փոնում. դե հնաղանդ խոխա յա ինում,
մհենգյվա խոխոցը հու՞ նման չի, տանում բա-
ղաը:

— Հա՛յ մին խոխա յըմ ծախում...

Դե խոխա ինք օնողը հու՞վ ա:

Մին թաղավերու, քյոհնա թաղավերու, բըբար
խոջա յա ինում: Ուրան վաղոն օնե, կանդուկաոր
օնե... վերջը թաղավերու բըբար խոջա յա: Աա
ճյուրըտանցալ ապրանք ա պիրում, տանում ստի
կլխյեր, բիդի Քյուրդստան, վեր ըպրանքա նհեա
փոխե, պիրի: Վերջը. առուաուր ա անում: Պի-
րում ա վաղոնը, թա ասում ա.— Տուք տյուս տվեք
ապրանքը, ուլուխներեն պոնեցեք, ես մին տյուս
կյամ բաղարը, կյամ:

Հա, տեղ կյամ ա բաղարը, տեսնում՝ մինը բը-
ղարեն էն ղրաղեն. հա՛յ խոխա յըմ ծախում, խո-
խա յըմ ծախում:

Էս խոջին էլ խոխա չի ունենում, մին ախճիղյ
ա ինում, մին էլ ուրան կնեղյը:

Լհա ասում ա. «Թա էս մարդը ղորթ ա ասում,
էս խոխան ինք օնինք տանինք, ծըքներես տակեն
պնիցնինք»:

Մուաանում ա, թա.— Դայի, էտ խոխան ծա-
խում ըս իսկապես:

Թա.— Հա:

Թա.— Կյինն ասե:

Թա.— Դե, իրեք մանեթ ա:

Թա.— Ա մարդ, իրեք մնեթավ խոխա չի ինի,
թա ծախում ըս՝ կյինն ասե:

* Գյուղ Մարտունու շրջանում՝ սահմանակից ասացողի
գյուղին (Մ. Բ.):

** Հանդամաա Ղզղալա գյուղի շրջակայքում (Մ. Կ.):

Թա.— Դե իրեք մանթավ ըմ աամ:

էս խոջան հանում ա, իրեք մանեթը տամ, էս մարգը քնում ա: Ինքն էլ խուխեն կուռնան փըռնած, ուզում ա կյա ուրան ըպրանքեն կոշար: Վեր մին խիլլա հոանում ըն ըղարան, էս խոխան ասում ա.— Դտյի, հանց խոխա յը՞ս ինք կալալ, վեր քպանա խելունք չի՞նի:

էս խոջան մնամ ա ցմաքած: Ուրտն-ուրտն ասում ա. ա՛ւ, էս ճըղոտված խոխան յաղու՞ղ ինձ ստի սսից: Սերտը ահ ա ըղնում, Թա. աէս իմ կլխեն մին քյալագյ կկյա:

Պա հուճնց անե, ախը իրեք մտնեթ էլ փող ա տվալ:

Կյամ ա տեսնում ուլուխենն պիռնած: Խոջան ըրիդի տյեր յոր օնե քնի, վագոնն էլ՝ ըրիդի ուրան տոնը ետ ղարկե: Խոջան պիռում ա մին թոխտ կյիրում ուրան կնգյանը յրա, Թա. աէս խոխան վեր պիրին, կտանիս էս հինչ աեղը, օրական էսքան պեն կտաս, թողիս վուչ ընղղան տյուս կյա. թող ուրան-ուրան մեռնե:

Թոխար կյիրում ա, տամ կանգուխտորեն, Թա.— Կտաս կնգանս:

Ճանապարհին վեր մին աեղ վենն ըն կենում, դե ախը էն վիտեն ագաթ ար, լհա մհենգ էլ ա լյավ աղաթ, էս կանգուխտորը քնում ա ստղես կարտ խաղացողներեն նհետ խաղ անում: Սրա առեն մին գումար փող ա ինում: Սրան լյավ պլոկում ըն, ծերքան ինք ըն օնում: Պիրում ա վագոնը ղալոգ տինում, վեր փողերը ետ պիրի: Վագոնն էլ ա տարվում, ծերքան ինք ըն օնում: Մնում ա լյութ, տկլոր: Լհա կյամ ա վագոնեն մուչին՝ կրավաթեն յրա հրքածու մնան վեր ըղնում: էս խոխան եղում ա, Թա. ա՛ւրա, էս մին իրեգյ առաջ օյաղ ար, հարքի՞ց, հի՞նչ ըրավ:

Ասում ա.— Դալի, խե՞ տի ըբքիփ ըս:

Թա.— Է՛, ըալամ, քեցալ ըմ կարտե տվալ, փողերը տանել տվալ, վագոնը ախըալ ըմ վալոգ, Թա փողերը ետ պիրիմ, վագոնն էլ ըմ տանել արվալ: Խոջան վեր կյա, ինձ կախ ա տլական:

էս խոխան Թա.— Դալի, կկարի՞ս ինձ մհար մին երեսուն մանեթ քթենաս, քյինիմ փողերտ պիրիմ:

Թա.— Դե կճարիմ մին կերպ: Եր ա կենում, ըտեղեք ուրան հնդեր տղեք ա ինում, նահանց անա մին երկսուն մանեթ պարտք անում, պիրում տալիս էս խուխեն:

Թա.— Դալի, պա վեր ստի ճըղոտված քյնիմ, լյավ կինի: Վեր շոր-պեն ինի, կենամ՝ լյավ կինի:

Սա ուրան սնղողումը շոր-մոր օներ, տամ ա, Թա.— Կյեց:

Մին շլարա ել կլխեն ա աինում, մին արոսա էլ ծերքը տամ, Թա.— Քյնի:

Քյնում ա: Քյնում ա էս կարտ խաղացողներեն կշտեն մին քիչ տյեը-ավեր անում, մուաանում, Թա.— Կարելի՞ ա, վեր ինձ էլ թողիք, կյամ խաղ անի՞մ:

Դե սահանք էլ պատրաստ ըն մարդ թեփոին, ասում ըն.— Պա խե՞ չի կարելի, կտրելի յա:

Ասում ա էտ խոխան, մին աասը մանեթ աանել ա տամ, սկսում պիրիլը: Պիրում ա լոխ ետ: Հլա ուրանց հինչքան փող ա ինում՝ էտ էլ ինք օնում: Վերքում էլ Թա.— Վագոնն էլ խաղ անինք, ըտլքյի առաք ըք աննա-կան:

Վագոնն էլ ըն խաղ անում, վագոնն էլ ա տանում: Թխաեր-մխտեր սաղ ինք օնում, աինում ծոցումը: Սահանց էլ փող չի ինում, վեր խաղ անին էտ խուխեն նհետ: Խոխան կյամ ա:

Կտնգուկտորեն աչքը էն ա ինում մղակեն: Խոխան վեր ըուրգան առոնը պենըմ ա, Թա.— Մատտաչ, հի՞նչ տեռավ:

Թա.— Դե վախել մի, ղալի, փողերը սաղ պիրալ ըմ, մնացալ ա վագոնը:

Ախը, գե ըուրգան ասում չի լի, վեր սերար ճաքե վուչ, անգյալ չպատհե:

— Ս,—ասում ա,— փողերը ջհաննամը գլոռը, վագոնը ետ պեր, վեր խոջան կյա վուչ ինձ կախ տա:

Թա.— Վախել մի:

էս խոխան քյնում ա, մին խիլլա ժամանակ գալգալամիշ ինում, շոռ տամ, կյամ: Վեր առոնը պենում ա, Թա.— Հի՞նչ ա պտահալ:

Թա.— Վախել մի, պերալ ըմ:

Լհա վեր թխաեր-մխթեր աինում էս մարգըն ըռալին, սա եր ա կենում սրա կոլավն ըղնում, պչպչորում, Թա.— Զ՛ա, քեղ համար հի՞նչ անիմ, հուճնց անիմ:

Թա ասում ա.— Վեչ մին պեն: Էն... խոջան քեղ վեր մին թոխա ա ալալ, ինձ առ, աեսնամ հինչ ա կյիրալ, էլհա ետ քեղ տամ:

էն վարում թոխա չի՞ հինչ էլ օգի՞ կաա: Թոխար տյուս ա օնում, աամ ուրան: Միկա ղրաղ ա քաշվում, կարգում: Թա. աէս խոխեն վեր պիրի, փլան աեղը կպահիս, էս ինչ պենը կուացնես, թող ուրան-ուրան մեռնե:

էս վեր կարողում ա խուջեն կյիրածը... հի՞նչ ա անում... Խուջեն խաատավը կյրում ա վեր. աէս աղան վեր կյա տեղ հսնե, ախճիգյս յրան կրփասակիս, քանե օր, քանե քչեր հրսանեքյ կանիս, ես մին ամսան եանը կկյամ:

Ստի կյիրում ա, թոխար նորը մինան աամ կանդուկաորեն, քյնում ըն: Քյնում ըն, հսնում խոջեն շենը: Քչեր վախան ըն հսնում: Քյնում ըն, խուջեն առոնը թակում: Կնեգլը եր ա կենում,

առոնը պենում, արարք վառում: Թոխտն էլ, խո-
խան էլ ախնում ա կնդանը ըռաշկեն: Ընդեղանըս,
կնեղյը կարդում ա թոխտը, տեսնում՝ խուռեն
կյիրածը, խուռեն խաատը:

Դե ախար, խուռեն խոռոն ա, լի, հինչ վեր ասալ
ա, կտտալըլ ըղի, հու մհենդյա կնանունցը նը-
սան չի:

Ընդեղանըս, էս խուխեն... դե ախար խոխա չի լի,
լհա խոխա լընք ասում... հարց ա տամ թա.—
Բալա, կենանք լյուսանա՞, թա՞ լհա հրսանեքը
մհենդյա անինք:

Ասում ա.— Տուվ ըս դյուղում:

Ըսառը էլ կենում չըն թա լյուսանա: Հընդեր,
հրվանու, պրիկամու լուխնին եր ըն կցնում, էս
մինն ա, էն մինն ա, վերջը ալոնե ինք օնում,
վիւնեն ինք օնում: Մարդիք հվաքվում ըն, ըս-
կրսում մըթստելը: Վերջը լյուսանում ա, կանչում
ըն պուռնա-դնդրապ, բաք-փստը լոխ կյամ ըն,
ընդեղանըս, մին իրեք-չորք օր հրսանեքը անում,
վերջը ախնիդյը էս աղեն յրա փսաղում, հրսանեք-
յը պըծնում, ցրվում-բյնում:

Վերջը, տղա յա, լի, ըխնկանը՝ ասում ա.— Եր
բեղ մին քանե օր տանիմ բաղաքը շոռ ածիմ,
հանցու մին դյոնում վեր մենակ կյաս, հանաք ա
անում, լի, մեր առնը շիլ չնդյնիս:

Վերջը, վեր բյնում ըն շոռ կյալու, ալեր-ավեր,
մին անդամ տեսնում ըն մին հղեցու դրադե մին
մտրղ նստած, ախուր, խե՞ շաա տխուր:

էն մին օրն էլ են անսնում: Իրեքինչի օրումը
սամթն ա բցում, դե ախար քղաքեն ծանոթվալ ա,
ճընպարհեն մին մարդու անա հրցնում.— էս
մարդը էս ա քանե օր ա տեսնում ըմ, շաա ախուր
ա, էս հի՞նչ ա իլալ, նրա դարդը հի՞նչ ա:

Ասում ա.— էս մարդը էս քղաքեն աարն ա,
օղի քաղաքը փսվեր կտինի, օգի՝ պրալեր կախի:
Բայց ինը մին մաղար տղա օնե, ուրան էլ մին
հրեվան ախնիդյ օնե, օղում ա, բյնում չի: Դար-
դան ընդալ ա տղորեն մալը: Հու՞վ ա դյուղում՝
յա կապրե, յա կմեռնե: Հարն էլ սաի մեռած ա,
թաղած չի:

Վեր աի ասում ա, ետ ա տեսնում ուրան նշա-
նածեն ասում.— Տու բյնի առն, առն էլ պեն շօնիս:
Վեր էրկու-իրեք օր էլ կյամ վուչ, դարդ շանիս:
Ես ստղես լավ սվերալ ըմ:

Ուրան նշանածը անց ա կենում բյնում ուրանց
տոնը, ինքը ետ ա տեսնում բյնում էն մարդին
կոշալը, էն ախուր մարդին կոշտը: Կյամ ա կշան
նստում, թա.— Ա դայի, էս ա մին էրկու օր ա
կյամ ըմ, տեսնում՝ տու բեքեի նսած ըս...

Թա.— Բալա, — ասում ա, — իմ դարդը շաա
ծանդը ա:

Թա.— Պատմե:

Պատմում ա:

Թա.— Եր կաց, բյնինք ծեր տոնը:

Եր ըն կենում, բյնում ուրանց առնը, ստուլը
պիրում ըն, տնում տակեն բալկոնումը: էն կլառ-
նետը, վեր էն ուստան տվալ ա, միշտ ուրան շու-
րերեն մալին պահած ա ինում, տյուս ա օնում
կլառնետը, ինքն էլ մհենդյա լյավ շուրերում ա, լի,
վեր եշում ըս, հունց ա թա հինչ ջուռա, սկսում
ածելը: Դե էն ախնիդյն էլ՝ էս տղեն նշանածը,
ուրանց հրեան ա, լհա պատը պաան: Վեր ածում
ա, էս ախնիդյը տյուս ա կյամ տոնը: Վեր տյուս
ա կյամ տոնը, սա ածելու դաթը կտրում ա:

Թա.— Դայի, պա տինը կկտրին:

Թա.— Բալա, դյուղում՝ ըս հինչ կա. վեր կյա:
ստեղ, մշունք կածիմ, էլ դաթը կտրել չըմ:

Թա ստուծանա յա, թա հի՞նչ ա, էս ախնիդյն
ասում ա.— Կկյամ, խե՞ չըմ կյալ:

Կյամ ա, էս խուխեն կշտեն նստում: Մին ստուլ
էլ, դաշանդ, ախնում ըն տակեն, էս խուխան էլ
լհա սկսում ա սծելը:

Վեր ածում ա, ածում ա, լհա խիլա տծում ա,
էլ լհա դաթը կտրում ա:

Թա.— Պա խե՞ կալեցեր:

Թա ասում ա.— Քույրիկ, դյուղում՝ ըս հինչ կա:
Մին պեն ըմ ըսլական, հանց ըրա տտեղաղ շանիս:

Թա.— Հի՞նչ կինի, ասե, լյավ կինի:

Թա ասում ա.— Տու մծացալ ըս, բյնական
ըս մին տղու: Հանե՞ էս մարդին խոխան տեղեն
մալին՝ բու դարդատ, խե՞ չըս բյնամ, վերջը մի-
նին բյնական ըս, լի: Վեր էս պենը վղալ օնիս,
վեր բյնիս էն տղեն, մշանք կածիմ, էլ դաթը կըտ-
րել չըմ:

Թա ստում ա.— Բաշուստա:

Վեր բաշուստա յա ասում, ասում ա.— Դե
բյնի ասե՞ նր կաց:

Բյնում ա էս ախնիդյը. յորդանը թող անում
պըծնում, թա.— Այ տղա, խե՞ խրեղ չըս բոն ինում,
եր կաց, հրսանեքը ընք անում:

Եր ա կենում տղան, մին թահրավ աշկերը
հլորում, տեսնում համան ուրան նշանածը:

Մհենդյա էս տղեն հարը էս, էս, էս խուխեն հի՞նչ
ա անում, թա.— Պա քեզ հի՞նչ տամ, հի՞նչ
անիմ, վեր եկեր՝ իմ մեռած խոխան սղցեր:

Թա.— Ինձ մին դատ չի հաջաթ, կընդակ մին
օր էս քաղաքեն իրավունքը ինձ տու:

Թա.— Վեր աի լվթոն ըրեր, օղում ըս մին
տարե ասամ:

Թա.— Չէ, — ասում ա, — մին օր ըլ ա:

էս պենը վեր պտահալ ա՝ մին հանց օր ա, վեր
էքսը խոշան կլական ա:

Թա.— Բաշուստա, հի՞րը օղում ըս:

* Պետր է լինի հակառակը (Մ. Կ.):

Խա.— Էքյուց:

Կնոթիս վխտեն միլիցցոր ջանգառն րսեյիս ըն իլալ:

Էս մարդը քնում ա, էս խոխեն էլ նհետը տանում, տղուս կյամ ուրան ջանգառնեքի մեծի կարինեար:

Թա.— Հասի՞ք, էս խոխան էքյուց քղաքեն մեծն ա. կօպի՞ լոխճին կկտորե, կօղի՞ կպսհե:

Դե էտ ջանգառնի մեծը կկտորե՞ մին ծպուտ հանե:

Ասում ա.— Հի՞նչ կինի, լյավ կինի:

Ուսթանա քշերավ էս խոխան կյամ ա ուրան պոստուտ նստում, էս ջանդառնեք կյամ ըն, ցից-ցից կողքեն վեննը կենում:

Ասում ա.— Խոջան վեր կյա, ստուլը կտնիք տակեն, կախաղանը պոկը քցիք:

Կախաղանն էլ էն ա ինում ուրան կարինեառն կշտեն անկած:

Եշում ա տեսնում՝ խոջան:

Դե հու՞ւ վ ա իմանում հի՞նչ ջուտա ծիյուն յրա նստած, վեսկեն կյուտած ըտաշին, կյամ ա: Քյար-վանն էլ՝ քմական:

Տղան ջանդառնին ասում ա.

— Ատուլը կտնիք տակը, կախաղանը քցիք պոկը:

Տեսնում ա՝ խոջան եկը, եկը, թա անց կենա քնի ուրանց տոն, դաստի ջլավան փոնեցեն, ծիյան վեր քշեցեն, ստուլը տիրին աակը, կախաղանը քցեցեն պոկը: Քյարվանը անց կացավ, քնից խուջեն տոնը: Քյարվանը քնից խուջեն տոնը. վեր նիյ ա հսնում, վեր եշում ըն, տեսնում՝ խոջեն ծին տերտակ ա կյամ, հա՛յ հարայ, վա՛յ հարայ խոջա:

Դաստի խարարը կյամ ա թա. պա ասե՛լ չըք, խուջեն կախ րն տլական:

Կնեգյը, ախճիգյը-պենը, հնգեր-հրեան ծվծվալավ, լյաց ինիլավ կյամ ըն, էս տղան վեր եշում ա, տեսնում՝ ղեմքուլը, կնեգյը-պենը լյաց ինիլավ կյամ ըն, ասում ա.— Պեց թուղեցեք՝ քնի:

Խոջան աչքեն տակավը եշում ա, տեսնում, թա՝ հու ուրան ըղազից: Աստեղ վեր հղեյա ինում, թա քնի, օղում ա վեր ուրան ըգըաողեն էլ նհետը տանե, պաաիվ անե, թա ասում ա.— Վեր ինձ ըգաղալ ըս, քննական ընք մեր առն:

Թա.— Հի՞նչ կինի, շատ լյավ կինի:

Քնիյիս վախտը տղան մին պաաաո լյանգյ ա տամ, էս վախտը խոջան կնգանը հրցնում ա.— Էս հու՞ւ վ ա, վեր եկավ, ինձ ազադից:

Թա ասում ա, կնեգյն ա ասում.— Քու փեսատ ա, հու՞ւ վ ա:

— Ա փեսան վե՞րն ա:

— Էն վեր թխտումը կյիրալ ըս, թա. «Ախճիգյս

կփսակիս մինչե իմ կյալը, կօտիք, կխմիք, ես ժամանակին կյլական ըմա: Էն ա:

Ետ ա տեսնում, սրա կուլաքն ըղնում, թա.— Ախեր ասում ըմ, թա օրիշ մարգ ինձ աղագել չի: Վերջը, կուտնըփոնե քնում առն: Դե խոջու տոն ա լի, օտում ըն, խմում, էտ վախտը ես ա տեսնում էս խոխան, թա.— Դայի, ե՞ս ըմ լյավ տղա, թա՞ տու:

Թա ասում ա.— Քյուփօղլի, տուվ ըս լյավ տղա, տու էն խոսքը վեր աու ինձ ըսեցեր է՞, մետա տու: — Հա, մետա ա:

— Էն վախտը կլխե ընգե, վեր տու ինձանտ շատ ըս խելունք:

Աղաա լյավ տես-տեն յոր ա օնում, ուրան կնեգյն էլ, քնում հսնում ուրանց հոր առնը: Տեսնում՝ լոխ սաղ-սլմաթ, սկսում ըն լյավ, առ-ոն, քու օղած՝ լյավ ապրել:

Հհա մինչե մհենգյ էլ տի լյավ ապրում ըն:

19. ԳՅՈՒՂԱՅՈՒ ՀՆԱՐԱՄԻՏ ԱԽՃԻԳՅԸ

Մին գյուղացե մին ծի ա ունենում: Մի անգամ էս գյուղացու ծին քնում ա, մտնում ա թագավե-րեն հանգը: Թագավերեն մարգիքը կյամ ըն, աա-նում ղալ անում: Մին ետ վերցնելու համար րիղի քնիս թագավերեն կոշար, թագավերեն խնգրիս:

Էս գյուղացին քնում ա թագավերեն կոշար, կոանում, թա.— Ներողություն լի, ծիս եկալ ա մաալ քու հանգը, քու մարգիք եկալ ըն աարալ, ղալ ըրալ: Միս առ:

Թագավերն ասում ա.— Կտամ, րայց միայն մի պայմանավ: Իրեք հարց ըմ ալական, թա պա-տասխանեցեր՝ ծին կաանիս, թա՝ չէ, մին լյավ ղամշու թակ կօտիս, կքնիս:

Ասում ա.— Ասե, տեսնամ հի՞նչ հարցեր ըս աալու:

Ասում ա.— Եթե գու ինձ ասիս՝ տեսնամ, աշ-խարհում հի՞նչ ա ամենաարագ թոշողը էա՞ մեկ: Մին էլ ասիս՝ տեսնամ, հի՞նչն ա մարդկանց հա-մար ամենաքաղցրը էա էլ՝ էրկու: Մեկ էլ՝ հի՞նչն ա, վեր մարդկանց ամեն հինչը մոռանալ ա տամ:

Ասում ա.— Լյավ, կպաաասխանիմ, միայն թա ժամանակ աաս, մտածիմ:

— Էրկու օր քեղ ժամանակ ըմ տամ:

Էս գյուղացին մի ախճիգյ օնե: Կյամ ա առն, ախճիգյը հրցնում ա.— Հայրիկ, ծին պերե՞ր:

Ասում ա.— Զէ, ախճի ջան, ծին չրերի, հլա կարող էի թագավերեն ծերքավը մին ղամշու թակ օտել, ետնան կյալ:

Թա ասում ա.— Խե՞, հի՞նչ ա իլալ:

Թա ասում ա.— Սենց, սենց, իրեք հարց ու տվալ:

Թա.— Ասե՛ տեսնամ:

Ասում ա:

Թա.— Հայրիկ, էտ իրեք հասարակ հարցը հի՞նչ ա, վեր պատասխանալ չըս, ծին տեղն ու տեղը եր կալալ, եկալ:

Թա ասում ա.— Հո՞նց ա հասարակ:

Թա ասում ա.— Հի՞նչն ա ամենից արագ թըռչում: Տա միտկն ա: Հի՞նչն ա ամենից քաղցրը՝ ապրելը, սիրելը: Էն մեկն էլ՝ հի՞նչն ա, վեր մարդուն ամեն հինչը մոռացնել ա ամա՛՛ թունն ա: վեր քունայլ ա ընցնում, ամեն հինչ մոռանում ա:

Թա ասում ա.— Լյավ:

Ետ ա տևում, կյամ թագավորեն մոտ:

Թագավորն ասում ա.— Շուտ եկեր: Եկա՞լ ըս, ծին տտնի՞ս, թա դամշու համն օնիս, քնիս:

Ասում ա.— Թագավորն ապրած կենա, եկալ ըմ ծին տանիմ, բայց դամշին էլ հարկավեր ա, վեր ծին քշիմ:

Ասում ա.— Հարցերեն պատասխանե:

Պատասխանում ա ու դամշին էլ ծիան նհետ ասմ իրան, թա.— Խելքս կտրում չի, թա տու ինիս մտածած: Էտ հո՞՞ քրեղ սվքցուրուց:

Դե գյուղացի մարգ, լի, դոնգի: Ասում ա.— ախճիդյս:

Թա ասում ա.— Խելունք ախճիգ օնիս:

Թա ասում ա.— Վեշինչ:

Ասում ա.— Քյնի ծիտ ստաց, կյաիս ստղավ կկյտս:

Կյամ ա: Թագավորը պիւրում ա մին մարուն, մին էլ յոթ հատ ծու տամ, ասում.— Կտանիս տաս ըխճկատ, կասիս, վեր քշերը թոխս տինի, ութթանա քշերսով ճաւրը դարկի ինձ:

Յոր ա օնում մարունն ու ծվերը, կյամ, շատ բերքիս:

Ախճիգյն ասում ա.— Էտ հի՞նչ ա պտահալ:

Ասում ա.— Դե ստի պեն:

Ասում ա.— Էտքան էլ տծեր չի, հայրիկ, ծին կապե, եկ ստեղ:

Սա՛ ախճիգը, պիւրում ա մին հափուտ կյարի ածում մին պարկու մաչ, թտ ասում ա.— Կաանիս տաս թագավորեն, կասիս՝ ախճիգյս ասալ ա՛՛ քշերս էս կյարին ցանե, քշերս հսցնե, առավոտ շուտ աղե, դարկե, վեր թողա կյարուց փթըռկ անինք, տանք ճտերեն, վեր օտին, կտորվին վուլ:

Պիւրում ա, տամ թագավորեն:

Թագավորն տսում ա.— Լյավ, էքուծ ութթանա ևս ծեր տոնը դոնաղ ըմ կյլական:

Կյամ ըն հար ու ախճիգ մսլհտթ տնում, ախճիգյն ասում ա.— Կյլական ա, տար միկա ցորնու ալյուր ըրա, պեր թագավորեն հետե միկա լյավ հաց թխիք, մեր ալյուրը լյավը չի:

Հարը յոր ա օնում, քյնում:

Մարն ու ախպերն էլ, վեր պիծի խոխա ա ինում, քյնում ըն, մին թիքյա հողամաս օնին, մաքրին:

Էս վախտը թագավորը կյամ ա, տեսնում՝ տանը մինակ ախճիգյն ա. հրցնում ա.— Որտե՞ղ ա հայրտ:

— Այնտեղ, որանդ ճյուրը գաղաղում ա, լյավից մանր անում ծեզ համար:

Թա.— Մարա ու ախպերտ հո՞ր ըն:

Թա.— Դաշտում, մարս քամու նհետ ա տնվաչի խաղ անում, եղբայրս էլ՝ մորից շօնվածներ: Թագավորը մնում ա գիք վրեննը կացած:

Ախճիգը թա.— Պատասխանե, քեղ հի՞նչ հարցեր ըմ տվալ:

Ասում ա.— Կարել չեմ պատասխանիմ:

Ինքը բացաարում ա, թա.— Իմ ապեր տարալ ա ցորնու ալյուր անե, պիրի, վեր քրղ հեաե լյավ հաց թխիք: Իմ մար՝ էնա մի քիչ հողամաս օնինք, քյուլաշ-մյուլաշ հվաքում ա, կրակ աամ, թըմըղցնում, վեր հողը վարինք: Ախպերս էլ կուճի խոխա յա, դուշերեն ծուն հվաքում ա, նհետը խաղ անում, կուտրատում:

Թագավորն ասում ա.— Լյավ, էքուծ մեղ մոտ տու հյուր կկյաս, վեչ հագված կկյաս, վեչ՝ մերկ, վեչ վեաավ կկյաս, վեչ՝ մաշինավ: Մեր տոնն էլ նի չմնիս, տոանն էլ վեննը չկենաս:

Թա ասում ա.— Լյավ:

Առավոտ եր ա կենում, մին էլ փոնում, քյնում թագավորեն տոնը: Էշան վեր ա կյամ, մին ծուկնու թոռում պտատվում, վրեննեն մինը տինում ա տյուս դոլ, մինը՝ մաչ դոլ, թագավորեն ասում.— Եկալ ըմ:

Թագավորը եշում ա աեսնում, վեր էս անգամ էլ ա գործը տանել տվալ, ասում ա.— Խելունք ախճիգ ըս, խոսք շօնիմ ըսելու, միայն ասե տեսնամ՝ ըշխարքիս կենտրոնը հի՞նչտեղ ա:

Էս ախճիգը վրեննը աափեն ա կյամ, թա.— Հսե ստեղ, հվատում չըս, չափե:

Արանք ուրուր հավան ըն կենում, կյամ ըն պայմանավորվում, վեր ամուսնանան:

Ամուսնանում ըն:

Թագավորը պայման տիրած ա ինում, վեր էս ախճիգը ուրան կուրծերեն խառնվի վուլ: Վերջը փակվում ըն, վեր կլխվա-պեն անց ա կենում, էս թագավորեն նաղիր-վեղիրենն մտածում ըն, թա. «Խե՞ էս թագավորը մեր ախճիգյները թողից, քյնից մին դյուղացու ախճիգ օղից ու մունք էլ ստիպված նրա հոր, մոր նհետ սեղան ընք նըստում»:

Շաա վեր անում ըն, թագավորեն վեղը էնքան տաշում ըն, վեր թագավորը ստիպված որոշում ա, կնգանը բարեկամներեն նհետ բարեկամությունը խղե: Կնգանն ասում ա:

Կենդանի ասում ա.— Դտ քո կործնեալ, գեմ չըմ։
Նուա կյամ, էս պենին յրա մին տարե ընց-
նում, էս գեղացու ծին մին քուռակ ա ցրգնում։
Գյուղացին ծին նստած գործի քնիյիս, էս քու-
ռակը խող ընելավ քնում ա, մտնում գնոսանց
մաշու։ էս դնոտեքն էլ մտնում ըն թագավերեն
արտերը։ Թագավերեն մտրգիքը տտնում ըն, դտ
սնում։ էս գյուղացին ստիպված քնում ա, թա
քոռակը պիրի։ Նաղիր-վեղիրները ասում ըն.— էս
մեր թագավերեն կավն ա սաի դանա ծնալ, ստեղ
քոռակ-մոռակ չկա։

Քյնում տ թագավերեն կոշտը՝ կենդյաւ։

Թագավերեն տտում ա.— Գյուղում ըս հինչ կա,
իմ նապիր-վեղիրները ճիշա ըն ասալ, իմ կավն ա
ստի մտրուկ ծնալ։

Լհս գոգոհ, կլոխ կտիս քնիյիս, ախճիգն ասում
ա.— Հայրիկ, հի՞նչ տ պտահալ, խե՞ր բեքիսի ըս։
Թա ասում տ.— Դե ստի-ստի պեն։

— Վեչինչ,— ասում ա,— ես հանց կանիմ, վեր
թագավերը սեեն՝ սե ասե, սիպտկեն՝ սիպտակ,
տծեր պեն չի։

Թա.— Հու՛նց։

Թա.— Ուռթանա քշերավ մին ծուկնու թոռ յոր
կօնիս, կկյաս էս բիճումը վեր կքցիս։ Լհս վեր
թագավերը քեզ աենա, թոռը. կհավաքիս Ինքը
հրցնլական տ, թա. «Հի՛նչ ըս անում», կասիս.
«Մուկուն ըմ փոնում»։ Ասելու ա. «Բա խոռան մա-
չին ծու՞կ կինի»։ Կասիս. «Քեղ նման հիմար թա-
գավերեն կավը եթե մարուկ ծեն, ուրեմն քու բախ-
ճին խուտում էլ ծուկուն կինի»։

Հունց ասալ ա, աի էլ ինում ա։

Թագավերը կլնված ասում ա.— Աս թողթը,
քնի քոռակտ սաաց, եր կալ քնի։

Կյամ ա, կնգանն էլ հրցնում.— Երեգի քու հոր
տեսա՞լ ըս։

— Հս։

— Իմ կուրծերեն խոռնվալ ը՞ս։

Թա.— Խոռնվալ չըմ։ Ես ասալ ըմ, վեր հանց
կտնիմ, վեր տու, թագավեր, սեեն սե ասիս, սպի-
տակեն՝ սիպտակ։

— Իմ կուրծերեն խոռնվալ ըս,— թագավերն ա
ասում,— քեղ այուս ըմ քցում։ էս պլտտեն մաչին
հինչ վեր աչքետ քողցր ա, եր կալ, այուս եկ։

Կենդանի ասում ա.— Դե հի՛նչ ըմ ասում, գեմ
չըմ։ Դե պիր ամենքս մին ստաքան կլինի խմինք,
ես եր կենամ, քնիմ իմ հոր տոնը։

Հըամայում ա, կլինին պիրում ըն։ էս կենդանի
էլ քնում տ, ստաքտնը պիրում։ Թագավերեն ստա-
քանեն մաշը մին խրեգյ քոն ինկու իուլչի ա լըց-
նում։ Խմում ըն, խմեն ի բաստ թագավերը քոն ա

ինում։ Փայտոնը լծել ա ասմ, թագավերեն տինում
փայտոնումը, յոր օնում, տանում հարանց աոնր։

Առավուրը թագավեր աշկր պեց ա օնում, տես-
նում՝ մին դարաղամում, մին փագի կրավսթու
յրա քոն իլած։

Ասում ա.— Սա երա՞ղ ա, թա՞ իրականություն։

— Ձէ, լհս գյուղ պեն ա։

Ասում ա.— էս հի՛նչ տեղ տ։

Թա.— Իմ հարանց տոնն ա։

— Պա ես սաեղ հի՛նչ ըմ անում։

— Ես ըմ պերալ։

— Հո՞ր ըս պերալ։

Թա.— Թագավեր, չղայնանում, էր Ինձ ասալ
ըս՝ պլտտումը հինչ աչքետ քողցր տ թվում, եր կալ,
քնի քու հարանց աոն։ Յշեցե, յշեցե, քղանս
քողցր պեն չկար պլաաումա, քղ էլ եր կալի, կկե։

20. ՄԱԴԱՐ ԽՈՒՍԱՆ ԽԵԼՈՒՆՔ ԿՈՆԻ

Ինում ա, չինում մին վաճառական։ Տրան մին
մաղար աղա ա ինում։ Վեր սա տեոնում ա տասըն-
հենգյ-տասընվեց աիբեկան, հայրը հիվանդանում
ա, օղում ա թա վախճանվե, լի։ էտ իուրեն կան-
չում ա հարը, վըսյաթ անում։

Ասում ա.— Բալա, ես մընոնում ըմ, բայց իմ
քողաքումս,— ասում ա,— օխաը հատ ժուլիկներ
կան, լի, շայկտ կա ըսաեղ, ստհաւց սնից աու
հթիյաթտվ պահե քեզ, վնաս ա ինելու։

Տա ասում ա պըծնում, հաըը, մընոնում, վախ-
ճանվում ա։ Հարը մընոնում ա, գե հնգեր-հրըվըն-
ներ, պարիկամներ ամեն տեղից կյամ ըն, վաճա-
ռական մարդ ա, լի։ Կակրաղ էն օխտը հոգին, ծու-
լիկները, աահսոնք էլ ըն կյամ ուրանց շայկարա-
շուն նհեա։ Կյամ ըն, մինը կլինեն ա թխում, մինը
վալ անում, մինը հայ անում, մինը լյաց ինում։
Մհենգյ, էս աղան մորն ասում ա.— Սահանք մընկ
հի՛նչ պարիկամ ըն։

Թա.— Հիյգամ, քու հերը վաճառական մարդ ա,
լի, հալրաթ հնգերունք ըն, սկացալ ըն, եկալ ըն։

Վերջը, հինչու վեր է. մընոնալ բեզում ա տա-
նին ժամ. աանում ըն, լոխ հեաան քյնում ըն ժամ,
էտ օխտը հոգին մնում ըն տանը։ էտ տանը հիշ-
քան թանգարծեք պեն, ոսկեղեն-գաա հվաքում ըն,
յոր օնում, աանում։ Թաղում ըն, եա աեոնում կյամ,
աեսնում՝ աոնը սրփած տարած։ Մհենգյ, վեչ էն ա՝
հորը գտրգան լյաց ինին, վեչ էն ա՝ թլանեն գար-
գան լյաց ինին...

էտ աղան մորն ասում ա.— Գյուղում ըս հի՛նչ
կա, մամա, աու էտ աարած ըպրանքեն դարգան
լյաց մի ինիլ, պապուն հտմար լյաց իլ, լի՛, ես
նրանց հախան կկյամ, լյավ կկյամ մինին աասը
ետ կպիրիմ։

էտ տղան ա ասում, է՛, էտ կուճուր տղան, Հա-
լա 14—15 տարեկան ա. է՛, շտի՛լ խոխաւ ա: Վեր-
ջր. շատ ման ա կլամ էտ խոխաւ, տա՛նաց պլու-
նը ճարում ա. էն ժուլիկներին Պլունը ճարում ա,
տեսնում... Բաղաքն էլ թագավերու քաղաք ա
ինում, տեսնում՝ քաղաքի կենտրոնումը լլավ մա-
ղադին պէց բրած, ուրանց մըծը նստած արիտուր
ա անում, էն վեց հոգին էլ ըստաղան-ընգաղան
սիրփած պիրում ըն լ՛հա:

Տեղը ճարում ա, ետ ա տեսնում, կլամ մորը
կողտը, տսում ա.— Այան, ինձ հետե մին ըխճըկան
զարյա կարե:

Թա.— Հինչ ըս անում:

Թա.— Քու հի՛շ կործն ա, կարե, լի, քեղ ասում
ըմ՝ կարե:

էտ մարը յոր ա օնում շորա-շիրթա մին լլավ
նախշուն դարյա ա կարում: Տա էլ՝ ջահիլ տղա,
դաստի կլենում ա, աեռնում մին սերուն ախճիգլ:
Բխճկան նման սարքվում, քնում ա հիշանդ վեր
էա ժուլիկներին մագագինն ա, էգ մագագինի ըղը-
չավը տես ա քնում, աեն ա քնում, ախրը, վերջը
էտ մաղաղինչին տեսնում ա, վեր մին ախճիգլ
տես-աեն քնում ա. «Երեվի հմանում ա, լի, պեն
օղի», կանչում ա.— Եք, բալա, եք աեսնամ գարգ:՝
հինչումն ա, հինչու՛ համար րս տի հմնչկավ տես-
աեն քնամ:

Կլամ ա, թա.— Գլուղում ըս հիշ կա:

Թա. ահմ ա.— Հի՛շ կա:

— Ես էս հինչ վաճառականեն ախճիգլն ըմ, —
ասում ա,— իմ հարս քնեցալ ա օտարութուն, լի,
մհենգլ ուղացալ ա, տանը փող չկա, մամաս ասալ
ա՛ քնի տես մին հնդկարուր մանեթ փող տտ,
պապան վեր կլա՝ կտտնը:

Դե տա էտ ասած վաճառականեն ճինանում ա,
ծանոթ ա, ասում ա՝ պաժալուտա. հնդկարուր
մանեթ հմարում, տամ էտ «բխճկանը»:

Պիրում ա, տամ մորը, թա ասում տ.— Այա,
հնդկարուր մանեթ ա, սկի նահանք մեր տանան
հնդկարուր մանեթու ապրանք չըն տարալ: Ասում
ա, քնում, ըխճկտն շորերը հանում, տղու շորերը
կենում, պըծնում, քնում քլուղումը էլ լ՛հա կըլրպրն-
պրեգլի տամ, ալիկունգե վաղ անում:

էն վաճառականը կլտմ ա: էն վեր էն ա դարի-
րութունում, է՛, էտ վաճառականը կլամ ա, մհենգլ
ժուլիկներեն մըծը ասում ա. «Ուրեմն, վեր եկալ
ա, փողս կպիրի, լի»: Շաա եշում ա, փողը պի-
րում չի: Էքսր եր ա կենում. քնում: Քնում.—
Բարեւ—Բարեւ—Հիրի ըս եկալ:—էս հինչ օրեն:—
Հու՛նց ըս:— Լլավ ըմ: Տանա ետնը՝ նըռ-
տում, օտում—խմում, ասում ա. «Դե վեր եկալ ըմ,
կգլիղա, լի, վեր փողեն ըմ եկալ, փողը կաա»:՝
Եշում ա, տեսնում՝ փողու անում չկա ախեր: Առ-

ոն տեսնում ա, վեր տնումը տամ չի, ասում ա.—
Պա գլուղում ըս հինչ կա, ես փողեն ըմ եկալ:

Թա.— Հի՛նչ փողե:

Թա, ասում ա.— Դե, ծեր ախճիգլը եկալ ա, թա՛
հնդկարուր մանեթ տու Ասալ ա՝ պապան էն ա
դարիբութունում, լի, փող չկա, կկլա, կտանք.
փողը պրծալ ա, մաման ա դարկալ:

էա վաճառականը.— Առաջինը,— ասում ա, —
ես ախճիգլ շօնիմ, երկունչին էլ՝ ես վաճառական
մարգ, ուրեմն իմ տանը փողը պրծնել բիգի՛,
կլամ քըղանա հնդկարուր մանեթ փող պարաք
անիմ,— ասում ա,— երեխա՛յ ըս, հի՛նչ ըս...

Ըտեղ հիվանդանում ա՝ տեղնուտեղը. էտ ժու-
լիկըաշին հիվանդանում ա: Ախր, նտ էլ փողը
հնգերներան թաքուն ա տվալ, ասալ ա. «Փող ա,
լի, կկլա, կտա, կպիրիմ էլհա տինիմ կասում»:՝
Հիվանդանում ա, հիշքան պրոֆեսորներ, բժիշկ-
ներ-պեն կլամ ըն, վեչ մեկը տրա գարգը կարում
չի գլիգա: Ինքն էլ հնգերունցը ասալ չի, վեչ մինն
էլ հնգերունցան գլուղում չի, թա հինչու հիվան-
դացալ:

Ախր, էտ խոխան տեսնում ա՝ վեր արա գտրը
դլուղսղ չկա, քնում ա ըստեղան-ընդեղան աղյաթ-
սկի գուլիտուրի շորեր ճարում, կլենում, կլամ
լա՛ ես աղյաթսկի դոխտը ըմ, ես կարող ըմ տրան
սղըցնիմ: Ըտահանք եշում ըն՝ մին խոխա ա,
հինչ դուխտրեն ըն եկալ, կըեցտլ չըն, սա եկալ ա,
թա՛ կսղցնիմ:

Ասում ա.— Ձեր հիշ գործն ա, հաղար մանեթ
տաք, կսղցնիմ: Հնդկարուր մանեթ կտաք, վեր
ճարը պիրիմ, հետո վեր լլավանա, հնդկարուր
մանեթ էլ էն վախան ընք սլական:

Դոգլոր ըն կապում.— Եթե սղըցրե՛ հնդկա-
րուր մանեթը տամ ըք, եթե սղըցրե վուլ՝ կլոխս
կտրեր:

Տրանք համաձայնվում ըն, ճրենեն հի՛նչ:

Թա, ասում ա.— Դե, հնդկարուր մտնեթը
սվեք, քնամ ճար պիրիմ: Հնդկարուր մանեթը
յոր ա օնում, քնում:

Քնամ ա, պիրում փողը տամ մորը, մին քանե
քլոհնա-մոհնա շուշա-մուշա ախում ջուրերումը,
կլամ:

Թա, ասում ա.— Հիվանդը պետք ա տինիք
մին աան, վեր մթեն ինի և մենալ ես ինիմ իրան
մոտր. ոչ ոք կլա վուլ:

Պիրում ըն, տինում մին մթեն տան, ալուշ-
կեքը-պենը լլավ կապում, պնդըցնում, ինքը վեր
մտնում ա, տլուսի մարգկանցն ասած ա ինում.
վեր ես ճարը տալու ըմ, թա օգուտ անե, հարալ
ա անելու-վարալ ա անելու. թա օգուտ չանե՝ օուս
ա կընական, ուրեմն՝ նորը մինան բիգի քնամ,
թաղա ճար պիրիմ: Սա մտնում ա, առոնը կա-

պում աւ, անգուճը կտրում՝ հիվանգը վայ ա անում, քեթը կտրում ա՝ հայ անում, հուվ ա գուղում, պողն ա կտրում, մաննեբը, տի հայ-հայ անում, ախըը, տի կտրում, կտրում, կտրում, վերը վղան կտրում, պտատում յուղանումը, սյուս կյամ ինքը:

Դե, վեր հայ ա անում-վայ ա անում, այուսին էլ գուղում ըն, թա ճարը օքյուտ ա անում, տրա հտմար ա աի անում, տսալ ա, չէ՞, վեր օքուտ անե՞ հայ ա տալու: Տյուս ա կյամ տոռնը կապում, թա, ասում ա.— Գյուղում ըք հինչ կա, էն ճարը լյավ օքուտ ա տամ, բայց լրիվ սղըցնում չի, հենգյ-հարուր մանեթ էլ տվեք, քյնիմ մի օրիշ ավելի լյավ ճար պիրիմ: Բայց մինչե երկու ժամը նրա մոտը քյնոզ չինի: Եթե երկու ժամ անց կացավ, նանա ետնը կարող ըք պենաք,— ասում ա:

Պիրում ա հենգյհարուր մանեթն էլ ինքյ օնում, էլ լհա տանում ասմ մորը, էն ճարեր-մարեր, շո-րեր-մորեր տանում ուրանց րաղեն մաչին մին փոս կտրում, ածում մաչը, վրեղավ ծածկում, կյամ տղու շորեր կյենում, տյուս կյամ քյուչան, էլհա խոցը նհետ սկսում իւաղ անելը:

Էրկու ժամ ըսպասում ըն, իրեք ժամ ըսպա-սում ըն՝ գոխտուրը կյամ չի: Նի մնում, եշում սեհնում, հիշտ՝ դա ա խարար ա անալ: Հայ-վյուղը տեղեք ընգնում ա... որշեմ, տրան թա-ղում ըն, պրծնում... Տա թագավորին քաղաքն ա ինում, էն վեց հոթին քյնում ըն թագավորեն մո-տը, կյենգատ անում: Ասում ըն.— Ստի մին պեն ա կոյացալ քաղաքումտ, ստի մեղ քյալաւգյ ա եկալ: Վեր մեղ եկալ ա, քյըղ էլ ա կյալու: Մին թահր ըրա,— ասում ըն,— տրան ճարի:

Թագավորը նաղիր-վեղիրներեն նհետ մտա-ծում ա. «Ես հի՞նչ անիմ, հի՞շ անսակ ճարիմ ար-րան»: Վերջը, կյամ ըն քնենքյի կյամ, խորհուրդ տամ, վեր. «Իրեք օղաը վրեսկավ պեռնինք, քա-ղաքեն մաչին պեց թողինք, յավաշ-յավաշ հետան քյնինք՝ հեռե: Օղտերը աի քաղաքը շոռ տան, մինչե՞ հուվ վեր Խիսկ անե, մուտանա թագավորեն օղտերեն, մահլում ա, չէ՞, գյիղա վեր նա կնի, ճտըալ ընք»:

Տի էլ անում ըն: Էտ օղտերը քաղաքումը սի քյնում ըն, ման կյամ: Էտ տղան էլ գյուղում ա արգեն, վեր թագավորը տի պեն ա ըրալ: Ուրանց հայաթն էլ լյավ կանաչ ա ինում, խոտ ա ինում: Դե, սոված օղտեր՝ սաղ օրը ըրենն կածին քաղա-քը շոռ եկած. գրողան պենում ա աղան, ինքը ղրաղ կենում, էա օղտերը քյուչան շոռ ըն ասմ, կյամ մտնում հայաթը, տղան գրողան կապում ա: Օղտերին հետան քյնացողներն էլ, մտիկ անողնե-րը, էրկու հաա թորքեր ըն ինում, օղտերը ըշկոնե-րան ըղնում ա, կյամ ըն տղեն թա.— Աա, ղավա-

լար գյուրմա ղըն՝:

Թա, ասում ա.— Դավալար գյուրջա գեթգի՞:

Տա տի ա ասում, ուրեմն՝ կնտնչին էլ ըն նահանք գյուրջա ասում, յրգյինքին էլ ըն գյուրջա ասում, ուրեմն՝ եթե կլխե ընգնին, վեր օղտերը կնանչի յրա ըն քյեցալ, էն ա տեղն ասում ա, լի: Վեր կլոխ ըղնին, կլիւրյեր եշին, ուրեմն՝ գզլական ըն թա՝ օղտերը երգյինքն ըն եր իլալ:

Ասում ա.— Նա ղեյիրսա՞ն՝:

Ասում ա.— Դեյիրամ՝ գավտլար գյուրջա գեթ-ղի՞:

Սահանք րիգի երգյինքը եշում ըն, էն մին հնգյերը թա.— Աա, հա, գավալարը ման գյուրջա գյուրգում:

Էն մինն էլ թա.— Գյուրգըն՝ գյուրգըն, գեգաք՝:

Քյնում ըն թագավորեն թա.— Օղտերը երգյինքն ըն պըցրացալ, մուսք մինին հաքյին տեսալ ընք:

Էտ տղան, ղաշանգյ, օղտերը ասում ա, ուրանց պաղվալ ա ինում, պզվալումը պեռները վեր օնում, օղտերը կաորում, վրեսկոնեն վեր ածում ըահղ, այուս կյամ, էլհա ուրան հետե ման ա կյամ:

Մին պառավ կնեգյ կյամ ա թագավորան թա.—

Հինչ կատ՝ս, ես քո օղտերը քթենամ:

Թա ասում ա.— Եթե ճարիս, քո քշոավը մին քյե վրսկե ըմ ալական, եթե ճրեցեր վուչ՝ կլոխտ կարելու ըմ:

Էա պառավը ընգնում ա էտ քաղաքը, ղրաղան սկսում մտնել աները: Թա ասում ա.— Հոլը տան օղտու մրես կա,— ասում ա,— իմ խոխաս հիվան-գացալ ա, րժշկներն ասում ըն, վեր օղտու մրես օտե՝ կլյավանա: Որշեմ, տի ման կյալավ-մտն կյալավ-ման կյալավ կյամ ա, հսնում տահանց հայաթը: Էս աղան էլ ասնը չինում, մարն ա ինում: Մին խիլա կտրում ա, ասմ ուրան: Պտաաում ա, լհա այուս կյալիս, աղան ղըրղումը պտահում ա.— Այա, էս հի՞նչ ա:

Թա, ասում ա.— Այան քը մաաաղ, մին խոխա օնիմ հիվանգ, գոխտըոնեն ասալ ըն՝ րիգի օղտու մրես օաե, եկալ ըմ, քու մար տալալ ա, լի, աա-նում ըմ:

— Աա, աա հի՞նչ ա վեր տվալ ա, եկ տանիմ մին շախկա քյե ասմ, աար էնքան օաեե՞:

— Այան քը մաաաղ,— ասում ա,— հոր ա՞, լհա վեր աի մին պեն անիս, է՞...

Կյամ ա, նհեաը պիրում էա պոավին, պապ-

* Ուղտեր չես տեսե՞լ (Թրգմ. Կ.):

** Ուղտերը երկինք գնացին (Թրգմ. Կ.):

*** Ի՞նչ ես ասում (Թրգմ. Կ.):

**** Ուղտերը երկնքում տեսա (Թրգմ. Կ.):

***** Տեսա, տեսա, գնանք (Թրգմ. Կ.):

վալրու պննում: օղտերը նշտնց տամ. թա.—Հիշքան օղում ըո կտրո՞ւ տար:

Լէա պառավը վեր կռնում ա, կացենը քաշում ա, արտ կռխր կտրում, քցում տեղ, թա.—Տար մրեսր թող խոխան օտե, սղտնա:

Էա թաղավերը շատ ա եղում, վեր պառավը կյաւ Հիշողա՞ կա, կորավ պառավը: «Արա, պա հի՞նչ անինք, հու՞նց անինք, հիշողա՞ ճարինք»: Լին Լյ նորից ժուլիկները կյամ ըն, տրան ասում... թաղավերեն, չի վեր.— Եկ քղզարեն ղրաղեն էրկո՞ւ բարձանի տենը շինինք, կոռկում ղարոք քաշինք, դրոպտն յրան անինք, ախրանը տինինք... թաղավերեն մի մագար ախճիգ ա ինում... էն ախճիգը տինինք ընդեղ էրկունքի հարկումը, հուվ վեր ոխակ անե, կյա, թաղավերեն ախճիգը փրիւճրցնե, գլիգա, վեր նա ա. էլ օրիշ հնար չկա:

Էս սղտն էլ Լէա ախ մին պենա օղում: Դե թաղավերեն հետե տենը շինելը հի՞նչ ա, հու մըղ նման շրջվիտկան չի, ջանը ջափա տա, ստում ա, անում ըն: Տեները շինում ըն, ըխճեկանը պիրում, տինում էրկունքի ըսաժումը:

Էս սղտն մտածում տ՝ հինչ անե, հու՞նց անե... ուրանց մին թագի ա ինում, տանա կուպրուն ա տյուս քցում, ինքը նի մնում կուպրունեն մաշը՝ շոն տեռնում: Շոն տեռնում, քյնում ախճկա տան ախրանիկին կոշտը: Ախրտնիկը ուրախանում ա, կերակրում, պահում, վեր քշերը ինք քունավ ընցնե, չհա շոնը ուրտն տեղը տանը կէշի:

Քշերը ախրտնիկը վեր քնում ա, տա պցրանում ա: էտ «շոնը» պցրանում ա, թա ախճիգը շիլակե, տյուս պերի, ախճիգը ղուրթնանում ա: Վեր ղուրթնանում ա, տա սկսում ա հաշիլը՝ շան նման: Ախրտնիկը հլոցին յրտ ղուրթնանում ա, կյամ, թա.— Հի՞նչ ա, հի՞նչ ա պտահալ:

Թա.— Ինձ տարած ին: Վեր ես շոնը չինար՝ ինձ տարած ին:

— Ա, հու՞նց թա...

Թա.— Հտ:

Էս ախրտնիկը օղում ա, թա էա շանը կլխավը շուս կյա: Քյնում ա, ուրան ստացած պայտկը պիրում, լոխ տամ էա շանը: Դե, շատ մըեծ պեն ա՝ համ ըխճկան ա սղաղալ, համ էլ՝ տանավ ուրան ա փրկալ: Շոնը տեռնում ա տահանց հավատը: էն ա մին քշեր էլ վեր ախրտնիկը պենդ քնում ա, ախճիգն էլ ա քնում, տա ըխճկանը շիլակում ա, տաղատ տյուս կյամ: Ըխճկանը պիրում ա ուրանց առնը: Տանում ա ուրանց առնը, տեղերը քցում ուրան ծեռուք, ախճիգը տինում մաշին, ինքյն էլ կոշքեն պարանց ըղնում: Պաակում ա, ինքը քունավ ընցնում: Վեր քունավ ա ընցնում, էտ ախճիգը ղուրթնանում ա: Դե, սղտն անքոն, նղացած, մընում ա քնած: Եղում ա, տեսնում՝ մին սղու

նհետ պառկած. «Ա, էս հի՞նչ պեն ա. էս հի՞նչ նաղ ա. ա տյուս ա կյամ, վեր փախճի: Բայց դրեագան տյուս կյայիս օղում ա, թա մին նշան անե, վեր էքսը կյան, տրան փոնին: Տեստեն ման ա կյամ. մին վեգբու մաշի խիլա ոանգ ա քթենում, կրասկա, կյարմուր, վեգբան լիգը: Լէա ծերը քցում ա վիգրին մաշը, տանում ղըրբղան յրա թխում, անց կենում, քյնում թագավերեն տոնը, ուրանց տոնը, լի:

Վեր լյուսանուս ա, էտ սղտն տեսնում ա՝ ախճիգը չկա: Ախճիգը չկա: Հայ դագ, հայ բեգագ, ախճիգը՝ ախճիգը չկա: Ասում ա. «Սա անպայման մին տեղ մին նշան արած կինի, վեր կյան ինձ փոնին»: Ծիրաքը նի ա կցնում, քյնում տեստեն շոռ կյամ, տեսնում՝ ախճիգը ծերը դրեգան յրա ոանգյավ փիշատած: Դե, մհենդ էտ կրասկան վեշ վեր կանվե, վեշ պեն կինի: Վեր անե, մին ա, մահլում ա տոնալկան՝ հու՞նց ջուռա անե, վեր ուրան փոնին վուլ: էս վեգբան յոր ա օնում, քղաքումը հիշքան դրոգա կա՝ լոխճին յրա թխում ա, տանում թագավերեն տան դրեղեն յրա էլ թըխում, կյամ արխային քոն ինում:

Ուռթանա տրիվոգն ըղնում ա քաղաքը: էն վեց ժուլիկենե կլխու ըն, վեր սա համան ծերքեն կործն, թագավերեն տտկն ըն սամ, վեր հունց օղում ա ինի՝ բեգում ա փոնե, կախ տա: Ախեր տողը ընդալ ա ջընոնեն: Տի, վեր շատ շըռըվոռեն ըն ըղնում, ախճիգն ասում տ՝ ստի, ստի... «Նշան ըմ ըրալ՝ ծերքս կրասկավ թխալ ըմ պրեղեն, վեր քյնան, ճարին»:

Տյուս ըն կյամ, վեր քյնին ճարին, եղում ըն, տեսնում՝ էն ա թագավերեն դրոգեն յրա թխած: Ես են անում, թա.— Թագավերեն ապրած կենա, ախճիգը փիցնողը քու հայաթան ա, էն ա քու հյաթումը:

Ախճիգը թա.— Չէ, ե՛, ստի կրուզ ըմ տվալ, սախ քյեցալ ըմ, ստի եկալ ըմ... քյնացեք, ճարեք:

Քյնում ըն, հիշտեղ դրեգա կա, էն ա լոխճին յրա նշանը թխած, կյամ ըն թա.— Թագավերն սպրած կենա, քաղաքումա, — ասում ըն, — մին սայա դրեղա չկա:

— Կա ու՞չ, — ասում ա, — դե մհենդ հիշքտն ժողովուրդ օնիմ՝ հըվըքեցեք, էն հիշտեղ վեր ճառ ըմ ասում, է՛, հըվըքեցեք ընդեղ:

Հըվըքում ըն. տա էլ ա քյնում՝ էտ սղտն: Թագավերը կյամ ա ուրան նաղիր-վեղիրներավը. տեղ ասում ա, վեր՝ հուվ վեր վզտվ օնե, թա ինքյն ա ըալ, ես իմ ախճիգը տամ ում նրան:

Դե, ամեն մարդ էլ կօղի, վեր ինքը ըրած ինի, վեր թագավերու փեսա տեռնա, բայց պատմել կա, նաղը կա, գլիգալ կա, էա լոխ բեգում ա ասե: Հու՞ կարե ղուր տեղան կլոխը խթու տակ տինի:

էս տղան մանն ա պցրցնում թա՛ Ես ըմ ըրալ:
Թագավորն ասում ա.— Դե, պատմի:

Լոխ պատմում ա, հունցը Ես քե պըտմեցի:

Մհենգյ թագավորն ասում ա. «Ախճիգյս սանա
լյավ տղու ըմ տլակա՞ն: Սա վեր էս հասակումը
ստի պենեք ա անում, մըծանա, երգիր էլ կկառա-
վարե՞ս: Մաշկը թակում ա, թա.— Ախճիգյս քունն ա:

Պիրում ա ախճիգյը փսակում արա յրա, ինքն
էլ տրխային երգիրը կառավարում, գլիգալավ, վեր
ուրան անա Եսնը թագավոր կա:

21. ԹԱԳԱՎՈՐՆՆ ՕՆՏԸ ՏԱՐՎԱ ՔՅԱՐՈՒԹՈՒՆԸ

Մին թագավոր ա ինում, աստվածությունից
հրաման ա կյամ, վեր օխտը աարե քյասիրությու-
նում ա ըպրելու: Հիմա, հրցնում ըն.— էա օխտը
տարեն ջհլոց ըս յոր օնում՝ էտ ազքաաությունը,
թե՞ պոավոց:

Ասում ա.— Քյնիմ կնգանս նհետ մսլըհաթ
անիմ,— պրագետ մարգիթ ըն, լի, աահանք,—
քյնամ կնգանս նհեա մսլըհաթ անիմ, աեսնանք:

Քյնում ա կնգանը նհետ մսլըհաթ անում,
ասում ա.— Մեղ աստվածությունը օխտը աարե
աղքատութուն ա ասմ, թագավորությունը յոր ա
օնում, հիմա ասե՞ ջահիլոց վերցնի՞նք, թա՞ պոա-
վոց:

Կնիկն ասում ա.— Հիմա շահիլ ընք մունք,
հիմա քյասիրութունը ջահիլոց յոր օնինք, ջահի-
լոց ա լյավ, որպեսդի կարողանանք գծվարություն-
ներեն տիմանանք, բայց վեր պառավ ինինք, կա-
րել չընք: Կարել չընք հագթահարինք:

Իաի էլ ջահիլոց յոր ըն օնում, էա քյասիրու-
թունը, յոր ըն օնում իրանց յրա:

Տահանց էլ էրկու բեխա ա ինում: Հիմա. վեր
քյասիրութունը յոր ըն օնում, թագավորություն-
դաա ծերքիցը լոխ ըգնում ա, խորհրդ ըն աեսնում,
վեր ըանդից անգափոխվին օրիշ անգ: էրկու աղա
երեխա ա ինում: Եր ըն կենում, էրկու շոր հաց
մին յըլլեխում կապում, ճանապարհվում: Ճանա-
պարհվում ըն, շաա քյնամ ըն-պեն ըն անում, վեր
սովածանում ըն, մին աեղ կրակ ըն անում: Կրակ
ըն անում, վեր էտ հացը թխցնին, օաին, լի: Տու
մի ասել, աեղ մին թաշիր ա ինում, վեր էա հո-
ղերը-պենը լոխ ուրան կաղգաղության աակ ա:
Վեր կրակ ըն անում, ծոխը վեր ըանդ եր ա ինում,
մարդ ա ղտրկում, աա ծերքեն տակեն ղինված
մարգիթ կան, ասում ա.— Մին քյնացեք, տեսեք
էն հի՞նչ ծոխ ա ընգեղ՝ իմ վեգում:

Կյամ ըն եշում, տեսնում՝ մին գեղեցիկ մարդ,
մին գեղեցիկ կնիկ, երկու աղա... թագավորական
խալխ ըն, լի, լոխ գեղեցիկ: Պատասխանը տանում

րն թա.— Ընգեղ մին մարդ ա, մին շատ գեղեցիկ
կնիկ, շատ իրար համապատասխան ըն:

Թա, ասում ա.— Քյեցեք էն կնիկը պերեք:

Թա.— Հու՞նց պիրինք, նա մարդ օնե, խոխեք
օնե, սյա հու՞նց կինի...

Թա.— Դե, քյեցեք ղոռավ պիրեք, լի:

Կկյան էն կնեգյը ղոռավ յոր օնին, աանին:
Յոր օնին, տանին, թագավորը կսկսե լյաց ինիլը,
խոխեքյը սկսին լյաց ինիլը, կլխենն թակիլը. էտ
կնգանը կտանին տան էն թաշիրին: Թագավորն
էլ լյաց ինի, լյավ, եր կկենա խոցը կուռնոտան
փռեն, սկսե ճանապարհը շարունակելը: Կկյա,
մին կյետ կպտահե: էտ կյետավը ըրգի ընցնե էն
կողմը: Մին երեխան կթողե կյեսեն էս կողմեն,
էն մեկին ծերքան փռեն, վեր կյետավն անց կցնե:
Վեր կհանե կյետեն մաշանդը, հանկարծ մին կյուկ
կկյա, էն գրսի խոխեն աանե: Ըտեղ կշագվե, էն
ծերքեն խոխան պեց կըղնե, ճյուրը յոր կօնե, կը-
աանե: Դնքյ կմնա տեղ մինակ՝ կլոխը թկելիս:
Անց կկենա էն անգյունը... Դե, արգեն խոխեքը
ծերքան ընգալ ըն, հու՞նց անե... մեկը կյուլն ա
տարալ, էն մինն էլ՝ կյետը: Կնեգյն էլ թաշիրն ա
աարալ: Անց կկենա աի, իրան ճանապարհը շա-
րունակե:

էն կյուլը տարած խոխան շորանը ծերքան խը-
լում ա. շորանը հա՛յ-հարա՛յ ա անում-պեն
անում, վերջը, խլում ա ծերքան: էն մին երեխան
էլ, վեր ընգնում ա կյեսը, քյնում ա, մին գահճա
ա ինում կապած, ճղացու գահնա, քյնա ըղնե գըհ-
նավը, ճյուրը կտրե, ճղացպանը կյա տեսնա՝ էն
ա մին խոխա ըանդ: Ըանդ ըտա այուս կօնե: էտ
ճղացպանը, էտ խոխան ըտեղ կպահե, էն շորանն
էլ՝ ընգեղ կպահե:

Ըտա՝ էտ թագավորը, քյնի, տյուս կյտ մին քա-
ղաք: Քյնի, այուս կյա մին քաղաք, վեր էն քաղա-
քեն ժողովուրդեն թագավորը մահվալ ա, արանք
պեն ըն ընարում՝ թագավոր պիտի ընտրին: Սա-
հանց կարգն էլ իաի ա. ղուշը պիտի պեց թոգին,
թոշուն ա, լի: Պեց պիաի թոգին իրեք անգամ,
հուրը կլխեն վեր կյա, նա թագավոր ա, լի: Ուրեմն՝
նա արգեն թագավոր ա՝ հուր կլխե ղուշը իրեք
անգամ նսաից: Հիմա աա տյուս կյա էա քաղա-
քը.— էս հի՞նչ ա, էս հի՞նչ կա, էս հի՞նչ ժողո-
վուրդ ա, վեր ըստի թուսի ա տեռալ:

Ասում ըն.— Դե, ըսանդ թագավոր ըն ընարում:

Քյնում ա, տի... գե մարդ ա, լի, էտքան ճա-
նապարհը եկալ ա, յըան շոր չի մնացալ, պեն չի
մնացալ, լոխ ճըգոռած, եխառա-ճիճուտ, քյնում,
նղացած մին քարու յրա նսաում: Դե, ղուշ ըն
պեց թողելու, հուրը կլխե իրեք անգամ վեր եկու,
ուրեմն՝ թագավոր ա: Ժողովուրդը խոսում ըն. հայ,

իմ կլիսես ա վեր կլալու. էն մինը՝ ես ըմ հարուստ-
տը, իմ կլիսես տ վեր կլալան... Վեր պեց ըն
թողում՝ կյամ ա, շոռ աւամ շոռ, էն ընգունին յրա,
էս ընդունին յրա, վերջը՝ կյտ, էս թագավերեն
կլիսեն վեր կյտ, էն վեր օխար տարե ախկաղու-
թյուն ա տվալ աստված. Ժողովուրդ ըն, կբողո-
րին, տես կանին, տեն կանին՝ էա ղուշը հուճեց
ա սլուսհալ, վեր եկալ ա, էտ մարդին կլիսեն վեր
եկալ. Դե, ասում ըն. պեն ա, լի... Առաջվա հա-
վուստ ավեսարանն տ իլալ... ասում ըն՝ գե ավե-
տարանումն էլ կինի, լի, սխալ. Հետո՝ ղուշ ա, լի,
դուճեց սխալվում ա. Նորից, ասում ա... հալա էր-
կու անդամ պիտի պեց թողին: Մեկ էլ ըն պեց թո-
ղում. Շոռ ա կյամ, շոռ ա տաւ. Ժողովուրդեն կըլ-
խավը, էլ լհա ետ կյամ, էն մարդին կլիսեն եր
կյամ: Մհենդ. իրենքինջի անդամ ա. Իրենքինջի
անդամը հուրը կլիս վեր եկու, դե արդեն թագա-
վեր ա, լի. Մեկել ըն պեց թողում: Ղուշը շոռ տամ-
դեն տնում, կյամ, էլի էտ մարդին կլիսեն վեր
կյամ: էտ մարդին կլիսեն վեր վեր ա կյամ, էտ
մարդին խուսըցնում ըն. խուսըցնում ըն, տեսնում,
որ էտ մարդը խոսակցությունից շաա բաղրաստ
մարդ ա. Շաա բաղրաստ, շաա խելունք մարդ ա,
տա կարող ա ժողովուրդ ղեկավարե: Տա հինչ
հարցեր տալիս ըն, պագասիւնում ա, շտտ էլ
իւլիս մարդ ա, հասկացող. Հա, էտ մարդը,
ուրեմն, իսկապես վեր թաղավերացու ա. Տրան
տինում ըն թագավեր, տա իլան թաղավերությունը
շարունակում ա:

Խոսինք էն ըրիացը անա:

Դե, էն մինը կյուլը սալալ ա, էն մինն էլ՝
կլիսն ա տտրալ, ընդալ ա ճղսպանեն կոշտը, պա-
հալ ա, մեծացալ. Տահանց խըղենն վեր մի քիշ
կտրում ա, ըստուծանա ա, թա հի՛նչ ա, էրկուքան
էլ՝ ճոկ-ճոկ օղում ըն քյինն քաղաք, թագավերեն
կոշտը. «Նանա ղործ պահանջինք, մեղ գործ տա՝
անինք, ապրինք» ճոկ-ճոկ ըն մտածում, է՛, պայց
ուրուր նման՝ կյան թագավերեն կոշտը, ասին.—
Թագավերն ապրած կենա, երախեք ընք, լի,
ախեք, եթիմ երեխեք ընք, խնդրում ընք, մեղ գործ
տաա, դործ անինք, ապրինք:

էտ վոխտն էլ, օնգատն ընգած, մի հարուստ
խոջա ա կյամ, տյուս կյամ թագավերեն վեղը. Դե
օրենք ա՝ թագավերեն վեղը տյուս եկած հարուստ
մարդկանց ըստանքեն ապահովությունը թագավե-
րեն յրան ա ըղնում: էտ խոցը ղարկում ա խուջեն
ըստանքեն յրա, հսկին. խոջան էլ տեսնում ա, վեր
թաղավերը մարդ ա ղարկալ, դե թաղիր մարդ ա,
լի, օղում ա պատիվ տա թագավերեն: Եր ա կե-
նում, վրեսկավ-պենավ քյնում թագավերեն կոշ-
տը պատիվ տամ, պատիվ առնում, պայց թագա-
վերը թողում չի, թա խոջա թաղիրը եա կյա տոն

քշերը, ասում ա.— Հով ա գյուղում, ղղեցեք
հինչեր կպատահե:

Թա.— Պա... ունեցվածք օնիմ:

Թա.— Վախիլ մի, ըրիւրյին կաց: Թագավերեն
վեղումը քու ունեցվածքիտ հու՛ պիտի ծերք տա:
Իմ ղոնաղն ըս, իմ աշկես լյուսին յրա տեղ օնիս,
քշերս կմնաս, ըռավոտ կքյնաս:

Թագավերը էն էրկու տղեն վեր ղարկում ա
թաղիրին ունեցվածքին յրա, էրկու հրացան ա տի-
նում ծրքրեներեն, ասում. «Քյնում ըք, պահում,
եթե մին ասեղ էլ կորչի, կախաղան ըմ հրենա-
կան: Ձեղ կախաղանում ըմ տալու: Տի ասած ա
ինում: Տահանք էլ. «Աշկես յրա, թագավեր» էլ
տանա ետնը փիս պեն կմաւածե՛:

Տրանք ամեգյը մին հրացան եր կալած, էտ
խուջեն ունեցվածքը պահում ըն: Պահում ըն, դե,
աշունքու քշեր ա, լի, էրկան քշեր ա, հիմա, տա-
հանք ղրուց ըն անում-պեն ըն անում, Ասում ըն.—
Այ տղա, մունք էս ա հինչքան վախտ ա ընդերու-
թյուն ընք անում, մինը մինան հարցնում չընք,
թա՝ քու անումը հի՛նչ ա, իմ անումս հի՛նչ ա,
աահտնք՝ տու հու՛ օնիս, ես հու՛ օնիմ... էն
մեծն ասում ա.— Ես հիշում ըմ, վեր մեր հարը թա-
գավեր ա իլալ, մունք էլ էրկու ախպեր ընք իլալ: Մեր
պաղան մեղ եր կալավ, վեր կլետավն անց կենա,
ինձ,— ոսում ա,— ճյուրը տարավ, էն մինն էլ
կյուլը տարավ...

Ուրար ճնանչում ըն, կուկուլ անում.— Պտ ես
քյը մատաղ, քու անումը հի՛նչ ա. Թա, դե.— Ատի
աւ.— Պա քու անումը.— Ատի.— Պա դե ախպեր
ընք, վեր ախպեր ընք, լի. մատաղ ինիմ...

Լհա տի ուրուր նհեա խոսում ըն: Տու մի առել՝
տահանք մարը խոջեն ղոռամա տարած կենգյն ա,
վեր մինչե ախօր էլ պահում ա սանդուղեն մաշին
քլած: էտ խոխեքը վեր ղրուց ըն անում, մարը
լսում ա. Մարը տեղ լսում ա էտ խուսկերքը: Վեր
լսում ա, սանդուղեն մաշան, թա.— Մատաղ ինիմ,
էա հի՛նչ ըսեցեք:

Ախեր, դե ըտեղ էլ օրիշ մարդ չի չլալ. էն էրկու
աղան վեր քյացալ ըն, տեղ մարդ չի լլալ, գյուղում
ըն վեր մենակ ուրանք ըն: Մհենգյ՝ սանդուղեն
մաշան մին սաս ա տյուս կյամ:

Թա, ասում ա.— Մատաղ ինիմ ծեղ, մին էլ
պատմեցեք:

Մեկ էլ վեր նորից պատմում ըն, ասում ա.—
Պա, մատաղ ինիմ ծեղ, ես էլ ծեր մարն ըմ, լի
ինձ,— ասում ա,— ստղաս տյուս կալիք: Կամաց
տխտկենն պուք ավեք, ինձ տյուս կալիք, պա ես
ծեր մարն ըմ, լի, մատաղ ինիմ:

էտ ախակենն քանդում ըն, մարը սաղաստ
տյուս օնում: Տյուս ըն օնում: Հու՛վ ա գյուղում՝

ուրուր լպզտոտում ըն, պեն ըն անում, զրուց անում՝ կլխոնեն հինչ վեր եկալ ա, պատմում: Հետո, մարը մաշտեղավը պարանց ա ըղնում, մին տղան մորը մին կուտնանն ա պարանց ըղնում, մին աղան էլ՝ էն մին: Մինն աշի կուտնավը, մինը՝ ծխես կուտնավը, տի, արդեն քնում ըն: Մինչև լյուսը տի քնում ըն, էլ պուրթնըցնող չի ինում:

Քշերավ թաշիրը կկյա, կտեսնա, վեր տեղ տի պեն ա՝ հունցը քնած ըն, աի էլ կա: Շուտ ետ կը-տեսնա թաղավերեն մոտ: Թա, ասում ա.— Թա-ղավերն ապրած կենա, աոնս քանդալ ըս, ախրի: Թա.— Հի՞նչ ըմ քանդալ:

Թա, ասում ա.— Թա ինձ հավատում չըս, մարդ ղարկե, թող կյա տեսնան դուրթյունը հունց ա:

Կկյան, կտեսնան հալա ինդի քնած: Տահանց եր կկացնին, պիրին թաղավերեն մոտ. Թա ասում ա.— Այ տղերք, ծեզ, — ասում ա, — կախ ըմ տա-լու: Ծեզ երկուսին, — ասում ա, — կախ ըմ տալու: Էա խոսքը վեր ասում ա, մարն ասում ա. —

Թաղավերն տպրած կենա, մին խոսք տո:

Թա, ասում ա.— Խնդրեմ, ահե:

Թա, ասում ա.— Հինչ համոթ պե՞ն ա, վեր որդին մորը նհեա քնե:

— Յանի, — ասում ա, — Հու՞նց ա քո որդին:

Թա ասում ա.— Դե, հասե, ստի-ստի, զրուց ըն ըրալ, յըս էլ սկացալ ըմ, աեսալ ըմ, վեր իմ ռախեքս ըն, լի, պա, — վերը սոսում ա, — իմ մարդս թաղավեր ա իլալ, սրանք էլ իմ ռախեքն ըն: Թա-ղավերեն անումը՝ ստի ա, ընխեքինը՝ ինդի ա...

Վերը թա, — Պաա՛հ...

Իմանում ա, վեր սա ուրան կնեդյն ա, նրանք էլ՝ ուրան ռախեքը: Հիմա աեհնանք, դործը հունց պիաի քննվե: Էտ թաշիրին սպանից վուչ, հինչ օնե-չօնե ինք կալավ, ուրան տկլոր պեց թողեց, քյնաց: Էլ լհա ինքը մնաց թաղավեր և շարոճա-կեց իր թաղավերությունը օխտը տոնանը ետնը:

22. ԹԱԳԱՎԵՐԵՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ՏՂԵՆ

Մին թաղավերի մին տղա ա ինում: Էտ աղան վեր մծանում ա, հալա մինչև փսակվելը թաղա-վերը հիվանդանում ա, լի, աղեն ասում ա.— Ես մեռնում ըմ, իմ տեղս թաղավերը առւ ըս ինելու, լի: Բայց վեր փսակվիս... Հասե, ես քու փսակեն հասնում չըմ, լի... վեր փսակվիս, հըսանիք անիս, պրծնիս, — ասում ա, — մինչե քու նշանածը ուրան էն վեաաշորը, — ասում ա, — հանե վուչ, տինի կըլխաակավա, նրան նի չկյաս:

Էտ տղան թա ասում ա.— Լյավ:

Վերջապես հորը մոնելուց հետո, հասակը առած մարդ ա, լի, փսակվում ա: Փսակվում ա, սերուն, հարսանիքը պրծնում ա հինչպես մարդ

ու կին քնում ըն միասին, եր կենում ինչպես՝ քույր ու եղբայր. նի չի կյամ, հորը ասածը անջուկ օնում, նի չի կյամ: Մին ամես, երկու ամես, իրեք ամես, հենդյ տմես, վեց ամես, վերջապես կսպասի մինչև մին տարեն, էտ ախճիդը սպասում ա, պեն չի կա, ախեր: Տա կյրում ա հորը յրան, հասկացնում՝ տե-սավ-տեսնավ, թա.— Ինձ մարդու ըս տվալ, սարտվ թաղավերու աղու ըս սվալ, ըսայց էս ա մին տարե ա, մուռք քուր ա ախպոր նման ընք, տա նշանա-կում չի, — ասում տ, — վեր տու ինձ մարդի ըս տվալ:

Մհենդյ ախճկան հարը մտածում ա. «Ինչպե՞ս անինքյ, հու՞նց անինքյ, վեր տրան սպանինքյ: Վեր տի յա, սպանինքյ, տրանից ազադվինքյ, լի»: Տա ախճկան յրան կյիրում ա, թա՝ տեղեֆոնով իո-սում ա, վեր. «Էս հինչ օրը, տուք միասին այուս կկյանք էս հինչ ճանապարհեն յրա, ես զորք ըմ պրկլան՝ սպանե, քյեզ յոր օնե կյա, նորը մինան մարդու կաամ»:

«Փլան օրը» էա տղան սուրը-թուրը, զենքերը կապում ա, ծիերը նստած, միասին կյամ ըն: Վեր կյամ ըն... Էտ ախճիդը դուրդում ա, վեր կյալ ըի-դին զորքը, էտ աղեն սպանին: Եշում ա, տեսնում՝ հեռվից թող ա կյամ, թող ա պցրանում: Էտ՝ նշս-նածն ասում ա.— Տու ըստեղ կաց, ես մին քյնիմ, տեսնամ՝ էտ հի՞նչ թող ա:

Քյնամ ա, տեսնում զորք ա: Զորք ս կյամ: Տա մանը կծում ա, հասկանում ա, վեր ուրան ըսպանական ըն, էտ զորքը սըի ա քաշում, լոխճին կաորում, մին հատ թողում չի, աըունն էլ կեաի նման ա քյնամ: Ես ա տեսնում, կյամ նշանածը հրցնում ս, թա, ահում ա.— Հի՞նչ ա:

Թա, ասում ա.— Վեչինչ, չորաններ ին, լի, վրեխճար ար, սարն ին տանում:

Տի աահանք ման կյալավ քյնում ըն, հսնում տոն, ախճկանը հոր աոնը. հարը մնամ ա մաթալ, ախճկանն ահում ա.— Պա, ես զորք ըմ ղարկալ ծեր առաջը, վեր էա տղեն բիդի սպանին, քեղ պիրին, հի՞նչ ա աեռալ:

Թա, ասում ա.— Հայրիկ, էտքանը դուրդում չըմ. թող ար պցրացալ ճանապարհին, հեռվում, ասից՝ սպասի քյնիմ, տեսնամ էտ հի՞նչ ա: Քյե-ցալ ա, եկալ, թա՝ վրեխճար ար, սար ին տանում:

Թաղավերը մանը կծում ա, թա.— Պահո, սա իմ զորքը լոխ կաորալ ա:

Մարդ ա ղարկում, տեսնում՝ սաղ կուտորած, արունը ծով տեռած: «Ա, սրան հի՞նչ անինքյ, հի՞նչ շանինքյ»: Վերջապես տեսնում ս, վեր աա էտքան ուժեղ ա, տրանից պրծումնը չկա. տրան խափում ըն, տանում, աեղ մին աեղ կա, չորս անդյունը հասար քաշած, դրողան յրա ըրած, մա-չը՝ ղվերեն քցած. վաղր ա, աոյուծ, ա, կյուլեր ա,

վեր մտորդին՝ հինչ նակաղանի ըն անում, քցում ըն րտեղ, առյուծը-պենը տրան ցրե ա տամ: Սհենդ, ասում ա, վեր արանա պրծուս չկա, ասում ա.— Կքինիք ման կյաք: Զոռ կօնիս կաանիս, առաջին դրրդան կպենաս, վեր ինքը մտնե, դրրդան կսույե, բլլե, մնալու ա մաչին, դվերները տրան ցրե կտան, կկյաս քլը հեսե հարսանիքը կանիմ:

Էտ ախճիդը աի էլ անում ա. նհետր ման կյալավ քյնամ ա, թա, ասում ա. իմ հոր ըաղն ա, պեն ա, քյնինք, ման կյանք: Կյամ ըն, պեց անում, դրրդան էրկաթի դրրդա ա... վեր պեց անում, էտ աղան առաջ մտնում ա, ինքը կապում ա, քլլում ա դրրդան, անց ա կենում, կյամ: Տղան մնամ ա մեջր:

Մհենդ խոսինքյ էտ ըսնկանան: Կյամ ա տոն, հտրը պիւում ա, վերջապես, հու վեր ինում ա ինի, քյեցած, եա եկած աղջիկ ա: Տրան տամ ա մին հոսարակ աղու, հարստիք ա անում: Վեր հալուտիքն անում ա, էս հարստիքի ժամանակը մին մուկուն ա ալուս կյամ ծական: Էս փսակվող տրդան հուճնց ա ինում, փրփաղավն ա, թա հուճնց անում, թիւում ա, էտ մուկունը սպանում: Էտ մուկունը վեր սպանում ա, ասում ա.

— Այ ժողովուրդ, տեսե՞ք, մուկունը հուճնց սպանեց, ինչորում ըմ կենացս մին էլ խմիք:

Էս պենը իրեք անգամ կրկնում ա. «Այ ժողովուրդ,— ասում ա,— տեսե՞ք մուկունը հուճնց ըսպանեց: Խնգրում ըմ, կենացս մին էլ խմիք»:

Դե, առաջ աղաթ ա լլալ, լի, մարդու քյիցող ախճիդը էն ա ինում փրդին քմակումը: Լնգեղ ախճիդը օղում ա, թա ուրան օտև: Վերջը ախճիդն օղում ա՝ ուրան մընսն օտև. «Էն մուկն ա ըսպանալ, ժողովուրդի մեջ իրեք անգամ կրկնալ ա, իսկ էն տղան քյեցալ ա դորքը կուտուրալ, էն, էն սուվթա նշանածս, լի... դորքը կուտուրալ ա, եկալ. ասում ըմ՝ հինչ ար, ասում ա՝ վեչինչ, վերխճար ար. պա ես հուճնց քյնիմ սըա նմանեն տեղաշուր մտնիմ»:

Մհենդ ուրույունը, հըթնքան ետը, վեր ընդում ա միասին քնին չէ՞, էս տղան շորեր-պենը հտնում ա, մտնում աեղը, վեր ախճիգյն էլ հանվի, մսնի տեղը լհա ինդի ալլուր, հլաված, պենած, սկի, շորերը կյենում չի, վեր մալը նկատե վուչ, լհա ինդի ալուս ա պրծնում, քյնում, հորը գրդան պեց անում, պրծնում, ահում ա. «Ես քյնամ, թող նրա վրսկոններեն կշտեն ինձ դվերները ցրե տան, ես մուկունը սպանողին կշտը քյնիլ չըմ: Ես հուճնց ըմ տեսալ, հուճնցս ըմ րիգի ապրիմ»:

Քյնամ ա, պեց անում դրդան, մտնում ա էտ թող մտնի, մհենդ խոսինք տղիցը:

Տղան վեր մտնում ա բաղը, աեսնում՝ ըաեղ վրսկոնե-պեներ, մարդի-պենի թափած ա, տա ասում ա. «Ըստեղ մին պեն կաք: Դե, էն ա սուրը ծերքին, լի, սալաղ ա կենում: Տա շառ վճր ման ա կյամ, տեսնում՝ մին առյուծ. էտ առյուծը վեր հարձակվում ա՝ շաշկան քաշում ա, թլսում, ըսպանում: Վերջապես վաղըն ա ինում, արջ ա ինում, կլուլ ա ինում, լոխճին մեկ-մեկ կտորում ա, էտ բաղեն դվերներան մեկն էլ չի մնում: Էտ ախճիգը էն ժամանակն ա մտնում բաղը, վեր աղան լոխ կտորալ, վերջապալ ա, մին քար ա տինում կըլխտակեն, պրանվում մին ծառու տակ՝ քոն ինում: Ախճիգը դուրում ար, թա՝ տղեն վրսկոնեն կտեսնի, կյամ ա, տեսնում՝ դվերեն կտորած, մին քար կլսեն տակեն տիրած, քնած: Տա աես-տեն պեն ա անում, վեր մին փափուկ պեն տինի տղեն կըլխտակեն, պեն չի քթենում, ինքն էլ տկլոր ա, կյեցը՝ մին հալավ, մին փոխան, ճարը կտրում ա՝ փոխանը հանում ա, տանում, կլոխը կամաց-կամաց պըրցնում, տինում կըլխտակեն: Էտ տղան զարթնանում ա, տեսնում՝ նշանածը կողքեն վետը՝ տկլոր. եշում, տեսնում՝ փոխանը հանած, տիրած կըլխտակեն:

Ուրեմն՝ հորը ասածը կադարվեց: Տրանից հետո նրանք ապրում ըն մարդ ու կնեգյ, թագավեր ու թագուհի:

Թող ամեն տղա ուրան հորը սոսածը ստի կագարե, հասնի մուրաղեն:

23. ԸՆԴՈՐԱԿՆԵԼ

Երկու ախպեր ըն ինում. մինը փսակված ա ինում, խուխատար, մինն էլ՝ աղապ աղա ա ինում լի: Տահանք դովլաթ օնին, շենան տլուս՝ դրաղ տեղ պըհեյիս: Էտ մեծ ախպերտ՝ խուխաաարը, ասում ա.— Քյնա մեր դովլաթավն ընցեր,— աղափ աղեն ա ասում,— դովլաթավն ընցեր, համ էլ դրաղան ծախե, փողը պեր:

Էս աղափ տղան քյնում ա դովլաթավն ընցնում, համ էլ՝ դրաղան ծախում, փողը յոր օնում, կյամ: Ըտեղ, էլղան քյնում ա դրաղան ծախում, փողը պիրում տամ մեծ ախպորը:

Մին օր ըտա կնեգյր ասում ա.— Գյուղում ըս, բու ախպեր վեր դովլաթան ծախում ա, հինքան վեր պիրում ա մեղ աամ, էրկու էնքան էլ ինքն ա յոր օնում: Քու ախպեր քյե տի յա անում, եկ բու ախպոր անտ ալուս եկ:

Ասում ա.— Այ ախճիգ, իտի պեն չի ինի, իմ ախպեր տի պենը անել չի:

Թա.— Հա, անում ա, բու ախպոր անտ եկ ալուս եկ:

կյամ ըն՝ ուրուդյունը հացը օտում-պեն անում, վերջացնում, մեծ ախպերն ասում ա.— Ա, ախպեր, եկ ուրուդ անա բաժանվինք:

էտ փոքր ախպերն էլ ասում ա.— Ա ախպեր, պա ես քեզ հետի քումադյ ըմ, խուխատար ըս, քյումազ ըմ ինում քեզ, խե՞րաժանվում ըս:

Թա.— Չէ, բաժանվել ըրդինք ուրուդ անից:

Տահանց մին հար էլ ա ինում՝ մին քոռ հլեվուր: էտ վեր տի ա ասում, էս աղափ ողան ասում ա.— Ես չոթ անիմ, պոծին անիմ, տու վերին հավտն ըս՝ եր կալ, ալ ախպեր:

Թա, սսում ա.— Հա,

Պիրում ա, էն քոռ հլեվուրը տինում մի կողմը, ուրանց դովլաթն էլ քցում մի կողմը, մեծ ախպորն ասում.— Վերին հավան ըս, եր կալ:

Կնեզն ասում ա.— Դովլաթը եր կալ, դովլաթը եր կալ:

Ասում ա.— Դե, դովլաթն ըմ յոր ուննական,— մեծ ախպերն ա ասում:

Պիծինն ասում ա.— Դե, աու ինձ էրկուհարուր մանեթ փող տոր, ես էս հլեվուրը յոր ըմ օնում, քնիմ:

Պիրում ա փողը տամ ուրան, յոր օնում՝ էս հլեվուրեն փեշկան փոնում, տյուս կյամ, քնում: Շաա քնում, խրեզ քնում, քնամ տյուս կյամ մին քաղաք: Տյուս ա կյամ մին քաղաք, աեսնում՝ քյուշումը էն ա մին մաղադին կա, էտ մաղադինին խաղայինը էն ա առևաուր ա անում: Ասում ա. «էս խաղտյինան հարցնիմ, տեսնամ կսնդունե՞», լհա ստեղ ծառայիմ, էս հլեվուրը պահիմ»: Կյամ ա, ասում.— Խաղային:

Ասում ա.— Հեյ,

Ասում ա.— Դե, էս քոռ հլեվուր ա, լի, ես սանդ ծառայիմ, էս հլեվուրը պահինք, լի:

Ասում ա.— Դե, կարելի ա:

Ասում ա.— Հնե, էն կուճուր օթաղը, էս հլեվուրը տար, տիր ընդեղ:

Տանում ա հլեվուրը տնում ընդեղ, ինքը կյամ ծառայում տա կշտեն: Մին օր, երկու օր ծառայում ա, հեռո ասում ա, «Բալքի ավապակ մարդ ա, ժուլիկ ա,— ես խաղայինն ա ասում,— մին փորձինք, աահանք»: Մին թողթ փող մին շորում պտասում ա, մին տեղ վեր քցում, ինքը քնում, մին ծակով եշում: Էնպես վեր քցած ա ինում, հանցու վեր աեսնա: Թա. «էն աղան վեր կյա, յոր օնե, ինձ ասե՛ խաղային, էս փողը քթալ ըմ, իսկապես՝ աա ինձ կծառայե, թա վեր՝ չէ, էն ա յոր կօնիմ փողը, ուրան րախ տամ»:

Ընդեղան կյամ ա էտ աղան, յոր օնում փողը, ինքն էլ էն ա ինում դրաղան յըշիխս, մին դալղա տեղա, կյամ ա մուտանում, ասում.— Խաղային,

էս փողը քյղանա ա վեր ընդալ, է՛, սկի տեսալ էլ չըմ հինչքան ա, էս ա իլալ ստեղ վեր ընդած:

Յոր ա օնում, դալուն թակում, ասում.— Տուվ ըս, վեր կաս:

Սկսում ա ըսանդ ծառայել:

էս խաղայինին մին ախճիզ ա ինում, էլ պեն չի ինում: Ասում ա. «Ախճիզս կտամ սա, լի, կըմնա մեր տան իլածեն-չիլածեն յրա, լի Մաղաղեն-ղատ լոխ ուրան կմնա, վեր մունք մեռնինք»:

Փսակում ըն: Փսակում ըն, շատ կենում, խրեզ կենում, աահանք ճոխան էլ մեռնում ըն՝ էտ խաղայինն էլ, ուրան կնեզն էլ: Հինչ վեր կա, յոխ մնամ ա տտահանց ծերքեն:

Տահանց թողինք ըանդ, քնինք տրա ախպոր կոշտու: Հինչքան դովլաթ ա ինում ախպորը, էտ դովլաթը լոխ փչանում ա: Չէ՞ վեր էտ դովլաթը էն հլեվուրեն կլխումն ա իլալ, է՛, հլեվուրը քեցալ ա, դովլաթը փչացալ ա:

Մեծ ախպոր կնեզն սսում ա.— Պա, յանի օրիշ թահր չկա՞: Քյնա մի կա էվիլ քանդի, կպոսե, աաը քաղաքում ծախե, լի, մին քանե կապեկ կտեռնա, ընդեղանս, պեր խոխեքը կառավարինք, լի, մին սուրու խոխեք ըն:

Դե հինչ անե, ըեդում ա անե, լի: Էվիլը շալակին քաղաքեն քյուշեքովը քնում ա. «Շա՛յ լյավ էվուլ, հա՛յ լյավ էվուլ, հա՛յ լյավ էվուլ»: Դե, ախպերը խաղային՝ կրախմալը քսած, պալտոնը կյեցը, մաղադինումը ծառայիխ. մաղադինատար: Հլեվուրն էլ էն ա ընդեղ՝ տանը մաշին: Ասում ա. «Ա՛յ լյավ էվուլ»: Ասում ա. «Պեր ստեղ, պեր»:

Պիրում ա տա: Օշը ինդի տեն ըրած, սկի եշում չի ախպորը, կարում չի ճիննանչի:

Ասում ա.— Քանե՞ յա:

Թա, ասում ա.— Հատը մին կապեկ:

Պիրում ա աա հատը հենդ մենթավ ինք օնում: Յոր օնում փողը, քնում ա մեծ ախպերը: Յոր օնում, քնում կնդանն ասում.— Ա կնեզ, ասալ ըմ՝ մին կապեկ, հենդ մենթավ ա ինք կալալ, հալա ասալ ա՛ էլ կպիրիս:

Դե ուրան ախպերը ճինանչալ ա, լի, ասալ ա. «Տանե խոխեքը պահե»:

Քյնում ա՛ էլ քանդում, մին քանե օրան ետը էլ լհա. ա՛յ լյավ էվուլ, ա՛յ լյավ էվուլ: Ախպերն ասում ա. պեր ստեղ, պեր: Պիրում ա, թա, ընդեղ վեր ածե:

— Քեղ տանելու ըմ էքյուծ ճանապարհ տիլիմ, վեր լյավ էվուլ ըս պերալ ինձ հետե. մալաղեց, քշերս էլ ըմ դոնաղն ըս:

Վերջը հինչու վերե ա. ուրուդյունը վեր մըթնում ա.— էն ա մին հար օնիմ.— ասում ա,— Նի

մըտ ընդեղ. քոռ ա իմ հար, նի մըտ զրոյց ըրա, ասե. «Ա հեմվոր հի՞նչ ըս, հո՞ւնց ըս, լի». քեմի, հալը հրցրու:

Նի յա մնում ընդեղ. մթեն տեղ ա ինում, կա-
րում չի ճննտնչի, ասում ա.— Հո՞ւնց ըս, հի՞նչ
ըս, հշտեղացի յրա:

Հն խաղային տեղած տղան էլ մին տեղ կյոզլ
ա կենում, անդունձ օնում, էշում:

Ասում ա.— Ա բալա, տու հո՞ւվ ըս, հշտեղացի
յրա, վեր տի սերուն-սերուն հրցրփորձ ըս անում:

Ասում ա.— Է՛ ապեր, քեզ նման մին բոռ
հեմվորս ա իլալ, մեկ էլ մին լյավ ախպերս ա
իլալ, աղսփ, ընդեղան, մին էլ շատ դովաթ ա
իլալ: Ախողորս ասալ ըմ՝ քյինի համ դովաթալն
լնցեր, համ զրաղան ծախե, պեր օտինքյ: Ախ-
պերս քյեցալ ա, պերալ, կենպյս թա. «էն հինչքան
վեր պիրում ա, էրկու էնքտն էլ ինքյն ա ուրան
հետե յոր օնում»: Տրա համար էլ ախպորաս
պրժնվեցի, ստի քյաըրացի:

— Անունդ հի՞նչ ա:

— Անունս... վահան ա:

— Հո՞ւր տղա ըս:

— Փլանքյասին տղան ըմ:

— Վե՛ր շինա:

— Փլան շինա:

— Պա, ես քյը մասաղ, տու իմ տղաս ըս:

Հարն ա տսում, լի, մեծ տղեն ա ասում, լի,
արպեն ճնանչում ա, լի կալուքն ա ըղնում, պչալը-
չորում: Էն աղսփ տխպեր, կյոզլը կացած աղան,
տյուս ա կյամ.— Այ ախպեր, մին պեր ճակատտ
ղաչիմ. անս՝ բու ախպեր ըմ, է՛. Ասում ա.— Ես
բու ախպեր ըմ, ծախալ ըմ պերալ, լոխ քյեղ տը-
վալ, մին կապկ էլ ա տհալ չըմ, կենդյոտ տե-
հե՛ր հինչ քյալսպյ եկու մեղի.— Հըտե տի յա:

Էյսը տանում, լյտվ դեյիմ կտրում տրա հա-
մար, կաստյում, պալուտն-պեն կեց տամ, ընդե-
ղանս, մին քանե հարուր մանեթ էլ փող տամ, թա.
տար իտխեքտ տհահ:

Տանավ էլ վըրջանում ա:

24. ՀԱՐՈՒՍՏԵՆ ԱՆՃԻԳՅԸ ՔՅՍԻՐԵՆ ՀԱՐԹՆԸ

Մին քյասիր մարդու օխտը տղա ա ինում:
Տահանք շատ ըն քյասիր ինում: Դե, լհա, վեր
քյասիր ըն, փսակվել չի՞ բիդին: Մեծ տղեն օղում
ըն փսակին, էս էլ...քյասիր, վեր քյասիր. ունը
դեռ, փոխկը՝ ճոթաւ: Էս էլ մանը տանում, տի-
նում ա մին հարուստու ըրիճկան յրա: Հարուստ
չըն, լի, լհա բարաթ լյալ ըն ասլում: Քյնում ըն
ըրիճկանն ասում, ախճիդյն ասում ա.— Տուք շաս
քյասիր ըք, բայց, վեր ձեր անտեսության բոլոր
իրավունքներն ինձ տաք, կկյամ ծեք տղեն:

Կյամ ըն տղեն հորն ու մորը ասում: Դժ. ճար-
ները հի՞նչ ա, հաղեր՝ ախճիդյն ա ճարվալ, համա-
ճայնվում ըն, փսակում: Դե, էն չըխեն աղաթ շար,
վեր հրսանք շանին, բայց անում չըն, տղեն
փսակում ըն, ըրիճկանը պիրում տոն, տնտեսու-
թյան շիտվը տինում ծեքքեն: Դե, տղա ըս, տի-
մացի: Ուռթանա քչերավ եր ա կենում, թա.—
Ա պատրոն, տու քյնական ըս հանդ: Ա տաքյեր,
աու քյնակտն ըս կալ: Ա մին տաքյեր, տու քյն-
ական ըս... փլան, փստան,— վերքը, լոխճին հղե
ա նշանց տամ, վերքն էլ ասում,— էս տոնը տեր-
տակ կյաք վուչ, ուրուդյունը տոն կյայիս ամեպյը
մին պեն պերեքյ, թա, չէ, հաց չըմ տլական, հա՛,
հաց չըմ տլական, վեր օտե:

Պիրում ըն. ամեն օր մինը մին պեն եր կա-
լած տոն ա կյամ: Սա էլ թոխտը, մատիտը եր
կալած, կյիրոտում ա, թա հու հինչ ա պերալ:

Մին օր պիծի ախպերը կյամ ա, հսնում շենը,
նոր մենն ա ըղնում, վեր պեն չի սլերալ: Մին
օղում ա թա կյա տոն, մին էլ մտածում ա վեր
ըխպերակենը պեն չի ալական օտե: Դե, տյուզը
քոն ինիլն էլ շատ փիս պեն ա: Ետ ա տեռնում,
քյնում տես շոռ կյամ, տնն շոռ կյամ. պեն չի
ճարում, մին ստակած ծի ա պտահում, բուղը պուք
ա տամ, պիրում, քցում շան տաղչու: Ուրուդյունը
վեր ըրիպերակենը մին-մին հրցնում ա, կյիրո-
տում թա՝ հու հինչ ա պերալ, վեր հերթը հսնում
ա պիծի ախպորը, սա վըխվըխեալ ասիք. թա՝
պեն չի պերալ, մին ստակած ծիու բուղ ա պերալ,
էն ա շանը բոաչին:

Թա.— Էտ էլ ա լյավ, շոնը երկու օր կօտե:

Ուռթանա քչերավ, հալա մթնեթորած, հարթնը
վեր եր ա կենում, եշում ա, տեսնում՝ յիրգյին-
քավը մին դուղդուն ա թոչում, վրններեն դաթու-
մը մին պեն փլստրատե ա տամ: Էտ դուղդունը
կյամ ա, վեր շանը բոաչին շամդաքը տեսնում
չի՞, վեր ա կյամ, էտ փլստրատե տվող պենը քցում
շանը առաչը, շամդաքը յոր օնում, պցրանում,
թոչում, քյնում: Հարթնը մոտանում ա, տեսնում՝
շան առաչ քցած դուղդունեն պերած պենը վընսկե
ա, ինքն էլ՝ թաքավերեն կլխեն թյափան: Վե՛լ մի-
նին ասում չի:

Էն մին ուռթանան վեր եր ա կենում, հրաման
ա տամ, թա՝ սկսեցեքյ տոն շինիլ: Պատրոնը,
սկսուրը, մարդը, տըքյրենն մնում ըն մունմունու
իրեսն յիշիյիս: Հարթնը, թա.— Մեր դործը չի, տուք
սկսեք:

Մինին զարկում ա բար պիրիլու, մինին՝ փադ,
մինին՝ ճյուր, վերքը, տոնը շինում ըն: Պայց վ՛լ
մինն էլ սետ չի թա՝ հինչա՞վ ըն շինում: Ամեն
ուրուդյուն սկսուրը հարթնան թաքուն լյաց ա

ինում, ծուլներեն թիում, թա.— Մեր աները էն վախտ քանդվից, վեր քյեցենք էս ըխճկանը պերենք, մեր իրավունքները տվեցենք ծերերը:

Պատրոնն էլ թա.— Դե վեր ավալ ընք, բեղում տ ենթարկվինք, լի:

Հարթնը, ախիր, լոխ սկանում ա, ծեն չի հանում:

Տոնը վեր շինում ըն, պրծնում, տահանց կընգակ մին ճակատը ղաշղա ըռզ եգն ա ինում, ասում ա.— Եղնը մորթեցեք՝ Աղրաշը մորթեցեք, հով վեր էս տանը քյումապյ ա ըրալ, լոխճին ղոնաղ ըրեք:

Էլ լհա լյտցը-շիվանը ըղնում ա առնը:

Վերջը հարթնը հրամայում ա.— Ծեր գործը չի, վեր ասում ըմ՝ մուրթեցեք, մուրթեցեք ուրեմն:

Մորթում ըն, լոխճին՝ հով վեր աանը շինիլին քյումապյ ա ըրալ, ծեն աամ, կյամ ըն, լյավ քեփ անում: Էս վախտը հարթնը լոխճին ներկայությամր ասում ա.— Ա ժողովուրդ, ես սախալ ըմ մին տոն շինին, շինալ ըն: Մհենպյ էլ ասում ըմ՝ ամեն ախպեր ուրան մհար մին-մին տոն շինին:

Քյափուտ հարթն ա, վեր ստիպալ ա, բեղում ա անին: Անում ըն: Տնամալ ինք օնում, տոնը սարքեն կարքը քցում: Եանան էլ, լհա, լոխճին ծեն ա տամ՝ քեփ ըն անում, էլ լհա հարթնը եր ա կենում ժողովուրթեն մաչին ասում.— Ա ժողովուրդ, հինչ վեր ինձ ա վերարերում՝ արալ ըմ, օրաս ետը էս սան իրավունքները ետ աամ ըմ իմ սկեսուր:

Սկեսուրը լյաց ա ինում:

Թա.— Խե՞ յըս լյաց ինում:

Թա.— Հո՞նց անիմ, վեր լյաց չինիմ, ինձանա րաժանվում ըս:

Թա.— Բաժանվում չըմ, աուք երկուսամ մըեծ ըք, մըզ յըս մըեծություն ըրեք: Մունք էլ ծեղ կենթարկվինք, հունց վեր կարգն ա:

Տի էլ անում ըն, լյավ համերաշխ ապրում՝ ամեն մինը ուրանց տանը: Մինչև մհենգ էլ, լհա տի ապրում ըն: Թող տահանց օրհնություն ինի, օրհնություն էլ ինի մեղ յրա, մին էլ՝ հու վեր էս պատմությունը կրթական ա, կամ ըսկնական ա, նահանց յրա:

25. ԲՂԿԱԼԵՆ ՏՂԱՆ ԹԱԳԱՎԵՐ

Մին քոռ մին կրմջի յրա նստած կապեկ հվքեփս ա ինում: Շահը ամեն կյալավ, քոռը եր ա կենում, կլոխ տամ: Մին օր շահը վաղիրի հետ կյամ տեղ, եր ա կենում էլ լհա կլոխ աամ: Շահն ասում ա.— Քոռ, ես հու՞վ ըմ, վեր ինձ կլոխ ըս աամ:

Թա, ասում ա.— Շահը սաղ ինի, շահն ըս:

Թա.— Պա աու քոռ մարդ ըս, հի՞նչ ըս գյուգում՝ ես շահն ըմ:

Ի՛ա, ասում ա.— Ծիխտ վետանը սասին յրա ճննանշում ըմ, վեր շահն ըս:

Վաղիրին շահն ասում ա.— Տիր թամբյիտ, տանինք, ամսեկան հենգյ կոպեկ փող կորոշինք ոռճիգը, հացան էլ կօտե, ընգեղ կապրե, լի:

Յոր ըն օնում, տանում: Մին օր շահին լյավ ծի ըն րախշում: Ասում ա.— Մին քյեցեք քոռը պերեք, տեսնանք ծիուն հավան ա՞:

Պուրում ըն: Քոռ մարդ, էրկու աշկան կույր: Կյամ ա, էրկու ծերքավ սկսում տիսիսիլ, աեստեն շոռ կյամ, թա.— Շահն ապրած կենա, շաա՛տ լյավ ծի ա, րայց ափսոս, վեր ճուխտակու հընդեր ա:

Թա.— Պտ, հի՞նչ ըս գյուղում:

Թա ասմ ա.— Կուխկճաղեն մինը պակաս ա:

Շահը թա.— Վեր տա տի գյուղող ս, աըս ոռճիգը հենգյ կապեկ էլ իվլցրեք:

Իվլցնում ըն, տեսնում ա տաս կապեկ:

Մին օր, մին գյուղացե մին վըեսկե մուսանա պերավ, թա.— Շահ, ինդրում ըմ,— ասմ ա,— էս մուսանան վըեսկու նհեա փոխիս, տանիմ իարջիմ լի:

Թա, ասում ա.— Տարեք, կշեցեք, վըեսկու նհետ փոխեցեք, ավեք ուրան, թող յոր օնե, քյնա:

Տանում ըն կշոքեն մին թայումը տինում էտ մուսանան, շահեն խաղնան պիրում, լոխ լցնում կշոքեն էն մի թայը, մուսանան տեղան աուրուր չի կյամ:

— Ա, մին քյեցեք, քոռը պերեք, տեսնանք՝ էս հինչ ա՞, հինչ պեն ա՞:

Քյնամ ըն, քոռը պիրում: Քոռը կյամ ա, ծրքերավ մուսանան ափտիում թթենում, մի կա ծրքերումը հղղորում, էլ լհա աինում կշոքեն յրա, էն մի թայը լոխ վըեսկեն լցնում, կարում չի մուսանեն եխեն: Կոանում ա, աափան մին հափուտ վըեղ յոր օնում, քցում մուսանեն աշկեն, մուսանան լոք ա տամ, եր ինում պեցիր ղուը, վըեսկեն թխում ա տաին:

— Քոռ, էտ հի՞նչ ամալ ա, էս հի՞նչ ա:

Թա ասում ա.— Սրա աշկը ինսանու աշկ ա, աշխարթիցս կշտացալ չի, մին հափուտ վըեղավ ա կշաանում:

Շահն ասում ա.— Տրա ոռճիկը հենգյ կոպեկ էլ իվլցրեք: Տանըհենգյ կոպեկ տեռավ:

Ասում ա.— Քոռ, տու վեր էաքան շատ գյուղում ըս, ե՞ս հունց մարդ ըմ:

Ասում ա.— Շահն ապրած կենա, շատ լյավ մարդ ըս, րայց ափսոս, վեր ղղկալու աղա ըս՝:

* — Բաղկալ դյուղում ըս հի՞նչ ա—ընդմիջարկեց ասացողը: —Այո, ալգեպան (Մ. Բ.):

— Շատ լավ մարդ ըս, բայց աստուծոյ վերայ դիտարկելու տղա ըս:

Թա.— Խե՛ղ, իմ մար էտ ճանապարհէստ ա՛ լալ:

Թա.— էտ ա տուլ ըս ասում, լի:

Թա.— էս ա դարադաշին վեր ըմ տլական, իմ մոր էլ կանչիմ պիտիմ. թա՛ վեր քու ասածտ իլտվ, էն ա պրծեր, թա՛ վեր իլավ վուշ, քեղ կախ ըմ տլական:

Հա: Տի էլ անում ա Պիրում ա մորը, թա.— Այանն, գլուգում ըս հի՛նչ կա:

Թա.— Հը՛:

Թա.— Տեսնում ըս, դարադաշին վեր ըմ ավալ, բնդում ա քոռնն կախ աայի, բայց քեղ ըմ կախ տլական: Մին պեն ըմ հրցնակաւն, թա սոա ըսն-ցիր՝ կախ ըմ ալական, թա չէ՛ չէ՛:

Թա, ասում ա.— Ասե:

Թա, ասում ա.— Ասե անհամ՝ ես հուրա՛ն ըմ տմալ եկալ:

Թա.— Քը մաաաղ, տա թաքուն պեն չի քու հորա անա ռախա շար ինում, մեր էս գրգռն ղրա-ղեն էլ մին ռաղկալ կաը, քա հոր ծեռուքը... նհանն ինգի... տու ղույացեր:

Ասում ա.— Ա քոռ շան տղա, պա տու հի՛շ գլուցներ, վեր ես ղղկալու տղա ըմ:

Թա, դե, ասում ա.— Վեր ոռծիդյա կըպկ-կա-պեկ ղվցրեր, գլիդացե, վեր աու ղղկալու աղա ըս, վեր իսկակաւն քու հոր աղան ինիր, մին քա-ղաք ինձ կրախշիիր, ասիր՝ քյնա, մաշին նստե, ապըն:

26. ԹԱԳԱՎԵՐԵՆ ԻՐԵՔ ԱՐԱՋԸ

Ուրեմն սաի ա լի: Ինում տ, շնում մին թագա-վեր: էս թագավերը արաղ ա անսնում: Ասում ա.— Հո վեր կյա, արաղս գուշակե, հինչ վեր օղի, կը-աամ, նրան մեծ խալաթ-րարաթ կաամ:

Մին քյասիր մարդ ա ինում, վեր ա կենում ասում ա. Քյնիմ, գոնե վեր արաղը գուշակիմ վուշ, մին պեն կաա կօտիմ, լի, սոված մարդ ըմ:

Եր ա կենում, ճանապարհ ըղնում քյնում, քյնում, քյնում: Քյնամ անղը մտածում ա լի, ասում ա. Այ ղալամ, ինձանա արաղ գուշակող կինի՛, քյնալու ըմ հի՛նչ ասիմ: Քյնում ա, անս-նում՝ մին ղընոռ հըղեցու ղրաղե, մին ղընոռ քու, էս քուլեն մաշին մին ղընոռ օխծը: էս օխծն տսում ա.— Ա, կլխեա քար ըղնե, աու արաղ գու-շակող ը՛ս, էտ հիշտեղ ը՛ս քյնամ:

* Դարադաշին գլուգում ըս հի՛նչ ա, էս վեր կախ ըն տամ, է, էն կախ աալու փաղին դարադաշի ըն ասում, — ընդմիջարկեց ասացողը (Մ. Բ.):

Ասում ա.— Պա՛հ, ես քեղ մաաաղ, օխծ ախ-պեր, ա, պա հի՛նչ ըս գլուգում, թա հիշտեղ ըմ քյնում. դե ասե:

— Հի՛նչ ասիմ: Թագավերը վեր ասե... Թա ասում ա.— Հինչ վեր ասիմ, վեր թագավերը խա-լաթ-րարաթ տա, ինձ էլ ը՛ս ալական:

Թա ասում ա.— Հա, լիս քեղ կտամ, թաքյի էս կրական պրծնիմ:

Ասում ա.— Դե, կքյնիս, ասիս. թագավերն ապ-րած կենա, քշերս ղաղում երգինքան տեսալ ըս՝ կյուվեր վեր տըռնայիս: Սայաղ կաց, ժողովուրդտ կյուլ ըն տեռալ, քյեգ ուտուլական ըն:

Քյնում ա:

Թագավերն ասում ա.— Հը, եկալ ը՛ս:

Թա.— Հա:

— Հի՛նչ ըմ տեսալ:

Թա, ասում ա.— Տեսալ ըս՝ յիրգինքան կյու-վեր վեր տոնայիս, սայաղ կաց, ժողովուրդտ կյուլ ըն տըռնական, քյեղ օտին:

Թագավերը մեծ խալաթ-րարաթ ա տամ, յոր ա օնում, կյամ: Դե, խոստացալ ա չէ՛, վեր օխծին աա: Կյամ ա, ասում ա. Քերա հո՛վ ա տամ, պրծե՛ր, հաղեր կաանիմ ես օտիմ, յի:

Եր ա կենում քյնում ուրանց աոնը: Մին եր-կու ամես ընցնում ա, էս մեռած թագավերը մին էլ ա արաղ տեսնում: Թա ասում ա.— Քյեցեք, իմ արաղ գուշակողը պերեք, էն լյավ ա արաղ գու-շակում:

Եր ըն կենում քյնում, թա.— Եք:

— Չէ:

էն արաղ գուշակելը գլուգում չի, մեկնարան չի, ախրը, վերջը վըխեկան նհետ քյնական ա:

Եր ա կենում, ախրը, վըխեկան նհետ քյնում: Օխծին քշտավը քյնիյիս տեղը, ասում ա.— Օխծ ախպեր, կլխավա շոռ աամ, էս կրական ինձ այուս կալ:

Թա.— էն գնումեն, ա սեիրես, հի՛նչ ըս պե-րալ ինձ հեա, վեր նորը եկալ ըս, թա ասում ըս՝ էս գլոնումըս էլ սուվըրցրու:

Թա.— Լյավ, է՛, հինչու տա՛ քեղ կաամ, մին թահր ըրա:

Թա, ասում ա.— Դե, հըսե, ասում ըմ:

Թա.— Ասե:

Թա, ասում ա.— Կքյնիս, ասիս. յիրգինքան աղվեսն ըս անալ վեր աընայիս: Աղվեսը ավե-լի վըաանգավոր ա, քան՝ կյուլը: Ժողովուրդա աղ-վես ըն տեռալ, սայաղ կաց, հաա՛, թագավեր:

Թա.— Լյավ:

էս, լհա, մին պեռնը վըեսկե ա աամ, յոր ա օնում, կյամ: էս անպիաանը էլ լհա օխծին կըշ-աավը չի կյամ, ասում ա. Քես կաանիմ օտիմ, լի:

Եր ա կենում, քնում, մին հենգլ, վեց ամես ա ընցնում, էս մեռածն էլ լլալ հրուսաանում ա պեն ա անում, մին էլ նորը մինան՝ թագավերը էլ լհա արաղը տեսնում ա, թա՝ քեցեք, պերեք:

Կյամ ըն, դե, վախում ա կյա: Թալում ըն, քըցըքացի ընելալ տանում: Համին տեղն ասում ա.— 'Իե, տուք քեցեք, ես կյամ ըմ, լի:

Էլ լհա յան տ տամ՝ օխծին կոշաը, օխծն ասում ա.— Ա, սկիրես, եկե՞ր: Պա քեղ իրես օնիս՝ մին էլ ըս եկալ:

Թա.— Զանս քեղ մաաաղ, օխծ ախպեր, կըլ-խտվտ շոռ տում, էս կրական ինձ տյուս կալ, հինչ վեր տա, պիրիլական ըմ քե ասամ: Էն քոհնա տվածն էլ եմ քե ակական, էս կրական ինձ տյուս կալ:

Թա, ասում ա.— Դե լլալ ա, վեր աի ա, աի. քնիս, կասիս. «Թագավերն ապրած կենա, աու տեսուլ ըս ըրտգումտ՝ յորդլիքան վըխճրնե վեր տոնայրս: Ժողովորդ հըլալալ ըն, վըխճար ըն տեսալ, փափաղա ծոռ տիր պողքտ, քըղ շետե քա-ղտքավարր ապրե, էլ վեչ մին պեն չկա»:

Քյնում ա, ասում. թագավերս էլ խալաթ-րա-րաթ չի մնամ, վեր աա ուչ: Էն վեր տոնալ ա, ե, նանա իվիլ վըռսկե-արծաթ ա ասմ, լլալ շուկե-ղեն ա րախշում, ծիենը պըռնոտում ա, պրծնում, կյամ՝ թու՛ ուչ՝ օխծին առնը:— Պարի օր, օխծ ախ-պեր, եկալ ըմ, է՛, պերալ ըմ, է՛:

Օխծը ծիծաղում ա, ասում ա.— Գյուղում ըս հինչ կա:

Ասում ա.— Հի՛նչ:

Թա.— Էն սուվթա, թագավերը վեր կյուլ ա տեսալ, տու էլ ըս իլալ կյուլ տեսած, տու էլ ըս իլալ մոտոտառալած, տրա հետե էլ տու էլ պերալ չըս իմ փայլը: Վեր աղվես ա աեսալ, տու էլ ըս իլալ աղվես: Մհենդլ վեր վըխճաը ա տեսալ, լոխ հըլալալ ըն, արա հետե էլ տու էլ ըս հըլալալ նհետեն. օխծը վըխսկեն հի՛նչ ա անում, եր կալ, տար քըղ հետե, հինչ օղում ըս ըրա:

Յոր ա օնում, քյնում ուրան առնը:

27. ԸՌԽԵՎԵՐ ՄԱՐ ՆԱՆ ԿՈՂՔԸ ՀԱՍՏ ՏՂԱՆ

Մին ըրխեվեր կնեդլ ա ինում, սրան մին տղս ա ինում, հսած տղա, մին էլ մին ճոխտ եղնը, էլ՝ վեչ մին պեն:

Օրեն մին օր էս աղան կյամ ա, աեսնում՝ մա-րը պարկած մեռնում ա:

Ասում ա.— Այան քե մաաաղ, այա, հի՛նչ ըս օղում, քե տամ, սղանաս: Բալքյա դոխտուր ըս օղում, ծեն տամ՝ կյա, հի՛նչ անիմ:

Թա, ասում ա.— Լհա, դոխտուր-պեն հաջաթ չի, ըրաղումս ինձ ասալ ըն, վեր մեր դահնան եղ-նը մորթիմ, օտիմ, կսղանամ:

Թա, ասում ա.— Դահնան եղնը կմորթիմ, կօ-տիս, կսղանաս: Տանա ետնը՝ թա կրեցե, մինչե աշունք եղնը ինքլ կօնիմ, թտ՝ կրեցե վուչ, քեգ լծլական ըմ, վար անիմ:

Ճար չկա, մարը պայմանավորվում ա: Հինչ կգլիգվա, թտ տղան ուրան ըսածեն յրա էտքան հասաաա կինի:

Տարեն շոռ ա տամ, տյուս կյամ աշունքը՝ եղնը կա ուչ, մորթալ ա, տեղը ինքլ ունելու թահր չիալ. խալիսը քյնում ըն վար, ինքյն էլ ըրդի քյնի: Բեդում ա այան լծե, վար անե: Այան քտ-մակը քսում ա ափերին, տես-տեն, դե, ճար չկա, յոր ա օնում ալաթը, քյնում, մորը նհետը տա-նում, սերմը շաղ տամ, ըսկսում վարր:

— Այա, հո՛... այա, հո՛,— վար ա անում:

Էտ վարումը մինը սրա ծենը լսում ա, կյամ, տեսնում՝ իսկապես, էն ա մրնը մորը լծած՝ այա, հո... այա, հո... վար ա տնում, վար ընեյիս:

Թա, ասում ա.— Այ տղա, էտ հի՛նչ ըս անում:

Թա, ասում ա.— Մեղավերը ինքն ա. սոա աե-ղան հիվանդացալ ա, ես եղանը մինը մորթալ ըմ, կերալ ա...

Թա ասում ա.— Դե վեր տի ա, տու քու մորը պեց թող, ես էն ա փլտն ծմակում մին պեց ըն-դած կյումաշ օնիմ, փոնե, պեր լծե՝ թա կտրում ըս. պլացած ա:

Մարն ասում ա.— Քյնտ փոնե, պեր: Կացենը եր կալ, քյնա, փոնե պեր:

Դե մին ա՝ ասե վուչ, ասե, պեց ընդած կյումա-շը պե կինի:

Սա կացենը յոր օնում, քյնում, ծմակեն մաչին ղալ սարքում՝ կյումու նման: Էտ ղալեն մաչին վենն ա կենում, սոս անում, պլացած կյումաշը կյամ ա, թա հարե, ինքյն լոք ա տամ շուր, տոռնը քլում, թողում կյումաշեն մաչին:

Մին իրեք-չորս օր տի պտհում տ կյումաշեն՝ ղլեն մաչին, պեն չի տամ, թա օտե: Իրեք-չորս օրան ետնը կյամ ա, տոռնը պեց անում, նի մննում՝ աեսնում՝ կյումաշը սվերած, նստած: Պիրում ա, ղաշանդլ, կյուման կապում, պրծնում, մին խրեդլ ճյուր տամ... տերման չի ասմ: Տանա ետնը՝ կյու-մաշը լլալ խելունքանում ա, պիրում ա լծում, սկսում վար անելը:

Էտ մարդը՝ կյումաշեն տարը, ասում ա. «Քյնիմ տեսնամ՝ կյումաշը էա մարդին սպանի՞ց, թա՛ չէ»: Ախեր որպես վաա մարդու ա ղարկալ, գլիգալալ, վեր սպըննական ա կյումաշը նրան:

Կյամ ա, աեսնում՝ կյումաշը էն ա լծած, խլուն-քցրած, վար ա անում, թա.— Դե վեր տու կրա-ցալ ըս էտ կյումաշը փոնիս, ես քեղ իմ փեսան ըմ փոնըլական:

Տա՛ւ էտ տղան, ատկալ ա կաղնում, թա.— Ծա կարալ չըմ քյեղ փեսա ինիմ, ես մին քյասիւր տղա, տու՛ մին հարուստ մարդ, կարել չըմ:

Վերջը, տես-տեսն, հը՛, հը՛, հը՛... էս աղան համ հմանչում ա, համ էլ՛ մտածում, վեր անպետք ախճիգյ կինի:

էս մարդը շատ վեր դոռ ա սնում, էս աղան քյնում ա: Քյնում ա տեսնում՝ մին ախճիգյ ա՛ իրեսը լվանում չի, մաղերը սանդղում չի, մին թամբալը, ընդեղ վեր ընդած, յոր ա օնում, պի-րում: Պիրում ա՛ ուրան կնեղյ: Ըխճկանը պիրում ա տոն, մորն ասում.— Քեղ կսպանիմ, կախ կը-տամ, վեր տրան հաց տաս՝ օտե: Տաս վուչ, չքել իմ ըսըծնեն մին-մին կսղարե վուչ: Տա վեր ուռ-թանա եր կենա, հայաթը սրրից, առնը սրրից, տոները սրրից, մին կաոր հաց կտաս, կօտի: Շատ կանե, շատ կասս:

Ասում ա, ինքը քյնում դործի: Ուրուդյունը կյամ ա տոն, անսնում՝ կնեղյը սնդրվելու, տափեն նստած:

Ասում ա.— Պա, ին՞ ինձ հաց չըք տամ, օտիմ:

Թա, ասում ա.— Ըս աարե թաղա օրենք ա տյուս եկալ. հուվ վեր դործ չի անում՝ նրան հաց չըն աամ օտե: Սօրե հի՞նչ ըս ըրալ, վեր հաց էլ օղում ըս:

Թա.— Հի՞նչ անիմ:

Թա.— Առավոտը քչերով եր ըս կենական, իմ մար կավը կթլական ա, տուվ էլ կավը աննական ըս աաս արվարածն: Ընդեղան էլ՛ ճեխ հվրքելավ կյաս, հսնիս առն: Սկսիս հայաթը սիրիփիլը, առնը սիրիփիլը... գործը վրչնսլսկան ետնը՝ հաց կօղիս, կտան՝ կօտիս:

Տի սկսում ս: դործ անելը:

Ըխճկան հարն աում ա: Քյնիմ, անսնամ՝ ախ-ճիգյ ստ՞ղ ա, թա՞ շան տղան թակալ, սպանալ ա: Քյափուր մարդ ար. մորը լծալ ար, ըխճկանս կոպանե, վեր կսպանե: Քյնիմ, անսնամ:

Կյամ ա, անսնում. ախճիգյը հրեղան ա անոալ, հուրի-փերի: Մաղերը սանդղած զաշանդյ, էն ա պուրթը կիղիլիս:

Թա.— Սյ ախճիգյ, էա հու՞նց ա պաահալ:

Թա.— Մինչ անում չըմ, ինձ հաց չըն աամ:

էս մարդը հվատում չի, չի, վեր կարող ա տի պեն ինի, ծիծաղում ա: Դե, հվատում չի, հվա-տում չի, աշկավը տեսածն էլ չի հվալակա՞ն:

Փեսան վեր կյամ ա տոն, ասում ա.— Ա շան տղա, էս ըխճկանը քսաներկու տարե թակալ ըմ՝ կրացալ չըմ մարդ շինիմ, վեր աու աի մարդ ըս շինալ, լյավ կնեղյ ըս շինալ, աղամարդը աու վրս, եկ իմ հաքստությանը կեսը քյեղ աամ, եր կալ, քյնա:

Հարստության կեսը տամ ա ուրան: էս մարդը սկսում ա կարգեն ապրելը:

Տանավ վերջանում ա:

28. ԴԱՐՈՒՇԴԱՐԱՆԴԱՆ

Մին մարդ էլը պեոնած խուրմա ա տանում: Բղարան առտծ տանում ա: Ժանապարհն տրան պատահում ա Դարուղարանդան: էա Դարուղա-րանդան մի շահի ախպեր ա ինում, իրանե՛ն, թա հիշտուղու: Ինքը շատ դալի-դուլի մարդ ա, բայց շատ խելունք ա ինում: Թագավերն անդամ, հինչ որոշումնե հանում ա, առանց նրա կարում չի: Դարուղարանդան կյամ ա պատահում էտ իշըվե-րեն: Կյամ ա, բարեում ա, սա էլ՛ նրա բարեվիճի պաղասխանում ա, մինտեղ ճամբան շարունա-կում ըն: Մհենդյ էս Դարուղարանդան էտ իշըվե-րեն ասում ա.— Մին խուրմա տոր, մին խոսքը սվրցնիմ:

Ասում ա.— Կյավ:

Մին խուրմա ա աամ:

Խուրման աամ ա, սա թա.— Մին մարդու վեր պտահում ըս, է՛, անումը հրցրու:

Թա, պա.— էտ ես դյուղում ի: էտ մին պեն տ՞, վեր ինձ սովորցրեր:

էլի քյնամ ըն: էլի քյնամ ըն, մեկ էլ ասում ա.— Դե, մին խուրմա էլ աոր, մին պեն էլ սովոր-ցնիմ:

Տամ ա, թա.— Հի՞նչ ա:

Ասում ա.— Մին պենը վեր քըղանա օղում չըն, տու հանել մի, աա:

Մին խիլա վեր քյնամ ըն, ասում ա.— Մին խուրմա էլ աո, մին խոսք էլ սվրցնիմ:

Մին խուրմա էլ ա ինքյ օնում, թա ասում ա.— Վեր քյնամ ըս մին տեղ դոնաղլըդ. հարստնիք ինի, ըաժղենի-պեն ինի, վեր քյնամ ըս, ընդեղ տու քու տեղու ճինանչի, հետո նստե, անդատ էլ աուրուր չկյաս:

— էհ, տա պե՞ն ա, ես էտ դյուղում ըմ իլալ:

Թա.— Դե, դյուղում ըս իլալ՝ դյուղում ըս իլալ:

Մթնում ա. էտ Դարուղարանդան ճոկվում ա, քյնում, նա էլ՛ ուրան հըեաե: Պաաաո քյնում ա, առաջը ցեխ ա ինում, տեսնում չի, էլը ցեխումը վեր ա ըղնում: Մեն ա տամ.— է՛յ, այ մարդ, հե՛յ, հե՛յ, այ մարդ, հեե՛յ:

Տա եշում չի:

— Այ մարդ, հե՛յ, քյղ նհեա չը՞մ:

Եշում չի:

— Ա մարդ, էն վեր խուրմա ըմ ավալ, խոսք ըս սվրցրալ, է՛... է՛, հե՛յ, եա անե եկ, էլը ցե-խումը վեր ա ընդալ, քյոմադյ ըրա, յոր օնինքյ:

Յտ ա աեռնում, կյամ, թա, դե. — Օղոաջ, — ասում ա,— պա ես խուրմա կեղե, քեղ խոսքը սվրցրե, էն վեր անումս հրցրած ինիր, տու էլ ծեն կտիր՝ ա փլանքյասու Հե՛յ-հե՛յ ըս անում, ես հի՞նչ գիգամ, վեր մարդու հետա ըս ասում: Պա,— ասում ա,— տրա համար խուրմա ինք կալի, կե-րե, քեղ էտ խոսքը սվրցրե, տու էլ: հալա, ըսե-ցեր՝ գյուղում ըմ, պա անումս հրցրե՞ր:

Մհենդյ հինչու վերե ա, էշը ցեխան տյուս ըն օնում, պրծնում, Դարուշարանդան ասում ա.— Արդեն մթին ա, իմ տեղս մոտե ա, լի, եք քյանք, ուրուգյունս մեր ասանը ղոնաղ կկենաս, էլ լհա էքյուց անց կաց, քսւ ճանապարհը շարունակե:

Թա, ասում ա.— Դե, շաա լյավ կինի:

Շոր օնում, պիրում, ուրանց տուանը, վերջա-պես, պեռնր վեր օնում, էշը տանում, կյումումը կապում, խոտա, աքեսաաքենա ասամ, կյամ ըն նստում, թադավերը մարդ ա դարկում, վեր 'Դարուշարանդան կյա, ղոնաղը օնե: Դարուշ-դարանդան թադավերեն մարդուն եա ա ասամ: Թա, ասում ա.— Պա, էն ա ղոնաղ օնիմ,— ասում ա,— ինչպե՞ս ղոնաղը թողիմ ասանը, ես կյամ:

Քյնամ ա, տի թտղավերեն ասում ա: Թադա-վերը թա.— Թոկաց ղոնաղները յոր օնե, կյտ, վնաս չօնե:

Մհենդյ Դարուշարանդան ղոնաղը յոր օնում, քյնամ: Քյնամ ըն աեռնում՝ կամաց-կամաց հվա-քվում ըն, լի, ղոնաղները: էտ իշաաար մարդը քյնում ա, լափ, երե ինդյունին նստում: Շրե ինդյունին նստում ա, տրան կոպիե տալավ, կու-փե տալավ, կուփե տալավ, պիրում ըն, առոե, մղակր: Դե, Դարուշարանդան էլ ախեր ուրան մըեսն օտում ա. աա խուղատ ա կերա՛լ, արա համար էլ խոսք սվրցրա՛լ... Հինչու վերե ա: Արդեն, վեր սկսում ըն օտել-խմելը, դե մին տեղ մընոնեռան ընգտծ ա ինում՝ տենակ աի-րած չըն ինում: Նաղիր-վեղիրն աբում ա՝ աե-նտկ չկա՞: էս մարդին ջրումը մին լյավ տենակ ա ինում, տյուս օնում, տամ ա նագիր-վեղիրին: էտ տենակը վեր տում ա նաղիր-վեղիրին, արա աչքերը բուրդան ճրաքվում ըն, անդին քաբեր կան էս տնտկեն յրա, հիշտղա՞ն ա ճանդյն ընդտլ, ախր, աա անդին պեն ա, է՛, կյին չօնե: էտ նաղիր-վե-ղիրին աչքը փոնում ա, թա.— էս աենակը իմն ա: Քեղ հի՞շտղա տի տենակ, իրեքն ա իլալ ինձ, իմ խազնան կյուղացալ ըն, ման ըմ կյամ, վեր էս տենակը ճարիմ: Քու կլոխտ,— ասում ա,— յա կարել ըմ տալու տոավոտ շուա, յա՛ ուրեմն, տե-ղը բիդի ասիս, էն էրկու տենակն էլ բիդի պիրիս: Վերջը. էտ տենակը թա հիշտղա՞ յա ճտնդյն ընկալ, հու՞նց, ինքյն էլ չի ղյուղում: Հոնց ա աա ճանդյն ընկալ, ղյուղում չի:

Մհենդյ ղոնաղը վեր վրտնում ա, էտ նաղիր-վեղիրը մուտանում ա, վեր տրան ըան-դարկե, վեր էքյուծ բեղում ա՝ յա էն էրկու տե-նտկն էլ պիրի, յտ աեղն տսե, յա կամ թե չէ՝ կախ տ տլակտն ըտտ:

էտ Դարուշարանդան ասում ա.— Իմ ղոնաղս ինձ տոր, ես տանիմ, ուրուգյունս պտհիմ, առա-վոտ էլի պիրիմ՝ հինչ օղում ըս ըրտ:

Թա, ասում ա.— Ուրթումնր կեր, վեր տրան խոսքը չոս սվրցրենական, էն վախտր կարող ըմ քե խտտ:

Ուրթումն օտում ուրեմն, վեր տրան պեն չի սվրցրենական էտ տինական մհար:

Վերջապես կյամ ըն տոն: Կյամ ըն տոն, առտ-ջինն ասում ա.— Վեր ես քեղ պեն սուվրցրե, ըսեցե՛ք ղոն հետ քյնողեն տնունը հրցրու, ըսեցեր՝ ղյուղում ըմ. հարալ-հարալ տվեր նրտ համար, վեր հրցրեցեր վուչ: Ըսեցե. մին տեղ վեր քյնում ըս՝ տեղա ճինանչի, եանան նստե, քեցեր սուիրեն երե կլխեն նստեցեր, կուփե տալավ պիրին, խրեզյ ար մնամ աոնավը տյուս քցին: Ըսեցե, քըղտնտ վեր մին պենը օղում չըն, ծերքը ջուրտ մի քցիլ: Վե՛ր մինն ասիմ, քեղ հի՞նչ դործ օնիս, վեր տե-նակը ջուրտտ հնեցեր...— Մհենդյ,— ասում ա,— տրա վարն անց տ կացալ, էքյուծ քեղ նաղիր-վե-ղիրը կախ ա տալու՝ էտ տինական համտր, մհենդյ պտտտո կյարա, աեստ-տենա եր կալ, աանինք, տանք էշին, կյանք:

Կյարի, տերման-պեն ըն յոր օնում, էս Դա-րուշարանդան էլ՝ մին մհակ ա յոր օնում, քյնամ ըն էշին կոշտը: Կյարին-պենը ասամ ըն վեր էշն օտե, Դարուշարանդան էշին թխում ա.— Այ էշ, քեղ ըմ տսում, լյավ լսիր, հաա՛, էքյուծ նաղիր-վեղիրը քեղ կախ ա տալու, ա էշ, վեր քյլտնա հրցնե, ալ էշ, թտ՝ էս տենտկը հիշաղա՞ ա, տու կասիս՝ նագիր-վեղիրը սաղ ինի, էս աենակը, ասիմ. իմ հար թաջիր ա իլալ, էշին տ ասում է՛, նրա հետե, վեր ուրթումն ա կերալ՝ էս մարդին պեն չըսվուրցնե, մին տեղա կյալիս, պաչաղները, կասիս՝ առաջը կտրալ ըն, կարողությունը-պենը տարալ, իմ հոր էլ սպանալ, էս տինտկտվ ջիդյա-րը խաոնալ, տենտկը թողալ իմ հոր սրահն մաշին: Յս, մհենդյ, էտ տենակը ջրումս ըմ տիրալ, ամեն տեղ տի նշանց ըմ ասամ, վեր ղյիդտմ, թտ՝ իմ հոր հու վա սպանալ: Լյավ սկաց, ա էշ...

Հա, աի էշին թխելով, էշին խրեաելով Դա-րուշարանդան ասում ա լոխ, վրջնում, կյամ ըն տոն: էքյուր եր ըն կենում, Դարուշարանդան տտ-նում ա էս մարդին սաղ-սալամաթ ասամ նաղիր-վե-ղիրին՝ հոնցը վեր խոստացալ ա:

Մհենդյ սուղ ա: Ասում ա.— Դե, մին պաամե,

տեսնամ՝ Լա տենակը հիշողա՞նք ա ընգալ քու ծերերը:

Ասում ա.— Իմ հար վաճառական մարդ ա լլալ, առնտուրից օղտերը պեղնած կյամ ա լլալ, դաշաղ-ներն,— ասում ա,— եկալ ըն առաջը կտրալ, իմ հոր սպանալ, էս տինակավը սերտը խառնալ, էս աննակն էլ մոռացալ, թողալ ըն սրտումը, պեղ-ները-պենը լոխ եր կալալ, բլեցալ, քլեցալ ըմ իմ հոր ման եկալ, ահսալ՝ սպանած, էտ աննակն էլ թողած սրտումը, քլեցած: Մհենգլ,— ասում ա,— էս տենակը ջրումըս ման ըմ աամ, հու վեր օղի, օղի վուլ, լհա, ալուս ըմ օնում, աամ, վեր տինակեն տարը ալուս կյա, տրանամ՝ իմ հոր հով ա սպա-նալ,— ասում ա: Ես իմ հոր վրեժը ախ պիտի առ-նիմ:

էս նաղիր-վեղիրը կլոխը առուրուր ա աամ, ասում ա. «էտ քու խոսկերքը չի»:

Տանավ տի աղաղվում ա: Վերջը, կյամ ուրան խուրման էշին քցում, ճանապարհը շարունակում: Տանավ էլ վերջանում ա:

29. ԲԱԽՏԸ ԿՏԱՎԱՆ ՄԱՐԴԸ

Իլալ ա, չիլալ՝ մին մարդ: էտ մարդը կնդա-նը յրա կղնրվում ա, տոն-անդ, խոխա թողում, թքում իրըսներեն, եր կենում հրդե ինում. ասում ա. «Կլոխ ըմ յոր ուննական, քնիմ, կորոյիմ»:

Տյուս կյալիս անդը, ուրանց տոանը մին յարա ա ինում՝ ճաղը կոարած, աինում ա հրթաթեն, հղե ինում, քնում, քնում, քնում, քնում, ասում ա. «Օրծա, շոնա, կյուլա կչիհի, լհա, էս յըրավը կպաշապանվիմ»: Լհա սաի մաքեն դոնն ընդած քյնիյիս, մինը քմական ծեն ա տամ.— Արա, արա, քու հար լյուս անոնա, էտ ծին վենն ըրա:

էտ խեղճին ծին էլ պեց ընդած, փախած քլի-նիս ա իլալ: Ասում ա.— Տու՛ող, տու՛ող, աու՛ող, տու՛ող, թա ծին վենն անն, յորեն ճաղը ծինն սւշկն ա նիյ ինում, աշկը քուռանում: էտ ծիատա-րը վենն ա կենում թա.— Միս աալ ըրիդա, թա չէ, քեղ տնական ըմ շահեն կողար:

— Այ մարդ,— ասում ա,— մին կապեկ փող շօնիմ, էս ըմ սոված, աանան կղնվալ ըմ, տյուս եկալ, ես հիշտեղա՞նք աամ ծիտ:

— Վեր աի ա, տնական ըմ շահեն կողար:

Յոր ա օնում, հրդեն ըղնում, քնում: Հրդեննի քյնիյիս քնում ըն, վեր շահեն կողար հսնին, էտ մարդը կյենդյաան անն, էտ վարումտ աննում ըն՝ մին հրդեցու մաշի, մին էշ ցեխեն մաշին պեղնած, վեր ընդած: էտ իշատարն ասում ա. — Զանս ծըղ մատաղ, քյոմագլ ըրեք՝ էշս ցեխան տյուս օնիմ:

էս ըախտը կտրված մարդը, էս էշին հաքվան վեր փոնում չի՞, ծիքլ տամ, հտքյին պուք ա կյամ: էտ իշատարն էլ վենն ա կենում, թա՝ էշիս հախ-կը տալ ըրիդա:

էն մինը ըու չի, էս էլ կլխավը եկավ: Դե ախրը հի՛շտղա տա: Տանում ըն: էս իշատարն էլ ա քյնում: Տանում ըն շահեն հալաթը, տեսնում՝ էն ա, ընդեդ իցցուն-վացցուն մարդ կա նստած, մին ջա-հիլ հարթն էլ էն ա մին տխտակու դրտղե նստած, էա ըախտը կարած մարդն էլ քյնում ա տխտակեն էն մին դրաղեն նստում: Դե, ծնդրություն ա անում, էն հարթն էլ մի կա թիթե ա ինում, պիցրանում ա, թոմփ՝ վեր ընդնում էտ հարթնը, խոխան ըթա-րաթ անում: Տըա մարդն էլ տեղ ա վեննը կենում. թա՝ խոխաս տո, տու իմ խոխաս սպանալ ըա:

«Ա ըալամ, էս հու՛նց անինքլ,— էա մարդն ասում ա,— քյնական ըմ նիհ մնիմ շահեն կոշ-տը՝ առանց օլրեդ, ասիմ՝ շահն ապրած կենա, կլոխս օյին ա եկալ, աիյեր՝ աստված, աուվեր՝ տու, յա ինձ սպանն, յա՝ աղաղեն»:

Լհա, քյնում ա, առանց հերթի տոնը պից անում, նիհ մնում, անհում՝ շահը մեծ, պառավ մարդ, մին արսնօխտը տիրեկան ախճիդլ աիրած գյուրդյումը դ՛րա՛լ խաղ ա անում: Ասում ա.— Ա շան տղտ, հի՛նչ անսեր:

Ասում ա.— Շահն ապրած կենա, վեշ մին պեն էլ անսալ չըմ, իմ դարդս էտ չի, ինձ հարուր-դա-րուր դարդ օնիմ, ես աա հետե չըմ եկալ:

Շահն ասում ա. «Ա, էս շան տղաս կարող ա լլավ մարդ ինի, վեր տի արքյավ ա խոսում»: — Հը դարդա հի՛նչ ա,— հտրցնում ա:

Թա, ասում ա՝ հասն, սաի, լի: Նաղլ անում վեր.— Մի՛ն ստի քուռացավ, էշին հաքյին ըստի պուք տվե, էս կենդյն էլ, վերջը, րստեղ բթարաթ ըրավ, վերջը՝ էս օյինը կլոխս եկավ: Յա ինձ սպանն, յա՝ պահե:

Թաղավերը ուրան մուքյաարեն՝ ծիրպահեն ասում ա.— Քյնի, մեր կյումը նի մըտ, մեր կյու-մումը մին ծի կա, պեը առ էն մարդին, էն վեր ծիան աշկը քուռըցրալ ա, ե՛, էն ծիուն ավաղ տո էն մարդին, թող յոր օնն, քյնի:

Ասում ա.— Լլավ:

Քյնում ա:

Խաա լհա էն դյուղտցու ծին աշկեն մինն ա իլալ քոո, էս մին ծին, վեր թաղավերը ավաղը աամ ա, համ՝ էրկու աշկն ա քոո, համ էլ՝ քոսան ընգած ա, մաշկն էլ ջուղում ա: Ախրը, էտ մարդը շահ ա լի, հրաման ա տվալ, հի՛նչ ընդում ա անն: Յոր ա օնում՝ սուս ու փուս էտ ծին քըղաքան վեր ալուս ա կյամ, մին խոր ծոր ա ինում, քցում ա էա ծորեն մաշը, թա՝ էս տանում ըմ հի՛նչ անիմ: Տերտակ քյնում:

Ասա էլ թաղավերն ասում տ' էն կնգա տերնը ծեն առվեքյ: էն վեր խոխան ըթտըտթ տ իլալ: Թա.— Հի՞նչ ըս օղում:

Ասում ա.— Սորփ ընք ըրալ, մաաաղ ըմ մորթալ, գե, փահլուվանս աակավ անց ըմ կցըալ հանցու՝ ինձ մին խոխա ինի. էս ա օխտը ամես ա կնեգյս պաաճառավեր, մհենգյ հաան՝ տի ախաաակեն նստալ ա, վեր քցալ, ըթաղաթ ըրալ: Խոխաս ըմ օղում:

Թաղավերն ասում ա.— Գյուգու՛մ ըս հինչ կա: Թա.— Հը՛:

Թա.— Կնեղյտ տո էտ մարդին, չքելը պահե, վեր յղե տեռնա, օխտը ամեսը թմամե, կկյաս, տանիս:

Հա էլ ա տյուս կյամ լյաց ինիլավ:

Խբարը կյամ ա, Թա՝ իշատարը փախավ: Վաղ ըն տամ իշատերեն հետան.— Արա, եք, քու հերթը ա:

Ասում ա.— Արա, չէ, ե՛, չէ, ես քյնում ըմ մեր շենը, վկաններ պիրեմ, վեր՝ մեր էշը ցղնալ ա՝ հաքյի չի իլալ, է՛, առանց հաքյի ա իլալ:

Ուրեմն մաաժում ա. Վեր էս անմեղ մաղդկանց կլոխը էս օյինը պերավ, պա իմ կլոխը հի՞նչ օյին ա պիրլական:

Իտի սուղյա էլ տ ինում, է՛:

30. ՇԱՀ ԱՔԱՍՆԵՆ ՀՐԱՄԱՆԸ

Շահ Արաս թաղավերը դերվիշու շորեր ա կյենում, քյնում իրա աշխարհը, ման կյամ: Բուդյունը վեր մթնում ա, կյամ ա, աեսնում, վեր մին տեղ մին ամարաթ կա: Մաաժում ա, ինքը ուրան ասում. Քքյնամ տեսնում, էս քշեր ինձ կընդունի՞ն, ղոնաղ մնամ:

Տյուս ղոլան էս տոնը շտտ սիրուն առն ա ինում: Ասում ա.— Տեսնոս էս աան մաչին էս տանը հարմար օղլուշաղ կինի՞:

Կյամ ա աանը կոշտը, ստեղ մին կնեղյ սրան ղոնաղ ա ընդունում:

Մհենգյ մաաժում ա. Ձեսնաս էս օղլուշաղեն հարմար նշանած կա՞ էս տանը մաչին:

Տեսնում ա վեր աանը մին սիրուն տղամարդ կա: Տեսնում ա վեր էս աան կնեղյն ու նշանածը ուրուր շաա հարմար ըն. ղոնաղ ա մնում:

Հաց ըն օաում, պարանց ըղնում՝ քոն ինին: Ղու-նաղեն հետե տեղաշոր են քցում շոկ օթաղում, ուրանք էլ մաղդ ու կնեգյ շոկ օթաղում ըն քոն ինում, ղունաղեն ութաղեն քշտեն: Քշերվա մի վախտ Շահ Արասը սկանում ա, վեր առնը թակում ըն: Քշերվա շուրեհավը, լհա ինդի, եր ա կենում, առանը ղաթավը եշում, տեսնում, վեր եկած-

ներեն էա կնեղյը ասում ա, վեր ղոնաղ օնե. տոնան եա ա աամ:

Ամա, էս կլվողենն ղոռ ըն անում, քյնում չըն ստղան. կնեղյը ստիպված առնը պեց ա անում: Շահ Արասը տեսնում ա, վեր կնգա սիրեկանները նի յըն մտնում առն, էս կնգա նշանածեն խեխում: Նահանք հիշաղա՞ կդիդան, Թա Շահ Արասը գերվիշի շորեր կեցած, առանը ղաթավը ուրանց եշում ա, սկանում՝ հինչ վեր ասալ ըն: Շահ Արասը կարում չի խոսե, պարանց ա ըղնում, քոն ինում մինչև ուռութանա: Ուռութանա եր ա կենում, վեր քյնի:

Կնեղյն ասում ա.— Դերվիշ, խե՞ղյս քյնում, հաց կօտինք, շայ կխմինք, կքյնիս:

Դերվիշն ասում ա.— Ձէ, քյնում ըմ, Թայդիյում: Պա նշանածտ հո՞ր ա:

Կնեղյն ասում ա.— Քեցալ ա կործն:

Շահ Արասը ծիավերու նման տյուս ա կյամ ստղաս, ու մին բաշ՝ քյնում պալատը:

Ուրան վեգիրներեն ասում ա, ասում չի ե՞, հրաման ա աամ,— Թա ես քյնում ըմ, մին էլ շոռ կյամ աշխարհս: Սըերը սրում ըք, մինչև իմ կյալը հենգյ տրկանա պեցը հինչքան կնեղյարմաա կա՞ սրի քշեցեք: Մինչև չհենգյ արեկանը հլա թող ապրին, ղամմաղ պեներ ըն, պեն չըն հսկանում:

Շահ Արասը քյնում ա շոռ կյամ, ետ կյամ աեսնում՝ հունց վեր թողալ ա, աի ել մնում ա. վեշ մին պեն էլ ըրալ չըն:

Ասում ա.— էս հի՞նչ պեն ա. ասածըս խե՞ կդարալ չըն. վիգիրին պերեք, կլոխը կտըլտկտն ըմ: Վիգիրին կանչում ըն, կյամ ա: Թա.— Իմ հրամանը խ՞ե չըք կդարալ:

Վեղիրը Թա.— Շահը ապրած կենա, պա ասել չըս, ուղեցե վեր սկսիմ կուտորելը, մինը մարդ եկավ, ասից. Վեղիր, սպասե Շահ Արասը կյա, մին ըսելի պեն օնիմ ուրան, ասիմ, նանա եար հինչ օղում ըս՝ ըրա:

Շահ Արասն ասում ա.— Պերեք էա մարդուն, ես աըա կլոխ աամ:

էա մարդին պիրում ըն, Շահ Արասը աըան ասում ա.— Տու քա՞նե կլխանե յըս, վեր թողալ չըս Թա հըամանըս կգարին. ես մհենգյ կլոխտ պիաի աամ:

Սա կլխավ պատիվ ա տամ շահեն ու ասում.— Շահն ապրած կենա, մին խոսք օնիմ՝ ասիմ, նանա ետնը կլոխս տո:

Թա.— Ասե:

— Ես,— ասում ա.— դաշաղ ըմ իլալ: էն էլ խտուրու-մտուրու ղտշտղ չըմ իլալ, է՛, վաթցուն ղըշըղեներեն կլխավերն ըմ իլալ: Մին քշեր քեփ անում տեղը, մին էլ աեսնամ դրողան թակում ըն: Մղանա ամենաապիծի հընդերը՝ եր կացավ, Թա քյնի տեսնա, հուվ ա գրաղան թակում: Քյնից,

էն քինիւն ա. վեր քինից, էլ ետ չեկավ. Ամեն օր քեփ ինք անում, ամեն քշեր մեկը քնում ար. իրոնիննը քեցավ, մեջ մինն էլ ետ չեկավ. Վաթ-ցունինքի օրը տեսնամ, վեր ինձ ըն կանչում: Ուղեցե թա տյուս կյամ, կնեդյս փեշկաս փոնից. ասից. «Իցունըիննը հնդերունքա քեցալ ըն, մինն էլ ետ չի եկալ, իսա ըն իլալ. տու տյուս կյալիս ինչնեսու կապե, ետնան քնիք, ինչնեսու կապեցե, տանան տյուս եկե: Վեր տյուս եկե, յշեցե տեսնամ՝ մինը հրիշտակու նման դրեղումը կաղնալ՝ ինձ ա սպասում: Լհա վեր ինձ տեսավ, մին լյավ հաղից, ինձ եշից, մին խոր թառանչ քաշից, «Շըմ» ըրավ, ասից.— Լյավ ըս ըրտլ, վեր տի յըս եկալ, թա չէ քեղ էլ... քու վերշն էլ աը եկալ,— ասից,— դե վեր տի յա, ծիա հանե, եր փլ, քնինք: Մին հնեցե, նստեցե, ինքը ծին հլորից, տսից.— Հե-տաս քշի կյալ Հետան քշեցե: Ինքը ոաշկեն աը քնում, ես՝ քմական: Մըտըծեցե, թա մին ա, ինձ տնական ա սպանե, սուրս քաշիմ, ես ուրան սպանիմ: Սուրս քշեցե, հինչքտն օժ օնիմ՝ հվքեցի, յրա պերե, լափ առոե քլլիւն մաշ տեղը՝ վեր թիեցե, էտ անիրտըլը ետ եշից, թա.— Զա-րափաթ ընելու տեղ չի, քշի կյալ: Մըտըծեցե թա.— էտ ես ըմ. թա ես չըմ. իմ սուրը պիտի ծիանն էլ ընցած խնի, էս խե՞ կարեց վուչ:

Էլլհա քնում ընք, ինչալեւս մին լյավ յշեցե, չտվ տեղեցե, ոխավը մին էլ թիեցե: Էլլհա ետ եշից, թա.— Պա տսում չըմ, թա դաըափաթի տեղ չի, քշի կյալ:

Ումուդս կարվեց, հետան քշեցե: Քյնացենք. շաա, քիչ, մտենք մին ծմակե մաշ: Մմակտվ քնի-լիս տեսենք, վեր մին տեղ դուղե յտ, քոլ չկա: Ըտեղ տեսա վեր ատիեն տակեն մին խոր պադ-վալ կա: Տա հսցրեց, ծիան վեր եկավ, ինձ էլ տսից.— Վեր եկ:

Վեր եկա. ծիաներեն կտպերը տիրտվ հըփոե մաշին, իսանալը հանից, թա.— Ես քնում ըմ, կես ժամ կսպասեմ, ծկլթական ըմ. թա վեր ծկլթաց՝ սպասե, վեր այուս կյամ: Թա, պեն ա, ծկլթացե վուչ՝ քու ծին նստիս վուչ, նա քեղ կրլական չի աղտան, իմը կնստիս՝ քեղ կաղտան:

Սպսեցե, սպսեցե՝ տեսա վեր ծեն-ծյուն չկա, ուրան ծին նստեցե, թա լհա փտիչիմ, մինեկ տե-սա ծկլթաց, տեղս սոչեցե: Մինեկ վեր ծկլթաց, ծիան վեր եկե: Տեսնամ՝ մին օշտփու կլոխ ծեր-քեն, տյուս եկավ: Էս ուշափեն կլոխը քցից հըբ-դլին մաշը, ծիու տունդան կապից, եր իլինք ծիան-ները, հղե ընդանք:

Քեցենք, քեցենք, այուս եկենք մին հայաթ: Միտնցան վեր եկենք, կպուտեցենք, պիցրտցանք

տան կլխե արկը: Տեսա, վեր ընդեղ պաարաստի կարավաթ կա: Տա ինձ էդ կրվըթենն նշանց ա տամ, թա.— Քոն իլ:

Ցորդանը քցից ինձ յրա, ես պարանց ի ընդալ, ինքը դալավը սկսից բոլթա թակելը: Խիլլա կա-ցավ, եկավ, թա.— Այ մարդ, քոն իլա՞ծ ըս:

Կասիմ.— Չէ:

Ասում ա.— Խե՞:

Ասում ըմ.— Քոնս կլամ չի:

Ասում ա.— Քոն իլ, թա չէ՞ կլոխտ կկտրիմ: Ասից ու սկսից բոլթա թակելը: Մին խրեղյ ետ-նան, էլհա եկավ թա.— Քոն իլա՞ծ ըս:

Կասիմ.— Չէ:

Կղնվից, ասից.— Պա քեղ ասա՞լ չըմ՝ քոն իլ. մհենդյ հու՞նց ըս, կլոխտ կաըիմ՝ տեն քցիմ:

Ճարս կտրած տաղ ըմ տնում:

Իրեքինքի դոնում վեր եկավ հրցրեց, ես ծեն չհնեցե. տեսնամ վնեերեն պտկեն յրա քնից, յուրդունեն տական քմական յշեցե: Տեսնամ՝ փա-փախը կլխան եր կալավ, պատան կախ ըրավ, եշեցե տեսնամ՝ կլխան ծամեր կախ-կախ ընդած. կլխու ընդե, վեր կնեղյ ա:

Տեսե, վեր իսանալն էլ, ուշափեն կլոխն էլ եր կալավ, քնում ա ըիդի պադվալը: Ես էլ տղա-մարդ ըմ, այուս եկե, քմական թաքուն-թաքուն քեցե: Պըդվալեն առոնը պեց ըրավ, «վա՛յ» բավ, եանան ասից.— Ամողլի, անունդ կալալ ըմ: Էլ...

Խտնալը եր կալավ, թա ուղան սերտը կոխե, ես քմական խտտեցե: Դե հինչքան չինի, ես էլ ըմ աղամարդ, կարեց վուչ, թա ծերքտս աղտտվե: Հինչքան հոռ-հոռ ըրավ, պեն չի տյուս եկավ: Էտ վախտը յշեցե տեսնամ, ստեղ մին մեռալ կա, ըսեցե.

— Էտ հի՞նչ ա պտահալ:

Թա.— Էս մեռալը իմ նշանածն ա, էս օշտփն ա նրան սպանալ. հսցրալ չի թա օտե, մհենդյ եո իմ նշանածն վրեժը կալալ ըմ, էլ օղում չըմ ապրիմ: Քու հնդերունքտ էլ լոխ ինձ համտը, օշա-փեն դեմ կոեմ ըն քեցալ, կրեցալ չըն հաղթին, նրա հետե, վեր տանան տյուս ըն եկալ առանց ինչալե, դաշաղը առանց իսանալ բդի տանտն տյուս չկյա, էս վրեժե մեջ քու ընդերների արունն էլ կա: Քեղ հու՞վ ա ասալ, թա իսանալ՝ կապիս:

— Կնեղյըս:

Օնքերը մին խրեղյ ուրուր ալավ, ասից.— Քու կյանքն էլ նա յա փրկալ, քինի՝ նրանա պժանվիս վուչ: Պա ես հու՞նց ստի կնանուցը երա ծերք պցրցնիմ:

Շահ Արասը եշում ա, եշում էս մարդին, ետ-նան հրցնում.— Տու հու՞վ ըս:

Սա շորերը հանում տ, Շահ Արասը եշում ա, անսնում, վեր՝ ուրան վիղիրեն հտըն ա:— Ախ-

* Այստեղ լողներին մեկը ճաջ (Մ. Բ.):

պեր,—ասում ա,—ըշխարքեն լյավը լյավ տ, փիսը՝ փիս. իմ հրամանս ետ ըմ յոր օնում, բախշում ըմ ըրողորին կյանքը, թող քյնին աղաա ապրին, ուրանց հետե:

31. ՇԱՀ ԱՐԱՍՍԵՆ ԻՐԵՔ ԿՆԱՆԵՔԸ

Շահ Արասը թաղավեր եղած ժամանակ յոր ա օնում իրան նաղիր-վեղիրները, քյնում աշխարհ-տեսության: էս շեն, էն շեն շոռ ա կյամ, լստ տեսնա՝ հոնց ըն, հոնց շըն: Աշունք ա ինում, աշունք: Շոռ կյալավ այուս ա կյամ մին աեդ, տեսնում՝ վար ըն անում, ուշունց ըն տամ, խոսում ըն. բայց մինը՝ ճոխտ եգնը լծած վար ա անում, վեր այուս տ կյամ տափեն էն դրաղը, էն դրաղումն ա պար կյամ, մին էլ վեր այուս ա կյամ էս դրաղը՝ էս դրաղեն ա պար կյամ: Շահ Արաս թագավորը զարմանում ա. «էս հի՞նչ ա, օրիշները ուշունց աալավ ըն վար անում, էս լհա՝ էս կլխեն էլ ա պար կյամ, էն կլխեն էլ: Ես քյնիմ տեսնամ՝ էս մարգին դարգր հինչ ա, վեր սաի ա անում»:

Քյնում ա, բաբե աամ. թա՛ բարե: Հի՞նչ ա դյուզում, թա Շահ Արասն ա:—էտ հի՞նչ ա,—ասում ա,—դարդա հի՞նչ ա, ին՞ խախեն նման շըս վար անում, էս դրաղումն էլ ըս պար կյամ, էն դրաղումն էլ:

Թա.—Դե, հի՞նչ պաամիմ, հի՞նչ ասիմ:

Թա.—Ձէ, պաամիլ բիդիս: Վեր եկալ ըմ, օղում ըմ տեսնամ, աշխարհատեսության ըմ այուս եկալ, շաա ըմ շոռ կյալան, օղում ըմ պաամիս, իմանամ:

Թա.—Դե, հի՞նչ ասիմ, ինձ մին կնեդյ օնիմ, վեչ շնրմալի խարշին աեղն ըմ դյուզում, վեչ՝ մին պենու աեղ ըմ դյուզում: էս ա վեր քյնիմ, էն ա իննական ամեն հինչս հաղեր, պաղրասա: Լհա, թումբեն պըտկեն վետ ա կննական, նիհ հասնիմ աեղ, դաստի վեններս լվրնական ա, թմղրցեն, ինձ աանե թախտեն նստըցեն, ինքը քյնի եպնե-րը այուս անե, տանե ապուտ աա, էշր ուրան տեղը կապե... վերշը՝ կյա սերուն-դաշանդ, ինձ լյավ ուտըցեն-խմըցեն. «Դե, քոն իլա: Քշերը ես տվոներեն ապուտ չըմ տլական: Քշերը եր ա կրն-նական ինքյր քյնի ապուտ տա, հյվնեն աեն անե: Ութանա վեր եր կացավ, ամեն հինչը սըբլական ա, սերմը քցի էշավը, եղները լծե, ճպաաը տի-նի ծերքես թա. «Տու քյնա...»

Շահ Արասը թա.—Ուրուպունը կլիական ըմ ծեր աոնը ղոնաղ:

Թա.—Դե, կկյաս, կկյաս լի:

Հի՞նչ ա դյուզում թա՛ պեն ա, թաղավեր ա:

Շահ Արասը կյամ ա, լհա էս մարդուն հետ-

տան քշը-քաշ քյնում, տեսնում՝ հինչ վեր ասալ ա, խոնապես՝ դյուզ: Կնեդյն էլ մին լավ կնեդյ. վետը կացավ ընդեդ, մարդը եկավ, եղները տյուս ըրավ, աարավ աեղը կպոաից: Եկավ մարդին նստըցուց, վենները հտնից լվացավ... իրեսը, տեսը-աենը, աարավ... էն ա դոշակը քցած... տարավ նրսաըցրից, շայը՝ էն ա հեռ ա կյամ, ամեն հինչ պաղրաստ...

Շահ Արասը մնամ ա աեղ: Մնամ ա, էա քշե-րը մնամ ա աեղ: էա մարդը քոն ա ինում, կնեդյն էլ ամեն հինչը վրշցնում ա, մարդին դուլվտվը նիհ մնում յուրդանեն տակը: Շահ Արասը քոն իլած չի, լիս աեսնում ա: էա կնեդյր ժամանակեն եր ա կենում, ապուտ տամ հյվրեններեն, ուրան ժա-մանակեն սեղան ա շինում... վերշը՝ սերմը պի-բում, քցում էշավը, եղները լծում, ճպատը պի-բում, աինում մարգու ծերքեն, թա, դե.—Քշի:

Լհա վեր քշում ա, թա պատառ աեն քյնի, էս մարդը՝ Շահ Արասը, թա.—Լհա մին վեա կտց, քյնամ մ՛էր, ետ տեռ, ըստեդ եք:

Ետ ա տեռնում:

Թա, ասում ա.—Ինձ իբեք կնեդյ օնիմ, էն իրեք կնեդյը էս կնդանը նհետ փոխական ըմ:

Սա թա.—Աղա, խաթադ-մաթադ քաշի: Հիշա-ղա՞ եկեր տու իմ աոնը: Ձէ: Վեր աասը կնեդյ էլ տաս, ես իմ կնեդյը աալ չըմ:

Թա.—Տի նաղլը չկա, ես քու վեղտ կկարիմ, դյուզում ըս, ես հով ըմ:

Սա վեր սաի ա ասում, էս կնեդյը սկանում ա: Ինքն էլ շաա խելունք կնեդյ ա ինում, կլխու ա ըղնում թա՛ պենը հինչումն ա: Մարդին կուտան փոնում ա, դրտղ քաշում, թա.—Վնաս չկա, ես դյուզում ըմ: էն մեկալ պրներում ըբխին կաց, թող կյան: Վեր էն իրեք կնեդյը պիրի քեդ աա, կհրցնիս մին-մին, կասիս՝ ծեռուքա հի՞նչ ար կյամ, խսյաթա հի՞նչ ա: Մինն ըսական ա. «Երբքս շոռ ա, կյոդ ըմ: Մինն ըսական ա. «Լեղվանի ըմ, կովարար: Մինն էլ ըսական ա. «Վենս տյուս աա: էն վեր ասում ա՝ կյոդ ըմ, տո-նը թափշուր կանիս էն կյոդեն, կասիս. «Ճասե, եղեն պոլիդյը, էն ա՝ պենը, էն ա՝ տեսը-տենը, հինչ անում ըս ըրա, թաքի՛ ես տեսնամ վուչա: էն հով վեր ասե՛ շոռ կյվոդ ըմ, նրան էլ կասիս. «Եշի, տես՝ հինչ ըմ ասում. տանը էն մին դոլավը առոն ըմ պեց ընական: Ես վեր ընդդավ մանիմ, սիրեկանա թող սաղավ այուս կյա: Վեր բաղավ մանիմ, սիրեկանտ ընդդավ թող այուս կյա, թա-քի աշկս տեսնա վուչա: էս էլ ստե: էն հով վեր ասե՛ կովարար ըմ, կասիս. «Ճինչ կոեվ-մոեվ օղում ըս ըրա, վեր շլապկաս ընդդան ուրվաց, կոեվ-մոեվ տեսնում վուչա: Դե ես էլ հանց կանիմ, վեր ինքը ուրան կնանոցր փառքյ տտ:

էն մտորդը եր ա կենում, քնում ուրան վարը ընելու վեր ուրուգոյունը կյամ ա տուն, տեսնում ա՝ ուրան կենգյը տանը չի, իրեք կենգյ տանը նստած: Կտնչում ա տահանց, կենգյը հունց վեր ասալ ա, մին-մին տսում տահանց: Սա վեր տյուս ա կյամ, էս կնանեքը մնամ ըն ուրուր իրեսե յի-շիյիս: Մինը՝ մնին թա.— Ամա՛ն, էս հինչ լյավ մարդ տ: Շահ Աբասը թագավեր ինիլավ մին գոնում ստի պեն չի ասալ: Ես իմ խսյաթը թորա ըրե: Էն մինն էլ, թա՛ ես էլ: Էն մինն էլ, թա՛ ես էլ:

էս մարդը էլ լհա ոոթանա եր ա կենում, բեքեքի քնում վար: էս կնանեքը ուրուր նհետ մսլըհաթ ըն անում, թա.— Ախճի, տու եղնեը տյուս կանիս, տու՝ ապուռ կտաս, տու՝ ճաշ կի-փիս, տու՝ շայ կտինիս, տու՝ տեգաշորը կքցիս, տու՝ տվոներեն ապուռ կտաս, վերջը...

էս մարդը, ուրուգոյունը բեքեքի տոն ա կյամ: Լհա, վեր կլոխը ուրվում ա, էս կնանեքը հունցը պայմանավերվալ ըն, ինգի ել տնում ըն՝ լյավ, սարքեն-կարգեն: Քշերն էլ, վեր էս մարդը տեղա-շորն ա նի մնում, էս կնանցը մինը քմակալն ա նի մնում, մինը ըոտչավը, վերջը, լի, տու ին-ձանա լյտվ ըս գյուգում, ինձանա շտհիլ ըս:

Մհենգյ խոսինք Շահ Աբասն անա:

Շահ Աբասն տ, լի, գիբլ-գիբլ, փտտ տեռած, վեշ խոսել օնե, վեշ տսել օնե, վեշ պեն օնե, վեշ հինչ օնե, տի՛ տես-տես: Մին խիլլա ժամանակ, վեր անց ա կենում, տսում ա. «Քյնիմ, տեսնամ՝ էն մարդը հունց ա անում, հունց ա յոլա տտնում իմ կնանուցը»: Եր ա կենում կյամ, տեսնում՝ էն մարդը հեն տ լծոց վտր ընեյիս, մհենգյ իրեք տեղ ա պար կյամ. մին՝ էն դրաղումը, մին՝ էս դրաղումն ա պար կյամ, մին էլ՝ մաշ տեղը. «Ան-պաաճառ էն մարդն ա իմնական, քյնիմ կոշտը, տեսնամ՝ կտնեքյս հունց ա պահում»: Կյամ ա, թտ.— էս հի՛նչ ա, խալխեն մնան չըս վտր տնում՝ սուս-փուս, իրեք տեղ պար ըս կյամ:

— Հի՛նչ օնիս քեղ, էտ էլ էն չընի, մին գո-նում մին մարդ եկավ սոտ տեղան ղոնաղ, ինքն էլ Շահ Աբաս թագավերը տեռավ, ունգուր նման կենգյս էլ եր կալավ, տարավ: Մհենգյ իրեք կենգյ ա էլ կյուղութուն չըն անում, էն մինն էլ կոնվ չի անում, պեն չի անում: Քոն ըմ ինում, մինը քմակավս տ նի մտնում, մինը՝ ըոտչավս, սե-ըուն, ղտշանպլ, վերջը՝ ամեն հինչը ստղ:

Թա.— Ուրուգոյունս կլլական ըմ ղոնաղ:

Թտ.— Տի նաղլը-ղատ չկա: Ղոնաղ կյաս, էլ լհա կլոխս խաթու մաշ քցի՛ս:

Թա.— Վերջը՝ կլլական ըմ:

Կյամ ա՝ լպաստը փոխած, ոտնգյը փոխած, ցույց տամ, վեր Շահ Աբասն ա: Կյամ, տեսնում, վերջը՝ հունց վեր ասալ ա, աի, էտ կնանեքը սրտն

լյավ պահած: Հու՛նց ըն պահալ, հու՛նց ըն պտ-հալ, էլ, էլ, էլ էլ ըսելու չի: Վերջը, հինչ կլոխս ցվըցնիմ, էս Շահ Աբասը քնում ա, կենգյը, էս մարդին կենգյը, պիրում տամ էս մարթին, ուրան կնանեքը յոր օնում քնում.— Կա քու կենգյը, իմ կնանեք ինձ տու:

էս կնանեքն էլ լհա, վեր նիհ ըն մնում Շահ-Աբասն պալատը, ամեգյը ուրան փեշակը սկսում տ, հունց ըն սկսում, փհա՛ հա՛, հա՛, հա՛, խի՛, խի՛ խի՛....*

32. ՇԱՀ ԱԲԱՍԵՆ ԱՐԴԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Շահ Աբասը սովորություն օներ, գերվիշու շո-բեր տր հագնում, տյուս կյամ քտղաքը ման կյամ, վեր տեսնա՝ ժողովուրդը ուրան անա գոհ ը՛ն, անգոհ ը՛ն, հուվ տ՝ իրանից կյենգյատ անում, հուվ ա՝ թտրիփ անում... տի, միշտ գերվիշու շո-բերում, ման ար կյամ ուրան նաղիր-վեղիլներին նհետ:

Մի սնգամ տի շորեր հագած, ուրան քաղա-քտվը քյնամ ար. տեսնում՝ մին ա կուշկավ լյացի սյաս ա կյամ: Լյաց ա ինում. մին կենգյ լյաց ա ինում, նաղիր-վեղիլներին ասում ա.— Մին քըլ-նանք, մտնինք տեսնանք՝ դարդը հի՛նչ ա, խե՛ յա լյաց ինում էտ կենգյս: Տա մին դարդ օնե, վեր տի լյաց ա ինում:

Քյնում ըն, մտնում, գերվիշի ֆորմում. էտ կենգյը վեր տեսնում տ մարդ մտտվ, սուս անում: Մհենգյ հարցնում ա էտ կնգտնից.— Խե՛ ըս լյաց ինում, գաղտ հի՛նչ ա:

Ասում ա.— Դե, հատե, երկու ա, թա իրեք խոխտ օնիմ, ես էլ կործ-պեն անում չըմ, խոխեք-յը սոված, ես էլ սոված: Սոված ինիլան նհետ լհա խտի լյաց ըմ ինում:

Թա ասում ա.— Լյավ:

Տյուս օնում շուբան մին տրուղորմա տամ էս կնգտնը, թա ասում ա.— էքուծվանից, էտ տրու-ղորմից տմեն օր մի հատ կհանիս, կտտնիս— կյինն էլ ասում տ, վեր տա թնգյանուց պեն ա, լի,— հատը տասը մանեթ տ, կտան,— ասում ա,— փոգն ինքյ կօնիս, կպիրիս, խոցտ կպահիս:

էքսը օրը, էտ տրուղորման մին հատ տյուս ա օնում, քյնում քաղաքը: Ըտեղ մի ջհուգ հայտնի վաճառական ա ինում, տանում ա, վեր տա, նհաշ ա տամ, ասում տ.— Քանի՛ ա:

Ասում տ.— Տասը մանեթ ա:

Թա.— Տասը մտնեթավ ինքյ կօնիմ, բայց ինձ ըրողրն ա հաքկավեր, քյնտ տանը հինչքտն կա՝ լոխ պեր, աասը մնեթավ ինքյ օնիմ:

* Ծիծաղում է (Ս. Բ.):

էտ կենդիւնը եր ա կենում քնամ ա: էտ արու-
ղորման վեր պիրում ա, էտ շհուղը կնդան ըսխեն
տամ ա, թա.— էտ տրուղորման իմն ա, կյուղա-
ցալ ըս: Բեզ հիշողա՞ ա տի տրուղորմա:

Ասում ա.— Յանի հուճնց ա քունը:

Թա, ասում ա.— Իմն ա, լի: Օղում ըս՝ սուղի
տամ, սուղն ասի, վեր էս տրուղորման իմն ա:

Պիրում ա սուղի տամ: Սա քյնում ա, էրկու
շհսդ ճարում, փող տամ, վեր սուղում ասին.
Թա՛ էս տրուղորման էս թաշիրինն ա, քանն տա-
րն տեսալ ըն:

էտ վկաները էտ կնդանը, էս վաճառականն
նհետ քյնում ըն սուղը:

Մհենդ էտ սուղը էտ կնդան անա հրցնում ա,
լի, ասում ա.— էտ տրուղորման հիշողա՞ ա:

Թա, ասում ա.— Մին մարդ ա լի, ավալ: Պե-
րալ ըմ, թա մի հատ ծտիսիմ, լիս եր ա կալալ,
թա ասում ա՝ կյուղացալ ըս: Ես էլ ասում ըմ՝
կյուղացալ չըմ:

Թա.— Ինչպե՞ս չըս կյուղացալ, էն ա վկաներ
օնիմ ինձ, վեր տրուղորման իմն ա լյալ:

էն վկաներեն մին-մին կանչում ա, հրցնում
թա.— Տրուղորման հուճն ա:

Ասում ա.— էտ վաճառականնն ա, քանն տա-
րն մունք տեսալ ընք, վեր էտ տրուղորման նրտ
ծերքեն տ լյալ, մհենդ էտ կենդիւնը կյուղացալ ա,
մհենդ նորր կյուղորթունը փոնալ ա ինքը:

էն մի վկայից ըն հարցնում, էն էլ տ աի
ասում, ասում ա.— Դյուղ ա:

Պիրում տ էտ սուղը, էա կնդանը ծերքը կըտ-
րում: Տի որոշում ըն, ծերքը կարում, պեց թողում:
Ծերքը վեր կտրում ըն, մհենդ, կյամ ս տոն, դե
վայ-վրուղը քցում ա, լի: Իլածը հերիք չի, ծերքն
էլ կտրալ ըն. տիմացի, վայ-վրուղը աի քցում ա:

Շահ Արասը մտածում ա, թա. «Մին քյնամ զի-
րավ ընցնիմ, տեսնամ՝ էտ կենդիւն էլ լստ լյտց ա
ինում»: Նաղիր-վեղիրներեն նհետ քյնում ա: Քըյ-
նամ ա, տկուշկեն տական սկանում, տեսնում՝
հա՛նց լյտց տ ինում, վեր ծենր երկինքն ա ինում՝
սկի, էն վրխտեն նման չի, ավելի ուժեղ ա լյաց
ինում: Զարմանում ըն, լի, ասում ա՝ մին, քյնանք
աեսնտնք, տա հի՛նչ ա: Քյնում ըն տեսնում՝ էտ
կնդանը ծերքը կարած: Թա.— Հի՛նչ պեն ա:

էտ կենդիւնը տի լիս մին-մին պատմում ա՝
հունցը ասալ ըմ, վեր ստի՝ սուղիտ ըն ըրալ:

Շահ Արասը անց ա կենում քյնում, իրան
թախտեն նստում, էքսը, սուղին էլ ա կանչում, էն
վաճառականն էլ ա կանչում, էն վկաները, էն
կենդիւնը, վեր կռնը կտրալ ըն: Ասում ա.— «Թող
լիս կյան իմ պալատս: էն արուղորման էլ կպի-
րիքս: էքսը սուղյան, էն վաճառականն նհետ

շհըդենն, հետո՛ էն կենդիւնը տրուղորման էլ եր
կտրած, կյամ ըն Շահ Արասեն պտլատր:

Շահ Արասը տրուղորման յոր ա օնում: Դե,
իրան պալատեն մտրդկանց, նաղիր-վեղիրներին
լիսճին հվաքալ ա, պրծալ, ստի, լիսճին մին-մին
մուտանում ա հրցնում.— էս արուղորման հուրն ա՞:

— Շահ Արասն ապրած կենա, քունն ա:

էն մինին ա մուտանում.— էս տրուղորման
հուրն ա՞:

— Շահ Արասն ապրած կենա, քունն ա:

Տի ջարդին, լիսճին հրցնում ա, լիս էլ ասում
ըն. «Շահ Արասն ապրած կենա, քունն ա»: Սուղ-
յին ասում ա.— էս տրուղորման իմն ա: Տեսն՞ր,
վեր իմ պալատականներս լիս ըսեցեն վրեր Շահ
Արասենն ա:

— Հա, տեսե:

Մհենդ ասում ա.— Ես, էս տրուղորման տվալ
ըմ էս կնդանը, վեր տտեն, ծախե, ուրան խոխեքը
պտհե:

Մհենդ կնդանն ասում ա.— Պաամե, աես-
նանք հի՛նչ տեսակ ա լյալ:

Պատմում ա, ասում ա.— Մին հատ տարալ ըմ
վաճառականն կոշտը, հրցրալ ա, թա՛ հաար
քանե՞ ա, տալ ըմ՝ տասը մանեթ: Թա ասում տ.
դե ես մին հաար օղում չըմ, քյնի տրուղորման
լիս պեր, միանդամից հատը տտսը մենթավ ինք
օնիմ: Քյեցալ, տրուղորման պերալ, էս վաճա-
ռականը մին հատ էլ ինձ սիլլա ա ավալ. Թա՛
տրուղորման իմն ա, կյուղացալ ըս: Ասալ ըմ՝
կյուղացալ չըմ: Ինքը՝ կյուղացալ ըս, ես՝ կյու-
ղացալ չըմ, կործը ընդնում տ սուղին: Սուղումը
էս էրկու վկանները հաստադալ ըն, վեր տրուղոր-
ման վաճառականնն ա, կյուղացալ ըմ:

Մհենդ սուղին ասում ա.— Ինչպե՞ս ըս սու-
ղիտ ըրալ:

Թա, ասում ա.— Դե, ինչպե՞ս սուղիտ անիմ.
վաճառականն ասալ ա. տրուղորման իմն ա, էա
կենդիւնը կյուղացալ ա. հասե, երկու վկա օնե, վկա-
ները հաստադալ ըն: էտ վկաններեն փող ա տվալ,
վեր սուղումը կաղնին, ասին թա՛ էս արուղորման
էս վաճառականնն ա: Դե, վեր տի հասադալ ա,
թա՛ էս տրուղորման էս վաճառականնն ա, կյու-
ղացալ տ, դե կյուղեն էլ, ախրը, ծերքը կարում
ընք, լի, ես էլ կարել ըմ ավալ: Ես ըստեղ հի՛նչ
մեղավոր ըմ, հունցը օրենքստ ա, տի ել րրալ ըմ՝
ծերքը կտրալ ըմ:

Պիրում ա... սուղյան էլ չի մեղավեր ըտեղ...
Երկու հաա ճյորն ա պիրիլ տամ, տահանց էտ
շհադներեն ամեն մեկին մին ճյորու վեռա ա աամ,
թա.— Հա, թողաց մին էս վկանները քյնան:

Իսկ էտ վաճառականն ասում ա.— Ես քեղ
վեչ մին պեն չըմ անում, ամսեկան,— ասում ա,—

իցուն մանեթ ըս տամ էս կնգանը, մինչև քու կյանքիդ վերջը, վեր էս կնեգը ուրան խոցավը ապահով ապրե, տրա համտը էլ ես քեզ գնդակահարել չըմ տամ: Կքնաս,— ասում ա,— ամսական իցուն մանեթ տաս էս կնգանը, եթե մին ամես ուշացրիր, իսկույն կնչլական ըմ քեզ ինձ մոտ:

Դե, ախըր, տա, էլ հինչ բեդի անե, էա օրվա-նից սկսում ա էտ վաճառականտ, ամեն ամես հիցուն մտնեթ էտ կնգանը փող ա աամ, արանով տի տպրում ա. տրանով էլ տի վրջանում ա:

33. ՇԱՀ ԱՐԱՍՆ ՈՒ ԽՈՍՔ ԵՒԽՈՂ ՏՂԱՆ

Մին թագավեր ա ինում. Շահ Արասն ա ինում: Օրերից մին օր էա Շահ Արասն ասում ա. «Մին ալուս կյամ, աեսնամ, ժողովուրդս հինչ դրության մեջ ըն: Շորերը փոխում ա, տյուս կյամ, քնում ման կյալ:

Մին քյասիր տոն էլ ա ինում ըաեղ, տահանց մին փոխա ա ինում, մին էլ՝ մալըն ա ինում: էտ խոխան քնում ա ծամկան օրեկան մին շելակ փադ պերում, ծախում, աասը, թա քսան կպեկու, աանավ էլ ապրում ըն:

Օրերեն մին օր, Շահ Արասը քնամ ա ըաղար, տեսնում ա՝ համին էա խոխան ըղարավը շոռ ա կյամ ու կանչում. «Ետսը ըմ ծախում, խոսը ըմ ծախում»: էտ Շահ Արասը մնում ա մաթալ, ասում ա. «էս հի՞նչ պեն ա, խոսը ըմ ծախում, թա Վե՞րն ա: Մին մուաանամ, աեսնամ աա հինչ պեն ա»:

Քյնում ա, մուաանում, թա, ասում ա.— Բալա, հինչպե՞ս թա՝ խոսը ըմ ծախում:

— Հա, կարեոր խոսը ըմ ծախում:

Թա.— Հու՞նց կարեոր:

Թա, ասում ա.— Հարկավորական խոսը ա:

Թա, ասում ա.— Հի՞նչ աամ, էա խոսքիա՝ ինձ ասիս:

Թա, ասում ա.— Իրեք մանեթ աո, ասիմ:

Իրեք մանեթ ա ալուս օնում, աամ իրան:

Թա, ասում ա.— Լյավությունին լյավություն պտի անիս:

Թա, դե.— Վերջացա՞վ:

Թա.— Հա, վերջացավ:

Շահ Արասն անց ա կենում, քնամ: Շահ Արասն անց ա կենում քնամ: Մի քանի ժամանակ անց ա կենում, էլի կյամ, շոռ աամ, կյամ էտ ըաղարա, տեսնում էա խոխան ըաեղ էլի:

Ասում ա. «Ետսը ըմ ծախում, խոսը ըմ ծախում»,— խոխան ա ասում:

Ասում ա. «է՞ս հինչ պեն ա, էլ լհա ասում ա՝ խոսը ըմ ծախում, խոսը ըմ ծախում»:

Քյնամ ա մուաանում, թա ասում ա.— Հինչ-

պե՞ս թա խոսը ըմ ծախում, հի՞նչ խոսը ա, էտ վեր ծախում ըս:

Դե, հի՞նչ ա դյուղում, թա Շահ Արասն ա:

Թա.— Հա, կարեոր խոսը ա:

Թա.— Հի՞նչ տամ, ասիս:

Թա.— Իրեք մանեթ տո, ասիմ:

Իրեք մանեթ տյուս օնում, տամ իրան:

Թա, ասում ա.— Վաղությունին վաղություն պետք ա անիս:

Անց ա կենում, քնում: Անց ա կենում, քնում, քայց խոխան ասած ա ինում.— Տու կկյաս էս հինչ տեղը, ես ընդեղ ըմ ինական, քեզ օրական իցուն կապեկ փող կտամ:

Ասում ա.— Լյավ,— խոխան ա ասալ:

Եր ա կենում Շահ Արասը, քնում ուրան թաղ-թեն նստում՝ թագավեր մարդ ա, լի, էտ խոխան ամեն օր կյամ, Շահ Արասին անա իցուն կապեկ փող ինք օնում: էտ Շահ Արասեն մին վեզիր ա ինում, մին օր ետ ա տեոնում Շահ Արասեն թա.— Շահ Արասն ապրած կենա, էն խոխան մի դուցե՞ հարյուր տարե ըսրալական ա, տու օրական իցուն կապեկ ոք տաս նրան, քու ամբողջ կարողությունտ կվերջտնա:

Թա, ասում ա.— Դե, խոստացալ ըմ, պետք ա տամ, լի:

Ասում ա.— Չի կարելի՞, վեր աաս վուչ:

Թա, ասում ա.— Պա հու՞նց կարելի ա:

Թա, ասում ա.— Ես քեզ սուվըցնիմ, էնպես արա՝ տաս վուչ:

Ասում ա.— Դե, մին ասե, աեսնամ՝ հու՞նց անիմ:

էս Շահ Արասն էլ չի օղում, է՛, աա. մին տասը տարե տվալ ա, փուշմանալ ա:

Վեղիրն ասում ա.— Խոխան վեր կկյա, ասե՛ իցուն կապեկս աուր, մին նամակ կլիրի քու ըր-նուա դասաբներեն յբա: Նամտկումը կլիրի, վեր. «Խոխան աեղ հսնելուն բաստա, դաստի վեղը կարեցիր»: Կաաս իբան թող տանե:

Թա.— Լյավ:

Խոխան քնամ ա, թա ասում ա.— Շահ Արասն ապրած կենա, իցուն կապեկս աո:

Թա, ասում ա.— Մերքես փող չկա, էտ նամա-կը տար, տո դասաբեն, իցուն կապեկա քեզ տա:

Խոխան ուրախանալավ, վաղ տալավ, քնում ա, ճանապարհին մին խոխա կյամ ա, թա.— Արա, իցուն կապեկ փող տո, լի:

Թա, ասում ա.— Չկա, ծերքես չկա, հասե կլիրալ ա Շահ Արասը, վեր քնամ դրսարան ստանամ:

Ասում ա.— Լյավ ա, լյավ, ինձ տո,— ասում ա,— ես քնամ, սաանամ:

— Կա, դե, — ասում ա, — կա, տա: քննա, ստաց:

էտ աղան յոր ա օնում էտ թողթը, քննամ տամ դասարեն. դասարը վեր կարթում ա, իսկույն արա վեղը թխում ա, կարում:

էտ տղտն վաղիրին աղան ա ինում: Թխում են, վաղիրին աղեն վեղը կարում:

Հայ-հույը ըղնում ա, թա՛ վաղիրին աղան կորալ ա, ուրվամ չի: Պարզվում ա, վեր վեղը կտրալ են: Պիրում ա Շահ Արասը ժողով հայտարարում, թա ասում ա.— Վաղություն ընողին պետք ա վաղություն անխա:

Վաղիրին էլ կանչում ա, ըսեղ կախաղան հանում. ըտանալ էլ վերջանում ա:

34. ՊԸՐԿԸՓՈՒՆԱՆ ԿՆԵԳՅԸ

Ինում ա, չինում, մին մարդ, մին կնեղ: էա մարդին կնեղը բարաթ ա ինում: Քու հտվան կացած՝ բարաթ կնեղ ա ինում: էա մարդը ասորեն տասներկու ամես ըշխադում ա, ցորեն ա վարում՝ կյարի ա օտում, կյարի ա վարում, էլ լհա կյարի ա օտում: Ախրը, մին օր կյամ ա ըիղարած նսաած օնքերը բեծ անում: Կնեղյն ասում ա.— Ա մարդ, խե՛ տի ըս անում:

Թա.— էէ՛, կնեղ, էլ դործ չըմ ըննական:

— Ա մարդ, հի՛նչ ա, պատճառը հի՛նչ ա:

Ասում ա.— Վեր աարեն տասներկու ամես ըշխադում ըմ՝ կյարի ըմ օտում, էլ ըշխադում ըմ հի՛նչ անիմ:

Կնեղը, ըսեցե, լի, մին պատառ բարաթ ա ինում: Ասում ա.— Ա մարդ, դուդում ըս հինչ կա. տու մին քուր օնիս Շուրվանի, դուդում ըս հունց հայասըղն ա՞, — ասում ա, — լհա պեց կալած ա կենում: Վեր ընդեղ ստի ա անում, այսինքս՝ փեղկերը դարիւր տղամարդու ըռալին պեց ա անում, քու հացը ստեղ կյարի ա անում:

էդ մարդին խելքն էլ օրումս ա ինում, լի, կ ընվում ա, փրփրում, ահում ա.— Նբա իմմանն, — ասում ա, — նրա ախրըսը, էն ճափկե մհակը վեր խանձ ըմ ավալ, տիրալ ընդեղ, պեր ստեղ, ես յոր ըմ օննական, քնիմ: էս մհակեն տակը տամ:

Պիրում ա, ուռթանա հղե ա ինում. շատ ա քնում, խրեղ ա քնում, ախրը, հունց ա պտահում՝ քուրը տանան նկատում ա, վեր ախպերը կյամ ա: Մերքերը ետ ա տանում, վաղ ասմ. «Ախպեր, կլխավտ շոռ ասմ, էս հի՛նչ ա պաահալ, վեր մեննտ ըս քցալ...»:

էս ախպերն ասում տ.— Հը՛մ, հեռե կաց, հաղ իլ. սաղաս, ախրաթտ կարվե, — ասում ա, — պա աու կարում չը՞ս քեղ թահրին պահիս, վեր թինդի՞ս ըս անում՝ հացս կյարի ա տեռնում:

Սաեղ քուրը դաստի կլիու ա ըղնում, ասում ա.— Ես քեղ մատաղ, եկ մին զըուց կանինք. տեսնտեք՝ էտ խի՞ աի ա:

Տու ասում՝ էր՝ էս քուվերն էլ մին տղա ա ինում, ինքյն էլ քաչալ: Դե, դուդում ըք լի, քաչալը համ դալիղու կինի, համ՝ ժուլիկ: Հաց ուսեւան եանը Քաչալն ասում ա.— Դայի, վեր աի ա, ես քո հացը ճելլի ցորեն կանիմ:

Մին էրկու օր վեր կենում են, դային թայդի ա ըղնում, թա. թեմ հացը հու՛նց ա ցորեն ըննական: Եր ըն կենում կյամ: Հղենի ասում ա. — Դայի, հասե՛ քնում ընք, հինչու անիմ, աու խոսիս վուչ: Տու սուս կանիս, կտեսնաս, թա քուկնդանը ես հունց ըմ շարգեում լծկան: Ասում ա.— Դե քնում ընք, կասիս, վեր՝ Քաչալը մին հինդ օր սաեղ կըննական ա:

Կյամ ըն, հանում աոն: Դըրրուդյուն ա ինում: Լհա, վեր կյամ ըն դիդյասկանց նիհ մանում... Դե, ախեը, կնեղը՝ քուկենը, դուդում աը, թա՛ քուվերը կշանն ուրան մարդը շաա ա կըննական: Նի ըն մնում աննում՝ փլավ ըրած, հիլդամ, սեղանը սարքած, փափուկ ցորեն հացը թխած, վերջը՝ պղրասաված... Տեղ մին քյուփու աղա ա ինում: Քյուփեն տղան բիդի կյար սաեղ: Պայց էս ա, սահանք ըն ճելլի կյամ: Լհա, վեր սաի րուդան նի ըն մնում, էս կնեղը դերասանություն ա անում՝ ծերքերը ետ ա տանում, թա.— Քաչալ, կլխավտ շոռ տամ, պաաերը շոփ բիդիմ կոխիլ, վեննավա կյարմուր թիլ բիդիմ քցել... էտ հի՛նչ պեն ա, վեր քուկենա աի մեննտ ըս քցալ:

— Հա, քուկեն, կասիմ՝ քնիմ, տեսնամ հու՛նց ա, էս ա հինչքան վախտ տեսալ չըմ:

Վերջը, էտ ուրուդյունը նստում ըն, օտում ըն, խմում ըն, դաթումն էլ էս Քաչալը դայուն ստի կուփե ա ասմ, թա.— Դայի, — ասում ա, — էս հլա՛ մին:

էքյսը եր ըն կենում, դային ասում ա.— Ս Քաչալ, քննական ընք մի կա վար անինք: Մի կա վար անինք, — ասում ա, — քյումադ պիաի անիս:

Քուկենը արդեն դուդում ա էս մասին: Գյուդում ա, վեր Քաչալ նան մարդը քննական ըն մին: Եղ վար: Ինքն էլ սահանց անա աչք ա կլուտանում, հտնդիպում քյուփեն աղեն մհեա: Քյուփեն տղեն ասում ա: Քյուփեն աղան էլ թա. — Յըս էս եմ քննական վար, չալ եղն ըմ լծկան, հա՛ա էտ շան տգեքը վեր քնին ուրանց կործեն, տու ել հացա, տեսա-անա կշինիս, կկյաս կոշաս:

Քյուփեն տղան ասում ա, քնում: Տու մի ասել Քաչալը տուանը աական ըսկնալիս ա ինում: Ալ-

լղա դոնում Քաշալ, դայուն ասում ա.— Դայի, մին շորս-հենգյ մետր բյաղ եր կտլ:

Դային բաղը յոր ա շնում, տանում: Տահանց եղնը կյարմուր ա ինում: Բաղը փորավն ա տամ, մին հենգյ կլումետրեն յրա էլ չալ ա ուրվում: Կոակնսը տյուս ա կյամ հանդր, չալ եղն: յրա բյնում: Տես-անն շինած, տակեն ճկոն-յով այուս ա կյամ չալ եղնեն կոշտը: Լհա վեր մուտանում ա, մնամ ա մին քսան-քսանըհենգյ վրնէալի, մին քսան-քսանըհենգյ շքրո, ճինան-յում ա: Դինանշում ա, բուրյան մրկվում: Մըրկվում ա, կուճի-կուճի տնթանքամ: Հաս տնթանքամ ա, համ՝ բյնում: Դե հու ետ շի՝ տոնելական: Քաշալը յոր թա դոյասկանց նկատում ա.— Ա քոակեն, էս հո՞ր ըս դահմաթ քաշալ, տի պեն շի ինի, էս ա կյական ընթ, լի:

Ասում ա.— Քաշալ, կլիավտ շոռ աամ, պա հո՞նց անիմ, իմ տալին տղտն ըս, հըղերանց մե հետ եկալ ըս:

Պիրում ըն, քոքկնդան ընդեղ աարած պեներն օտում, քոակենը շրխկի սալավ ետ ա աեռում, կյամ: Չըխկի ա աամ, իբը թա վեննը ցավում ա, վեր էքյութ քյնի վուլ:

Ուրուդյունը կյամ ըն: Էլ Լհա աշկ ա կյուղանում քոակենը, դըրդեն քմական քյուխեն աղեն նհեա աեսնվում: Դե, վեր տեսնվելը կա, Քաշալն՝ թաքուն անդուճ օնելը պակաս շի:

Քյուխեն տղան ասում ա.— Ախճի, ինձ տուղ-նը խե՞ սպնեցեր: Էս դոռոքադյոռնեն էս հի՞նչ ըրեն:

Ստեղ էլ Լհա պայմանավորվում ըն էքսվա համար.— Իմ քյեցած ճանապարհավր,— քյոխեն աղսն ա ասում,— խնձոր ըմ ուտական, քչեր վեր ածիմ, էտ քչեն հեաքերավը կկյաս:

Քաշալը էքսյը քչենն հվաքում ա ուրանց հըղցավը մաակում, քոակենը համին ճամփավ քյնում ա: Քյնում ա, աեսնում՝ էլ Լհա խափված ա, սահը, արդեն տնթանքոցը քցում ա, պընդըց-նում ցավեն աեղը:

Քաշալը կյամ ա.— Ա, քոակեն, ախր տու... աու...

Քոակենն էլ տնթանքամ ա, հա՛յ-հա՛յ անում վա՛յ-վա՛յ անում: Քաշալն ասում ա.— Ա քոակեն, ախեր, քու ցավա, դյուդում ըս, սորփավ ա տյուս կյական:

Ահում ա.— Ես քեղ մատաղ, Քաշալ, հո՞ր ա էտ սորփը, էտ հի՞նչ սորփ ա, հինչ ան՞ղ ա, վեր ինձ տեղն ասիս, ճյուր կանիմ՝ վեններտ լվանամ: Կլխավտ շոռ տամ, մին թահը ըրա, մեռնում ըմ:

Թա, ասում ա.— Քոակեն, դյուդում ըս հի՞նչ կա, էս տ ստեղ՝ յալումը մին սորփ կա: Յալեն

անումը Երածու ետթ ա, ետթին պտկեն էլ սորփ իա, ա՛ումը՝ Դընդ-դընդ նհատակ ա: Հինչու սրտավտ ընցնում ա, վեր օղում ըս, անում ա: Քյնում ըս ընդեղ, շքըշոք մուտանում ըս, ծեն տամ՝ Դընդ-դընդ նհատակ: «Հե՛յ» ա ըննական: Մընատ քցիս վուլ, հա՛ա, կասիս. «Ե՛մ իրեսս քու վետանտ տակը, հինչու ասիմ, կանի՞ս»: Ըս-լական ա՝ հա՛: Տու ել հինչու ասիս, կանի:

— Վը՛յ, ես քյը մատաղ, Քաշալ, վեր էտ քամեն ինձանա տյուս կյա, քյը հետե, դյուդում ըս հինչեր ըմ ըննական:

Հա, դե լյավ: Քաշալը կածանը նշանց ա աամ, ինքյը թաքուն քմական եշում, Քոակենը վեր մին կես կիլոմետր քյնում ա, քմական եշում տես-նում, վեր դալդան ա ընդալ, ջեյրան ա կտրում: Քաշալն էլ՝ թաքուն հետան՝ ասլան: Քոակենը վաղ տված քյնում ա, սորփը քթենում, շոքում ըռալին.— Դընդ-դընդ նհատակ...

Քաշալն էլ մին օրիշ հըղցավ քյեցած ա ինում, նիհ մաած էտ սորփը: Վեր քոակենը Դընդ-դընդ նհատակ ա ծեն տամ, Քաշալն ասում ա.— Հե՛յ, Ասում ա.— Քաշալն ու ուրան դայուն տանի՞ս:

Ասում ա.— Հա՛:

— Պա հո՞նց անիմ, վեր աանիս:

Ասում ա.— Ծաշ ըրա օտին, կուտորվին:

— Է՛լ:— ասում ա,— կլխավա շոռ աամ, իմ իրեսս վետետ աակը, Դընդ-դընդ նհատակ, վեր էտ տենը ամալ կյա, իրեք-շորս վերցալ ըմ մատաղ ըննական:

Քաշալն ասում ա.— Հը՛մ, հը՛մ, լյավ կինի:

Քոակենը թողում ա, կյամ, սկսում պաղըաս-տություն տեսնալը: Քաշալն էլ կյամ ա դայուն կոշալ, ասում ա.— Դայի, քյնական ընթ աոն, լյա՛ավ սուփրա ա իննական: Վեր հացը օաիս, կշաանաս, եր կկենաս, բուրդան աշկերտ հոփ օնիս, մաշկետ յրա վեր ըղնիս:

Դե, վեր կղնիս, վեր կղնիս, լի դայուն հեաե մին վեր ըղնելը հի՞նչ ա՝ լյավ ուաեյան-խմեյան ետնը:

Դային վեր օտում ա, խմում, աշկերը ճպճըպ-ացնում ա, մաշկեն յրա պաքանց ըղնում: Քաշալը տիմանում շի, թա նափաս քաշի, ինքյն էլ ա աի անում: Քոակենը բուրդան ուրխնալան նհետ.— Հաա՛,— ասում ա,— դոռոքադյոռ ինիքյ տուք, մոյամ տսնըլակա՞ն ի, վեր շնատակ տեռնաք: Էս վարումը քյուխվեն տղան նիհ ա մնում, թա.— Եկ,— քոակենն ա ասում,— քաշ աանք, քցինք ճյուրտըվերեն փոսը:

Դե, Քաշալը դայուն ասած ա ինում. «Դայի, հինչքան վեր կլոխտ տես-տեսու նի կյա, հա՛յ-վա՛յ շանիս»:

Քցում ըն փոսը: Քյուխեն տղան կրվաթեն պարանց ա ըղսում, ծերքերը տիսում կլխեն ապս, մրն պասառ ըսկսում խոխոացսելը: Խըռ հա խըռ, վեր քոն ա ինում, քուակենը եղը քասգում ա, նի՛ տամ քթավորը, տիսում կրակեն, վեր թաղադան ճաշ անե, հանցու՛ քյուխեն տղան եր կենա, մինաեղ առոք-փառոք օարն: Էս վեր եղը քասգում ա, ախնում կրակեն, սողանա-մողասա-պեն ա քցում մալը, այուս կյամ, վեր մին պատառ ճեխա-պենա պիրի կրակեն տակը նի՛ տա, հանցու կրակը թեժ ինի, խորագյը ճելի իփի, Քաշալը դիգյտսկանց եր ա կենում, կյամ քթավորեն կոթան փռնում, էն պլթպլթայիս եղը լցնում քյուխեն աղեն ուխը: Էրկու հետ ծկակեն տ տամ, սաակում: Ինքյը՝ Քաշալը, էլ լհա քյնում ա նի՛ մնում ճյուրտրվերեն փոսը: Քուակենը ես ա տեռնում կյամ: Լհա վեր եշում ա, տեսնում՝ քթավորումը եղ չկա, ծուլնանը թխում ա. «Վա՛յ, քուտանամ ես, աես հինչ ա, ե՛, եղը իլլալ ա, քյուխեն տղան եր տ կըննակսն ինձ սպտնեա: Մին էլ նորը մինտն պոլիգյը պիրում ա, եղը քանդում: Վերը՝ ճաշն անում ա, էս մինը, էն մինը, պրծնում, քյնում մուստնում, ծերքը տանում, տինում քյուխեն տղեն ըուլդորեն մին պիծի, կուփե աամ.—Քյուխեն տղա:

Սաս չկա:

— Քյուխեն աղա:

Սաս չկա:

— Աղա, քյուխեն աղա...

Տեսնում ա, արգեն՝ քյուխեն աղան հարգիղ տ իլտլ:

— Պա՛հ, պա՛հ, պա՛հ, էս, էս քըքսաակածը հիշողա եկավ, ըստեղ ըսաակի՛ց:— Ասում ա ծուլնտնը թխում, վա՛յ-վա՛յ անում: Քաշալը ընգղան պրկըշառաում ա.— Վատ՛հ, իեե՛...

Էս վեր սաի ա անում, քըրկնգանը սերտը համ մի կա վախ ա ըղնում, համ էլ ուրախանում: Մուտանում ա.— Քաշալ, կլխավտ շոռ աամ, օշա կլխտ ա եկա՛լ:

— Հա, քուակեն, վախիլ մի, էս ըմ լյավ: Դտյին էլ էս ա լյավ, եր ընք կենում:

Եր ըն կենում:

— Քուակեն,— ասում ա,— էս հի՛նչ ա:

Թա ասում ա.— Ծկալ ա ըստեղ,— ասում ա,— սրա իստինն, ինդինն,— ուշունց ա տամ, լի: Թա դե.— Պա էս հի՛նչ անինքյ:

Թա ասում ա.— Վեչինչ, արտ նաղլը ես քշտկան ըմ, քուակեն, պեր, հլա մին հաց շինի, օտինքյ:

Հացը շինում ա, օառւմ ըն, Քաշալն ասում ա.— Քուակեն, խտրտ շօնի՛ս, մին խարա պեր ստեղ:

Խտրան էլ մեծ մեշուկ ա: Խտրան պիրում տ, քյուխուն տղեն քցում ըն մալը, ուխը կապում, Քաշալը շիլակում տ, ասում ա.— Քուակեն, տու քմական մին պիծի պահե, վեր վեր ըղնե: Կերած-խմած մարդ ա լի, հինչքան շինի քյոխու տղտ յու: Յոր ըն օնում, քյնում: Շենին ղըտղեն ա ինում Քյուխեն աղեն ղարադամը: Տանում ըն էն գեռ հուրթին կլխեն վըենը կենում, Քաշալը ստսը փոխած, քյուխեն տղեն սասավր ղարագամեն հուրթն ի վեր կանչում ա.— Այանե:

Այան խոսում չի:

— Այանե:

Այտն կղնված տսում ա.— Քու տյուն էլ, քըգ էլ, կապը կտրտծ տնկտուր, հիշողտ եկալ ըս, ետ տեռ, քյնի ընգեղ:

— Այտնե,— ասում ա,— կըղնիմ էս հուրթն ը վեր, արունս քեղ յրա վեր ածիմ:

— Արունտ էլ,— ասում տ,— էն մինն էլ. վեր ըս ըղնում, վեր ընգեր, վեր տի բեյնամուս ըս, ստակել ըրդիս:

Քաշալը, լհա, արան ա ինում մաթալ. մեշուկեն ուխը պենում ա՝ շոռ՝մփ, տիյերան նհետ քյուխեն տղեն ջամդաքը վեր քցում: Վեր գըրխկում ա արվեր, գե, հինչքան ինի վուշ մտր ա լի, ծվոցը, ծկլթոցը նի՛ ա ըղնում: Շինտցեքյ լոխ հվաքվում ըն, պա՛ հի՛նչ ա, հինչ չի, թա ասում ըն՝ քյուխեն տղան քեցալ ա:— Արա, թո՛րն տ քեցալ: Թա՛ քեցալ ա էն աշխարհը:

Հտ՛տ: Քաշալը կյտմ ա տոն, քուակենն էլ ա կյամ:

— Քուակեն,— ասում ա,— էս մարգը պտտվով մարգ տր, ժողովուրդն էլ ասում ա՝ տուք մոտ ըք ուրուր, ես հվտտում չըմ, բոյց աի պեն ասում ըն: Ախեր, վեր տու քյնիս վուշ ըարա թղումեն, ծափ կաան, ծիծաղեն, քղանա նըեստա կենան: Հի՛նչ անինք:

Քուակենը տեռնում ա գյովդանն ընկած մուկուն՝ տըղտողում ա, հի՛նչ անե:

Քաշալն ասում ա.— Քուակեն, պեր. էրկու միս-րի մորթե: Միսրին մունք կօտինքյ, փուլիգյնեն տըղցրու ծուլնեքետ կապե, վեր քյնիս, վեր լյաց ինիս, համ՝ քյուխեն աղա վա՛յ-հարայ տաս, համ՝ ծուլնեքետ թխիս, ժողովուրդը ըստկան ա. «Սվաք-յե՛ր, էս խեղճ կնեգյը պենտ գյուման չի»: Գյոռ-րագյոռ էլ մննական տ, տու ըղտվական ըս, պրծնիս:

Ասում ա.— Դե հո՛ր ա, Քաշալ, խելքետ մա-աաղ:

Պիրում ա էրկու միսրի մորթում, փուլիգյնեն տըղցնում, ծուլնեքետ կապում: Միսրեքյն էլ՝ շինում, ստըքում, թողում, ինքը քյնում քյուխեն տղեն թղումեն:

Հլա մինչե հանդը-հունդը, վեր քյուխեն տղա
ա տսում, ծուլներեն ծըլփցնում, ըստղաս-ընդ-
ղաս ասում ըն. արա, խեղճ կնեղ, կօղը հաղար
պին ըն ասալ, հանց ա սոտ ինի՞: Մին էրկուն
ել ասում ըն. շիդյարով ա լյաց ինում, դորթ ա:

Քաշալն էլ կլամ ա, ձեացնում ա, վեր էրուշ
ա, հանցու ճինանչին վուշ, Համ տես-տեն քյնում
ա, համ էլ ասում.— Հո՞ւ ըրավ, հո՞ւ չրավ պըրկ-
ըփոխան կնեղն ըրավ: Հո՞ւ ըրավ, հո՞ւ չրավ,
պըրկըփոխան կնեղն ըրավ:

Հստեղ մին դեր ա ինում: Հս դերը մորուքը
տմրամրացնելով ասում ա.— Քյու մաստղ, մին
պերեթ էտ կնանունցը փոխնեն ակը ավեթ,
անանանք՝ հուր փոխանում կա պարկ: Չինի թա՛
սանդ տի հանցադործ ինի:

Պիրում ըն ակը տամ, տեսնում՝ քոքկնդանը
ծուլներեն լրկու պարլ կապած: Պա ասել չըս,
ասում ըն, էն կնեղն ա ըրալ, էս ա իլալ, ժողո-
վուլյը ծափ ա ասմ, ծիծաղում, կօղի մռլատեղ
ինի, է՛, թա՛ էս ա, վեր կա: Տրա մահվան մագ-
ղան կտ ա: Փոնում ըն քոքկնդանը, ճյորեն հաթ-
յվան կապում, դնդլրաղեն դըխկըցնում, դոտնան
ածում, ըստեղ-ընդեղ քաշ-քաշ անում, պտրո-պա-
ասու անում, սպանում: Վերը պիրում պտոնեն
հվաքում, տինում քյուխեն տղեն նաժումը,
ասում.— Տարեք թղեցեք, նտհանց հետե ընդեղ
շատ լյավ կինի, փափուկ վեղ, ուրտնք էլ ուրուր
կշաե, թող հինչ անում ըն, անին:

Քաշալն էլ շոռ ա կյամ էս մոան շընթկներան
մին հալալ ծծկեք օղուջտղ պիրում, դալուն նհետը
փսակում, ասում.— Դալի, դադրիս կղիդա՞ս, հտցդ
ցորեն շինեցե, մհենդլ, սօրա ետ կեր-իմե, քեփ
ըրա, ես քյեցե:

35. ՔԸԶԱԼԻՆ ՔՅԼԳՆԵՐԱՆ

Ինում ա, ընում էրկու ախպեր, մեկը՝ քաշալ ա
ինում, մեկը՝ ոչ քաշալ:

Դե էս քաշալները տու դյուդում ըս, վեր քյա-
լապչիներ ըն ինում, չի՞:

Հս քաշալը ախպորը էրկու կյումաշ ա տամ,
թա՛ տանել րիդիս ծախիս, Կարյադին՝: Պիրում ա
կյումշենն առաչն անում, քշում ա, լի, վեր տանե
Կարյադինոյի ըաղտրումը ծախե: Ճանապարհեն
մին մարդ ա տյուս կյամ.— Ա, էա էծին հուլերը
հիշտե՞ղ ըս տանում:

— Բոո՞, սահանք կյումշեն ըն, հի՞նչ էծու հուլեր:

— Ըմբո, աչկեա ա տի ուրվում,— ասում ա,—
էծու հուլեր ըն տտհտնք: էտ հո՞ւլ ա ասալ, թա
կյումաշ ա Քանե՞ տամ: Մինին երեք ուրբի աա՞մ:

Թա.— Պա՞, արա, կյումշեներեն մինը իրեք
ուրբի կինի՞:

— Ա, կյումաշ չի, է՛, էծու հոլ ա, քու աչկեն
ա տի ուրվամ: Քու աչկեն ա տի ուրվամ, հասկա-
նում չըս:

Հոլու տեղ էտ էրկու կյումաշը առնում ա էտ
մարդից: Վեց ուրբի ա սոամ, առնում:

Վերը՝ օախում ա, կյաս տոն, քաշալ ախպերն
ասում ա.— Ա, կյումաշենն հի՞նչ ըս ըրալ:

Թա.— Տարալ ըմ ծախալ: Ա՛,— ասում ա,—
կյումշեն չըս տըվալ ինձ, է՛, հուլեր ըս տվալ, էր-
կու հոլ ա իլալ... պա, ճանապարհին տոնող էկու,
ասում ա՝ քու աչքետ տահանք կյումաշեն ըն ուր-
վամ, բայց հուլեր ըն: Հոլու տեղ ըմ ծախալ:

Արապերն ասում ա. «Ընդեղեք մին քյուլադլի
մարդ կա, սո կինի»: Թա.— Հու՞նց մարդ ա, բո-
յը-բուսաթը, հադուստը:

Վեր տսում ա, տեսնում ա, վեր ուրան ասած
մարդն ա: Թա.— Կյավ տ ըրալ, վեչինչ: Կյավ ա
ըրալ, վեր հոլու տեղ եր ա կալալ:

Աշունք տ ինում, վարը-պենը սկսած էս քա-
շալս քյնում ա էրկու ըլրաստրակ ինք օնում, մի-
նը պիրում վեսները կպտտում, տանը վեր քցում,
սինն էլ յոր օնում քյնում վար: Քյնում ա վար,
դյուդում ըս հիշտեղ, համին էտ կյումշենն հուլե-
րու տեղ ինք օնող մարդու սամթն ա վար քյնում:
Քյնում ա, սկսում վար անելը: Մին վտրում էս
հրեվանը կյամ ա... 'Իե ադաթ ա իլալ՝ վար տնող
հրեվանն ուրուր դիրավ ըն ընցնում... կյամ ա,
տեսնում՝ մին ըլրաստրակ տեղ կապած, թա.—
Պոո՞, էս հի՞նչ ըլրաստրակ ա:

Թա.— Սա ախիփոնու նման մին պեն ա, լի,—
ասում ա,— վեր սերտս մին պեն օղի, ըսլական
ըմ ըլրաստրակեն, քյնակտն տ, մեր տանն տսե:
Սերմը խրրդյանա, դրկլական ըմ՝ դուլուղ անե,
սերմը պրրին... կամ, թա չէ՞ մին դոնտղ տոն
անելի ինիմ, ուրան առաջ դարկում ըմ տոն, ասե՛
դոնաղ ա կյական, հանցու պադրաստոսթյուն քա-
շին մեր ասանը... Հատեթյ, աի ա էտ ըլրաստրակը:

— Ա, տի պեն չի ինի, տի...

Թա.— Պա հու՞նց չի ինի,— տսում ա:

Թա.— Դե վեր էտ ըլրաստրակը աի պեները
դյիդա, ես էտ ըլրաստրակը կառնիմ:

Թա.— Կարել չըս տրա կյինը տտս տու, թընդ-
յանոց տ,— ասում ա:

Թա.— Դե եք մարջ կյանք: Եթե քու ասած
պեները քյնի տանն տսե... քյնի տանն ասե էա
ըլրաստրակը, ես տրտն հաղար մանեթ փող կտամ:

— Թա, դե... հինչ ըմ ասում:

Հս ըլրաստրակեն անունն էլ Պստիկ ա ինում,
ընդուշան փոնում, մաչին ասում.— Պստիկ, կը-

* Քակավայր Ադր. ՍՍՀ-ում, սահմանակից ԼՂԻՄ (Մ. Կ.).

քնիս տանը ասիս՝ կերակուր պատրաստին մես
առնին, դոնադ ա կլական:

Թյուլ անում... վեր, իրրե առն ա քննական,
Ըլրասարակ ա, լի, քոլն ի վեր նի մտավ, առավավ,
քնից, կորավ:

էտ մարդը էս քշալեն եխան թյուլ չի անում,
նհետը եր ա կենում, քնում տեսնում՝ ըլրասարակը
տանը կապած. «Պա՛հ, պա՛հ, հինչ դուռ ա ասալ,
է՛, ըլրասարակը եկալ ա, էս ա տանը կապած, հինչ
վեր ասալ ա, ամեն հինչ պաղրասա, պա՛հ, պա՛հ»,
մտածում ա իտի:

Վերջը, օտում ըն, խմում, թա.— Դե, ախպեր,
մին ասե՛ շտ ըլրասարակե տ կլինը:

Թա.— Դե, երկուհաղաը մանեթ փող ըրդիս
աալ:

Երկուհաղար մանեթ փող ա հմքարում էս մար-
դը, ըլրասարակը յոր օնում, քնում: Կնեդյն ասում
ա.— էտ հի՞նչ ըլրասարակ ա, էս հի՞նչ պեն ա:

Թա.— Պա, էս թնդյանոց ըլրասարակ ա, —
ասում ա, — իմաստուն պեն ա, — ասում ա, — ինձ
հետ շոռ ըմ ըծկտն, — ասում ա, — հանցու վեր
խարար-պեն ա պիրալական քրդ հեան...

Թա.— Տի պեն չի ինիլ, իսիված կինիս, ալ
մարդ, աու շատ ըս մարդ իսիալ, հալրաթ քրդ
էլ ըն իսիալ...

Թա.— Չէ, — ասում ա, — ըրիսիյին կաց, փոր-
ծալ ըմ, — ասում ա, — աեսալ:

Վերջը, էքյսն էլ ինքն ա ըլրասարակը յոր օնում,
քնում հանդը, տանում, ընդեաանս, ուրուդյունը
էլ լհա ինդի ընդուճեն են ըղնում, թա.— Պատիկ,
կքնիս, տանն ասիս՝ միկա եան ըմ կլական, հըն-
դերունքս էլ ըմ պիրիլական, կերակուր պաղրաս-
աե, — ասում ա, պրծնում, ըլրասարակը թյուլ
անում:

էն էլ՝ առավավ, լի, մի քոլու քամակ նի մաավ,
քնից:

Յրտացած էլ քնում ա էս մարդը՝ հնդերունքը
նհետը, տեսնում ճիրաքյ-պեն հանդցրած տանը,
ուրանք էլ քոն իլած: Ծեն տամ կնդանը.— Ալ
կնեդյ, հե՛յ, ալ կնեդյ:

«Հե՛յ» ա անում:

— Ախճի, պա դոնադ էլ ըմ պերալ, Պատիկը
եկա՛լ չի:

— Պատիկին հարն էլ, քու հարն էլ, Պատիկը
վե՛րն ա, պատիկ-դատ չկա:

— Պահ, ինձ քյալապի եկու՞ շան վերթի՞ն,
պա էս հու՛նց անինք... Երալի շիլ ա ընդալ, քյա-
ցալ էն ծխողեն աո՛նը:

Եր ա կենում, քնում: Կյամ, ընդեաանս.— Արա,
պա Պատիկին թյուլ ըմ ըրալ, առն չի հաալ, րալի
եկած ինի սահղ:

— Արա, պա, քեղ ըմ տվալ, աարալ ըս խտմ-
խամ պեց թողա՛լ: Էլ տունը, հղեն-պենը սովորցրալ
չըս. պա աի մին օրում թյուլ կանի՞ն: Պա, պա, պա,
պա, մղափուն, ծախած չի ըրդի, աեսնաս հիշտեղ
ա պոասում, հիշտեղ ա վեր ընդած, պա՛հ, պա՛հ,
պա՛հ, պա աի պենը կանի՞ն, յաղու՛ղ տի պենը
տարեր, րադա առավեր, պա՛, պա՛, պա՛:

Թա.— Ախպեր, դե քեղ աանջիլ մի, կորալ ա՛
կորալ ա, լի, փողը ես ըմ առավալ, տու՛ հի՞նչ
անիս, ես՝ հի՞նչ անիմ, քեցալ ա, քեցալ ա. դե
վեր աի ըսպրացալ ընք, էս մին հեան էլ աու եկ
իմ տոնս դոնադ, — ասում ա, քնում:

Եր ա կենում մին օր քնում աահանց տոնը
դոնադ: Քալալը քնում ա էս ըլրասարակ սունդին
տոնը: Կհա, ինդի, մթեն ա ինում վեր քնում ա
հասնում: Էջը նստում ա, քնում դոնադ. էջը օղում
ա կապե հյաթումը, էս դոնադ կտնդոն ասում
ա.— Ա ա, եկ տոնը, խիսեթը էջը կկապին, ապուռ
էլ կաան, հինչը կաան՝ ճյուր, տես-տեն, կաար-
քին...

— Չէ, — ասում ա, — ամալ չի կյալ, մին աեղ
հատկացրու՛ էջս կապիմ, քիլիդ-դաա առ, վեր
կապիմ, աշառը յոր օնիմ:

— Ա, հի՞նչ կա, էս հինչ պեն ա:

— Ա, էս օրիշ էջ ա, էէ՛, էն մնեցածեն նման չի:

— Ա, էս հի՞նչ էջ ա:

Թա.— Թրքեն նհետ վրեսկե ա վեր քցում էջը,
կրատում: Վրեսկե ա կրատում: Հտա:

— Արա աի պեն չի ինի, աի նաղլը չի ինի...

— Չէ, վրեսկե կարող ա, — ասում ա, — կյա-
րուն եշած: Սաի, — ասում ա, — կիցավ կյարի ըմ
աամ, մին կից աամ՝ մին վրեսկե, երկու կից
աամ՝ երկու վրեսկե, իրեքը տամ՝ իրեքը վրեսկե
ա աամ:

Թա, դե. «Սա շաա հետաքրքիր պեն ա, էս
հի՞նչ նաղլ ա...»:

Քալալը պիրում ա էջին փալանը յոր օնում,
մաշկը թիմալում, թա էս դաթումը հու՛նց ա էր-
կու վրեսկե կոխում էջին քամակը, վե՛լ մինը տես-
նում չի: Հա, եանան, լովանը-պենը քշես, առոնը
քլես, պրծնես, աշառը յոր օնես... Վերջը, քնում
ըն, օտում, խմում քոն ինում, ուռթանան, թա.—
Ա, եկ մին քնինք, աեսնամ դյու՛ղ ըսեցեր, ուրուդ-
յունը մին պեն ըսեցեր. աա՛, էն ըմ նիդյալան:
Քնում, տեսնում՝ կյումումը, կրատեն նհետ
երկու ոսկի վեր ընդած: Երկու կից էլ կյալի տու-
ված ա ինում:

— Պաա՛հ, արա էս հի՞նչ նաղլ ա, էս հի՞նչ
պեն ա...

— Պա աի յա, է՛, պա աի ա: Տի ապրանք
օնիմ, է՛, — ասում ա:

Թա.— Դե, էն ըլրստրական խեր շատացե, պեր, լ՛հա, էտ էշտ ինձ տու:

Թա.— Ես հո՛ւնց քեղ տամ էշտ, քո տոնը շին-վի, վրեսկե կտրող ապրանքս քեղ աամ, հի՛նչ անիմ նանա ետը:

Թա.— Դե, էն ըլրստրական վեր վնաս ըմ ըրալ, հանց անիմ լ՛հա մին րարաթ օքուտ կյա, լի, ախրը:

Թա.— Չէ, սրա կլիսը կարալ շըս աաս, շատ ա թնդյանոց, փող ա կտրում լի,— ասում ա:— Առ-ռե, օդում ըս մին սուական կյարի առ, էլ լ՛հա քնի հվաքե, բայց, դե...:

Հինչու վերե ա, պիրում ա, էտ էշը հենգհա-ղար մենթավ տամ էա մարգին:

Թա.— Դե, գյուգում ըս հի՛նչ կա, տա շատ սեկրեստի պեն ա, էշը կյուման այուս շօնիս. հանց կանիս, վեր հնգեը-հրեվան, պեն դիդան վուշ: Գլիդան վուշ: վեր էշը վրեսկե ա թրքում, կկյան, կյուղանան, պենդ պահե, Համ էլ առ շարթեկան մին անգամ կողմը առ, կլիրակին, վեր մարգը-պենը քաշվում ըն՝ աես-տեն քյնում, էն օրը քյնի էշին կոշար, վրեսկեն հվաքե: Ճիլի-ճեկի քյնիս վեշ, խոխա պեն թողիս վուշ քյնի, հա՛, կնգանա էլ շի թողիս քյնի: Որովհետեւ էա գաղտնիքը, — ասում ա,— կարող ըն ժողովուրդը գլիգան:

Թա, դե.— Լյավ:

էս մինը ծախում ա, էս մինը ինքջ օնում, աի էլ պիժենվում, քյնում ըն. մինը՝ ինդի, մինը՝ ըստի:

Պիրում ա մին շերտվտ ճյուրը-պենը տինում, կյարուն զոռ անում. վեր շատ կյարի տա, շատ վրեսկե ինի, Հա՛, Կյարան օտում ա էշը, ճիրան խմում, ընդեաանս, կյամ՝ վրենները տոանը տեմ անում, ծենը կտրում, ստակում: Ախեր մին շե-րեթ կենում ա:

Կյամ ա մին կուճի ճաք ա ինում, էա ճաքավը լըշիիս, ախեր էշին վեննանը նալ կա, նալը փլըստ-րաան ա աամ, վեր վեննները տեմ ա ըրալ առանը, ճաքավն էլ լյուսն ա նի մնում, նալը փլստրատե ա աամ:

Թա.— Պահ, կյումը լցրալ ա վրեսկավ, էն ա փլստրատե աաս,— քյնում ա.— ա, կնեգյ, դե մին աշտուր պեր:

Աշտուր պիրում, տեսնում՝ պո՛, առոնը պենվում լի, էշը եկալ ա վրենները տեմ ըրալ, տուգալ, ծենը կտրալ ա: Մին թահրավ պենում, ընգեաանս, վեր-ջը, տեսնում էշը սաակած: Ախեր հենգյ հազար մանեթ փող ա եր կալալ էշին հմար: Կղնվում ա, Յա՛ եր ըմ կրենական, քյնիմ, էտ շան ազեն սպա-նիմ:

Քաշալը գյուգում ա, վեր կլլական ա: Հանց աաալ ա, վեր էշը սաակե: Վերջը, լի, կյարուն հե-

տան ճյուրը խմե, ստկլական ա, լի: Եր ա կենում քյնում, ընգեաանս.— Ախպեր, ախպեր,— տահանք էլ ըխպըրտեռած ըն ինում, կօզի կղնված,— ախ-պեր, խե՛ր ա:

Թա.— Աա, խերը հիշտե՛ղ ա, էշը սաակալ ա:

— Աա, աի պեն շի ինիլ, խոխա յըս, ըախա յըս, — ստեղ կղնվում ա, կնգանը թխում, կնեգյը վեր ա ըղնում, մեռնում, մահանում:

Կնեգյը սահանում ա:

— Աա, պահ, եկած շի րիդի, իմ գարգասը էլ թխեցեր, կնեգյը մահացավ, պա աի պեն կինի, տի նաղլ կինի՛:

Թա.— Դե, մեղավոր ա, էշին սովորումը խոսալ ա, ես գյուգում ըմ, նա համար թխեցե: Ասալ ա, պա, ինգի, վրեսկե կալող էշը կծախի՛ն: Խոսալ ա, տրա համար էլ էշը սաակալ ա:

Թա.— Չէ, լյավ չիլավ:

Թա.— Վեշինչ, էլ լ՛հա սղըցնական ըմ:

Ընգեղ մին թառ ա ինում: էտ թառը յոր ա օնում, սաի ճընգ-ճընգ անում... դե նախօրոք կնգանը սվըցրած ա ինում՝ վեր ճընգ-ճընգ անիմ, կուճի-կուճի կղուրթնանաս: Ճընգ-ճընգ ա անում, զուրթնանում ա, թա.— Տեսեր, սղըցըն մեռած տեղան, էս էլ սաի պեն ա:

Թա.— Ասում եմ. ախպեր, էս ըլրստրական էշան խեր շաեսե, պեր էտ թառա ինձ տու:

Թա.— Աա, հո՛ւնց քեղ տամ, հիշա՛եղ մեռնող ա ինում, քյնում ըմ,— ասում ա,— սղըցնում, ըն-դեղանս, հինչքան էլ փող օզիս, տամ ըն: Հո՛ւնց քեզ աամ:

Թա.— Դե, րեգում ա ինձ աաս, վեր էն էրկու-նեն վնասը տանա այուս օնիմ:

Վերջը, մին աասը հաղալավ էլ էտ ա ծախում: Թառը որ պրըում ա տոն, կնեգյն ասում ա, էն ա ինում, ինգի, թառեն ղրղենեքյը-պենը կուտը-աած,... ասում ա.— Ագա, էտ հի՛նչ ա, վեր պե-րալ ըս:

— Պահահ,— ասում ա,— էս օրիշ պեն ա, մեռած մարդ ա սղացնում սանավ:

— Աա, աի պեն շի ինիլ, տի նաղլը շի ինիլ, աիյեր-ավեր:

Թա.— Օղում ըս, քեղ թխիմ, սպանիմ, մին էլ՝ սղըցնիմ:

Խխում ա կնգանը սպանում, ճընգ հա ճընգ, ճընգ հա ճընգ, ճընգ հա ճընգ, սիմերն էլ կտո-րում ա, կնեգյը հի՛ր ա սղանում:

Քաշալը գիգում ա, վեր մին էլ կղնված կլլա-կան ա. թա.— Դե, ա կնեգյ, գյուգում ըս հի՛նչ կա, կլլական ա, կնգանը սպանած ա ինական, էլ նանա պրծնել չկա:

Բըխճումը մին փոս ա կտրում, նի մնում մա-

լը, կնդանը թա՛ վեր կյա, մահացալ ա, կասիս, տարալ ընք, ընդեղ թաղալ:

Հա՛, կյա՛մ աւ կյամ ա, թա.— Իմ ախպեր հո՞ր ա, իտի քյալադյ ա եկել ինձ:

Թա.— Պա քու ախպեր նանա ետնը մահացալ ա, տարալ ընք, էն ա բըխճումը թաղած: Հաւ կյերեզմանն էն ա ընդեղ:

Թա.— Մին նհանշ տո կյերեզմանը, քյննական ըմ նրա կոշարը, մին երկու խոսք օնիմ նրան ըսելու: Քյնում ա, քշանում կյրղմանիեն յրա.— Ա շան վերթի, ալ օղոաշ, պա տու քանե՞ հետ ինձ քյալադյ եկեր:

Քաշալը դաման էր կալած, էն ա ինում փոսեն մաշին կյողը կոցած: Ստի ըիշտի ա աամ սրանն, թա.— էս քեղ հլա խրեպյ ա, տու հիշում չը՞ս վեր իմ կյումընեն էծի հոլու տեղ ինքը կալիը:

36. ԻՐԵՔ ԱԽՊՈՐԸ ՊԻՇԻՆԸ ՔԱՉԱԼՆ Ա

Իրեք ախպեր ըն ինում: Տահանց մար ա ինում, հար չի ինում. ուրանք էլ քյասիբ ըպրեյիս: Հտեղ մին բադյ էլ ա ինում: Մեծ ախպերն ասում ա. «Քյնինք բադյին կշանն ծառայինք, բալքի կարանք խոխա-րախա պահինք»: Քյնամ ա բադյին մոտ, ասում ա.— Աղան ապրած կենա, եկալ ըմ քեղ մոա նյոքյար: Մին-էրկու տարե ծառայիմ, տանինք երեխեքյ պահինք:

Աղան ասում ա, բադյը, ասում ա.— Դե, եթե իմ ասածները չկադարիս, մաշկատ մին ղոլ կաշի ըմ հանելու, քեղ պեց թողիմ, քյնաս:

Ասում ա.— Դե լյավ, հինչ կինի:

Պիրում ա լծարածը՝ եղնեքյը, կյումաշներեպենը տամ ուրան, մին շոն էլ աամ, մին ըլքսարակ էլ: էա վերցնում ա, քյնամ: Քյնամ ա դաշար: Քյնամ ա դաշտը, ուրեմն՝ խաղայինը սրան ասած ա ինում, թա՛ կանսիս ըլքսարակը պաց թողիս, շոնն էլ՝ հետան: Շոնը հիշտեղ փոնից ըլքսարակեն, մինչև ընդեղ կվարիս: Հեռե յա քյնում, է՛, շոնը, քյնում, է՛, հեռե փոնում: էտ էլ վարում ա, վարում ա՝ մինչև ընդեղ կարում չի հսնե: Կարում չի, մթնում աւ Եա ա տեռնում, հացը-պենը լոխ օտում, եա տեռնում կյամ:

Աղան ասում ա.— Հո՞ւնց ա, վարա՞լ ըս:

Թա.— Չէ, աղա, շոնը հեռե ա փոնալ:

Իա.— Դե, մաշկիցա մին ղոլ կաշի ըմ տյուս օնում, քեղ պեց թողիմ:

Պիրում ա աա մաշկեն մին ղոլ կաշի այուս օնում, ուրան պեց թողում: Քյնում ա ուրանց առն: Ուրան մաշնակ ախպերն ասում ա. «Հիմա էլ ես քյնամ»: Քյնամ ա, ասում ա.— Եկալ ըմ ծառայիմ, աղա:

Ասում ա.— է՛, քյդանա լյավ աղա ա եկալ, կրեցալ չի, տու կրելու՞ ըս ծառայիս:

Ասում ա.— Դե, ախրը...

Ասում ա.— Վեր կարիս վուշ, մաշկատ մին ղոլ կաշի ըմ տյուս ուննական, քեղ պեց թողիմ:

Ասում ա.— Հա:

էտ էլ, նմանապես՝ հացը աամ ա, ճյուրը տամ ա ուրան, ըլքսարակն էլ, շոնն էլ ասում ա.— Ըլքսարակը պաց կթողիս, շոնը՝ հետան, հիշտեղ փոնե, մինչև ընդեղ կվարիս մինչև ուրուդյուն, կկյաս: Թա վեր կրեցեր վուշ, մաշկատ մին ղոլ կաշի ըմ այուս ուննական, քե պեց թողիմ:

Տանում ա, կարողանում չի, կյամ ա, թա.— Աղա, կրեցալ չըմ:

Տրա մաշկան էլ ա մին ղոլ կաշի տյուս օնում, պեց թողնում, քյնամ աւ էրկու ախպերը քյնացին:

Հտահանց մին փոքր եղրայր ա ինում: Փոքր եղրայրը քաշալ ա ինում, լհա տի էլ ասում ըն՝ Քաշալ, էա Քաշալն ասում ա. «Պա եխպորցս նա էսպես արավ, ես հի՞նչ անիմ»: Եր ա կենում էտ Քաշալը քյնում ա, ասում ա.— Աղա, եկալ ըմ ծառայիմ քյեղ:

— Ա՛, — ասում ա, — լյավ-լյավ մաշկիք ըն եկալ, կրեցալ չըն, աու քաշալ տեղավտ կյական ըս ծառայիս ի՞նձ:

Ասում ա.— Դե, ախրը հինչու վեր է:

Ասում ա.— Հինչ վեր ասիմ՝ կադարել ըիդիս, եթե կադարիս վուշ, մաշկատ մին ղոլ կաշի ըմ տյուս ուննական, քյեղ պաց թողիմ:

Ասում ա.— Հա:

Յոր օնում, լծարածը տամ ուրան, շոնն էլ տամ ուրան, ըլքսարակն էլ, թա.— Կտանիս, պաց կթողիս, շոնը՝ քմական, մինչև հիշտեղ վաղ տա, մինչև հիշտեղ շոնը կփոնե, մինչև ընդեղ կվարիս, կկյաս: Հա, հասե մին հաց ըմ տամ, մին էլ՝ մին պոլիդյ մածուն. հաա՛, հանց կանիս, վեր հացեն ղրաղան կտրիս վուշ, անպատճառ կպիրիս, ղրաղան կտրիս վուշ, հաա՛, ետ առն կպիրիս մին էլ: Մածունն էլ կօտիս, պայց ասական կօաիս, կլխան օաիս վուշ, հաա՛:

Թա.— Լյավ:

Յոր ա օնում, քյնում: Տանում, մին վիշավ ըլքսարակեն պոշան կապում, քուան կապում, շանը պաց թողում: Շոնը կլոլում ա տեղ, փոնում ճմոռում, լեփում: Հտեղ մին քիչ վար ա անում Քաշալը, ասում. «Հա՛, սասալ ա՛ հացը քե ըմ տամ, հոնցը քե ըմ աամ, ղրաղան կտրիս վուշ, ետ կըպիրիս»: Պիրում ա, հացեն մաշը սաղ այուս օնում, թողում ղրդնեքյը: Մածնավ օտում, մին քիչ մածնան մնամ ա, պիրում ա մին մեծ աիրեվու յրան թափում, թրեքյը-մրեքյը նիհ աամ էն պոլիդյը, լցնում, էն աիրեվեն մածունը կլխեն տինում, մեկ

էլ ունիւր կապում: Յոր օնում, քնամ: Աղան հրց-
նում ա.— Հը, հրց ըս ըրալ:

Թա.— Վարալ ըմ, պրծալ:

Թա.— Վարալ ըմ:

Թա.— Հա, վարալ ըմ:

Ասում ա.— Դե, վեր վարալ ըս, մհենդ էլ, տար
տվոններն ապուռ տու էնքան կտաս, վեր կլինեն
ապուռումը թաղվել:

Դե, ախեր դուդում ա, վեր կյումաշը տերմա-
նեն տակեն կլոխը սլտհել չի: Կյամ ա կլոխը թա-
ղում, դե, ըտլի-ըտլի ա սնում, տյուս անում, լի:
Պիրում ա կյումըշներն կլինեն կըտորում, ախու-
ռեն մաշին՝ տիրմանեն տակեն լոխ թաղում: Թո-
ղում ա տի, քնում:

Աղան ասում ա.— Հը, հրց ըս ըրալ:

— Հրց ըս ըրալ, կլինեն թաղալ ըմ տըրմա-
նեն տակեն, հունցը ասալ ըս:

Սա քնում ա, տեսնում՝ կլինեն կտրած,
ըխուռումը թողած: Կլին վալ տտմ, գե հիշտեղ
ա՞, տրգեն ուշ ա: Կյամ.— Ա քաշալ շան տղա, խե՞
կուտորալ ըս:

Թա.— Պա հի՞նչ անիմ, ըտլի-ըտլի ըն անում,
կլինեն տյուս օնում, տու էլ ասալ ըս՝ անպայման
թաղե, ես էլ թաղալ ըմ, լի:

Սնում ա ծենը կարտծ. պայմանը պայման
ա, ե՞:

Ասում տ.— Դե, լյավ, քնա հացը-պենը պեր,
օտինք:

Քնամ ա հացը-պենը պիրում, եշում ա տես-
նում՝ հացեն մտը տյուս տված: Ասում ա.— Պա
խե՞ տի կերալ ըս:

Ասում ա.— Ա սուտը շան տղա յա, թա դրա-
ղան կտրած ա՞: Ասալ ըս՝ դրաղան կտրիս վուշ,
ես էլ կտրալ չըմ:

էլ չհա կապում ա տանտվ:

էտ ըագլին մին ըխա ա ինում: էտ վախտը
ըխա ասում ա.— Կյուղս կյամ ա:

— Քաշալ, — ասում ա, — տար էն խոխտն
կյուղըցորու, պեր:

Քաշալը տտնում ա, թա կյուղըցեն, էն խու-
խին վեռան կծմթում տ, խոխտն փախչում ա,
կյամ: Կյամ ա, խոխտն մին էլ ա ասում, թա.—
Կյուղս կյամ ա:

— Քաշալ, քե ասում չըմ, թա էտ խոխտն
կյուղըցորու, պեր:

Ասում ա.— Ա, տանում ըմ կյուղացնում, մին
էլ փախչում, կյամ ա. հրց անիմ:

Սին էլ ա տանում թա կյուղըցեն, մին էլ ա
վեռան կծմթում, խոխտն փախչում ա կյամ,
թա.— Կյուղս կյամ ա:

Վեր շատ ըգլին դահլան տանում ա, էս խո-
խան, ըգլին ասում ա.— Ա, պա Քշտին ասիմ

վուշ, տինի վրններն տակեն, ծիք: տա մաշան
տըթոն:

էս վեր ասում ա, իսկույն՝ եր ա կենում, տի-
նում վրններն տակը ըրխան, ճորթմա անում:

— Ա, Քաշալ շան տղա, էտ խե՞ տի ըրեր:

Թա.— Ա, պա, սուտը շան տղա՞ ա, թա տու
չըսեցեր, թա ստի ըրա՞: Տու ասալ ըս, ես կա-
ղարալ ըմ:

Թա.— Մին պուղգյն էլ պեր տեսնում:

Պուղգյն պիրում ա, տեսնում՝ մաղնեն ծերք
աված չի: Ասում ա.— Քաշալ, սկի, մաղնան կե-
րալ չըս:

Թա, ասում ա.— Ակի գլղացալ չես, թա էտ
մածուն ա, թա՞ հինչ ա:

Վեր վեր ա ածում, տեսնում ա տակը թրեթր
ա.— Ա Քաշալ շան տղա, էս խե՞ ստի ըս ըրալ:

Ասում ա.— Սուտը շան աղա՞ ա, թա՞ տու չըս
ստի ըրալ, թա ես օտիմ՝ մեռնի՞մ: Տու ըս ըտի
ըրալ:

էտ վարումը կնգանը թաքուն ետ ա տեսնում,
թա.— էս մղանա ջհանղամ չի ինական. եկ մին
ամալ անինք, քնի: Պիրինք մափոռալ-պենա
յոր օնինք, քնինք մին տեղ, մին առ ժամանակ
ապրինք, մին էլ նորը կյանք տեսանք՝ Քաշալը
քոշած, քեցած ուրանց տոն: Հանց կքնինք,
վեր Քաշալը գլղա վուշ:

Թա.— Լյավ:

Պիրում ըն մափոռալները յոր օնում, մին յոր-
ղան ստի քցում, թա քնին քմակենն էլ պիրին,
մթեն ա, լի, քշեր ա, Քաշալն էլ, կլիտ ընգած
ա ինում, վեր օղում ըն ուրան կլին քալազ
կյան, քնում ա յորղանը ետ քցում, նի մնում
ղաթը, մին էլ յորղանը յրան քաշում: Պնգըցնում
ըն, մին էշու յրա տամ, քնում: էրկու մափոռալ
ա ինում, մինը կնգանը, մինը մարգինը տի էրկու
մափոռալն էլ յոր ըն օնում, քնամ:

Շատ ըն քնամ, խրեպ ըն քնամ, լյուսանում
ա: Քնինիս տեղը Քշալին կյուղը կյամ ա, կյու-
ղում ա, տակալը վե՞ ա տեսնում: Կնգըցն կա-
տում ա, թա.— Ա մարդ, էս հի՞նչ ճյուր ա:

Մաածում ըն, կարում չըն իմտնան թա՞ հինչ
ա: Համը օնում ըն, տեսնում աղե ա, մարդն
ասում ա.— էտ արաղն ու մեղըր խառնվալ ա
ուրուր նհեա, վեր աեռալ:

Եշում չըն, քնամ ըն: Շաա վեր քնամ ըն,
եշում ըն, տեսնում՝ մին տեղ, մին սուրու ուրենն
վեր թողած, ասում ա. «Պա՞հ, շները մեղ օտելու
ըն, ա կնգը: Ըտեղալ օղում ըն թաքուն անց-
նին, շները դույուղ ըն ջհում, կյամ ըն տահանց
յրա.— Պա՞հ, պա՞հ, — ասում ա, — ա կնգը,
կօղի Քշալան փախչում ընք, Քաշալը ստեղ ըի-
գար, էս շներան մեղ ըղառ:

Քաշալը մփռաշեն մաշան ասում ա.— էս ըմ
ես ըստեղ, վախել միք, էս ըմ ես ըստեղ, հասե,
հասե, ես ըմ:

Քշալին տոյուս ըն օնում, էս շեներեն դրբողար
ա քցում, ընդեղանս, ասում ըն.— Քաշալ, դե քըյ-
նինք մինտեղ, վեր մըղ նհետ ըս՝ մըղ նհետ, քըյ-
նինք էլ լհա մեր տեղը:

Ետ ըն տեռնում կյամ, մութը ըղնում ա, կյամ՝
մին յորղանու տեմ ըղնում, պեցը յորղանու: Տրա
տակալն էլ մին կյետ ա քյնամ: Վարար կյեա
Կնդանը թաքուն ասում ա.— Ա կնեդյ, էս կյե-
տեն դրաղեն քոն ինինք, վեր Քաշալը քոն ինի,
է՛, յորղանեն քյունջերան կփոնինք թող անինք,
քցինք ճրին մաշը, թող կյետը յոր օնե, քյնի:

Ասում ա.— Հա:

— Քաշալ,— ասում ա,— էս յորղանեն կլխավը
պառկինք, քոն ինինք, ութթանա էլ լհա եր կկե-
նանք, քյնինք:

Ասում ա.— Հա: Ես, ուրեմն, առոե դրաղավը
կպառկեմ, յորղանեն, բդի կյետը, հա:

Պառկում ըն, Քաշալը սալաղ ա կենում, ախեր:
Մարդը քոնավ ա ընցնում: Քաշալը տեղը փոխում
ա, մարդը՝ խաղայինը լի, ըղնում ա կետեն դրա-
ղը: Ստի անդուճ ա օնում կնեդյը, ահսնում, վեր
քոն իլած ա, կուփե տամ Քաշալին, դյուդում չի
թա Քաշալն ա, կուփե տամ, եր ըն կենում, սրանք՝
մինը վըններան, մինը ծըրքերան փոնում ըն,
յրա անում, քյնում ա, ըղնում կյետեն մաշը, ճյու-
րը դաստի քշում ա, տանում: Քշում ա, յոր ա
օնում, քյնում:

Կնեդյն ասում ա.— Ա քու Քաշալ կլոխը թտ-
ղիմ, դե քյնի:

Քաշալն էլ ընդեղան ա ասում.— Տեսե՞ր հինչ
ըրենք Քշալին:

Կնեդյը ծենին յրա ճինանշում ա, թա դե.— Տու
Քաշալն ը՛ս:

Թա.— Հա:

— Պա էն հու՞ր քցեցենք կյետը:

Թա դե.— Քու մարդտ ա, լի:

Ծուլները եր ա թակում.— Վա՛յ-վա՛յ, վա՛յ-
վա՛յ...

Քաշալն ասում ա.— Տուք իմ ճոխտ ախպոր
մըշկերան ղոլ-ղոլ կաշի տոյուս կօնի՞ք: Էն ա քու
մարդտ կյեաավն ա քյնում, տու ել թորը քյնում
ըս, քյնա, բադյին կնեկ, ես էլ անց կենամ քյնիմ
իմ դործեն:

Էն ա, տանավ էլ վերջանում ա:

37. ՍՈՏ ԽՈՍՈՂ ՊԵՏԻՆ

Մին մարդ ա ինում, սուտասան, տտ հերիք
չի, անունն ել Պետի ա ինում: Էս Պետին ժողո-

վորդեն միշտ խափում տ: Մին դոնում մին դեր,
մին էլ մին կյինիծախե ուրուր ասում ըն. աէս Պե-
տին վեր էսքան ժողովորդին խափում ա, եկ
մին դոնում էլ մունք ուբան խափինք: Սահանք
լսում ըն, վեր Պետին մին մարալ կավ օնե, էդ
մարալ կավը էքյուծ տնական ա բղարումը ծա-
խե: Էտ դերը կյինի ծխողեն տսում ա.— Քյնինք
ճանապարհը կտրինք, ուրուր անա հեռե տեղ
ճանապարհը կտրինք, տմեղյը մին սոտ տսինք,
խափինք:

Ուռութանա եր ըն կենում, քյնում մինը Չա-
լունց կյետում ա ճանապարհը կտրում, մինն էլ՝
քյնում ա Յտղուն դիրին յալեն քամակը: Դերը
Չալունց կյետն ա կտրում, կյինիծախն էլ Յաղուն
դիրին յալեն քամակը: Մին էլ, ը՛հը՛, Պետին կա-
վը եր կալած կյամ ա, մտրալ կավը: Կյամ ա, վեր
մուտանում ա, դերը ընդղան տոյուս ա կյամ, իրը
թե բղարտն ա կյամ, կյամ ա թա.— Պետի, բարև:
— Բարև:

Ասում ա.— Պետի, էտ կավը թո՞ւն ըս տա-
նում:

Ասում տ.— Տանում ըմ բղարումը ծախիմ:

Ասում ա.— Պետի, բղարան ըմ կյամ, ասիմ.
Եթե հաքյին կըվեն յրա չի ինի, երկու մարու
կըվու հտիկ ինք կօնիր:

Ասում ա, Պետին տնց ա կենում, քյնում:
Քյնում ա, տստ ել կյինիծախեն ա տոյուս կյամ
ընդղան: Տեսնում ա վեր կյամ ա, դըլղան տոյուս
ա կյամ, իրը թե բղարան տ կյամ.— Ա, Պետի,
բարի լյուս, էտ կավը թո՞ւն ըս տանում:

Թա.— Տանում ըմ բղարումը ծախիմ:

Ասում ա.— Ես բղարան ըմ կյամ, ափսոս,
եթե կավտ պողերն ու անդուճները յրան չինին,
անպայման, ուրեմն, երկու մարալ կըվու հաղկ
ըս առնելու:

Ասում ա անց կենում, քյնում:

Ըտղատ մի կա տեն տ անց կենում, մին դտլ-
դա տեղ, թխում տ կվեն պողերը կուտրատում,
տնդուճները կտորում, հաքյին կարում, քշում
բիդի բտղար: Վեր քյնում ա նիհ մնում բաղար,
ժողովորդը տսում ա.— Պետի, քու տոնտ շին
վի, էդ խե՞ տի ըս ըրալ: Մինը ծիծաղում ա,
մինը վայ-վույ ա անում՝ խե՞ ըս տի ըրալ, խեղճ
ա, մեղք ա. ամեղյը մին պեն ըն տսում: Պետին
ասում ա. «Պետ՞ո՛, դերն ու կյինիծախեն ինձ
խափալ ընա: Ետ ա տեռնում կտվը յոր օնում,
քյնում բղարեն վերջում մին դասաբխանա կա,
դսարեն ասում ա.— Կավը քյե ըմ տտմ, կա:

Ասում տ.— Պետի, հի՛նչ տտմ:

Ասում տ.— Վե՛լ մին պեն էլ ինձ հարկավեր
չի, ծրի ըմ տամ: Թողում ըտեղ, քյնամ:

Կյինիծախեն ու դերը կյամ ըն, շենան ներքև

վետ կենում, վեր Պետին էտ ճանապարհով պիտի կյա, տեսնան հունց աւ իշում ըն տեսնում, հասն՝ Պետին կյաւ աւ Տերտակ ա կյամ, վեշ մի պեն շօնեւ կյամ ըն մոտանում, ասում.— Ա, հունց ծրխեցեր կավտ, Պետի:

— Ա, շնորհակալ ըմ ծղանա, ե՛, շա՛տ: Տարալ ըմ, կրկու մարալ կըվու հախկ ինք կալալ, հինչ լլավ մտորդիք ըք, ծեղ մին լլավ ղոնաղլըղ պրտական ըմ: Պեղ պետք ա անպայման ղոնաղ անիմ:

Կյինիծախեն մտածում ա. «Արա, պա մունք ստի ընք բրալ, էս հի՞նչ ա... էրկու մարալ կըվու հախկ ա սոռալ...»

Կյամ ա տոն Պետին: Կենեղյն տսում տ.— Հը, հի՞նչ ա իլալ: Հի՞նչ ա տեռալ:

Թա, դե.— Ա կենեղ, դերը, կյինիծախեն ինձ քյալադ ըն կկալ, խափալ ըն, հանց քյալադ ըն կկալ, վեր պեն մնա՞: Լհա կավը թողալ ըմ, տվալ դառարխանեն դսարեն, անրատկ եկալ: Դե, ես մին պեն ըմ անում, ուրուղյունը մին թալակ տանիմ ծմակումը սարիմ, բախտս փորձիմ:

Տանում ա, սարում, օնգտան ընգած՝ երկու ըլաքասարակ ըն կյամ, նի՞ աքեռնում մաշը՝ Փոնում ա, պիրում: Վենները կպոտում ա, տանը մաշին թուրուն ա ինում, քցում տ ընդեղ, ըոնիսը ծածկում, վետերը կպոտած: Ասում ա.— Ա կենեղ, ես քյնական ըմ դերին ու կյինիծախուն տսիմ, վեր, ուրեմն՝ էքյուծ կյան մեր տոն, քեփ ընք ընական, օտել-խմել ա խննական: Ամեն հինչս՝ ժարիտ րրած պեներ, կյնի, արաղ պղրաստե, ես քյնալու ըմ վարու նահանց էլ կասիմ, վեր կյան: Վեր կյան ըլաքարակեն պեցիր-պեցիր կասիս, հանց կասիս, վեր ուրանք լսեն, կասիս: քյնի Պետուն ասե, կյա, դունըղեն եկալ ըն:

Ասում ա, ինքը քյնում: Քյնում դերին ու կյինիծախուն թա.— Շնորհակալ ըմ ծեր արած վուլթյան համար, սօր անդ չի քյնիք, քյնական ընք մեր տոն՝ ղոնտղ: Մին պատառ վար օնիմ, պըրծնիմ, կյամ: Տուք ինձ եշիք վուլ, կքյնիք տոն:

Նստ ըն կենում, խրեղյ ըն կենում, դերն ու կյինիծախեն կյամ ըն: Կյամ ըն, կնգանը թա.— Պետին հալա եկալ չի՞:

Թա տսում ա.— Ձէ: էս ա մհենեղ ըլաքասարակեն ասեմ, քյնի դուլուղ տեն, կյա:

Ըլաքասարակը պիրում ա վենները ես օնում, հինչու ըսելի սր ասում՝ պեց թողում, քյնում ա: Քյնում ա, դե բիղի անտառն տ քյնամ, քյնալու ա Պետուն հե՞աան: Նա քյնում ա անաառու էն մինը ընդեղ կենում ա:

Տեհում ըն՝ Պետին եկավ: Կյամ ա թա.— Ա կենեղ, էտ խե՞ ըս ուլ պեց թողալ, էնքան ցեր-

ցեն ա տվալ նապաստակս, խրեղյ տ մնացալ ստակի: Պիրում ա՝ օտել-խմելը շարունակում:

Ասում ա.— Ա դեր, կենացտ, կյինիծախե. կենացտ, վեր տուք իտի պարի մարդիք ըք, էրկու մարալ կըվու հախկ ըմ ինք կալալ, վեր տուք իտի պարի ըք, էրկու անգամ ղոնտղ ըմ ընելու:

Ընդեղան, սկսում ըն՝ օտել խմելը, տես-տես... էս դերն ասում ա. «Ա, ես հի՞նչ անիմ, վեր կարիմ էն ըլաքաստրակը ինք օնիմ»: Ասում ա.— Պետի, էտ ըլաքաստրակը մըղ ըլա ծախե, լի:

Թա.— Պա՛ ա, հի՞նչ ըս ասում, թորը դարկում ըմ, քյնամ ա, շոտ կյամ, ես էն հունց ծախիմ:

Թա.— Լլավ է, Պետի, պեր մեղ տո:

Թա.— Հտհնանք բըրշեցե, պա տուք էրկու հոդի ըք:

Թա.— Մին շերեթ էն կպնիցեն, մին շերեթ էլ՝ ես: Ասում ա.— Դե, լլավ:

Թա.— Հի՞նչ ասանք:

Թա.— Դե, էրկու մարալ կըվու հախկ ա, մինը տու տո, մինը՝ էն աա:

Պիրում ըն՝ էրկու մարալ կըվու հախկը տամ տըտն: Ընդաղտնս, քյնում ա էն մինը ընդեղան տյուս օնում, պիրում: Պիրում, տամ ուրանց՝ վենները կպոտած: Կյինիծախեն ասում ա.— Ա դեր, աոր տոնիմ սուվթա ես մին շերեթ պա՞իմ, մին շերտոնը ետնը տու կկյտս, ասնիս պահիս: Թա, դե.— Հինչ կինի:

Տամ ա. կյինիծախեն յոր ա օնում, քյնում:

Տանում ա մին շերեթ պահում, ասում տ.— Ա կենեղ, անս-անս պաղրաստե, հավա-մավա մորթե, ժարիտ բա, քյնական ըմ ըլաքաստրակը պեց թողիմ՝ քյնի դերին ծեն տա, կյա:

Քյնում ա ըլաքաստրակեն տնդուճին ըղնում, թա.— Ա ըլաքաստրակ, քյնի, դերին եր կալ, եկ: Ասե՛ կյինիծախեն կանչում ա, դոնտղ ա անում:

Ասում ա, ըլաքաստրակը պեց թողում, սա էլ քյնում ա անտառ: Քյնտ՝ Գյուղում ա թա, քյնաց դերին ետնան: Շաա կենում, խրեղյ կենում, թա.— Ա կենեղ, էս վեշ դերը եկավ, վեշ՝ ըլաքաստրակը. էս հի՞նչ անոավ: Քյնում, տահամ խե՞ կյամ չըն:

Քյնում ա դերին մղակավը նի մնում.— Ա դեր, պտ ըլաքաստրակը հի՞ք ըմ ղարկալ, խե՞ կյամ չըս:

— Ա, ըլաքաստրակ չի եկալ սանդ:

Թա.— Պահ, քո առնը քանդվի, էտ Պետին մեղ խտփալ ա՞:

Տես ըն կյամ, բիղի Գյուլափլուն՝-պենը, տեսնում՝ մին իծաքած ընդեղ էծերը պահում ա.— Ա, ըլաքաստրակ չե՞ս տեհե ըստեղեք:

* Գյուղ է, հարևան Նոր շեն, Հացի գյուղերին. մըտնում է Ադր. ՍՍՀ Աղզամի շրջանի մեջ (Մ. Կ.):

Ասում ա. — Մինը առաջ քյեցավ, մինն էլ մհենդյ քյեցավ անտառը:

— Պա՛հ, էտ մեղ խափալ ա, էտ, էտ, էտ Պետին մեղ խափալ ա: Քյնանք թաղավերեն կյեն-գյատ:

Երբն կենում, քյնում թաղավերեն կյենդյատ: — Թաղավերն ապրած կենա, ախեր, մեղ էն մին սուտասի Պետի կա, մեղ խափում ա, սուտեր ասում. մին պեն ըրա:

Թաղավերն ասում ա. — Արա, նա շան նման ինձ էլ ա խափալ, է՛հա քյեցեք մին մեշուկ եր կալիք, Պետուն կուխեցեք մշուկեն մալը, ըոեխը կըպեցեք, տաըք, քեցեցեք ծովեն մալը:

Կյամ ըն արան մին տեղ փոնըցնում, դերն ու կյինիծախեն օժավ ըն ինում, փոնում ըն, դոռավ կոխում մշուկեն մալը, ոեխը սեխ կապում, շլըկոտում, քյնում: Քյնամ ըն, քյնամ, վեր հանցու տանին քցին ծովը, եշում տեսնում՝ մյն չորան մին ծառու տակե պարանց ընդած, վըխճընեն չորս ընդունավ խալի ըրած: Մուտանում ըն, թա. — Չորան, ըստեղեք ճյուր չի ինի, ախեր ծա-րավ ընք, օարավ մեռնում ընք, արեը աաք ա:

Ասում ա. — Հնե, էն ծորումը ճյուր կա, էն խոր ծորումը, լյավ ցոր-ցոտ ճյուր, քյնացեք, խմեցեք:

Ասում ա, դե ըոեխը կապած տ. — էս պենը թողինք սաեղ, քյնինք, խմինք, կյանք:

Ուրանք վեր քյնում ըն, Պետին միշուկեն մա-շան ասում ա. — Ա, ես օղում չըմ, է՛, քյնում չըմ, է՛, քյնում չըմ... ա, ես քյնում չըմ, է՛, օղում չըմ, քյնում չըմ...

Չորանն ասում ա. «Ա, էս հի՛նչ ա, մալինը մարդ ա՛ն: — Ա, թորը չը՛ս քյնում:

— Արա ինձ փռնալ ըն, թա՛ փլան թապավերը մեռալ ա, քյնալ բիդիս՝ նրա տեղը թաղավերու-թյուն անիս, ես էլ օղում չըմ, թա քյնամ:

Չորանն ասում ա. — Վեր էրուշ ինի, ամալ չի կյա՛լ:

Թա. — Պա, խե՛ ամալ չի կյալ, հա՛յ թա մինն իլի, լի:

Թա. — Եկ աու տյուս եկ, ես չուլերս հանիմ, նիհ մնիմ, տու ըոեխը սեխ կապե:

Թա, դե. — Եկ:

Պետանը պեց ա անում, ընդեղանս, չորանը նի յտ մնում մալը, Պետին ոեխը սեխ կապում ա, պրծնում, չուբանեն շորերը կյենում, փափաղը տինում կլխեն, վըխճըռնեն առաջն անում: Տեհ-նում՝ էս ա ճյուր խմած եկեն: Կյամ ըն, շիլակում տանում, թըփ՝ քցում ծովեն մալը, թա. — Քյնի, քու հերն անիծած, քու Պետի հերն ըմ անիծած, սոտ կասի՛ս, հսե, ստի. դե քյնի:

Ետ ըն տեռնում կյամ, աեսնում՝ ուրանց շենն

ա, Պետին ուրանց հայաթը մին սուրու վեխճար ա անում:

— Ա, Պետի, պա քյեղ քցա՛լ չընք Քյուտեն մա-լը, քու տոնը քանդվի վուշ:

— Արա, աուք ծիծաղու մաղդիք չըք, է՛, վեր տուք էլ ինիք ինձ հետ, մըշա՛նք վեխճար տյուս կպիրի ընդըղեքան...

Դերն ասում ա. — Պա՛հ, քո տոնը քանդվի վուշ, եք մին փաղ էլ մունք յոր օնինք, քյնինք, մին խրեգյ տյուս տանք:

Դերն ու կյինիծախեն եր ըն կենում, քյնում՝ ամեղյը մին փաղ եր կալած: Դերն ասում ա. — Ես սուվթա նի մնիմ, տյուս անիմ, տու տեղ պահե:

Լոք ա տամ ճիրին մաշն ըղնում, շլաբան մը-նամ ա ճիրին իրեսեն. ծերքերը վեր շըղհարում ա, կյինիծախեն դյուգում տ՝ թա ասում ա՝ եկ: Ինք էլ ա յոք տամ, տամ մալին, հյա էն ըն մա-լին: Բայց, Պետուն սոնումը ըշխարքավս մին եը ա ինում:

Մին շուշեցե սուաասան մարդ եր ա կենում, կյամ, տյուս կյամ Սոս, թա Պետուն սուտավ հաղ-թե: էս մարդը կյամ ա, համին էն դերին վեր ճյուրն ըն քցալ, էն դերին պատեն դալուն աեմ տված՝ Պետին վեննը կացած ա ինում: Մինին հրցնում ա. — Ա, ծեր շենին սուաասի Պետին հիշաե՞ղ ա:

Թա. — Հնե, սուաասի Պետին:

Կյամ ա. — Պետի՛:

— Հե՛յ:

— Արա, սուաասի Պետի՛ն ըս:

Թա. — Հա:

— Լյավ, վեր սուտասի Պետին ըս, յըս էլ ըմ սուաասի, դե եկ իրեք սոա ասինք, յա տու կեխ-նիս, յա՛ ես:

Թա ասում ա. — Մին պեն ասիմ, էնպես ըրա: Դալուտ էս դերին պատեն տեմ ըրա, պահե, ես քյնիմ սուտես պարկը յոր օնիմ, կյամ... սուաես պարկը յոր օնիմ կյամ, էն ժամանակը՝ յա աու կեխնիս, յա՛ ես:

Թա. — Լյավ:

Պետին քյնում ա, շոռ տամ, կյամ՝ մարդ-կանց ղաթումը նստում: էտ եշում ա, եշում ա. «էս խե՛ եկավ վուշ էտ սուտասի Պետին»: Մին էլ եշում ա տեսնում՝ մարդկանց ղաթումը էն ա մի-նը նստած. Պետին ա:

— Ա, աու Պետի՛ն ըս:

Թա. — Հա:

Թա. — Մի եկ ստեղ, մին եկ ստեղ:

Կյամ ա:

Թա.— Արա, տու ըսեցեր վու՛շ, Թա քննի՛ սուտես պարկը յոր օնիմ, կյա՛մ: Խե՞ք բացալ ըս էն մարդկանց դաթումը նստալ:

Թա.— Դա տանա լյավ սուտ կինի՞, խափալ րմ՝ դպուտ տեմ ըս ըրալ էն պատեն:

Տանալ էլ վերջանում ա:

38. ՄԻՆԸ ՄԻՆԱՆ ԺՈՒԼԻ ԸՆ ԻԱԼ

Ստի մին սկն, մին ասացվածք՝ ասում ըն՝ Սիրամարգր աշխարքիս ամենադեղեցիկ թռչունն ա, չե՞, բայց նրա վենները սե-սե ա: Սիրամարգեն վենները սե-սե ա, շիղ, հունց ա սվըքաշու վեններ ինի: Ասում ըն. եթե սիրամարգեն սեղալ մաշողը իրան վեններեն սե-սե ինիլն ա, լոթի տղենն էլ՝ ջուրումը փող չինիլն ա: Լոթուն շքումը վեր փող չիլավ, սերտը մաշում ա:

Մհենդ, մին դյուղում, աի մին լոթի տղա ա ինում, ջրումը փող չկա: «Հու՛նց անինք, հի՛նչ անինք», մտածում ա: Նվասարդ ա ինում: Ախեք, նվըսարդին ճուղուպուր շաա ըն կուտրատում: Ուրան հրեվանն էլ շատ հարուստ ա ինում, ճղուսյուր ըն կուտրատում, քչեք պիրում, լցնում ըխպրհարը: Ասում ա. «Քյնիմ, հվաքիմ էա քչեք, մին մեշուկ դուղըցնիմ, ասնիմ օրիշ շենում շուղուպուրու տեղ ծախիմ, փողուսթ»:

Էն «օրիշ» շենումն էլ, վժր քնիլ ըրդի, հաշիվ անինք՝ Թղավարդ՝, լի, էդ Թղըվարդում էլ, էլ լհա սի մին լոթի տղա կա, ջուրումը կապեկ չկա, լհա ուի շոռ ա կյամ, պեն չի ճուրալ, քեցցալ ա ծմական մի մեշուկ մամուռ նիհ հանալ, ասում ա. «Տնեական ըմ, խափիմ, պուրթու աեղ ծախիմ»:

Մհենդ, եկալ ըն, Թերթա՞ սարեն պակեն ուրուր պաա՛լ ըն, հղեցը:

— Բարե, ախպեր:

— Բարե:

— Արա, հի՛շտեղ ըս քյնում:

— Բալամ, մի կա ճուղուպուր օնիմ, ասնում րմ ծեր շենումը տահամ կկարիմ ծախի՞մ: Կըծախվե՞:

Թա, ահում ա.— Հա, կծախվե:

— Թա.— Պա, տու թո՞ռն ըս քյնում:

Թա.— Դե, ես էլ քյնում ըմ Խունըշինակ՞՞՞, լի, քյնում ըմ ընդեղ, մի կա պուրթ օնիմ, տահամ՝ կկարիմ ծախիմ:

էա ճուղուպուր ծախողը ասում ա.— Արա, դյուղում ըս հինչ կա: Եկ՝ ապրանքը ըպրանքալ

փոխինք, Հոր ըս քյնում մեր շենումը հմանում, ես ել քյնիմ, ծեր շենումը, հմանիմ:

Եվ, որով՝ Լսա՛ էն մինը դյուղում ա, վեր ինքը խաքում ա, էս մինը հինչ առաջարկություն անում լի, դաստի համաձայնվում ա:

Ասում ա.— Դե, վեր տի առաջարկում ըս, առոե պեր՝ սյուրթն ու ճուղուպուրը փոխինք, ես քյնիմ մեր շենումը ծախիմ, տու էլ՝ ծեր շենումը, ինքն ել ըորար փոխինք:

Ասում ա.— Հի՛նչ կինի:

էս վեր ասում ա՝ «Հինչ կինի», ասում ա.— Վեր տի ա՝ մեշուկը մեշուկեն ավազ, սյուրթն էլ՝ ճղուպուրեն: էլ հինչու՞ ընք թաղա-մինան թափում, հվաքում:

Ասում ա.— Պա, հի՛նչ կինի, հի՛նչ ա իննական, խե մարդ չը՞նք, հավատ չկա՞:

Երկուսն էլ համոզված ինիլավ, վեր ինքը՝ մինին խափում ա, լի: Տրա դարդան էլ վեր մինը հինչ առաջարկություն անում ա, մյուսը դաստի համաձայնվում ա: Փոխում ըն, յալլա, էն՝ ինդի ա փախում, մաքումն ասում. «Ամմա, դյուրա կանե, հա՛, էն պուրթան», ինքը «ճուղուպուր» շիլակած քյնում ա, լի, կաթեկավ, վեր ինքը խափալ ա: Ծղուպուր տվողն էլ ասում ա. «Ամմա կրկենե ա թխլակսն, հա՛, ճղուպուրան»:

Վեր որոշ տեղ քյնում ըն, էս պուրթ տանողն ասում ա. «Արա, մին յավաշ տեսնամ, բալքյաս ինձ խափալ ա»: Պենում ա, տեսնում՝ արս՝, պճոանք ա իրեսեն: Պատառ ստի յա անում պըճոանքը, տեսնում՝ տակը թամուղ մամուռ ա նի տված: Մեշուկը թափում ա, կուռնըտակավը տինում, քյնում:

էն մինն ել, էէ՛, քյնում ա, Թա. «Մին քանի ճղուպուր կուարիմ, օտիմ»: Մեշուկը պեց ա անում, անսնում՝ հի՛նչ ճղուպուր, պեն չկա: Վեր ա ածում: Վեր ա ածում, քյնում:

Մին աարե ա անց կենում, Թա հինչքա՞ն ա անց կենում, մին սրփավայրում... էն վախտը սուղի քյնիիս ըն իլալ, լի... մին սրփավայրում ուրուր պտահում ըն: Պտահում ըն, պահո՞...

— Այ ախպեր, բարե:

— Բարե:

— Պուրթան, բաբաթ փայկա, դյուրա-պէն կյուրծեցե՞ր:

Թա, ասում ա.— Արա, տու կրեցե՞ր կրկենիպեն թխիս ճղուպուրա՞ն:

— Ա,— ասում ա,— Ախպեր, վեր աու էլ ըս ինձ նման լոթի, եկ քյնինք, միասին մին սոտ ծառայություն նի մնինք:

Թա.— Քյնինք:

Հինչքան շոռ ըն կյամ, տահանց մին տեղ յոր օնող կա վուշ, քյնում ըն տյուս կյամ Հաղրութա

* Թաղավարդ—գյուղ Մարտունու շրջանում (Մ. Կ.):

** Թերթ—գյուղ նույն շրջանում (Մ. Կ.):

*** Խունդինակ—գյուղ նույն շրջանում (Մ. Կ.):

շրջանը: Հաղորդե՞ա շրջանում, մին դուռը, մին շատ ժուլիկ պառավ ա ինում: Էս պառավը տտհանց դասարի գլուղում ա:

Ասում ա.— Ես ծեղ ըրկուքանց յոր կօնիմ հետեյալ պայմաններով: Եթե իմ առաջադրած պայմաններն ընդունիք:

Թա.— Հի՞նչ ընք ըննական:

Ասում ա.— Մղանա մինը տանը կըննական ա, մեր առնը-տեղը, հայաթը, կյումը-պենը սըրփուկան ա, էն պայմանով, վեր թուփ տեղած դիբիլը տանե, ածե հրքանեն հայաթը: Էն մինն էլ,— ասում ա,— տընական ա կավը հանդին ըրքօցնե: Կավս լյտվ պար կյումդդ ա, բեղում ա՝ թուփագլ ածե, վեր կավը պար կյա: Տուք ել՝ կյումումը քոն ըք իննական, ոռճիկներտ էլ ամսի վերջում տլական ըմ:

-- Նի մնինքյ պոավեն կոշտը ծորյելու:

— Նի մնինքյ:

Նի յըն մնում:

Կյումումը, էն ա ցաքյու կա, պառավը ցաքուեն յրա տեղերը քցում ա, դաշանդյ, հաց ըն օտում, պեն ըն անում, պառավը առոնը շուան քլում ա, քյնում: Քյնում ա ուրան կործեն:

Առավոտ եր ըն կենում, մինը՝ մին հաց քցում ա թորբան, ավրածու նման, լի, կավը քշում հանդը: Էն մինն էլ՝ մնում ա տանը, հայաթը-պենը, կյումը սըրփում ա, վեր՝ գիբիլը տանում չի՝ ածում հրքանեն դառը՝ հայաթը, հըր՝մ, հըրվեններեն կնանիքը, ամենդը մին խաթանդյադ, մին ճխեվուլ եր կալած, տրան մշանք թակում ըն, վեր կարում չի թա՝ վենեն յրա վեննը կենա: Կյամ ա շարչուեն յրա դու պառկում: Զու պըանվում ա... էա կավ տանողն էլ, սու մի ասել, էտ շանողեն կավը խրանուկ ա էլ՝, խըանող ա, պըել ա: Թուփագլը վեր տյուս չի՝ օնում մին դոնում փըշտացնում, էտ կավը պըլանում ա, ըղնում հանդերը: Սա էլ հեաան մշանք վազ չի տա՞մ, հոդին ոըխավը տյուս ա կյամ: Ա, էս հի՞նչ պեն ա: Էս կվարածը ուրուգյունը կյամ ա, տեսնում՝ պու՛, հնդերն էն ա պրանված:

— Ա ախպեր, հի՞նչ ա պտահալ, էա հի՞նչ ա իլալ:

Աըա,— ասում ա,— ես դարմացալ ըմ էս շենին դըյդան: Ա, էս հի՞նչ շեն ա, հի՞նչ պեն ա:

Թա.— Հի՞նչ ա:

— Աըա, սըրփալ ըմ, թա գիբիլը տանիմ հըրվեններեն հայաթն ածիմ, էն մինը փեշկաս ծիք ա տամ՝ արա, ասում ա, խե՞ մեր հայաթը չըս լըցնում, էն մինը ընդդան՝ էքյուծ մեր հայաթը կլցնիս... տաըալ ըն ինձ էնքան խմցըալ, կարում չըմ թա վենենս յրա վեննը կենամ:

— Ա,— ասում ա,— պա տու հա կվան չըս խոսում, է՛, սա արտիստ ա, ցիբկաշկա, հի՞նչ ա,— ասում ա,— քմակեն վեններեն յրա դիքյ վենն ա կենում,— ահում ա,— ըռաշի վեններավը մարդու ծրքերու նման պար ածում: Քու արևը,— ասում ա,— սօրե մշանք քեփ ընք ըրալ, ածալ ընք, պար ընք եկալ, կրեցալ չըմ թա մին թիքյա հաց օաիմ: Հասե, տարած հացս ետ ըմ պերալ:

Սոա ա, է՛, էնքան վազ-վազ ա ըրալ հաց ուանուլ վախա չի իլալ:

Ասում ա.— Դե վեր տի ա, եկ, եքյուծ պաշտոններս փոխինք:

Պաշտոնեն փոխում ըն. էս կավ պահողը՝ հըրվեններեն հայթումը գիբիլ թփեյիս «ղոնաղ» անեն ա տեսնում, նա ել՝ կուվեն պար կյալ:

Մհենգյ, եկալ ըն ուրուգյուն տոն: Պառավը եկալ ա, կավը կթալ, հաց ավալ սահանց, կերալ ըն պըծալ, շուան տոնը քլալ ա, քեցալ: Մհենգյ՝ սուս ըն անում, վեշ մինը խոսում չի:

Էն մինն ասում ա.— Սրա՞, խե՞ խոսում չըս:

Էն էլ ասում ա.— Ա բալամ, հի՞նչ խոսիմ, կուտորվել բիդինք: Ստեղ հու՞նց ընք կընական:

Թա ասում ա.— Պա հի՞նչ ըս առաջարկում:

Թա.— Ես առաջարկում ըմ՝ փախչինք:

— Դա, հի՞շտալ փախչինք:

— Պա, հա՛ն չի՞ կյումեն հուրթը:

Քյոհնա դաըադամեն հուրթին նման հուրթ ա իլալ. լեն-լեն, մաշտեդան՝ կտրեն մաշ տեղան:

— Պա, հուրթավը հու՞նց փախչինք:

— Հատե. աու իմ աակես վենն ըս կենում,— ասում ա,— եր ըմ ինում քու օսերտ, հուրթտն փոնում տյուս կյամ, ընդդդան քյանդիլը քցում ըմ, տու էլ փոնում ըս, կյամ. տյուս ընք կյամ, փախչում, պոավեն հերն էլ անիծած, էն մինին էլ, էն մինին էլ:

Դե, առոնը քլած ա, տոնավը կարել չըն:

Ասում ա.— Դե, ախպեր, վեր աի ըս ասում, պեր՝ կավը մորթինք, մսան էլ տանինք մըղ նըհետ:

Կավը մորթում ըն, դաշանդյ, լհա ինդի, կաշվավը, առանց մշկելու էրկու բուղը կսրում, քցում ըն մին չվալու մաշ... էն վեր ասալ ա՝ աու իմ տակես վեննը կկենաս, է՛, իսկապես՝ էտ մինը տակեն վենն ա կենում, էն մինը եր ա ինում օսերը, պըրանում տիյեր, քյանդիլը կախ ա տամ: Էս տակենը, էն մինը տիյեր պըըընայիս վախտը բուղեն մինը այուս ա օնում, թող անում, ինքը նի մնում չվալը, կապում: Թա.— Սխպեր, քաշի տյուս պեր, մին էլ քյանդիլը կըցիս՝ ես տյուս կյամ:

Ինքյն էն ա չվալումն, է՛:

Քաշում ա, վեր ախնում: Քաշում ա, վեր տինում, ախրը, մին թահրավ քաշում ա, լի վեր մին

թահրավ բաշում չի՞, հուրթավը տյուս կյալն ի
րաթ, չվալը շիլակում ա, բյանդիրը վեռավն օնում,
փախում շենն իյնու շամ փախում ա, համ էլ
ասում տ. «Պառավը կլլական ա, բշերավ նհետ
նրա խղիթենն ա արլական...»

Նենավն ընցնելիս տեղը շները յրա ըն տամ,
հալում: Չվալեն մաշան ասում աւ— Արա, մեսը
պատառ պեցիր պահե, շներ վեններս կկծե:

էս վեր ահում չի՞ պեցիր պահե, թոմփ վեր
ա բցում, թա.— Ա, էսքան ծանր մարդ կինի՞, հո-
պիս սյուս եկավ:

Թա.— Ա, պա, էտքան նախալնի հընգեր կի-
նի՞: Թողում ըս ընգեղ, վեր ութթանա պատավը
կյա, իմ վեղս կտրե՞:

Մհենգյ, լյուննգյա բշերավ բյնում ըն, մին
րաղու մաշի վեր կյամ: Քյոհնա բյուլիսար ա
ինում, լի, քանդում, կրակ անում, պրծնում...
Ասում ա՝ էն շանը տղեն կավը էնքան սարսաղ ա
ինում, վեր շումփուրեն քաշած մեսը խըրվելիս
տեղը լոթ-լոթ ա անում: Սանգ ամեղյը մին շամ-
փուր մրես ըն օտում, լյուննգյա բշեր ա, ուրուր
նհեա ծերք տսւմ, ասում ըն.— Ախպեր, քեղ պա-
րի ճանապարհ, տու բու գործը բյնի շարունակե,
ես էլ՝ իմ Մունը ուրուր նհեա կարել չընք ապրինք:
Մինը մինան ժուլիկ ըն իլալ, լի:

39. ԹԱՓՏԸՂԸ

Բիթլիս քաղաքում մի մարդ ա ինում, շատ
հարուստ, նրա անումը Հաջի Սայաղ ա:

Հաջի Սայաղը օխտը սուրու վելիճար օնե,
հինչքան անասուն օնե, լյով հարստոթոն, շատ
հարստոթոն օնե, միայն թե երախա շօնե: Երա-
խու հետե շաա ա չըշարվում սա: Քյնում ա մե-
չիղումը, ժամումը աղոթք անում, ըղաչում ա,
պղաւում ա, աստվածանա ժառանգյ օղում: Սրա
իրեսն իյեր շաա ըն խոսում, թողում չըն, թա
աղոթքը տեղաց հասնե: Շատ վախտ վեր տի յըն
անում, ոա մսլհաթը, կենգյատ-մենգյատը ուրտն
կնգանը նհետ ա տնում: Կյամ ա կնգանն ասում,
թա.— Ախր, էս ժողովուրդը թողում չի իմ աղոթ-
քը տեղաց անիմ, բալքյաս աստված ըսկանա,
ինձ մին ժառանգյ տա:

Կնեգյն ասում ա.— Հաջի Սայաղ, միգուցե
աի յա, եք աու էն Քյուռեն իրեստվը մին բյուր-
փի կապե: Էս մարդիքը առեաուր ըն բյնում, պեն
ըն բյնում, կյամ ըն սելին ուխը ըղնում, բշում
ա, ասնում: Մի բյուրփի շի՞նք. անումտ էլ կյիրի
յրան՝ սվարանա Հաջի Սայաղեն, գուցե աստված
խղճա քեղ, մին երեսա տա:

Թա.— Դե լյավ:

Վերջը. եր ա կենում մին ինժիներ փոնում,
փաշլա փոնում, մատերյալ պիրում թափում,
մին լյավ բյուրփի շինում, վեր հենգյ-վեց մաշին
ուրուր կողքավ անց կենան բնին, յրան էլ կյի-
րում ա՝ Հաջի Սայաղեն՝ սվարանա:

Կյամ ա տարեն անց կենում, էլհա տրան
երեսա չի ինում: Էլհա քյնում ա մեչիդ, ժամ,
աղոթք տ անում, էլհա թողում չըն, թա աղոթ-
քը տեղաց տնե, էլհա կյամ ա կնգանը ասում.—
Ա կնեգյ, տեռավ վուչ, հուհն անիմ:

Կնեգյն ասում ա.— Հաջի Սայաղ, միգուցե
մեղքն իմն ա, իմ անուվանի մին հատ ոայալնի
շկուլ պագրաստե, հինչքան եթիմ խոխեք կան
անուժ մարդիք կան, տահանց խոխեքը հվաքե,
ըտեղ կրթուցրու շորն էլ, հացն էլ լոխ քղանա: Իմ
անումս կիրի: միգուցե մեղքը իմն ա:

— Լյավ,— ասում ա:

Ուրան հի՞նչ Պիրում ա էլհա էս ինժիներ՝ն
փոնում, մարդ փոնում, մատերյալ պերում, ոա-
յալնի շկուլը պագրաստում, արյավլենի կպցնում,
վեը հինչքան բյասիր-բյսուր մարդիք կան, անուժ
մարդիք կան, երեսեքը պիրեն ստեղ կարթին.
ծրի, օաելը-խմելը լոխ ինձանից:

Վերջը, մի տարի ել ա տնց կենում, էլհա
տմալ չի կյամ: Լհա ուրան աղոթկենն ա քյնում,
էլհա ուրան իրեսն իյեր վեր շտտ խոսում ըն,
կյամ ա կնգանը թա.— Ա կնեգյ, տեռավ վուչ:
Ախր օղում ըմ ինձ համար առանձին ժամ շինիմ,
մին մեչիղ շինիմ, ես քյնիմ տոռնը պեց անիմ,
աղոթք անիմ, մին մարդու էլ մեշատ անիմ,
րալքիմ, ինձ խղճա:

Թա.— Դե հի՞նչ կինի, լյավ կինի, քյնա:

Քյնում ա, լհա համին ինժիներին փոնում,
ուստենն փոնում, մաաերյալ թափում, մին փոքր
ժամ ա կառուցում վերշացնում, նի յա մտնում,
մին շերեթ սկսում աղոթքը ըաեղ տնել:

Համին էն ուրան սարքած ուսումնարանումը
մին ախճիգյ մին աղու նհետ սլրահարվում ա:
էտ ախճիգյը պաաճառավեր ա աեռնում: Ըխճկա
տարը ըխճկանը աանում ա, տանը թտքուն պա-
հում: Թաքուն պահում ա, որպեսդի երեսան վեր
ինի, հանցու ժողովուրդը սկանա վուչ, աանը չը-
մնա: Էս ախճիգյը վեր օղում ա տղատվե, բրլ-
նում ըն տատմարեն հեաան: Տաամարեն էլ սաեղ
մամաշա կասին, լի: Կյամ ըն աղտմարեն ասում,
թա.— Քեղ էսքան փող ընք աամ, էս երեսան վեր
աղաավի, աար հինչ օգում ըս ըրա, թաքի մեր
ըխճկան անումը բեղնամ շաեռնա, տանը մնա:

Սա ասում ա.— Հինչ լյավ կինի, հինչ լյավ
կինի, էն ա Հաջի Սայաղը խուխու հետա տափերը
պուկ տալիս:

Երեխան վեր ինում ա, պերում ա լլավ պերում անում, հլա ծյաքը տեո տալու, պիրում տինում Հաջի Սայադեն սարքած ժամեն մղա-կումը:

Քշերը ըրազի Հաջի Սայադեն եր ըն կցնում, թա.— Ծել ըրա, քյնի ժամ:

Եր ա կենում, պալտոնը օսերը քցում, յմշկենն վններեն քցում... շմոշկ ա, իլի, շրխկ հա շրխկ, քյնում տեսնում՝ ժամեն տոանը մին պեն: Տես ա պրանում, տեն ա պրանում՝ տեսնում պերուր ա, մաշին՝ մին խոխա: Ստի յա եշում, ինդի յա եշում, տեսնում ա՝ մարդ չի տեսնում, խոխան յոր ա օնում, տինում պալտոնեն տակեն, վազի-վազ կյամ առն:

— Ա կնեզյ,—ասում ա,— աստված մեզ մին երեխա յա տվալ, տու տեղտ վեր քցի, էս խոխան տեր քշտեա, ես քյնի՝ տըտմարեն հետան, ասիմ՝ կնեզյս ազատվում ա, եկի Հանց անինք, վեր ժողովուրդը գիդա վուշ, թա հինչ ա:

Տի էլ անում ա: Տեղերը քցում ա, նի մնում, խոխան աինում քշտեն, խոխան լհա վեր «վյա» ա անում, էս կնեզանը ծծերը կաթն ա ըղնում: Էտ էլ թալդի բյնում ա տատմարեն հետան:

— Տատմար, հի՞նչ ըս շինում, կնեզյս ազատ-վում ա, շուտ ըրա, եր կաց, եկ:

Տատմարը եր ա կենում, շիրթմա թխելավ... ախր, ուրան սարքած պենն ա... եր ա կենում, կյամ, թա.— Աչքտ լյուա, Հաջի Սայադ, հա աչքը լյուա, պա՛հ-պա՛հ, էս հինչ լլավ կնեզյ ա, առանց ինձ ըրջարալ ա, թամուզ-թաքյուզ, էս ա կողքու-մը տիրած: Հսի՛ աչքտ լյուա, հա՛ աչքտ լյուա...

Հաջի Սայադեն հի՞նչ կա, լհա ստի յա անում՝ հափուռ-հափուռ վեսկե տամ: Էն չախն էլ փողե-րը լոխ վեսկե յար:

Վեր մին ամես անց ա կենում Հաջի Սայադը պիրում ա, թա ըրդի կնոնք անինք, մին հանց կնոնք, վեր սաղ աշխարհքս դիւա, թա Հաջի Սայադեն մի ժառանգ ա իլալ:

Պիրում ա, հինչքան վեխճար մորթում, հեյ-վան մորթում, սաղ քաղաքում էլ մարդ չի թո-ղում՝ հվաքում ըղտեղ. կնոնք ա անում: Հիսի ասում ըն՝ պա անումը հու կտինի: Սսում ա.— Ծեն տվեք, թող մամաչան կյա, տատմերը, կտի-նի անումը: Կյամ ա, ասում ըն.— էս խուխեն անումը աիր:

Ասում ա.— էտ խուխեն անումը կախին թափ-աղը:

Ասում ըն.— Լհա լլավ ա, Հաջի Սայադը տա-փերը պուք տը տամ, վերջը քթալ ա*:

Դե էս Հաջի Սայադը այնումը չի կյամ, թա էս հինչ ա:

Վերջը. խոխան մծանում ա: Վեր մին տրեկան ա տեսնում, էս Հաջի Սայադեն կրնը իսկականից մին ախճիդյ ա պիրում: Սնումը տինում ըն Փա-րի: Մի տարե ել վեր անց ա կենում, մին տղու յա ինում, անումը տինում ըն Մահմադ: Էլ ինում չի, լհա էտ էրկուսն ա:

Էտ իրեք խոխան էլ ճոկել-մոկել չկա, մինտեղ, մինմյանց նհետ լլավ, սիրուն խաղ ըն անում, լլավ պահում ըն, հաղցնում, մին տեղ մեծա-նում ըն:

Կյամ ըն մեծանում: Մհենգյ Բափտըղեն փը-սկելու վաղան ա, ուրանք էլ կարդում ըն, շկուլու-մը կարդում ըն, Փարին էլ՝ հոգ ինիլի վախտն ա...

Բայց Հաջի Սայադը ամեն տարե կքյինի հաջ: Սրանն էլ էն ա, վեր ընդեղ ամեն տարե մին շի-նություն շինի: Քառասուն տարե ըրդի շինի: Մհենգյ երեսունինը շինալ ա, վերջին շենքն ա, վեր քյինի հաջ, շինի պրծեն, վեր արած ուխտն էլ պրծեն:

Կանչում ա ըխճկանը՝ Փարուն, ասում, վեր.— Մենք քյննական ընք հաջ, Մահմադին էլ ընք տննական: Քառասունինը օրում կլլական ընք, վեր սեղան-պեն պաղրաստ ինի, ղոնաղ-պեն ա կլլական, ժողովուրդեն պատի՛վ պլտի տամ:

Դե ախր, վերջին շինությունն ա վրջցնում, ուրան փափազն էլ լոխ կաղարվալ ա: Վերջը, հինչ Հաջի Սայադն ասում ա, Փարին կյրոտում ա, վեր կյան՝ ստուլը պաղրաստ ինի: Կյրում ա, կըյ-րում ա, վերջը պրծնում ա: Սուսվոտը եր ըն կե-նում, ծին եր ինում, քյնամ: Տանը մնում ըն Փա-րին, Բափտըղը, քուր ու ախպեր: Ամեն օր դվթա-րեն եշում ըն, ստուլը սարքում: Վերջը, վեր կյամ ա վերջի օրը, քուրն ասում ա.— Բափտըղ, եր կաց, ստուղենք տեսանք՝ հինչ կա պակաս սե-ղանեն:

Ստուղում ըն: Դավթարը կարդում ա, կար-դում, թա.— Պահ, Բափտըղ, լիմոնն ու փալթա-խարը մոռացալ ընք: Դե փողը եր կալ, դամբ-յուլը եր կալ, քյնի շուտ պեր, որ ժամից ետան կլլական ըն:

Բափտըղ յոր ա օնում փողը, դամբյուլը, լհա բա արն իյեր կլխըյեր քրթնոնքը կալած վազ ա տամ:

Էս վախտը տատմարը պաահում ա.— Բափտըղ, էտ հի՞նչ ա, յաղու՞ղ տի վաղ ըս տամ:

— Դե իմ քուր ստուղալ ա, տեսալ՝ լիմոնն ու փալթախարը ստուղան պակաս ա, քյնում ըմ առ-նիմ, պիրիմ:

Թա ասում ա.— Օ՛, քյուլիմ կլոխալ,— ասում ա տատմարը,— էն քու՞ քուր ա, քու քուր չի: Քյնա

* Բափտըղ նշանակում ա քթենալ (Թարգմ. Ա.):

ծերք բցի, վեր Հաջի Ստյադը կյա, բեղ յրա փսա-
կն Բեղ ևս ըմ բլթալ, Փարին բու բուր շի:

Սա ամեն պեն սուտնում ա, լհա ինդի թնշա-
լավ վաղ ա տամ, կյամ:

— Սխալեր, պա խե՞ պերալ չըս:

Ասում ա.— Իս բու ախպե՞ր ըմ:

Սկսում ա լեղիտ ինիլը:

Սկսում ա լեղիտ ինիլը, ախճիդը թա.— էս
հի՞ն ա, ուղացա՞լ ըս, տես-տեն:

Լհա էն ա ինում մին սառինջ փալաքյանեն
տիրած: Էտ սառինջը յոր ա օնում, Թափաղեն
կլխեն հանց թխում, վեր կլոխը ճղում ա, լհա
փալաքյանեն ինը դնդլե յա տամ: Վեր վեր ա
ըղնում փալաքյանան, Փարին թա.— Վա՛յ, կուտ-
ներս կուտուրաան, էս խե՞ թխեց:

Յալիսը պուրում ա, թա պտաան, էտ սհաթեն
կյամ ըն, թա.— Հաջի Ստյադը կյամ ա, պղըստ-
վեցեք:

Էս Թափաղը վեր սկսնում ա, ընըթաթախ
վաղ ա ամ տոտջը:

Էս վախտն էլ Հաջի Ստյադը Մահմադին ա
ղտրկում, թա տեսնա խոխեքը պատրաստ ըն:
Էս վախտը եղում ա, տեսնում՝ մինը կյամ ա:

Թա.— Յավաշեք, էս հանց ա մեր Թափաղեն
երիշը:

Սղասում ըն. կյամ ա՝ ըոնըթաթախ:

— Ա ռալամ, էտ հի՞ն ա, Թափաղը, էտ
հի՞ն ա:

Թա.— Էլ հի՞ն ինի: Էն ա հինջ աուք քեցալ
ըր, Լն օրաա տեսը Բիթլիսում էլ շտհիլ-ջհուլ չի
մնացալ, մարդ չի մնացալ՝ մեր տոնը լցված,
Փարուն նհա հու՞վ ա դուրում՝ հինջեր են տնում:
Սօր էլ կուկլ ըրե, ըսեցե՞ իմ ապոր կյալի վաղան
ա, տյուս տոնեք, քեցեք: Թխեցեն, կլոխս ճղեցեն:

Հաջի Ստյադն ասում ա.— Մահմադ, ծին եր
իլ, էս սհաթեն քնի, Փարուն թարթյա հանե, տտը
փլան ծմակավ անց կցու, փլան դորում մորթե,
տրտ շորերը ըոնըթաթախ ըրա, պեր ինձ նհանջ
առ, նոր եռ քնամ էն տոնը. էն տոնը հրամալ ա:

Մարը սկսում ա լյաց ինիլը, ասում ա.— Հաջի
Ստյադ, թող քնի՞մ, նրա իրեսը տեսնամ, նանա
ետը հինջ օղում ըք՝ ըրեք:

Թա.— Չէ, վեր չէ. չի կարելի, իմ առնը հրա-
մալ ա:

Մահմադը ծին քշում ա, կյամ մտնում հա-
լաթը. Փարին կուտները ետ տ տանում, տխպորը
կսլուքն ըղնում, թա.— Հո՞ր ա մաման, հո՞ր ա
պապան:

Թա.— Էն ա կյամ ըն, եր իլ թարթյա, քնինք
պիրինք:

Կյոք ա տամ, սա եր ա ինում թարթյա, քշում
ա, անց կենում ծմակը, մտնում հեռու դորին...

Ստի, լհա տեսքով էլ էտ դորին շատ անպետք
դորի յար: Ստեղ ծյան վեր ա կյամ Մահմադը,
խանշալը տյուս օնում.— Վա՛խ, աստված,—
ասում,— պա ես իմ ծեռուք իմ քվերո հու՞նց մոր-
թիմ:

Էտ վարում մին քանե էծու հուլեր ըն կյամ:
Խտնշալը քաշում ա, մին էծու հուլ սպանում, Փա-
րուն շորերը հանում, թողնում տկլոր-մերկ, էտ
շորերը ըոնու փլալում, լող օնում քնում, Փարին
էլ ուրանան քնում ա, ըղնում տափեն:

Վեր շորերը յոր ա օնում, տտնում Հաջի Սա-
յադեն նշանց տտմ, նոր ըրխյին կյամ ըն տոն:
Բայց մորը արտասուքը կտրում չի, մին կլոխ
լյաց տ ինում:

Քշերը, լյուսնդյա քշեր տ ինում, Փարին տշ-
կեքը պեց ա տնում: Մհենդյ պրտրյեր վախում
ա պարանց ըղեն... Դե ստի պեն հի՞նջ տեղ ա
տեսած... փսվեր ա ըղնում: Քշերը ըրտղումը կյամ
ըն սրան եր կցնում, ասում. «Փարի, եր կաց, էտ
ա ուղիտ մին ախպուր կա, մին չինարի՝ տրեած,
եր իլ էտ չինարուն յրտ նստի, սպասի. Ալի-Վա-
լի խտնը պաղրաստություն տ տեստլ, փսակվում
ա, հարմար տխճիդ չի ճարում, սպասում ա,
տու պիտի քնասա»:

Ջտրթնանում ա, կլոխը ոյցրցնում, տեսնում՝
ըշեր, մին էլ փսվեր ըղնում, մինել էտ նույն
տրա՝ տեսնում, Վերջը, մին իրեր-չորս անդամ
նույնը պտահում ա: Մին էլ վեր դարթնանում ա,
էլ ըոն չի ինում: Ասում ա՝ րյնիմ, թա չինտրին
ընդեղ ինի, ախպուրը ընդեղ ինի, դյիպա վեր
արալ չի, դյուղ ա: Փրսող տալավ... փրսող ա
քնում, վեր ուրան տեսնան վուլ... Հա՛, փրսող
տալավ, քնում ա, րյնում, տեսնում՝ իսկտպես,
դյուղ, ախպուր կա, քյահըիդ, վարար. իրեք-չորս
չինտրի ծառ կա, տերեներալ...

Եր տ ինում էս չինարի ծտոեն, տիրվներեն
ղաթում քոն ինում:

Մհենդյ էլ ըաղում Ալի-Վալի խանեն ըն եր
կցնում.— Ալի-Վալի խան, հի՞նջ ըս շինում,—
ասում ըն,— Լր կաց, պաղրաստությունտ քաշի,
ղումաթտ եկալ ա, ծիտ տար ախպուրը:

Սա եր ա կենում, մնում զարմացած: Իրեք ան-
գամ սրան եր ըն կցնում: Թա. «Յավաշ, ես եր կե-
նամ, ծին եր ինիմ, քնիմ տեսնամ, թա՝ դորթ
ինի, կյամ պաղրաստությունը տեսնամ»:

Մին նստում ա, կյամ ախպուրը. Դե Փարին
տիրեվներեն մաշին վեր նստալ տ, շոխկը տվալ
ա նվեն ճրին: Մին վեր շոխկը տեսնում ա,
խրտնում ա, մուտանում չի: Մին երկու անգամ
վեր ծիին շալաղ ա թխում, Փարին ընդդան ասում
ա.— Ալի-Վալի խան, թխել մի, ծին մեղավեր չի:

թիւի մի. ես մերկ ըմ,— ասում ա,— կարում ըս,
քնա ինձ համար շոր-պեն պեր:

Թա.— Տու հո՞ւմ ըմ:

Թա.— Շորը պեր, ետնան կիմանաս, թա ես
հում ըմ, հում ըմ:

Ետ ա տեղում մամենտալի կյամ, բոխճա-
լամիշ անում, էտ շորերը տանում, վեր տա ըխճ-
կանը:

Ախճիգն ասում ա.— Տիր շորերը ծառեն տա-
կեն, տու հեռե կաց, ես կհագնվիմ:

Փարին հագնվում ա, նստում Ալի-Վալի խա-
նեն թարթին, կյամ պալատը: Պիրում ա պալատը,
տեսնում հի՞ն, Փարի, հուրի-փերի, մալաք, էս...
էս հի՞ն շտեղա յա եկալ, էս հի՞ն ա...

Վերջը. սրանք փսակվում ըն, քշերը մին տեղ
քոն ինում: Մհենգ լյուսացալ ա, նազիր-վեզիր-
ները... լոխ տղամարդիք ըն, մաշները կենգ
չկա... շայր-պենը քցալ ըն, ախր, էս Ալի-Վալի
խանը եր չի կենում: Ահհանց մաշին մին կու-
ծոտող վազիր կա՝ Կարա-վազիր ըն ասում, բո-
լորը սանա վախում ըն: Ախար շայր հուվանում ա,
էս Ալի-Վալի խանը եր չի կենում: Էս Կարա-վա-
զիրը քնում ա շքմավը տոանը քացի տամ.— Դա
խե՞ եր չըս կենում:

Տոնը վեր պեցվում ա, Փարուն վեր տեսնում
ա, մնամ ա ուխը պեց, ծուլուլը քնիյիս... Սա
ստեղ մտքումը տնում ա, վեր Ալի-Վալի խանեն
սպտեն, Փարին ծերքան յոր օնե:

Անցնում ա մին տարե: Փարուն մին ճոխտ
երխա յա ինում: Էս րախեքը մեծանում ըն, ամեն
մինը տեղում հենգ-վեց տրեկան:

Մին օր սահանք քուշումը փոխում ըն մին
խուխա թակում: Էս թակվող խոխան լյաց ա
ինում, թա.— Դե լյավ, էս ա իմ դայի հրսանեք
ա ընական, ծեղ թուղլական չըմ, վեր կյաք իմ
դայու հրսեքն:

Էս խոխեքը կյամ ըն, Փարուն, թա.— Մամա,
մեզ դայի շօնի՞նք, վեր հրսանեք անե:

Ատեղ Փարուն մենն ա կյամ, թա.— Պա խե՞
շօնինք, դայի էլ օնինք, պապե ել, տատ էլ:

Էս վախտը Ալի-Վալի խանը կյամ ա, տես-
նում՝ Փարին տխուր:

— Փարի, էտ հի՞ն ա պաահալ:

Թա.— Ատի, ստի պեն:

Պատմում ա, վեր խոխան քուշում կռն ա
ա տվալ...

— Բալի սերտտ օգում ա, պաղրաստվե, քըյ-
նա,— տսում ա Ալի-Վալի խանը,— ինչքան օգում
ըս, փող եր կալ, արա:

Թա.— Նրանց աչքը վե՛լ մին պենու. յըա չի,
նրանք մզանա շատ ըն հարուստ:

Թա.— Չի կարելի, տերտակ քնալ չի կարելի:
Ինքը՝ Ալի-Վալի խանը, քնում ա, էլ հինչ
թնգյանոց տպրանքներ, հինչ լյավ-լյավ տես-տես
ինք օնում, մին էրկու-իրեք շամադան լցնում,
պաղրաստվում, վեր նազիր-վեզիրներով հղե ըղ-
նին:

Էս վեզիրները մտածում ըն, թա. «Հինչ կի-
նի՞, վեր էս Կարա-վազիրը մեզ նհետ կյա վուշ,
սա մեր կլիեն մին խաթա յա պլրիլական»:

Պաղրաստվալ ըն, կարետ ըն կանչալ, ճանա-
պարհ պիտի ըղնին, գլավնիկամանդուշին էլ սը-
րանց Կարա-վազիրն ա:

Ալի-Վալի խանն ասում ա.— Կարա-վազիր, վե՛լ
հողուցու դրաղե վեր կկյաս, վե՛լ էլ ախարի կշտե
վեր կկյաս, մին հեռե բիլաբան դյուզբում վեր
կկյաս, խաթա-մաթա չի պտահե:

Թա.— Լյավ:

Մհենգ, մին սազ յոր ա օնում Ալի-Վալի խա-
նը, մին սազ էլ՝ Փարին:

Ալի-Վալի խանն ասում ա.— Փարի, սերտտ
տխրվալ ա, գյուղում չըմ, քեզ էլհա կտեսնամ,
թա՞ տեսնալ չըմ:

Փարին էլ սազեն խփում ա, թա.— Մի հուսա-
հատվի, իմ վըսկըռնես, քու վըսկըռնես մին տեղ
րիդի մտնեն էն սե հողեն մաշը, արխային կտց:

Վերջը. ասաված սրանց պարի ճանապարհ
տա. քնում ըն:

Կարետին մաշին նստած, խուխեն մինը կլոխը
տիրալ ար էս ծուլանը, մինը՝ էն ծուլանը: Քըյ-
նում ըն:

Նատ ըն քնում, քիշ ըն քնում, տա էլ ուրանք
կգհհհ, մթնալ ա, մին հաշա հղըցու կոխկեն վեր
ըն կյամ:

Վազիրները կյամ ըն, թա.— Այ Կարա-վազիր,
պա Ալի-Վալի խանը հի՞ն ա սից: Ասից վու՛շ, թա
վե՛լ ախարի կոխկեն վեր կկյաս, վե՛լ էլ հղըցեն
դրաղեն, մին բիլաբան դյուզում վե՛լ կկյա՞ս:

— Ա, հի՞ն ա ինական, մեզ հու՞ հինչ պի-
տի անե,— ասում ա Կարա-վազիրը, խումբը ցրե
տամ, մին էրկուսը ախարի կշտեն տինում, մին
էրկուսը՝ էս կողմը, մին էրկուսը՝ էն կողմը: Վեր-
ջը ցրե ա տամ, ինքը մնում Փարուն ու խոխոցը
նհետ: Մին խրեգյ կարետեն կշտեն բոլթա յա
տտմ, վերջը վեր կարետեն շատ ա մուտանում,
Փարին ասում ա.— Կարա-վազիր, մին քիշ հեռե
շոռ տո, խոխեքը քնած ըն, կզարթնանան, կվա-
խին, հեռե շոռ տո:

Վերջը, կամաց-կամաց մուտանում ա կարե-
տեն, վեննը կոխում մաշկուս, թա.— Փարի, մենք
պիտի կլոխ-կլիխ տինինք:

Թա.— Չի կարելի, տու պատիվալ մարդ ըս,
չի-կա-րե-լի:

Թա.— Վեր ամալ չի կա, խոխտտ սուրթիւ-
կան ըմ:

Թա.— Վեր խոխտան էլ մորթիս, ինձ էլ մորթիս,
չտ ոյենը ամալ չի կլլական:

Կարա-վաղիրը փոռնում ա խոխտան սինը մոր-
թում:

Խոխտան մինը վեր մորթում ա, Թա.— Հի՞նչ ըս
տսում:

Թա.— Քեղ ասում ըմ, ինձ էլ վեր մորթիս,
ամալ չի կլլական:

Փռնում ա էն մին խոխտան էլ սուրթում:

Սա վեր տեսնում ա պենը ուրան ա հսալ,
ասում ա.— Կարա-վաղիր, արդեն աչքան-օնքան
անց ըս կացալ, դե դոնյա ինձ մին շուվան պեց
թող, քնամ շու, կյամ:

Պիրում ա, մին բլանդիր կապում կոտնան...
տոկ ու կոխ լոխ ծմակ ա, ծմակն իյեր սեց թո-
ղում: Քնում ա, քնում, քանդիրը վեր կլխում
ա, բլանդիրը ծմակում ետ ա անում, մին ծառա
կապում, ինքը ծմակեն մաշին կորչում:

Կարա-վաղիրը սպասում ա, սպասում ա, փա-
րին կյամ չի: Քինդիրան ծիք ա տամ, կյամ չի:
Քնում ա տեսնում՝ քանդիրը մին ծառու կապած,
ինքը կա վուչ, Հարայ ա տամ, ճղճղոցը քցում,
թվանդը յոտ անում, հարայ տամ, Թա՝ եկե՛ք,
տարե՛ն:

Նտղիր-վաղիրները հվաքվում ըն, Թա՝ ալ Կա-
րա-վաղիր, հի՞նչ ա, հի՞նչ ա պոռհալ:

Թա.— Քյեցալ ըք սոնդ-րնդեղ քոն ըք իլալ,
ղզղենն եկեն, խոխտքը մորթեցեն, Փարուն էլ եր
կալին, բլեցեն:

— Ա, պա ստի պեն կինի՞, ստի կրակ կինի՞,
Ալի-Վալի խանեն հի՞նչ խարար պիտի տանինք:

— Ա, Ալի-Վալին հի՞նչ ա ընական ինձ, տա-
րեն, չի, տարեն: Հու՛նց անիմ:

Մհենգ խոխտքը մորթոտած կարևտին մա-
շին, վրովն պիրում ըն Ալի-Վալի խանեն կոչտը:
Ալի-Վալի խոռը վեր անսնում ա, երդինքն ա
թողում, տափերը տփտփում ա, պլանում ա: Մին
ջերթ զլանում ա: Վերջը, դե էլ հի՞նչ անե, հը-
վաքվում ըն, սուսում, խոխտքը վերում անդավո-
րում:

Մհենգ, Կարա-վաղիրն էլ օրը մին դայավլենի
ա տամ, վեր տյուս կյա, քնի, Սլի-Վալի խանը
պեց չի թողում:

Մհենգ, խոսինք Փարուն անա. տեսնտնք ծը-
մտկումը հինչ ա անում:

Մմակումը քնում ա. քշերը քնում ա, ցիրե-
կը քոն ինում: Կերածն էլ սեզն ա, դկեռ ա, վեր-
ջը ծմակում հինչ վեր պտահում ա:

Մին քշեր, լուսնդյա քշեր ա, ծմական տյուս
ա եկալ, լհա, ինդի քնձոտտ, շնդոտտ: Ըոտշան մին

աղվես ա տյուս կյամ. վեր տյուս ա կյամ. սա
վախում ա: Վեր վախում ա, ասում ա. «էս հի՞նչ
պենն յըմ, հագնանք աղվես չի, մին քանա-
վար ա, ինձ կերալ, ես հի՞նչ պիտի հարայ
անիմ. եք քշերը քոն իլ, ցիրեկը՝ քյինի, հալ-
բաթ մին մարդ կտեսնա, մլն պեն կինի»: Ուրան-
ուրան մտածում ա, ստեղ մին քարու տակեն
կոչ կյամ, ա՛լ ա՛լ լյուսանում ա: Վեր լյուսա-
նում ա, պցրանում ա մին սարու պտոկը, եշում
տե՛նում՝ մին դորում մին մարդ կա լհա նոր կորե
ա եկալ սերմալ, ուղում ա սկսե վար անել: Ասում
ա. «Քյնամ, նրան ախպեր ասիմ, եթե ինքն էլ
ինձ քուր ասից, դիդա վեր նրա սրտումը խալի-
նություն չկա. դարդս կպատմիմ, ինձ տեղաց
կանեալ:

Քյնում ա մին փաղ ծերեքն: էս փաղը սաղ ա
շինում, Թա.— Ա վար անող ախպեր, սոված մարդ
ըմ, թա քեղ հաց օնիս, մին կտոր հաց տո, օտիմ:

Սա էլ ճպատը սաղ ա շինում, Թա.— Տու աստ-
վածանից ըս դարկած ինձ հետե, լյավ կինի: Եք
տու խաղայկա տեռ, ես էլ խաղային կտեսնամ:

Տու մի ասել սրա կնեզը մեռած ա ինում,
անկնեզ ա ինում:

Ասում ա.— էս կորեն վարիմ, էն ա սերմը
շաղ տված, տու ել էն ա հիրդին մաշին մին ճոթ-
ճաթկա, մին ճոթ յոխա, էն ա էն տանին էլ մերն
ա՝ կեր, հարդյան լցրու, ես վրջցենմ, քյինիք տոն:
Թա.— Լյավ:

Յոր ա օնում խորջինը, տանում տանձուն
տակը, յոխան ատում, խորջինը թող անում, քըյ-
նում:

էս մարդը թըյդը-թայդե վար ա անում, կյամ.
տես՝ կնեզ, տես՝ կնեզ, խորջինը կա, ինքը չկա:

Փարին քնում ա: Մատ ա քնում, խրեզ ա
բնում, եշում ա տեսնում մի վխճարու իլխա ա
պրծալ, սուրու ա պրծալ, վեր ասել յըմ: Թա.
«Հի՞նչ կինի, քյնիմ էն շուրտենն ախպեր ասիմ,
թա ինքն էլ քուր ասից, դիդա վեր մտքումը խա-
լինություն չկա, պարզս կպատմիմ, պեն կանիմ,
նա ինձ տեղաց կհասցեն, կամ էլ մին հացու
կտորա, զատա կտա, կօտիմ, լի, լյավ կինի»:

էս շորանը թութագյը ոխեն տիրած, ծլցնելավ
քնում ար: Մուտանում ա, Թա.— Ախպեր, շորան
ախպեր, եթե կարելի յա, ես սոված ըմ, ընդած
էս-էս անտառները, էս-էս պենները. մին կտոր հաց
տա՛ս, վերջը, հետո,— ասում ա,— դարդս քեղ
կպատմիմ:

Թա ասում ա.— Պա՛հ. պտ՛հ, պա՛հ, շատ
լյավ կինի, հինչ կինի, տու խաղայկա, ես՝ խա-
ղային, էս վխճրներան կօտինք, տես-տես...

Սա՝ Փարին, ետ տ տեսնում, Թա.— Ախր էտ-
պես չի, ախպեր, ես Հաջի-Սայադին ախճիդյն

ըմ, Ալի-Վալի խանեն կենդան ըմ. Ալի-Վալի խանեն կենդան ըմ:

Ընա վեր Հաջի Սայադեն անումը տամ ա, էս շորանը սրան քուր ա ասում: Նրա համար, վեր էս շորանը Հաջի Սայադեն շորանն ա ինում:

Պիրում ա մին վեխճար մորթում, Փարին ասում ա.— Դե վեր էտ վեխճարը մորթում ըս, տրա թափանը հանց շինի, վեր կլխես քաշիմ, քաշու ուրվամ:

Վերջը մորթում ա, թափանն էլ պաղրաստում ա, օտում ըն, խմում, վեր կշտանում ա, ասում ա.— Գյուղում ըս հի՞նչ կա, ախպեր, իմ շորերս հենական ըմ բոխճալամիշ անիմ, քեղ տոմ, տուվ էլ ինձ հմար մրն շորանու-մորանու հաղուստ պեր, կենամ, քյինիմ: Հիբը վեր ես խարար անիմ քեզ, աու էտ բոխճան էլ կպիրիս, եղած մհակտ էլ կպիրիս, իմ դուշմանն լոխ քեզ ըսլական ըմ, տու ինձ ըխպրոթոն պիտի տնիս: Ես իրեք դուշման օնիմ:

Էս շորանը լսում ա ու ճանապարհը ցույց տամ: Թա.— Դե հսե, սողավ կքյինիս, թուշին առաջտ կլական ա քու հոր պաղրասած մոստը: Վեր քեցեր, հսեր մոստը, ճրնչական ըս, թուշին կըքյնաս:

Թա.— Կյավ:

Վեր կյամ ա հսնում մոստը, եշում ա տեսնում՝ ուրտնց հըրվաններան էրկու թաշիթ ճյորինեն պեռնած, քյնում ըն առետուր: Տահանք էլ խեղան շօնին: Փարին մինչև սահունց կյալը մին նտմակ տ կյրում: Աստուծ սիրողը,— կնվերտեն յրան ա կյիրում,— եթե էս նամակը տանե տեղաց հսցեն, ըստուծանտ հինչ սերտը օղում ա, էն էլ կաա: Էս նամակը տինում ա մի՞ն քարու յրա, ինքը կյողը կենում:

Էս թաշիթեն կյամ ըն, նհանցա մինը տեսնում ա թոխտը, քյնում ա յոր օնում, կարդում, Թա.— Եթե ես էսօր մի կապեկի առևաուր շանիմ, էս նամակը կարիմ տանիմ տեղաց անիմ, ինձ բոլ ա: Յաման աստված,— ասում տ,— սա հինչ արա՞ղ ար:

Ընկերն ասում ա.— Ինձ տո, ես տանիմ:

Ասում ա.— Էս ա իմ ծերքես, լի, կտանիմ:

Մհենդ Փարուն անտ խոսինք: Աս լհա մհակը քաշ տալավ, վխճարեն մորթեն կլխեն քաշած, հսնում ա տեղ, Հաշր Սայադին տոնը, այսինքը հերանց տոնը:

Թա.— Հաշի Սայադ, ես քու ընումեստ խաթրու ըմ եկալ: Ինձ վեշ հար օնիմ, վեշ մար օնիմ, վեշ աղղական օնիմ, վեշ մրն պեն շօնիմ, ինձ հցըփոր պահե հյաթումս: Հայաթտ վեսկու նման կպահիմ, թաքյի ինձ հանդ չդարձիս:

Ստեղ Թափտըղը տսում ա.— Զի-չէ մին, լհա

սեր հցըփորը խրեդյ ա, տու էլ եկ: Մինն էլ պիտի քեզ հետե հաց շինի:

Ստեղ Մահմադն ասում ա.— Ա, սուս ըրա, մեր հացերը լհա ստի մարդ պիտի օտե. ստի եթիմ խոխեքյը: Հի՞նչ ա, հի՞նչ ա իլա:

Ընդունում ա: Վեր ընդունում ա, սա շնորհակալ ա ինում պեցը-պեցը խուսելավ: Մարը բլկոնան սրա սասը սկանում ա: Թա. «Սրա սասը հունց վեր մեր Փարուն սասը ինիս:

Խաբարը տանք Ալի-Վալի խանեն: Սա կարավազիթին տսում ա.— Քյնի էրկու դերվիշու լրասառ, քյնական ընք բովը անինքյ:

Սա պատառ տծեր ա տուրուր կյամ:

Ալի-Վալի խանը թտ.— Հը, խելունք կաց. յա քթենալ բիդինք, յա կտորվել բիդինք:

Դերվիշի լրասները կյենում ըն, ամենքը մին սազ յոր օնում, տյուս կյամ աշխարհք:

Էս շենը, էն շենը, էս սարը, էն սարը, էս քաղաքը, էն քաղաքը... Ղուշերեն նհետ, սրեքեն նըհետ... «Փարուն տեսնող ինի», տես ինի, տես ինի... տյուս ըն կյամ մին երդիր, որտեղ խաները, բեզերը, նազիրները, վաղիրները, լոխ վնանեքյ ըն: Ատեղ միտ տեղ դայտն ըն անում: Ըտղետ խան-ախճիդյն ասում ա. «Արանք դերվիշ ըն, սհանցա մինը՝ Ալի-Վալի խանն ա, մինն էլ՝ Կալա-վաղիրը, Փարուն ըն շոռ կյամ: Մոխրվե Փարին, մղանտ լյավ ախճի՞դյ ա:

Էտ վարումը, վեր ես ախճիդյը Ալի-Վալի խանեն անունը տամ ա, էն առետրականներն էլ ըն ինում ըտեղ յինջնայիս, եշում ըն թխտեն, տեսնում, համան թխտում կյիրած անունն ա:

— Արա, պա էս հիշան՞դ քթենանք, Ալի-Վալի խանեն:

Էս դովրումն էլ Ալի-Վալի խանը եր ա կենում, Թա.— Կաղա-վաղիր, աու մի՞ն շորուխ քաշի, ես ստեղեք մին պատառ շոռ տամ, կյամ:

Էս վախտը էս առետրականներն հետան քյնում ա, Թա.— Թաշիր, աշխարհք տեսած ըք, շոռ ըք կյամ, պեն ըք անում, հի՞նչ կա ըշխարհում:

Թա.— Վեշինչ:

Թա.— Նոր ծղանա մինը Ալի-Վալի խանեն անունը տվավ, հի՞նչ տեղ կարելի յա ճարել: Ալի-Վալի խանը ես ըմ:

Թա.— Դյուղ:

Թա.— Աստված վկա, դյուղ:

Տյուս տ օնում նամակը, տամ Ալի-Վալի խանեն: Սա կարդում ա:

— Սըա համար հի՞նչ տոմ ծեղ:

— Պեն չընք օղում, շատ շնորհակալ ընք:

Դաստի մին նամակ ա կիրում, տամ ուրանց, թա.— Կշյնիբ, իմ խաղնան ասնքիդ ճոխտ-
նոխտ պետնը վեակե կտան, եր կալ'օ քեցեք
նամտկին խաթրու:

Թա.— Շատ շնորհակալ ընք, թաքի տված
ինիմ, թաքի նամակը տեղ հըսցրած ինիմ:

Նամակը ալ'նում ա ծոցումը, կյամ, թա եր
կենան քյնին, էս կին խանեն նաղիր-վաղիրենն
կտնչում ըն, թա. յեկեք մին-մին սաաքան շայ
խմեցեք, ևտնան քեցեք: Դե չի կարելի վեր
քյնին վուչ, խան ա, հու դարափաթ չի:

Քյնում ըն ընդեղ, շայը-պենը խմում ըն, էս
խան-կենդյը ասում ա.— Հո՛ւվ ա դյուդում, թա
Փարին հինչ տեղ ա Ես դյուդում ըմ, աուք Փա-
րուն ըք շոռ կյամ: Եկեք ամեն մինտ մշանա մինը
եր կալիբ, ստեղ խանություն, ռադյություն ըրեր:
Կարա-վաղիրը Ալի-Վալի խանեն թաքուն
ասում ա.— Ալի-Վալի խան, դյուդ ա ասում, եկ
ամենքս մինը յոր օնինք, ստեղ մնանք, քյնինք
վուչ մեր երգիրը:

Դե խանեն խոսքը կոարել կինի:

Ասում ա.— Էհա մին էրկու տեղ կա, նի կյանք,
էնտեղ կինի՛ Էլհա կկյանք, ինիլ չի՛ էլհա կկյանք:
Վեր կկյանք, հիշտ ա:

Էս կենդի-խանը պրիկաղ ա տամ, թա.— Ամենը
օխտը ճողաա թխեք, թող քյնին:

Թխում ըն, քյնում ըն:

Դե Ալի-Վալի խանը դյուդում ա նմակեն մա-
չինը: Կիրած ա, վեր կկյաա քյնուին կոշտը,
տես-աեն...

Վեր քյնում ա քյնրփին քթենում, ըրխընա-
նում ա: Աստ Էլ՝ քյնում, քյահրիպը քթենում, ախ-
պուրը Եշում ա տեսնում՝ մին խրեղյ ակնը պլտ-
ներ, տներ շինած: Ստեղ նստում ա, թա. «Մին
տարե, Լրկու տարե, տասը տարե, մինչև դյանքես
վերջը ստեղ սողալական ըմ: Նյուժեն լի էսքուն ժա-
մանակ Փարին մին գնում կլլական չի ստեղ,
վեր տեսնամ:

Համին Էս վարումը Հաջի Ասյաղը քյովշանան
կյամ ա, թա.— Քաշալ, քաշալ, քյնի՛ մին ցորո-
ցորա ճյուր պիր, մին խրեղյ խմինք:

Սառինջը յոր ա օնում, թա քյնի ճյուր պի-
րի: Քյնում ա տեսնում, վեր Ալի-Վալի խանն ու
Կարա-վաղիրը ըստեղ նստած: Բայց ուրտն ճնան-
չում չըն, բանե վեր լրաթր փոխած ա: Էհա ուր-
խրնալան նհետ սառինջը վեր սալ յա անում,
գյուդում չի՛ ճյուր նի տեղով մաշը, թա՛ նի չտե-
ղով: Պիրում ա տամ Հաջի Ասյաղեն: Աս կլխեն
ա քաշում, տեսնում ճյուր չեա մաշին: Յոր ա
օնում քաշեն կլխավը ասամ. սա վա՛յ-վա՛յը քը-
ցում ա, կլխան փռնում, լլաց ինում: Հաջի Ա-

յաղեն կենգյը ասում ա. «Ախր էս Քաշեն սասը
նանց ա մեր Փարուն սասը ինի»:

Սառինջը յոր ա օնում, լցկումած քյնում: Քըյ-
նում ա ճյուրը, առե սերուն լցնում, պրծնում,
թա.— Դերվիշներ, քերը-գատը հիշտե՞ղ ըք քյն-
նական, ծեր մաղիլը հիշտե՞ղ ա:

Թա.— Մեր մայգիլը ստեղ ա: Մունք քեր-
ցիբեկ ստեղ պլտի կենանք, էս ախպրին կշտեն,
մինչև մեր կորուստը ստեղ քթենանք:

Թե.— Դե լլավ:

Կյամ ա: Կյամ ա, ճյուրը տամ ա Հաջի Աս-
յաղեն, խմում ա ցորո-ցորո ճյուրը, վեր դնջը-
նում ա, թա՛ շտա՛հ-փաա՛հ:

Էտ վարումն էլ Մահմադն էլ, Թափտըղն էլ
Էս տեղ ըն ինում, իրար կշտե վետը: Հաջի Աս-
յաղը վեր ցորո-ցորո քիրան դինանում ա, Քա-
շալը մեղքն ա կյամ, հըցնում ա.— Կլխետ ցավ
տվա՛վ:

Թա ասում ա.— Պա հի՛նչ որավ, ցավ տվավ:

Թա.— Վեչինչ:

Թա.— Վեչինչը-վեչինչ, ռայց քյոանա մին պեն
ըմ օգում խնդրիմ:

Թա.— Պա հի՛նչ կինի, տես:

Թա.— Հինչքան վախտ ա ես քեղ ծառայիլիս,
վեչ մի վատ պեն չըմ ռալ, ռայց շատ խնդրում
ըմ էս ուրուդունս տանա իրավունքը ինձ տաս:
Թափտըղն ասում ա.— Ձե-չէ մին. տեսնաս
իրավունքը հո՛ւր պիաի տա, մհենդ էլ մին սպիչ-
կա թափ աա, կրակավ լոխ նի կըցնե:

Մահմադն ասում ա.— Ա, սողասե, տեսնանք
հի՛նչ ա օդում, հի՛նչ ըս տական-կլխան խոսում:
Հաջի Ասյաղը թա.— Հի՛նչ ըս ընական, վեր
իրավունքը տամ:

Թա.— Մին բանե մարդու ծեն ըմ ալական, դո-
նաղ անիմ ստեղ: Տանա ետը, էքյուց ուռութանա
բու հացտ ինձ հալալ կանխ, անց կենամ քյնիմ:

Թա.— Պա հինչա՞վ ըս դոնաղ ընական, հի՛նչ
ըս ընական:

Թա.— Ես կանլիմ, էա մինը բու դործը չի:

Թա.— Դե լլավ, որա տեսնանք:

Թա.— Դե ինձանա կյամն խոսող չինի, լոխ
Էս ընական, ես եմ կանչելու:

Պիրում ա շուրանեն յրա մարդ դարկում. «Չո-
բան, կապած ըրխճան էլ, մհակտ էլ, մհակտ էլ
եղե, մին օխտը-օթ վեխճար էլ եր կալ, եկ»:

Չորանս եր ա կենում, հինչ վեր Փարին ասալ
ա՛ լոխ տեղը տեղին կադարում: Պիրում ա՛ վեխ-
ճարները մթոռում, մաշկում, իփում-թափում,
սարքում...

Փարի, հինչ Փարի, տի քաշալ կինի՞, արածը
Քաշալու պեն ա: Ամեն ինչը պաղրաստում, հրա-
վեր դարկում, բոլոր պարիկամներին՝ հինչքան վեր

օնին, Սահանք էլ նստած դալումը. ա՛, վերը կյամ ա՛ պարիկամ, վերը կյամ ա՛ պարիկամ:

— Այ մարդ,— ասում ա,— էս Քաշալը չի՞նչ ա գյուղում, թա սահանք մեր պարիկամներն ըն:

Կանչում ա՛ քյաթխուզեքյ-մաթխուզեքյ, տըրտ-մարեն էլ՝ մամաշային. տատմերն էլ ա կյամ, էլ գեր-մեր, լոխճին հվաքում ա, է՛, լոխճին:

Կանչում ըն, թա.— Քաշալ, պտ հացեն-պենեն վաղան չի՞, ախեր ժամանակն անց կացավ:

Թա.— Յավաշ իլիք, էրկու մարդ կա ճիրին, նահանց էլ պիրինք, ետնան:

Չորանը դարկում ա, թա.— Քյնի, էն ա ճիրին էրկու դերվիշ կա նսաած, նահանց եր կալ, պեր ղոնաղ:

Քյնում ա չորանը, թա.— Դե ծեղ կանչում ըն Հաջի Սայագեն ասնան:

Սահանք կարգեն ուրխանում ըն:

Ալի-Վալի ասում ա.— Երեկ Փարին ստեղ կինի:

Կյամ ա, աշկեն մինը արուն կարած շոռ ա կյամ: Ըխճկերք, կնանիք կան, լիքը, Փարին ըր-վամ չի:

Մնամ ա տխուր: Սկսում ըն օաել-խմել, եր-գել, խաղ ըն ասում, պար ըն կյամ: Հետո վեր լոխ պրծնում ա, ասում ա.— Մին սուս կցեք, անսանք էս դարիր թաշիրները հինչ կասին: Դերվիշներ,— ասից,— մին երգ ասեք տեսնանք՝ հինչ կասիք:

Եր ըն կենում, ստղերը յոր օնում, ուրանց երգը երգում: Այ ժողովուրդ, այ մարդիկ, հո՛ւվ ա Փարին տեսալ, չի՞նչ ըք սկանում, հի՛նչ ըք տես-նում...»:

Փաթին անումը վեր աամ ըն, տատմերը ընգեղ կղտի-պղտի յա անում, օղում ա թա տյուս կյա, չորանն ասում ա՛ հը՛ը... Թափաղըն էլ ա օղում, թա տյուս կյա, թա՛ հը՛ը...

Թա.— Պա խտգայինը ես ըմ:

Թա.— Խաղայինը սուս չըս, ես ըմ:

Վերջը վեր տի ղլմղալ ա տեոնում, Փարին, այսինքը՝ Քաշալը ասում ա.— Սուս ըրեք, մհենգ էլ ես ըմ երգ ըսական, ղլմղալ միք անե:

Սաթիթ անում, տանը ներքե ընգյունավ փար-ղա կապում, շորերը տանում կյենում, մաղերը հունց վեր առաջ ար կախ տամ սարքում, հունցը իլալ ա՛ ինդի, սաղը ծերքն օնում՝ երգում:— Այ ժողովուրդ, լյավ լսեցեք: Օրերեն մի ժամանակը Հաջի Սայաղը, անգրագեա մարդ, ամեն տարի մին շենք ար շինում, քյնում հաջ: Վերջին տարին ար: Տա մին ախճիգ օնար, անումը Փարի: Մեն տվավ, թա. «Փարի, դավթարը եր կալ, եկ հինչ վեր օղում ըմ, կյրտե, վեր հաջի տեղան կյլա-կան ընք, ժողովուրդը կյլական ա մեր առաջը,

պիրինք, պարև ասանք, հղե տինինք: Հաջի Սայա-գը ասից, Փարին կյրտեց, Հաջի Սայագը ասից, Փարին կյրտեց...

էտ վեր տի երգում ա, մարը, Փարուն մարը, լհա կուտները խաշած, ըրտուսունքերն ա վեր տեոնում, սասը տյուս չի կյամ:

Քաշալը՝ Փարին, ասում ա.— Ուռութանա եր կացեն, թա հաջ քյնիլու վերջին տարեն ա, Մահ-մադն էլ ընք մեգ նհետ տնական: Մահմադն էլ եր կալին, քյեցեն: Մնացին տանը Փարին ու Թափաղը:

էս հայը, թա.— Սյ րալամ, քաշալը էսքանը հինչ՝ տգա յա դյիղում:

Սլի-Վալի խանն էլ ընդեղ, թա.— Վեր սկսալ ա, Փարուն աեղն էլ ա ըսական:

— Վերջը,— ասում ա Փարին,— երեսուն ինն օրը վեր թմամից, մտավ քառասունը, ուռթանա քշերավ Փարին եր կացավ, թա՛ Թափաղը, եք ստո-լը ստուգինք, տեսնանք հինչ ա պակաս: Ստուգում ըն, տեսնում, լիմոնն ու փալթախարը պակաս ա: Թափաղը վաղ տալավ քյնում ա, թա փալթա-խարն ու լիմոնը ըղարան պիրի: Ծանապարհեն տատմարը պտահում ա: Տա՛ թո՛ռն ըս քյնում: Թա՛ ստի, ստի, քուրս ասից... Թա՛ ա, էն քու՛ քուր ա. քու քուր չի, քյնի ծերք քցի, թող Հաջի-Սայաղը կյա, քեղ նրա հետ փսակե: Կյամ ա, թա ծերք քցի, Փարին սաոինջը տամ ա կլխավը: Սա փաթյանն իյեր դնգլե յա տամ, կլխը ճղում: Սկսում ա Փարին լյաց ինիլը, յալիսը տանում ա, թա կլխը կապե, էս վախտը խարար կյամ ա, թա՛ Հաջի Սայաղը կյամ ա: Թափաղը ըոնըթա-թախ վաղ ա տամ, քյնում ըոնընեն: «Սղա, էտ հի՛նչ ա պտահալ, հի՛նչ ա իլալ, տես-տես...» «էլ չի՛նչ պիտի պտահե,— Թափաղըն ա ասում,— հինչ առեք քեցալ ըք, էլ Բիթլիսում ջահիլ-ջհուլ չկար, լոխ մեր տանը, Փարուն նհա լրգութոն ընեյիս... ուղեցալ ըմ թա թողիմ վուչ, կովալ ըմ, թա տյուս անիմ, թխեցեն թա ինձ սպանին, կյրխս ճղեցեն»: Հաջի Սայաղը ստեղ ասում ա. «Մահ-մադ, իմ տոնս հրամալ ա, քյնի Փարուն եր հա-նե թարքյտ, տար փլան ղորումը սպանե, շորերը ըոնըփալալ ըրա, պեր փնձ նշանց տո, ես նոր քյնիմ մանիմ էն տոնը»: Մարը լյաց ա ինում, ասում ա. «Թուղեցեք քյնիմ, իրեսը անսնամ, նոր մորթեցեք»: Թա՛ չէ: Թողում չըն: Մահմաղը ծին քշում ա, կյամ: Փարին տյուս ա կյամ, ախպորը կոլավն ըղնում, պչպչորում ախպորը, թա. «Հո՛ր ա մաման, հո՛ր ա պապան, խե՛ եկալ չըն»: Թա. «Ա քուր, կյամ ըն, եր իլ թարքյա, քյնինք միասին պիրինք»: Ուրխացած Փարին լոք ա տամ, եր ինում ախպոր թարքյա: Սա ծին քշում ա թու՛լ փլան ղո-րին: Թա. «Թարքյաս վեր եկ»: Վեր ա կյամ: Թա.

«Իրիդի քեզ մորթիմա: Խանչալը քաշում ա, Փարին ուրանա քյնում ա: Մահմադը թա. «Աստված, պա իմ ծերքավ ես իմ քվեր հուճնց մորթիմա: Եղում ա տեսնում՝ մի քանե հուլ-մուլ ա կյամ: Ղաման կո- խում ա միսին փորը, Փարուն շորերը հանում, փլալում էծին ընումը, թողում տկուր Փարուն ծմակեն ղորումը վեր ընդած, կյամ: Պիրում ա շո- րերը, ըոնոտ շորերը, Հաջի Սայադեն նշանց աամ, Հաջի Սայադը նոր քյնում ա նի մանում ուրան տոնը: Կյամ ըն տոն: Ժողովուրդը հվաքվում ըն, օսում խմում, ուրխանում, ցրվում ուրանց տեսերը: Պա, ախճիզը՝ Փարին, հի՛նչ ա անում: Այ ժողո- վուրդ, յլավ սկացեք: Փարին քշերը աչքերը պեց ա անում, տեսնում՝ մինակ, տկուր, ծմակեն ղորում վեր ընդած: Վխելան նհետ մհենդ էլ փսվեր ա վեր ըղնում: Ըրա լին մաշին կյամ ըն ասում, թա. «Փա- րի, եր կաց ղսմաթա եկալ ա. Ալի-Վալի խանը օղում ա փսակվե, հարմար ախճիզ չի ճարվում. Եր կաց քյնի, ետ ա ըռաշիա մին քյահրիզ կա, կշտեն էլ մին տիրիվալի չինարի կա, եր կինիս, էտ տիրվենբեն մաշին նսսիս, սպասիս. Ալի-Վա- լի խանը կլական ա, քեզ տանեա: Մին քանե հեա համին էս արաղը տեսնում ա: Վերջը, եր ա կե- նում, հուճնց վեր ըրաղում ասում ըն, ինդի էլ անում ա: Փրսող տալավ, տափերը շնդոալավ կյամ ա տուսնում, իսկապես, քյահրիզը՝ կա, չինարին՝ կա, տիրիվալի, խիլլա ղալին: Եր ա ինում էս տիրիվ- ներեն մաշին նստում, շողկն էլ ըղնում ա նվեն ճիրին: Շատ ա կենում, խրեդյ ա կենում, մին էլ տեսնում ա՝ Ալի-Վալի խանը ծիի կապան փոնած կյամ ա: Եկավ վեր ծին ճյուր տա, ծին վեր շողկը ճիրին մաշին տեսնում ա, խրտնում ա, օղում չի խմե: Մին էրկու-իրեք անդամ Ալի-Վալի խանը շալլեղավ թխում ա: Փարին ընդդան ասում ա. «Ալի-Վալի խան, ծին մեղավոր չի, մեղք ա, թխել մի: Թա. «Պա տու հուճլ ըսա: Թա. «Ես մերկ ախճիզ ըմ, հետով կիմսնաս, թա կարում ըս, հադուտ հասցրու, ինձ տարա: Մամենաալնի կյամ ա ըրիճա կապում, պիրում: Փարին ասում ա. «Տիր ծառեն սակեն, տու հոաց, ես վեր կյամ, կլենամա: Կլենում ա, նստում Ալի-Վալի խանեն թարքին, կյամ: Կյամ ա. վեր տոն ա մտնում, վեր լյուսին տակեն Ալի-Վալի խանը տեսնում ա Փարուն, խրեզլ ա մնում օշը քյնի: Փարի, հինչ Փարի «Աշխարհս շոռ ըմ եկալ, ստի պեն աեսալ չըմ, էսքան սիրուն, էսքան դեղեցիկ, էս ֆիդուտ- նի, սա աստված ա ղրկել ինձ հետեա: Ստեղ տեռ- նում ըն մարդ-կնեդլ, օտում, խմում, քոն ինում: Ալի-Վալի խանեն աանը ծառայողները, նաղիր- վազիրեն, լոխ աղամարդ ըն ինում: Նրանց մեծն էլ Կարա-վազիրն ա ինում: Կյամ ըն սրան ասում, վեր շալը պաղրասա ա. Ալի-Վալի խանը եր չի կե...

նում: Տոնը վեր պենում ա, նի մտնում, եշում տեսնում Ալի-Վալի խանը մին հուրի-փարի խրտ- տած պառկած, լհա ստի ծուլուլը կախ ա ինում: Ախր Փարին էլ տեսնում ա: Կարա-վազիրը եր ա կցնում Ալի-Վալուն, վեր շալ խմին, կարում չի հոցեն վուլ, թա՝ հինչտղա ճարից: Ալի-Վալի խա- նը թա՝ քյհրդի շնարուն յրա յար: Մհենդլ ամեն քշեր էս Կարա-վազիրը քյնում ա շնարուն տակեն նստում, լհա դլուդում ա, թա ընդել լիքն ա: Տես- նում ա, վեր կա վուլ, մտածում ա. «Ալի-Վալի խանեն սպնական ըմ, Փարուն ծերքան ինք օնիմա: Վերջը՝ մի տարե... էրկու տարե... Փարին էրկու երեխա յա պիրում: էտ էրկու տղա երեխան կյամ ըն մծմծանում: Մին օր ալուս ըն կյամ քյուշան, ուրկոքան յրա տեռնում մին խոխու թակում: էտ խոխան լյաց ինիլավ ասում ա, վեր իրա դա- յին հրսանեքլ ա ընական, ուրանց թուղլական չի կյան հրսանեքեն: Խոխեքը կյամ ըն Փարուն ասում. «Մամա, մեղ դալի շօնի՛նք, հրսանեքլ անե, մունք էլ քյնի՛նք»: Փարին ըտեղ նղրսոր- վում ա, լյաց ինում, թա. «Պա հուճնց շօնիք, դա- յի էլ օնիք, տաա էլ օնիք, պապ էլ օնիք, լոխ օնիք»: էտ վարումը Ալի-Վալի խանը մտնում ա, թա. «էս հի՛նչ ա, հի՛նչ չի, խե լյաց իլած ըսա: Երեխոցը պստահած պենը պատմում ա: Ալի-Վա- լի խանը ասում ա. «Միդուցե սերտտ օղա՛լ ա, քյնա»: Թա. «Հինչ կինի, շատ լյավ կինի»: Թա. «Դե սերտտ հինչքան օղում ա, փող եր կալ, հինչ պաղարկա օղում ա, եր կալ, տարա: Ալի-Վալի խանն ինքն ա քյնում, հինչ լյավ-լյավ պենեք կա, ինքլ օնում, մին իրեք շամադան դլուդուցնում, պաղրասաում: Ստեղ ամենքլը մին սաղ ըն յոր օնում: Ալի-Վալի խանն ասում ա. «Եմ սերտտ թխպում ա, վալ թա մունք ուրուր արծան շտես- նանքա: Փարին էլ ասում ա. «Մեր վըսկըռեն մին տեղ պիտի փթին, մին հնդյատարանումա: Կարեա ըն պիրում, Կարա-վազիրին՝ յրան մեծ նշանակում: Ասեղ մնացած վազիրենն ուրուր թաքուն ասում ըն. «Հանց ըրիպար Կարա-վազիրը մըղ նհետ կյա վուլ, կլխենրս մին քյալազլ ա պիրիլականա: Ալի- Վալի խանն ստում ա. «Կարա-վազիր, վե՛շ հղու- ցու ղրաղե վեր կկյաս, վե՛շ էլ ճյուրու քշտե վեր կկյաս. հեռե տեղեր՝ դլուդերում վեր կկյասա: Ասում ա՝ լյավ ճշում ըն, քյնում: Շատ քեցեն, քիշ քեցեն, վերջը մթնում ա: էն տեղն ա մթնում, վեր տակոն տյեր մին հղե կյամ ա քյնում, ստե- ղես հղեն էլ՝ քյնում ա ճիրին յրա: Առե էն հաշա- լըղումը Կարա-վազիրը թա՝ քշերս պիտի կենանք: Մնացած վազիրենը թա. «Կարա-վազիր, պա Ալի- Վալի խանը հինչ ասից, էս համ ճիրին քշտեն, համ՝ հղեցը»: Թա. «Մեր կոթը չի, ծղանա մու- տանող չի ինի»: Լոխճին ղարկում ա շորս անդ-

յունը դարաւու, ինքը մնամ կարեանքն քշտեն: Փարուն մարը մեռնե, Փարին քոն կինի: Կարա-վազիրը վեր կարեանքն շորս անդունը շտտ տ ըու-թա տամ, Փարին սրան, թա. «Կարա-վազիր, մին քիչ հեռե բռնա թակե, խոխեքը քնած ըն»: Վերքը. հը՛, հը՛, թա. «Փարի, մունք պտի կլոխ-կլխի տանք»: Թա. «Կարա-վազիր, պտտիվտտ ըղ-նեկ մի: Թա. «Խոխատ մրթուկական ըմ»: Թա. «Խոխան չի, վեր ինձ էլ մորթիս, ամալ չի կլլա-կան»: Խոխանան մինը մորթում ա, թա. «Հի՛նչ ըս ասում»: Թա. «Քեզ ասալ ըմ, վեր ինձ էլ մոր-թիս, ամալ չի կլլական, պտտիվտտ ըղնեկ մի»: Փոնում ա, խոխան մինն էլ մորթում: Փարին, թա. «Կարա-վազիր, ալքտտ-օնքաա եր ըս ընցալ, քո ասածտ դյուդում ըմ, ինձ մին խնդիրք օնիմ. իմ կուռնան մին քյանդիր կտպե, ես քյնիմ շու, կյամ»: Կարա-վազիրը Փարու խնդիրքը կաաա-րում ա: Փարին քյնում ա, ծերքեն քյտնդիրք ետ անում, մին ծառու կապում, ինքը փախչում: Կա-րա-վազիրը վեր կլխու ա ըղնում, թա պենը հին-չումն ա, հարալ ա տամ. «Հա՛-հա՛րալ, աարեն եկեք» թվանդ ա արքցնում, հաշիւ-դըյաթը քը-ցում: Լոխ հվաքվում ըն. «Հի՛նչ ա իլալ»: Թա. «Շան տղեք, մրփոտալ ըք, ղլղնեկ եկեն, խոխոցը մորթեցեն, Փարուն տարեն»: Քլալեն էս խոսքեն յրան սաղ խառնվում ըն ուրուր, շորանը մհակը պցրցնում ա թա՝ հը՛...

Քալալը փրդին քմական թա. «Տղոնեղ նստե-ցեք, ես հլա պրծալ ըմ. տան իրավունքը սօր իմն ա»:

Փարուն մարն էլ մին կլոխ լյաց ա ինում, թա. «Հանց ա Փարուն ծենը ինի»:

«Հա, սաղ օրթումն ըն օտում, վեր քոն չըն իլալ: Մորթած խոխեքը պիրում ըն, աամ Ալի-Վա-լի խանեն: Ալի-Վալի խանը վեր տեսնում ա, ծի-լի-ծիլի ա տամ: Փարին էլ շտն քթա ճյուր խմի-լավ տյուա ա կյամ մին վար ընողու կոշա: Նրան ախպեր ա ասում, ըսց սրա միտքը խալին ա ինում: Փարին մին կտոր հաց ա օտում, ծլկում սաղաս էլ: Պտահում մին շուրանու: Սրան էլ ա «ախպեր» ասում, ըսց տեսնում ա, վեր սրա մեաքն էլ ա ծոռ ստեղծված, ասում ա, վեր. «Ես Հաջի Ատյադեն ախճիդն ըմ, Ալի-Վալի խանեն կնեդ-յը»: Ստեղ շորանը թա. «Ես էլ Հաջի Սալադեն շորանն ըմ, տուվ էլ՝ իմ քուրս»: «Դե վեր քու քուրն ըմ, սոված ըմ, ինձ կերակրե»: Պիրում ա շորանը մին վեխճար մորթում, Փարին օտում ա, կշտանում, մորթեն էլ կլխեն քաշում, տեռնում քաշալ... վեր լավ եշիք, շուքանեն էլ ծեր մաշին կքթենաք: Չորանն էլ մին շուքանու շորեր ա ճա-րում փարուն հետե: Փարին նրան ասում ա. «Ես իրեք դյուշման օնիմ, կպատմիմ, ըսց տու հաջաթ

ըս կլլական, հիբը կանչիմ՝ կկյասո: Ինքը քյնում ա շուրանու շորերում, մին մահակ ծերքեն, քալալ աեռած հասնում Հաջի Սալադեն սարքած քյոր-փուն: Ստեղ մին նամակ ա թողում, յրան էլ կյիրում. «Աստծու սիրուն, եթե էս նամակը տաք Ալի-Վալի խանեն, աստծու սիրուն, ասոված նը-րան ուրան օւած ժառանգը կտա»: Նամակը թո-ղում ա, ինքը կյամ հսնում Հաջի Սալադեն տոնը: «Հաջի Սալադ, — ասում ա, — ես քու ընումետ խաթ-րու ըմ եկալ. ինձ վեչ հտոր օնիմ, վեչ մար օնիմ, վեչ մին հտորաղատ լօնիմ, սոված ըմ՝ ընդած ըս-անեղեք»:

Ստեղ տմանում չըն՝ վեչ Փարին, վեչ էլ նրան լսողեն: Փարդան ետ ա տանում, պեց անում, Փարի տու Փարի, փիրդեն քմական սաղը տոշին, ալքերը կիրմիքած, վեչենը կացած: Տան մաշին լոխ ուրուր ըն խառնվում: Հու վեր ուրիճալի յա՝ ուր-խանում ա, հու վեր տխրելի յա՝ ախրում ա: Կօղին փախչին, ըսց շորանը վեր «հը՛» յա անում, ջան-նեքը տյող ա ըղնում:

Ալի-Վալի խանը Հաջի Սալադեն ասում ա. — Ինձ մին օթաղ տու:

Տամ ա: Կտրտ-վաղիրդն քցում ա էա օթաղեն մալը, ամեն օր մին թիքյա կտրում նրտնա. տի թիքյա-թիքյա կտրտելավ ռադ անում:

Դե Հաջի Սալադն էլ տտտմերեն ա մին ճյուրու հաքվտ կապում, քաշ-քաշ անում, ստի ռադ անում:

Տի էլ անում ըն Թափաղեն նհետ:

Հաջի-Սալադն ասում ա. — Ալի-Վալի խան, էլ քյնալ մի երդիրդ, ստեղ մնա, Մտհմտդեն նհետ ախպեր տեռեքյ, էս հտրստությանը տար տեռեքյ:

Ատեղ սկսում ա մին հրաանեքյ, թա հի՛նչ հրատնեքյ, էլ ասվիլ չի: Քաշում ա օխտը օր, օխտ քշեր: Տի ել քաթը հրթնեքավը պրծնում ա:

40. ԱՌՅՈՒԾՆ ԱՌՅՈՒԾ Ա, ՕԶՈՒՄ Ա ԷՔ ԻՆԻ ՕԶՈՒՄ Ա՝ ՎԵՐՅ

Ղարաբաղում մին Մելիք-Բաղըր կար, էա Մե-լիք Բաղըր... տտ կինն էլ ա մահտնում, մնում ա ճար ու մադար մին տղա: Ինքն էլ արդեն եկալ ա հրվեքալ: Որոշալ ա, յի. տղաս փսակիմ, ուրեմն ժառանգությունիս յրա իվցնիմ, իմ առհմը քա-նի քյնա՝ քանի զարդանա, աճե: Ախր, վերջը՝ տղան փստկում ա: Տղան փստկում ա, մին էն-պիսի մեկիքի ախճիդյ ա առնում ուրան աղին համար, որ էա մեկիքը շատ, ինդի, ինդի ածդտ-հա-կատաղած, մին դազանացած մարդ ա ինում: Մեծ աերիտորյա ա ինում տրան: Վերջը, տրան ախճիդյն առնում ա, պիրում՝ էն նպատակավ, որ-պեսզի ուրսն աղան, շատ, ինդի սրամփա չի

ինում, թույլ ա ինում... էտ ըխնկանան մին պեն սովերե, որպեսդի հետագայում, որ ինքը սա ա- նա, կարողանան լի ուրան կալվածքները, ուրան կարողությունը ղեկավարին, պա՛հին:

Վերջը, էտ հարսը վեր կյամ ա ուրան տոն, էս Մեխիք-Բաղրն ասում ա. «Ես սրանց փորձելու ըմ, տեսնամ՝ մին որեք բան սովորել ըն թա՛ չէ», աղեն ա օղում փորձի, հարթնանը:

Տղան ասում ա.—Այ տղա, ծիա՛նները թամբի, մին էրկան ճանապարհ ընք քյնական:

Տղան պիրում ա էրկու հատ ծի թամբում, ճանապարհ ըն ըղնում: Ժանապարհ ըն ըղնում, վերջը, շատ ըն քյնամ, խրեդ ըն քյնամ, Մեխիք-Բաղրը ինդի, շատ մասալ ասող մարդ ա ինում, տղեն ասում ա.—Այ աղա, ճանապարհը ըրկնա- ցալ ա, հանց ըրա, վեր ճանապարհը կըրճանա: Ես էլ սովածացալ ըմ, հանց ըրա, վեր սովածու- թյունս անց կենա:

Տղան ասում ա.—Ա հար, դե թա կարճ ճանա- պարհ ըս դյուղում, կարճ ճանապարհավ քյնինք: Սովածացալ ըս, ասի՛ր՝ որպեսդի հաց յոր օնինք, վեր հաց ուտիր: Մհենդյ, տի, ես՝ վեչ ճանապար- հը կըրճըցնող ըմ, վեչ էլ հաց ստեղծող, հինչ անի՛մ:

Փոխում ա մին լյավ կլոխն իյեր թակում, պրծնում, ետ ասամ, թա՛ ետ տեռ: Ետ ըն անոնում, կյամ: Էտ աղան կյամ ա տխուր-արաում, վերջը, ըրխեն յրա փսւվեր վեր ըղնում, պարանց ըղնում: Հարթնը կյամ ա, թա.—Այ աղա, հի՛նչ ա պաա- հալ քեդ: Տու մեծ մարդու տղա՝ մեխիքու աղա, լյավ հարստություն օնինք, լյավ կապիտալ օնինք...: Ես էլ նույնպես՝ խանի-րեդի ախճիդյ եմ, մեծ հարստություն օնիմ, մեր ապրուսալ լյավ, ամեն փնչը լյավ, խի՞ էս էապես տխուր:

Բայց պատրոնը լսում ա, է՛, թա անսնա հար- սեն անա հինչ ա այուս կյամ:

Տղան ասում ա.—Դե, հինչ ասիմ, է՛, իմ հար ստի մին հարց ա տվալ, թա՛ հղեն իրկնացալ ա, հանց ըրա, վեր հղեն կրճանա. սովածացալ ըմ, հանց ըրա վեր սովածությունս անց կենա: Ես կրա- ցալ չըմ տյա հարցին պաղտախանիմ, վերջը փըո- նալ ա, ինձ թակալ:

Հարսն ասում ա.—Բո, հի՛նչ ա, էտ քավթառը կյիծվտլ ա, հի՛նչ ա ըրալ, հի՛նչ ա աա: Տա հի՛նչ հիմար, սարսաղ մարդ ա:

Պատրոնը լսում ա, ախեր: Պատրոնը լսում ա, ասում ա. «Բաա՛, աա ինձ հարսնը ծառայել չի կարող: Իմ տղային, տա պեն սովորցնել չի կա- րող»: Փռնում ա տրան տյուս ա քցում: Տյուս ա քցում, դարկում հորը տոնը: Դե, հարն էլ՝ մին ածղահա, մին քին-ջանավար մարդ, կաաաղած որոշում ա, վեր՝ ես էա մեխիքին ամբողջ ունեց-

վածքը պիտի թալանած պիրիմ: Սկսում ա իրան հիմար կամաց-կամաց դորք հավաքելը:

Մհենդյ Մեխիք-Բաղրը մտածում ա. «Հի՛նչ անիմ, էս տղան բեղում ա փսակիմ, ախրը, մեր տանը մին հարթնը բեդի, մեղ ծառայնդ ինի. վեր հետագայում իմ տան ծուխը եր հանող ինի, լի»: Ինքը, մինակ, մին ծի ա նսաում՝ հայդա, ճա- նապարվում ա: Կյամ ա, շհասած սին դյուղ տես- նում՝ մին չորան մի քառասուն-իցուն վեխճար առաջն արած տանում ա.—Աա, չորան, էտ հիշ- տեղ ըս քյնում:

Թա, ասում ա.—Քյնում ըմ մեր շենը:

—Մոտե՛ր ա ծեր շենը:

Թա, ասում ա.—Հասե, էս սարեն քմակեն:

Կյամ ըն տյուս կյամ. դյուղի տիմացը մին փոքր յալ ա նյում, էտ յալումը եշում ա, տեսնում՝ շենումը շատ ժողովուրդ կա կաղնած: Չուրանեն անա հրցնում ա, ասում ա.—Չորան, էս հի՛նչ ժողովուրդ ըն, վեր տենց հվաքվալ ըն շենը:

Թա, ասում ա.—Շենում մեռնող ա լյալ, էտ մոլին յրա ըն հվաքվալ:

Թա, ասում ա.—Չորան, էտ մարդը մեռա՛լ ա, բյացա՛լ, թա՛ մին ումուղատեղ օնե:

Չորանը մնում ա էշ կտրած. թա՛ էս մարդը մեռալ ա, էլ հի՛շ ումուղատեղ պիտի ինի, հի՛շ բեղում ա ինի: Տեսնում ա, վեր կարում չի պա- տախանի, ասում ա. «էէէ՛, բսթլ ա, է, իմ տղես նման: Տա էլ ա իմ տղես նման»: Վերջը. կյամ ըն: Չուրանեն նհետ կյամ ա: Դե, մին օրիշ տեղ չի ճինանչում, մին պեն չի անում, չորանեն նհա կյամ ա ուրանց տոնը: Չուրանեն, իմիջիպլոց, մին լյավ հար ա ինում. աշխարհ տեսած, բնադ- յետ, շատ խելունք մարդ ա ինում, տյուս ա կյամ, տեսնում մին մեխիք ուրան հյաթումը տղեն նհետ կաղնած: Տրան կանչում ա պիրում տոն, տղեն կաղաղրում, վեր մին վեխճար մորթի:

Հին, քյոհնա դտրադամ տոն, լի, մաշտեղան մին փարդա կապած: Փարդին քմակեն էտ դյու- ղացու ախճիդյն ա ինում: Վերջը, տրա հարը էս մեխիքին նհետ նստում ըն, խոսում ըն, իսկ տղան վեխճարը մորթում ա, մաշկում, թմղցնում, պի- րում քվերը նհետ սկսում կտրատելը՝ հանցու կե- րակուր իփին:

Քուրն ասում ա.—Էտ մարդը հու՛մ ա:

Թա.—Հիդամ, ճանապարհեն տ ինձ պտահալ, հրցըրալ չըմ, թա հիշ տեղ ա քյնում:

Թա.—Պա, իսկի քըղ նհետ դրուց չի ըրա՛լ:

Թա, ասում ա.—Ջրուց ա ըրալ, եկալ ընք տյուս եկալ շենին տիմացը, շենումը հավաքված մարդիք ըն լյալ, ասում ա՝ էն հի՛նչ մարդիք ըն ընդեղ հվաքված: Ասալ ըմ՝ դե, մեռալ ա, լի, մրո- լին յրա ըն հվաքված: Ինձ հարց ա տամ, ասում

ա՛ էտ մեռալը մեռալ ա ու հինչ քեցցա՛լ, թա՛
ռումուդատեղ օնե:

Թա.— Պա, հինչ ըս աստ՛լ:

Ասալ ըմ.— Վեչ մին պեն, էլ հի՞նչ ասիմ. մե-
ռալը՝ մեռալ ա, լի, անց ա կացալ քեցցալ:

— Ըր՛մ, հտտե տի գոնգի ըս, է՛ւ Նտ ուղեցալ
ա գլիդա՛ էտ մարգը, վեր մեռալ ա, ժառանգյ
օնե՞, կործը ետնտն տանող օնե՞, ուրան քմակեն
ուրան նամուրը, զեյրաթը պահող օնե՞, թա՛ էն ա
հինչ ծուխը հանգյալ ա, փշացալ ա, քեցցալ ա:

էն մարդը տիյ ա ասալ, աա ա ուղեցալ գլիդա:

էտ Մելիք-Բաղըր սկանում ա, Սկանում ա,
թա. «Պա՛հ, էս ըխճկանումը էս ա հոճար կա.
արդեն իմ ասածներս կարող ա կլոխ ըղնե՛ թա ես
հինչ ըմ օգոմ ասիմ: Մինակ մին տյուս կյա
տեմացը, տեսնամ, կաղլեգյ ա՞, քոռ ա՞, քաշալ
ա՞, չոխալ ա՞...» Վերջը. մին առ ժամանակ անց-
նելուց հետո, ախճիգյը կերակուրը-պենը պատ-
րաստում ա, պրծնում, պիրում սուփրան քցում.
հացը-պենը տինում. վերջը, կերակուրը տինում,
չայը տինում, էս մեկը պերում, էն մեկը պերում,
վերջը, քյնում ա, կյամ ա, տես-տեն, տեսնում ա՛
չէ, լյավ ըոյով-ըուսաթավ ախճիգյ ա, ինքն էլ
լյավ դեզեցիկ ախճիգյ ա, վերջը, սրամտություն
էլ օնե՛ ամեն հինչը հասկանում ա:

Ախճկա հորն ասում ա.— Գյուգում ըս խե
եկալ ըմ:

Թա, ասում ա.— Դե, վերջը. տոնը եկած ղու-
նաղեն կասի՞ն՝ խե եկալ ըս: Եկալ ըս՝ պարտվ
ըս եկալ:

Թա, ասում ա.— Զէ, Եկալ ըմ ախճիգյտ օգլիմ՝
իմ տղես հետե:

Թա.— Պաա, անհարմտը չի՞, վեր տի... խե՞
տու ինձանավ մագաղ ըս անում: Խե՞ ինձ ծաղ-
րում ըս:

Թա.— Զէէ, ագնիվ խոսք, օգոմ ըմ, գյուղ
ըմ ասում:

Թա.— Զի կարող պտահել, վեր տու գյուղն
ըսելիս ինիս: Տու՛ մեծ, մելիք մարդ ըս, թագավե-
րու րրարար մարդ ըս, աու քյնիլ ըիգիս մելիքու
ախճիգյ օգլիս, խանու-բագյու ախճիգյ օգլիս...
պա, ես մին հասարակ գյուղացի ըմ, քյասիր
գյուղացի, հու՛նց կարելի ա, վեր տու ինձ նհետ
իւնամեյութոն անիս:

Թա.— Զէ, ագնիվ խոսք, շատ ճիշտ ըմ ասում.
իմ տղես արեւը, իմ արեւ. վերջը, եկալ ըմ որ-
պեսզի քու ախճիգյը տանիմ...

Գյուղացին ասում ա.— Դե, լյավ...

Վերջը, պայմանավորվում ըն, ախճիգյը օգոմ
տ, պիրում տղեն հետե:

էն ա, մին էրկու-իրեք ամես կլիսալն անց տ
կենում, հտրը տղեն ասում ա.— Այ տղա, մին
ծիերը թամքե, եր կաց ճանապարհվինքյ, ճանա-
պարհ ընք քյնակտն:

Դե, տղան ծիերը թամքում ա, պերում, վեր
հտր ու տղա նստեն քյնին, էտ հարթնը էն տղեն
տսում ա, թա ապորն ասե, թա՛ երկար հղե ըս
քյնակալն, քըզ նհետ հաց տինիմ: Ապերն ըսկա-
նում ա: Բայց էտ տղան անուշադրության ա տի-
նում: Դոնգի մարգ ա, է՛, Վալուն՝ նման մարգ ա,
հա, Նստում են ծիանեն, քյնում: Էլ լհա կյամ ա,
վեր շատ ըն կյամ, խրեգյ ըն կյամ, էլ լհա նույն
հարցը տղեն տամ ա, թա.— Այ տղա, ճանա-
պարհն ըրկնացալ ա, վերջը, յըս էլ սովածացալ
ըմ, հու՛նց անինք, վեր համ հղեն կրճանա, համ
սովածությունս տնց կենա:

էտ տղան ասում ա.— Ա հար, խե՞ ըս ինձ
չըշարում, թա մին պեն ըս գյուգում՝ ասե, կարճ
հղե ըս գյուգում՝ կարճ հղցավ քյնինք, սովածա-
ցալ ըս՝ պեր հաց յոր օնինք, որպեսզի օտինք,
հինչ անի՞մ,— ասում ա,— տու ինձ խե ըս չըր-
շտում:

Փռնում ա էլ լհա կլոխն իվեր մին լյավ թա-
կում: Ետ ըն տենում, կյամ: Էլ լհա կյամ ա,
ըոխեն յրա փսըվեր ըղնում, պարանց ըղնում:
Խելքը օրումս մարգ ա, լի: Հարթնը կյամ ա, թա.—
Այ տղա, չինի թտ ես քյասիր մարդու ախճիգյ
ըմ, տու էլ հարուստ մարգու տղա ըս, տա հետե
ըս էտքան տխու՛ր: Եթե ինձ հավան չըս, ես կա-
րող ըմ քյնիմ հորս տոնը, տու էլ մնա քու հորը
տոնը:

Ասում ա.— Զէէ, ես քեղ շատ հավան ըմ,
շատ էլ սիրում ըմ, բայց, հասե-վերջը, ստի պենու
դարգա իմ հար ինձ թուկում ա:

Թա.— Պա, տի հասարակ պենու դարդա խե՞
քեզ թակել ըս տամ:

Թա, գե.— Պա հինչ անի՞մ:

Թա.— Հարտ տսում տ՝ ճանապարհն ըրկնա-
ցել ա, ճանապարհը կրճցնելու հետե հարկավեր
ա գրուց անել, քաթեր պատմել, մին որեէ պեն
անել՝ ճանապարհը կրճնական ա: Իսկ քու հար էլ
թութուն քաշող մարգ ա, ասե՛ ա հար, թութուն
քաշի՝ սովածությունս անց կենա, մինչև հասնինք
մեր տեղը՝ հիշտեղ պետք ա քյնինք: Տրանավ էլ
վերջանական ա:

Հա՛ա, արգեն հելվուրը կլսու ա ընգալ, ախեր
սկանում ա լյայ, վեր՝ հաա, սրանում էն ա հու-

* Վալին ասացողի համադրուցին է, ընկանից ունի
հոգեկան անհավասարակշռություն, գրտի բազմաթիվ հե-
թիաթներ: Նրանցից մաս առաջ հեթիաթ գրի եմ առել
1974-ին (Ս. Բ.):

նար կաւ իսկապես. ուրան միտքը լհա տիալլալ-վեր տղան պեն պատմե՝ հղեն կրճանա, հորն ասե՝ պապիրոս քաշի, սովածութիւնտ անց կե-նա... ինքը կլոխ շի ընգալ, կանչում ա հարթնա-նր, պիրում կոշտը, վերջը՝ ճկատան պաշում, թա ասում ա.— Այսուհետե ես ըրիսիին ըմ, վեր տու իմ տղես ղեկավարիս, էս իմ տնտեսութիւնս էլ պիրտի ղեկավարիս... իմ հարթնն ըս՝ վեր իմ հարթնն ըս մինչե իմ կլանքիս վերջը:

Տի լլ սկսում ա հարսնութիւն անել:

էն առաջվա խնամին, էտ զաղանացած մար-դը, զորք ա պատրաստում, վերջը, հարձակվում Մելիք-Քսդրին յրա, տրա ամբողջ ունեցվածքը հաղարավեր վրիճոնն ա, հուվ ա դուրդում, կավեր ա, ամեն հինչը, ծիաննների սուրու... բոլորը-լոխ քշում, տանում: էա հլեվուրն էլ եր ա կենում հե-տան քշում՝ աեսան՝ հուվ ա, հի՛նչ ա. արան էլ ըն փոնում, տանում: Տանում ըն, բանդարկում: Տանը մնում ա՝ հարթնը, մեկ էլ էտ տղան, Բայց դե, ախրը-վերջը, հիշքան շինի հարուստ մարդիկ ըն, լի, տանը էնքան հարստութիւն ա մնում, էնքան ունեցվածք ա մնում... էտ հարթնն ասում ա... «Դե, ինձ համար հիշ կա՞, դե քլասիք ըմ իլալ, մհենդ էլ քլարացե, բայց էա աակեն մնա-ցած հարստութիւնն ալեւի շատ ա, քան թե իմ հորս հարստութիւնը. մինչե կլանքիս վերջը բոլ ա, դե տարալ ըն՝ աարալ ըն, լի Բայց, դե, ախեք հլեվուրը լլալ մարդ ար, լի»:

Տանում ըն հլեվուրնն բանդարկում: Հլեվուրը մտածում ա. «էս, ամբողջ ունեցվածքը տարեն, ինձ էլ պերեն ըստեղ բանդարկեցեն, ես էլ հլե-վուր մարդ ըմ, ես էս բանտում մոնլական ըմ, հինչ անի՞մ, վեր իմ կլանքը ստղաս աղաղիմ»:

Մտածում ա, ասում ա. «Ես մին պեն ըմ հնա-րելու, վերջն իմ հարթնս ա կլոխ ըղնական: Հուեց օղում ա ինի՞ կլոխ ա ըղնական: Խնդրում ա, վեր ինքը կլա էտ խանն մոա: Խանը թուլ ա տամ, ասում ա՝ եկ: Կլամ ա, ասում ա.— Խան, ես ըս-տեղ մըոնելալ քեղ վեչ մլն պենու օքուտ չըմ, մեծ մարդ ըմ, պեց թողե, քնիմ: Լհա էս ունեց-վածքը տարալ ըս՝ քեղ հալալ ինի, պեց թող, քնիմ իմ տանս՝ մին տարե ա, կես տարե ա՝ ապրիմ, իմ տանս էլ մեոնիմ, լի Խե՞, ես բան-տում մեոնիմ:

Ասում ա.— Զէէ՛, տու ամբողջ աշխարհավս ինձ խալտառակալ ըս. իմ ախճիդլս տարեր, երեք ամես պհեցեր, տլու քցեցեր, ես քեղ բեղում ա էս բանտում ըսպունիմ: Քեղ պեց կթողնի՞մ սկի:

Թա, ասում ա.— Դե վեր տի ա, ես քեղ էրկու հարուր եղնը կտամ՝ պողերը ըրկն-էրկան, սոր-սոր, էրկու հարուր եղնը կտամ՝ պողերը կընե-կընե:

էրկու հարուր եղնը կաամ՝ անպող. վեց հարուր եղնը կտամ, ինձ ըստղաս աղաղե:

Վեց... էս խանը մտածում ա. «Այ մարդ. աշ-խարհքումս էսպիսի անասուն կա ու, էս մար-դին, ուրեմն, վեր իստի հարստութիւն օնե. պա դե վեց հարուր եղնը պիրիմ՝ տրան պեց թողիմ քնի, էտ քալթաղը ըստեղ պա՛ում ըմ, հի՛նչ անիմ»:

Ասում ա.— Շատ լլալ:

Ասում ա.— Դե վեր համաձայն ըս, քու մար-դիկտ ուղարկե. քնին եղնենքը պիրին, տու ինձ կաղաղիս:

Թա, ասում ա.— Լլալ:

Եր ա կենում իրան թիկնապահներան մին չորս-հենդ հողի ուղարկում, ասում ա.— Քլեցեք տրա տոնը, ուրան տղեն ըսեցեք, վեր՝ ստի, ստի, ստի եղնենքը պիրեն:

Եր ըն կենում կլամ. վերջը, կանչում՝ տղան ալուս ա կլամ տոնը: էտ հարթնն էլ ա տլուս կլամ տոնը: Ասում ըն.— Դե, ալ տղա, քու հարտ քղանա սհենց, սհենց, սհենց, վեց հարուր եղն ա պա՛անջալ: Բեղում ա տտա, վեր բանդից աղա-ղին: Վեց հարուր եղնը հասե, էս ֆորմի եղնեք. էրկու հարուրը՝ պողերը ըրկն-էրկան, սոր-սոր, էրկու հարուրը՝ պողերը կընե-կընե, էրկու հա-րուրն էլ՝ անպող: Այ, էս ձեի եղնեք պիրտի տաս, վեր տանիք, քա հոր աղաղիք:

էտ տղան ասում ա.— էտքան եղնը մեղ որ-անդի՞ց ա:

Իսկ հարթնը, Թա.— Լլալ,— ասում ա,— եկեք տոն, ես քնամ եղնենքը պիրիմ:

Հարթնը պերում ա էտ մարդկանց հլուրասի-րում. վերջը. մարդիկ նստում ըն հացի, տղալին՝ մարդուն, ասում ա.— Այ տղա, արի ստեղ:

Կլամ ա, տրան ասում ա.— Քու հարր եղնենք չի օղալ: Նա գլուղում չի՞ վեր մունք վեց հարուր հատ եղնենք չօնինք: էտ էրկու հարուր եղնենք՝ պողերը էրկան-էրկան, սոր-սոր, տա՛ էրկու հա-րուր թվանդալուր ըն: էրկու հարուր եղնենք՝ պո-ղերը կընե-կընե՝ էրկու հարուր շղկավուր ըն, թու-րավոր, թուր ունեցող զինվորներ ըն: էրկու հա-րուր էլ անպող եղնը, տա էրկու հարուր զինվոր ըն՝ առանց ղենքի, առանց որեւէ պենի, որ քնանք հարձակվինք, էտ խանի տարած ունեցվածքը ետ խլինք, յոր օնինք, կլանք: Քու հորը բանդից աղա-ղինք, պիրինք: Քու հարը դլուղում չի՞, վեր մունք ըստեղ վեց հարուր եղնը չօնինք,— Թա, ասում ա,— լլալ, էտ մարդկանց ես հաց ըմ տամ, տու քու հորտ էն հրեղան ծին նստե, քնա մեր ամ-բողջ հասարակութիւնը հվաքե, պեր մեր հրա-պարակը: Սօր կարելու չըն կլան, էքլոծ առա-վոտլան լոխ հավաքվին, կլան մեր հրապարակը: Ասե՛ իսանի նկատմամբ նորութիւն կա:

էտ տղան ծին նստում ա... դե, հորը ծին մը-
նացած ա ինում, հորը հաքուստը մնացած ա
ինում... նստում ա, քնում ամբողջ ժողովուրդին
իմաց անում: Էքսը առավոտը ժողովուրդը հա-
վաքվում են: Ժողովուրդը հավաքվում են, իսկ էտ
եկած մարդիքը, էն վեր եկալ ըն թա եղնենքը
տանին, ասում ըն.— Պա, եղնենքը հիշ տեռա՞վ:

Թա ասում ա.— Եղնենքը մհենդ շեն կյալու,
եղնենքը մին հինդ-վեց օրից հետո ըն կյալու:
Եղնենքը էն ըն, էէ՛, սարերումը, յայլաղներումը,
ընդեզ արածում ըն, էսօր եղնը կա՞: Պետք ա
ասինք, վեր մեր շորանները ընդզան քշին, պիրին:

Տի խափում ա, ուշացնում ա օրը:

Վերջը. հարթնը կյամ ա այուս կյամ հրա-
պարակ, տեսնում, էէ՛, ժողովուրդը լոխ հվաք-
ված: Դե, ինքն էլ թազա հարթն, լի, հին սովորու-
թյամբ քեթկալը տված տյուս ա կյամ ժողովուրդի
առաջ. թա ասում ա.— Այ ժողովուրդ, տուք ինձ
ներեցեք, որ ես որպես հարս համարձակվալ ըմ
տյուս կյամ: Մելիք-Բազը՝ իմ պարոնը, վեր էն
ա խանեն կշտեն րանդարկված, տա տուք դուռում
ըք, էրկու հարուր եզն ա պահանջալ՝ պողեքը
ըրկըն-էրկան, սոր-սոր, էրկու հարուր եզնը պա-
հանջալ ա՝ պողեքը կընո-կընո, էրկու հարուր
եզն էլ՝ անպող: Վեց հարուր եզնը, վեր աանինք
մեր ապորը ազատել կտանք, պիրինք:

Բուրն ասում ըն՝ հա, շաա էլ լյալ կինի էն
մինն ասում ա՝ ես երկու եզնը տվե, էն մինն
ասում ա՝ ես իրեքը տվե, էն մինն ասում ա՝ ես
մեկը տվե... Վերջը, բուրը թա՝ վեց հարուր եզնը
թմըմցինք, քյանք մեր առաջնորդը պիրինք:

Ի միջի այլոց, էտ Մելիք-Բազըն էնքան հար-
դանքավեր մարդ ա իլալ, վեր ամբողջ ժողովուր-
դը տրան հարդձյա ըն իլալ:

Թա, ասում ա.— Չէ՛, այ ժողովուրդ, ըստեզ
եզնան հարց չի: Էրկու հարուր եզնը՝ պողեքը եր-
կար, աա երկու հարուր թվանդյավոր ա: Էրկու
հարուր եզնը՝ պողեքը կընո-կընո՝ աա էրկու հա-
րուր զինվոր ա՝ թուր ծերեին: Էրկու հարուր եզնը՝
անպող, տա էրկու հարուր ազատ մարդիք ըն,
վեր քյանք, հարձակվինք խանեն յրան, մեզանից
թալանած ունեցվածքը յոր օնինքյ, կյանք, և մեր
ապորն էլ բանդից ազատինք, պիրինք՝ մզանա
տարած պեններեն նհետ:— Հատե, էտ ձեի ա ասում:

Բուրը համաձայնվում ըն, ասում ըն՝ հա, վա-
զը բուրս պատրաստ, հուրը զենք օնե՝ զենքավ,
հուրը թուր օնե՝ թուրավ, հուրը թուր շօնե՝ ան-
զենք, վեցհարուր հողի վազը մունք էս հրապարա-
կում կազնած պատրաստ ընք իննական: Մեր
Ակուեն՝ նման մին սարսազն ինում ա, եր ա կե-

* Ակու-ասացողի համապատասխան նրան ասված բանը
ուշ է տեղ հասնում, իսկական անունը Հակոբ է (Մ. Բ.):

նում, թա.— Պա էս լհա զորք, պա էս զորքեն
առաջնորդը, դեկավարը հու՞վ ա:

Ասում ա.— Տրանց դեկավարը ես ըմ իննա-
կան, ես:

Թա.— Պաա՛, պա, վեր դեկավարը տու ըս,
վեր քյանք—ասում ա,— մեր օրենքի համաձայն
տու պետք ա նրանց դեկավարի հետ կովիս, զորքն
էլ՝ նրանց զորքեն հետ կովե, պա տու կրլական
ը՞ս մինակ նրանց դեկավարեն նհետ կոնվ տնի՞ս:

Թա.— Վեչինչ, — ասում ա,— վեր քյանք հաս-
նինք ընդեզ, տու կովեն մասնակցիս վուչ, մենակ
տու թիմաշա կանիս թա՝ տեսնանս հու՞վ ա հազ-
թում:

Վերջը, պայմանավորվում ըն: Էքսը առավո-
տը եր ա կենում էտ հարթնը զորավարական հա-
դուստը հաղնում, թուրը կտպում, նստում հրեզան
ծին, քնում-տյուս կյամ հրապարակ, տեսնում՝
ամբողջ ժողովուրդը հվաքված սաեզ: Առաջնոր-
դում ա տրանց դեպի էա աժդահա խանը: Իսկ
էա աժդահա խանն էլ մին սովորություն օնե.
պեցիր շարդախ ա ջինել տամ, վըշկա, մարդ ու
կենդյ ամառը էտ սարին տեզը քոն ըն ինում: Էտ
խանը էատեզ քնած ա ինում: Էա պեցիր տեզը՝
կնդանը նհետ: Առավոտը եր ըն կենում, տեսնում՝
թող ա պրցրացալ, էէ, հի՛շ թող: Խանը կնդանն
ասում ա.— Ա կենդյ, տես, հաա, վեցհարուր եզնը
կյամ ա, հաա, տես հիշքան եզն ըն պիրում:

Կիեդը ուշադիր եշում ա, թա.— Այ մարդ,
հի՛նչ ըս խոտում, քյոզ երա զորք ա կյամ, զորք,
եզնս վե՞րն ա:

Վերջը, խանը եշում ա տեսնում՝ իսկապես,
զորք ա կյամ: Վեր ա կյամ ըտադատ, իսկույն
թուրը կապում, նստում ծին, վերջը, ուրան շըր-
ջակայքում հիշքա՞ն ժողովուրդ պիտի ինի, հիշ-
քա՞ն մարդ պիտի ինի, ժամանակ էլ չկա: Մին
իցուն-վացուն մարդ ա հվաքվում, ինքն էլ թա
հինչի յրա մալավ կացա՞ծ. թա՝ զորք ա կյամ՝
թող կյա, լի, ինձ հի՛նչ ըննական: Առաջ ա կե-
նում: Առաջ ա կենում, երկու զորքը իրար հանդի-
պում ըն: Սկսում ըն կովելը: Էտ խանն իմանում
չի, թա իրան դիմացի կազնածը հարս ա, կին ա,
դե էն ա զորավարական շորերումը, հի՛նչ ա դյու-
դում, թա հի՛նչ ա: Թուրը քաշում ա խանին յրա
և սկսում կովելը: Ակու-ախպերն էլ զասիդ թի-
մաշա ա անում, թա էա հարսը. հի՛նչ ա անում, լի:
Վերջը, շատ կովելուց հետո, էա ախճիդը էտ խա-
նեն ծիցի վեր ա քյում: Վեր ա քյում պրծնում,
սրտեն շորում: Թա, ասում ա՝ սրան կապեցեք,
կպտեցեք սրան: Կպտում ըն: Դե, զորքան խո-
սինք. էն հիցուն-վացուն հողին վեցհարուր հողուն
հի՛նչ պետք ա անե: Կուտուրեցին, ճմոցեն, հու

վեր կարից՝ փախաւ, հու վեր կարից վուշ՝ վեր-
ջը, փչացաւ, բնաց:

Կարդադրում ա դորքին, թա ասում ա.—Ար-
դանա պերած ունեցւածքն է, ուրան ամրող
ունեցւածքն էլ բնեցեք դեպի մեր կողմը:

Ասում ա, կյամ, սերուն, բանտին տունը պե-
նում, ուրան պատրոնը րանտից տյուս օնում,
դորավարական շորերը հանում, պարտոնն կյեց
տամ, թուրը կսպել տամ, ծին տամ ուրան, թա
ասում ա՝ նստե:

Պատրոնն ասում ա.— Ա հորթնը, կլիսավտ շոռ
տամ, պա առ՝ հինչ ըս նստական: Թա, ասում
ա.— Վեշինչ, տու նսակ հլա, կտեսնանք: Նստում
ա պատրոնը, կտրդադրում ա, թա. խանեն ծին
պերեր: Խանեն, ծին էլ հարսն ա նստում: Կար-
դադրում ա, ասում ա. խանեն համար մին ծի
պերեր: Խանեն համար մին ծի ըն պիրում, մին
յարու, խանեն յրան նստրցնում, վեններն էլ կպո-
տում, ծերքերն էլ՝ հալղա, բշում ա, պիրում: Քը-
շում ա, պիրում, կյամ ա հասնում ուրանց տունը,
խանեն իսկունք բանդարկում ա, ուրանց ամրող
ունեցւածքը, վեր խանը տալալ ար, եա ըն պե-
րալ, յոր օնում, իսկ էտ խանից պերած ավել
ունեցւածքը րաժանում դորքին յրան. էտ հասա-
րակությանը ե ով որ պաաերալմին մասնակցալ
ա. հուրը՝ տասը վեիւտոր ա րդնում, հուրը՝ էր-
կու եղն ա ըղնում, հուրը՝ մի ծի տ ըղնում, վեր-
ջը, բոլորին յրա բաժանում, պրծնում, թա, ասում
ա. տարեր, արխային ապրեցեք, էլ վախեք վուշ,
էլ վեշ մին պեն չի ինի, քանի ես սաղ ըմ, վեշ
մին մարդ կարել չի ծեր քեփին նի կյու:

Հիմիկ էլ էտ խտնն տ ինդրում, վեր թույլ
տան, կյա՝ մին խոսք օնի, լի, ասե: Հալթնը օղում
ա թույլ տա, Մեիթ-Բաղըը համաձայնվում չի,
թա ասում ա՝ կկյա մեղ կիսփի, որեէ պեն կա-
նի, Թա, տսում ա՝ վեշինչ, թող լհա տահանք
հինչ ա ասում:

Կյում ա, թա, ասում ա.— Վերջը, պա ես
բանտում մնալով քեզ հի՞նչ օղուտ ըմ տլական,
պեց թող, թող անց կենամ քյնամ, լի: Մհենդյ,
օրիշ հարստություն չօնիմ, թա քըզ նման ասիմ՝

հարստություն ըմ տլական... վեշ մին պեն չօնիմ,
լհա, ինդրում ըմ, ինձ պեց թողիք:

Թա, ասում ա.— Չէէ, պա քեզ աղաղիմ, տյու
քյնաս, նորը դորք կապիս, կյաս մըզ յրա կոն՝վ:

Հարսն ասում ա.— Ապեր. տրան ըղաղե, քյնի,
տա հի՞շ կալող ա անե մհենդյ. արդեն իմ կուռ-
նան ուժը տեսալ ա. տա կալալ չի էլ ինձ դեմ
պատերաշմը տյուս կյա: Թող դորք կապե, կյա,
դորք օնե՝ դորքես նհետ ա կոնվ ըննական, ինքն
էլ՝ ինձ նհետ ա, չէէ՞, կոնվ ըննական: Պա, ես
իրան վեր հաղթիմ, իրան դորքը տեռնում չի՞
պարտված, տա ինձ հի՞շ կարող ա տեռն:

Թա, ասում ա.— Դե, լյավ, կաղաղիմ:

Խանն ասում ա.— Դե, վեր աղաղում ըս, մին
խնդիրք օնիմ, լի պա, տու ինձ ըսեցիր՝ էս ձեի
եղնը, էս ձեի էն եղնը, էս ձեի էս եղնը, հու՞նց
կարող ա վեր... քու ասածը իմ մարդիք ըն պի-
րալ, տեղ հասցրալ. վերջումը՝ դորք այուս եկեն:
Պա քու եղնները հի՞նչ իլին:

Ասում ա.— Ես քեզ եղններ չըմ խոստացալ:
Ես դյալացալ ըմ, վեր ասին՝ էրկուհարուր եղնը պո-
ղերը ըրկն-էրկան, սոր-սոր, իմ հարսս դյալական
ա. վեր էրկուհարուր թվանդյավորն. էրկուհարուր
եղնը՝ պողերը կըեռ-կըեռ, սա էրկուհարուր թուրա-
վոր ա. էրկուհարուր տնպող եղն էլ՝ անդեն մտրդիքն
ըն, լի: Ես դյալացալ ըմ, վեր հարսս կլիս ա ըղնե-
լու, դորք հավաքե, կյա քեզ հաղթե, ինձ էլ բան-
դից աղաղե: Ես էտ իմաստով ըմ քեզ խոստացել,
որ եղնը տամ: Դե հիմիկ, հաաե, տի ա տեռնում.
հարթնս հասկացալ ա, եկալ ա, քու ունեցւածքն
էլ ա պերալ, իմն էլ ա ետ պերալ, ինձ էլ րանդից
տղալալ, երկ՝րս կարդավորալ: Մհենդյ, սերուն,
խաղաղ դաղափարի, ինձ համար պետք ա ապրիմ
փառավոր: Տու էլ որտեղ վեր քյնում ըս, րյնա:

էտ խանեն պեց ա թողում, քյնում ա: էն օր-
վանից մինչե էսօր, էտ երդիրը խախանդվում ա,
էս կինն էլ դստնում ա էս դերդաստանն ե՛ առաջ-
նորդը, ե՛ղ եկավալը:

էա էլ ասված ա նրա համար վեր. «Առյուծը
առյուծ ա, օղում ա եք ինի, օղում ա վերց ինի»:
Ստ էլ ժողովրդական առած ա:

ԶՐՈՒՅՑՆԵՐ, ԱՌԱԿՆԵՐ, ԶՎԱՐՃԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. ԲԵՇԻՆ ՀՈՒ ԿԵՐԱՎ

էտ ա մի քյասիք տերտեր ասից. «Ես պիաի
վեր կենամ, մեը շենումը ապրելու միջոցներ չկա,
քյնիմ ուրիշ տեղա: Ծտնապարհ ընդյավ ստեղից
ներքի շենը՝ քյնաց աեսավ ներքի շենին դուր-

յներին կշտեն մին պառավ մարդ նստած:

— Պարի օր:

— Ասածու պարին:

— Հի՞շ մարդ էս:

— Մարդ եմ էլի, քյնամ եմ էջմիածին օր-
հընվեմ:

— Յըս ըլ եմ քյնում, փող ըմ հվաքում վար,

* Գուր. Ագր. ՍՍՀ Շահումյանի շրջանում, սահմանակից
ասացողի դուղին (Ծ. Կ.):